



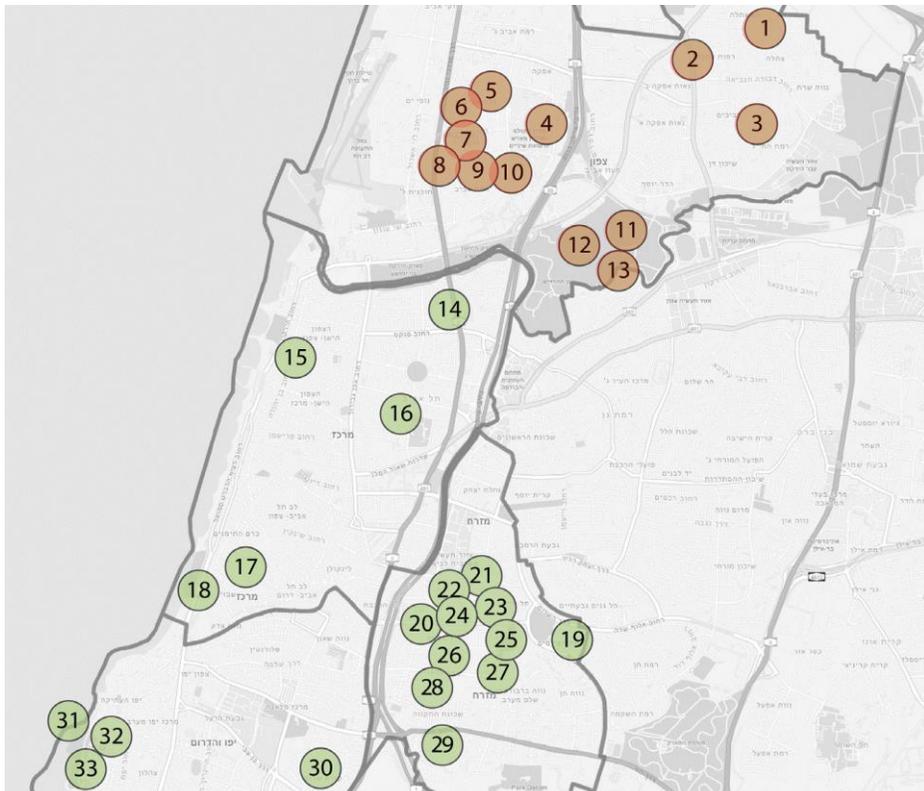
גן שושני 1972, צילום יוסף ליאור ארכיון עת"א

# מרחב נופי אורבני בתל אביב - יפו בשנות ה-50-70 רובע צפון

# תוכן העניינים

מרחבים:

מפת מיקום:



1. גן יהודה-----3
2. גן שושני -----34
3. גן ברלין-----73
4. לב קמפוס אוניברסיטת ת"א-----105
5. שיכון לדוגמה, המרחב הפתוח-----152
6. גן הופיין-----195
7. גן ברודצקי - קרן ICRF-----213
8. רמת אביב א'-----248
9. חורשת רדינג-----264
10. רחבת מרכז מסחרי ברודצקי-----276
11. שדרות אבנר-----284
12. לב פארק הירקון-----367, 313
13. האגם-----246
13. הגן הטרופי -----352

נתוני המרחבים:

שם המרחב	אזור	רבע	אפיון	שנות תכנון, הקמה	גודל בדונם	מתכננים	סגנון
1 גן יהודה	צפון	2	גן שכונתי	1958	5	קריון	פסטורלי מקומי
2 גן שושני	צפון	2	גן שכונתי	1958-1960	80	קריון	פסטורלי מקומי
3 גן ברלין	צפון	1	גן שכונתי/רובעי	1978-1980	13.5	סגל,מילר	פסטורלי ברטליסטי
4 לב קמפוס אוניברסיטת ת"א	צפון	1	מרחב נופי	1957-1980	160	יהלום צור	פסטורלי ברטליסטי
5 שיכון לדוגמה, המרחב הפתוח	צפון	1	מרחב נופי	1959-1963	50	יהלום צור	פסטורלי פוסט מודרני
6 גן הופיין	צפון	1	גן שכונתי	1966-1973	5.5	יהלום צור	פסטורלי פוסט מודרני
7 גן ברודצקי - קרן ICRF	צפון	1	גן שכונתי	1972,2000	19	יהלום צור	פסטורלי פוסט מודרני
8 חורשת רדינג	צפון	1	גן שכונתי	1955-1959	37	קריון	חורשה
9 רחבת מרכז מסחרי ברודצקי	צפון	1	רחבה ציבורית	1959	5.5	יהלום צור	מודרניסטי
10 שדרות אבנר	צפון	1	חורשה/טבע עירוני	1955-1959	11	קריון	חורשה
11 לב פארק ירקון	צפון	1-2	פארק עירוני מטרופוליני	1957-1980	1290	קריון, אלחנני	פסטורלי ברטליסטי
12 האגם	צפון	1-2	פארק עירוני מטרופוליני	1957-1980	110	סגל,מילר	פסטורלי ברטליסטי
13 הגן הטרופי	צפון	1-2	פארק עירוני מטרופוליני	1957-1980	25	סגל,מילר	גן ייחודי



גן יהודה, 2021

## גן יהודה

# גן יהודה

כללי

**כתובת:** אהוד 10, תל אביב יפו

**גוש וחלקה:**

גושים: 6332, 6336  
חלקות: 105, 97, 311

**גודל:** 5 דונם

**מתכננים:** אברהם קרוון, מחלקת הגנים של עיריית ת"א

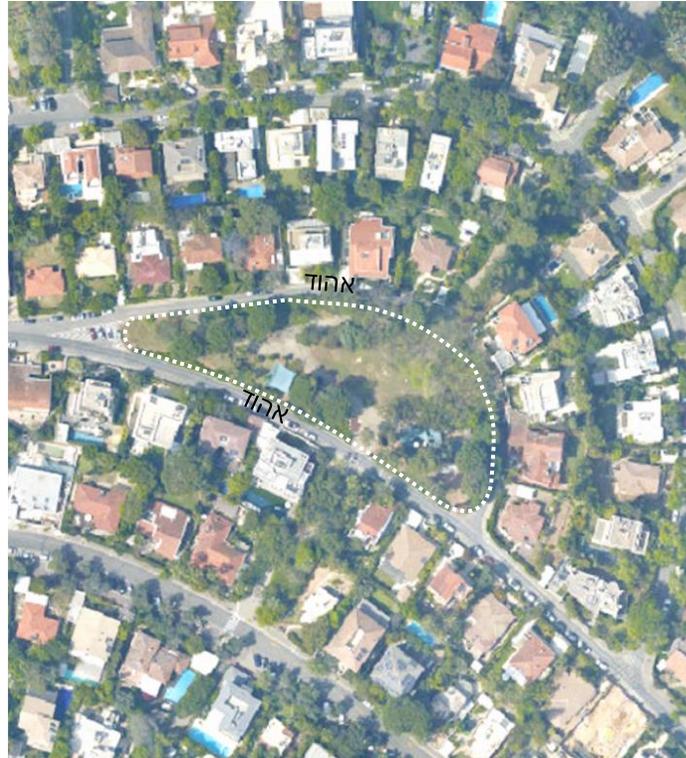
**שנת הקמה:** 1958

**כללי:**

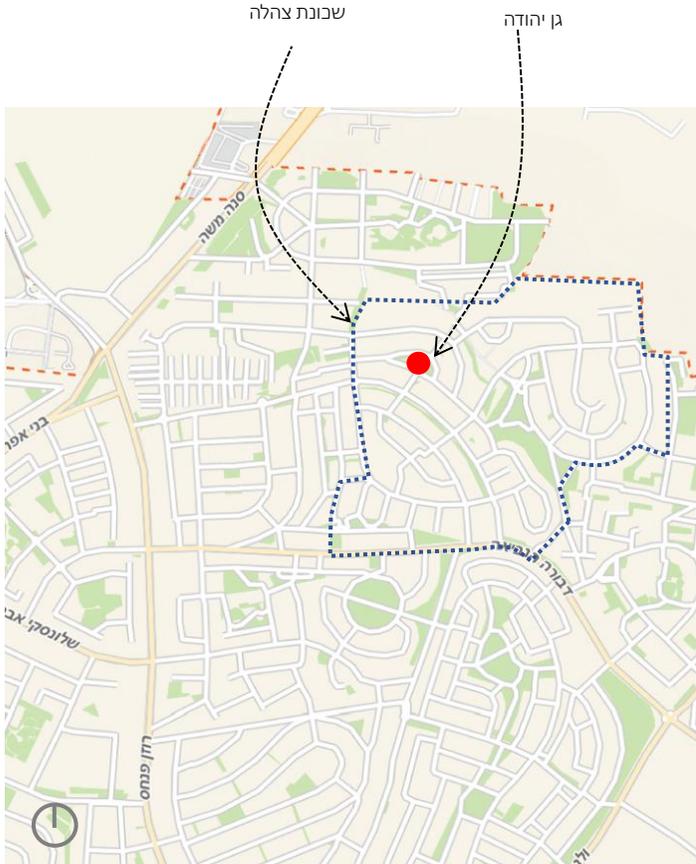
גן יהודה הינו גן ציבורי הממוקם בשכונת צהלה בצפון תל אביב. הגן נקרא על שמו של סא"ל יהודה אריה רוזן, יועץ הכספי לרמטכ"ל שנפטר ב-1953.

הגן משמש כגן שכונתי עבור תושבי שכונת צהלה. במהלך השנים הגן עבר מעט שינויים למעט החלפת מתקני משחק, ספסלים, וריצוף בשבילים וברחבות.

תכנון הגן נעשה בתקופת כהונתו של אברהם קרוון, ראש מחלקת הגנים של עיריית תל אביב, אשר תכנן והקים גנים וחורשות בצפון העיר ובהם גן שושני, גנים בשכונת רמת אביב, רמת החייל ועוד.



תצ"א גן יהודה, GIS. 2021. עיריית ת"א-יפו



מפת אזור גן יהודה, GIS. 2021. עיריית ת"א-יפו

תכנון הגן ממזג את עקרונות עיצוב הגן הפסטורלי - האנגלי עם ה"גן הישראלי". סגנון זה בא לידי ביטוי במספר גנים שתכנן אברהם קרוון בתל אביב באותה תקופה: גן שושני (1959), גן הכובשים (1957), גן התקווה (1954) ועוד.

גן יהודה מעוצב כשבמרכזו מדשאה מוקפת שביל מעגלי העובר בין פינות שהייה, רחבות וחורשת עצים. סידור העצים והשיחים צפוף בשולי הגן ודליל במרכז הגן שם נשתלה המדשאה המרכזית מזמינה שהייה, התכנסות, משחק ותנועה חופשית וזורמת דרכה. הגן כמעט ולא השתנה מעת הקמתו בשנת 1958.

### מרכיבי הסגנון הפסטורלי בגן:

טופוגרפיה רכה. נטיעת עצים בקבוצות ובודדים עם חלונות לנוף. נטיעת שיחיות ומדשאות ללא גדרות ליצירת זרימה ורצף החלל.

### מרכיבי הגן הישראלי:

שימוש בצמחיה המייצגת את הנוף הישראלי, הטבעי האידילי. נטיעת חורשות עירוניות.



מדשאה ועצים בשוליים, 2022



תצלום אוויר, 1967, מחלקת תצלומי אוויר, עיריית תל-א-יפו



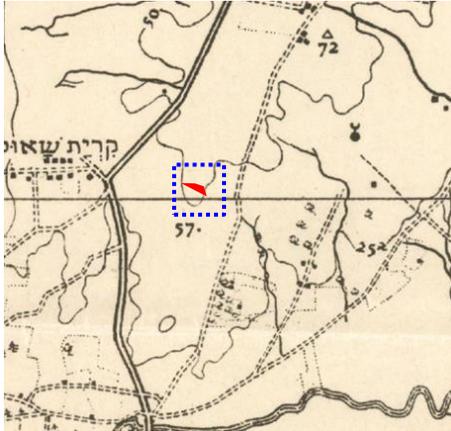
מדשאה ואבן זיכרון לזכר יהודה רוזן, 2022



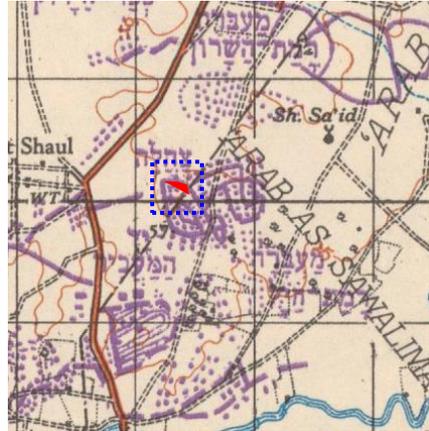


# גן יהודה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מיפויים היסטוריים



מפה משנת 1949 ארכיון עיריית ת"א-יפו



מפה משנת 1953, הספרייה הלאומית

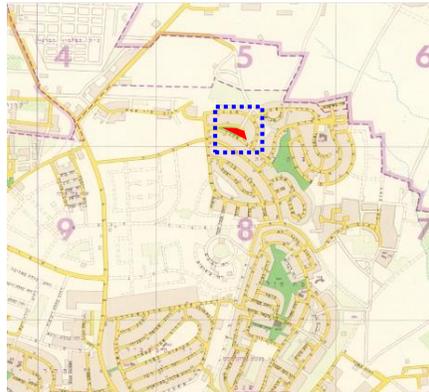


מפה משנת 1959, הספרייה הלאומית

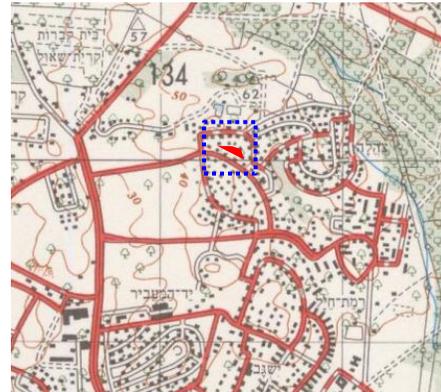
ב-1951 בעקבות לחץ של הסוכנות היהודית וצה"ל, הוקצו אדמות שיח מוניס לבניית שיכונים עבור אוכלוסיות יעד מסוימות, כך הוקמה שכונת צהלה (לפנים, שכונת הדר-יוסף) עבור קצינים ואנשי קבע של צה"ל. המגורים בשכונת צהלה נועדו לפצות על המשכורות הנמוכות של בכירי הצבא. תושבי צהלה נדרשו להון ראשוני, המדינה סיפקה חומרי בנייה מפוקחים עבור בניית בתים פרטיים ודו-משפחתיים. בנוסף, המדינה סיפקה תשתיות שכונתיות בשונה משכונות אחרות - סלילת כבישים ואספקת מים.

ב-1952 שכונת צהלה צורפה לתל אביב.

ב-1954 שכונת צהלה מנתה כ-522 משפחות, ובהן 1,500 תושבים. החל משנת 1953 מופיע הגן במרכז השכונה כאשר השטחים מחוץ לשכונה אינם מפותחים.



מפה משנת 1965, הספרייה הלאומית



מפה משנת 1968, הספרייה הלאומית

# גן יהודה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תצ"א ומיפויים היסטוריים

בתצלום האוויר משנת 1959 מופיעות נטיעות צעירות בגן, שנה לאחר הקמתו. במרכז הגן מדשאה רחבת ידיים ו-4 כניסות כאשר הצפונית והדרומית קושרות את הגן למערכת השטחים הפתוחים השכונתית.

בתצלום האוויר משנת 1967 נראה כי העצים בגן גדלו. הגן בכללותו שמר על התכנון המקורי.



תצלומי אוויר משנת 1959, מחלקת תצלומי אוויר, עיריית ת"א-יפו



תצלומי אוויר משנת 1967, מחלקת תצלומי אוויר, עיריית ת"א-יפו



1959, תצלומי אוויר, מחלקת תצלומי אוויר, עיריית ת"א-יפו

תוכנית מקור של הגן לא נשמרה. תצלום אוויר משנת 1959 מעיד על התכנון המקורי הכולל כניסות, פינת הנצחה שביל היקפי סביב מדשאה פתוחה ורחבות במזרח ובמערב הגן.

בשולי הגן ובסמוך לרחוב אהוד נטיעה של חורשות אורנים ועצים אחרים. מסמכי עיתונות שפורסמו עם פתיחתו של הגן מעידים על פינת משחקים שהוקמה במקום.





מקור: ערך 'משפחת רוזן' באתר 'צהלה של פעם' <http://www.zahala.co.il/>

הגן הראשון שקיבל אבא לתכנן היה הגן הקטן של בית קרן קיימת לישראל. הוא החליט להעביר לשם עץ זית שבע ימים, שהובא למקום עקור כחיה. העברת עץ לא צעיר נחשבה למעשה נועז. היתה סכנה שהוא לא ייקלט ושהגן כולו יהפוך לבושה ולכישלון. אולם הזית נקלט ולידו נטע אבא ברזש צעיר. הוא צירף אבני כורכר ובין האבנים שתל מצמחי הארץ. כאשר נפטר אביגדור משל, ראש מחלקת הנטיעות של העירייה, הציע ראש העיר, ישראל רוקח, לאבא להחליפו בתכנון גן מאיר ובהקמתו. כשעוד היה הגן בהתהוותו, הייתי בא מדי פעם לשם ורואה את אבא מסמן את השבילים בחוטמים, באבקת גיר, או במקלות. לא היו אלה קווים ישרים, כשל הערוגות בגן הירק שבחצרנו, אלא צורות אורגניות - מתעקמות ומתפתלות, בהשראת הטבע.

אבא תיכנן ויצר את הגנים במקום, לא ליד השולחן במשרד. הוא שירטט את הגן על האדמה והדריך את הבנאים באיזה קצב ובאיזו חלוקה לבנות את הקירות. כך אני שומע ורואה איך נוצרת בגן שדרת ברזשים, כמו בפרדסים של הדודה חנה ודוד אהרון מגן חיים, איך נחפרת הבריכה, כמו הכינרת, ולידה האקליפטוסים, כמו אלה ששתל אבא, עם אמא, בשנות ה-20, בגני הברון שעל שפת ים כינרת.

קטע מתוך מאמרו של דני קרוון על אביו - על אברהם קרוון איש גנים - ברשות הרבים, עמוד 40

אברהם קרוון 1902-1968 נולד בלבוב, גליציה, התחנך עד גיל 12 במנצ'סטר אנגליה ועלה לישראל בשנת 1920. בתחילת שנות ה-30 הצטרף קרוון למחלקת הנטיעות בתל אביב ובסוף שנות ה-30 התמנה לראש מחלקת הנטיעות ולגן הראשי של תל אביב, תפקיד בו החזיק במשך ארבעה עשורים, כמעט עד לסוף חייו. במהלך השפיע קרוון על עיצוב התפיסה של הגנים והמרחב הציבורי הפתוח של תל אביב, תפיסה שמקבלת ביטוי גם כיום. קרוון מוכר כאחד מאבות אדריכלות הנוף הישראלית.

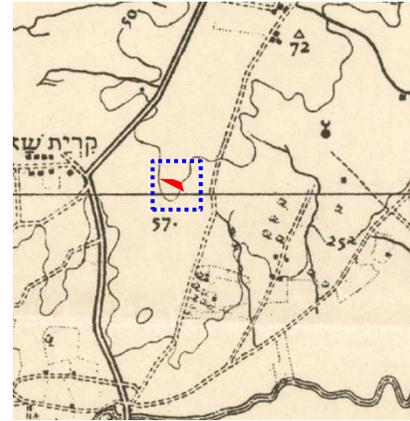
עבודותיו מזגו את תפיסת הגן הפסטורלי - האנגלי כטבע אידיאלי עם ערכי טבע מקומיים ארץ ישראליים ופיתוח בר קיימא. תפיסותיו החברתיות שאפו לאפשר לקהל המשתמשים מענה נרחב לצרכים מגוונים במרחב טבעי ובלתי פורמאלי מטופח ופתוח לרחוב. בין הגנים החורשות והשדרות הרבות שעיצב ונטע בולטים גן הפסגה, גן העצמות, גן יעקב, גן מאיר, גן יד לבנים, גן הכובשים, גן התקווה, גן סעדיה שושני ועוד (10).

# גן יהודה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - טופוגרפיה



קרקע חולית לצד הכניסה הצפונית לגן יהודה, רחוב אבנר

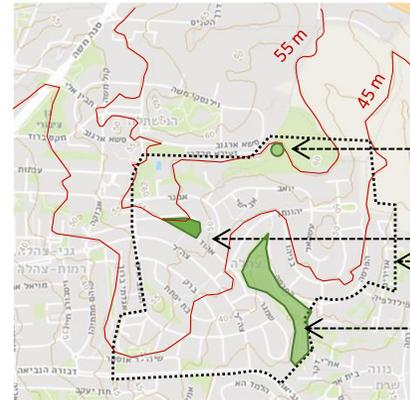


מפה 1949 ארכיון עיריית תל-א-יפו

הגן ממוקם על שטח בעל שיפועים מתונים בחלקה העליון של שכונת צהלה, במפלס הגבוה במטר מרחובות אבנר וצה"ל. הגן פותח על גבי קרקע מקומית - חמרה חולית.



קרקע חמרה חולית גבעת השקמים - אתר טבע עירוני בשכונת צהלה



גן יהודה, קווי גובה על מפת שכונת צהלה, Govmap

- גבעת השקמים
- גן יהודה
- שכונת צהלה
- פארק מודעי

# גן יהודה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור מרכיבי התכנון - טופוגרפיה



גן יהודה, מדשאה מרכזית



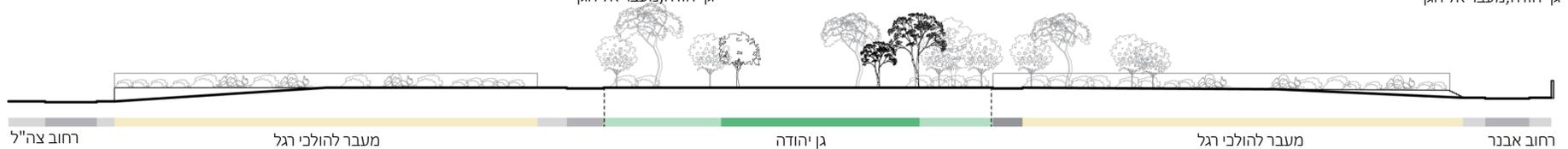
תצ"א גן יהודה, 2020, מתוך: GIS עיריית ת"א-יפו



גן יהודה, מעבר אל הגן



גן יהודה, מעבר אל הגן



# גן יהודה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## מרכיבי התכנון - צמחיה

שלד הצמחייה מורכב ממדשאה, שיחים, עצים בוגרים וצעירים.

תמהיל העצים מורכב מעצים מקומיים ומאוקלמים.

העצים נשתלו בצפיפות בשולי הגן. המדשאה העיקרית מכילה עצים בודדים ומתאפיינת במופע של "קרחת יער" פסטורלית.

למעט בכניסות, הגן מוקף בגדר ובשיחים בוגרים היוצרים הפרדה מהמסעות הסמוכות.

- מקבץ שיחים בוגרים
- מדשאה
- אורן
- מכנף נאה
- קזוארינה
- אחר

בשולי הגן - שיחי קריסה, פיטוספורום, ירקה קיפחת ואוג חרוק.

לאחרונה, נוספו במרכז המדשאה אלביציה ורודה ותות, ובשולי הגן עצי רימון.



תצ"א גן יהודה, 2021, מתוך: GIS עיריית ת"א-יפו

# גן יהודה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור מרכיבי התכנון - צמחיה



חורשת מכנף נאה ושיחי פיטוספורום גזומים



שיח אוג חרוק בוגר



מדשאה וברקע עצי אורן בוגרים ועצי אלביציה צעירים

# גן יהודה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## מרכיבי התכנון - תנועה

מערכת התנועה בגן מבוססת על השביל ההיקפי אילו ניתן להגיע מארבע הכניסות השונות.

השביל ההיקפי עובר בין רחבות משחק וספורט, מדשאה מרכזית, ומספר ספסלים

הגן פתוח, ויכול לשמש חלופה למדרכה ברחוב אהוד.

תוואי הרחבה השתנה, ונוסף מקלט ציבור



תצלום אוויר, 1959, מחלקת תצלומי אוויר, עיריית תל-א-יפו



תצ"א גן יהודה, 2021 מתוך: GIS עיריית תל-א-יפו



קטע שביל לצד מדשאה מרכזית



מבט אל רחבת המשחקים



מקלט ציבורי

# גן יהודה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - כניסות

לגן 4 כניסות מרחוב אהוד המקיף אותו.

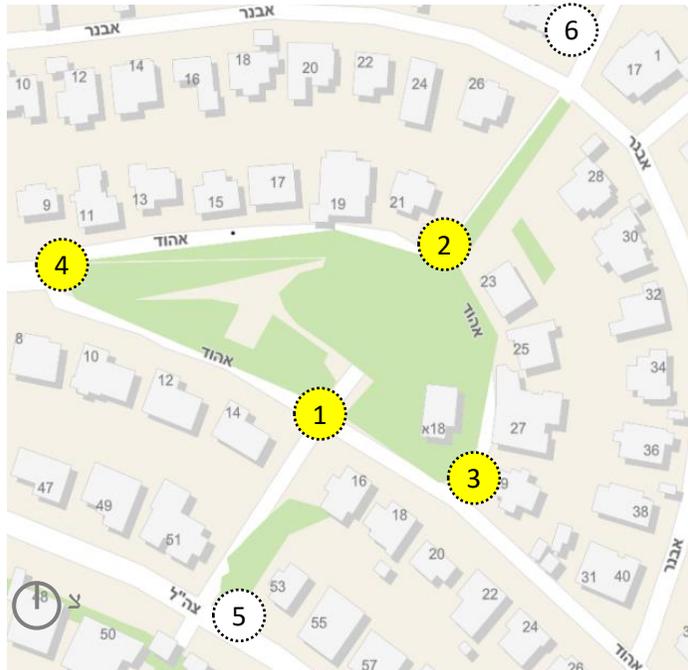
שני צירי הולכי רגל מובילים אל הגן מרחוב אבנר ומרחוב צה"ל, וקושרים את הגן למערכת הולכי הרגל השכונתית.

כפי שנתן לראות בתצ"א משנת 1959, הכניסה המזרחית הוסטה לכיוון הצומת.

מיקום כניסה שונה



תצלום אוויר, 1959, מחלקת תצלומי אוויר, עיריית ת"א-יפו



מפת גן יהודה, מתוך: מערכת GIS ת"א-יפו

כניסה ראשית

כניסה משנית



4- כניסה מערבית מרחוב אהוד מדשאה ושביל אספלט



1- כניסה דרומית מרח' אהוד שביל אספלט ואבן גיר, פרט אבן זיכרון



5- כניסה מרחוב צה"ל



2- כניסה צפונית מרח' אהוד שביל אספלט ופתחי שתילה לעצי מכנף נאה



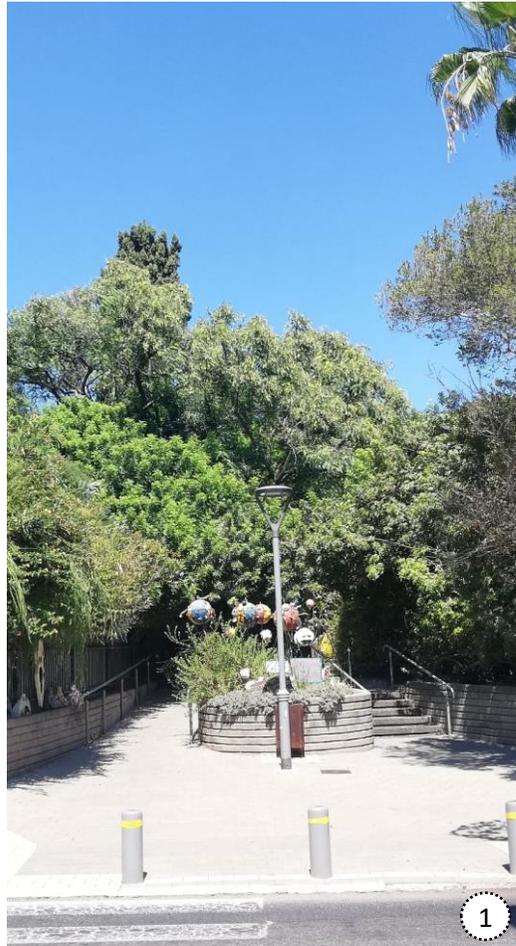
6- כניסה מרחוב אבנר



3- כניסה מזרחית בתמונה נראה המיקום החדש של הכניסה בצומת הרחובות

# גן יהודה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - פרטי פיתוח וחומרים



מעבר מרחוב צה"ל



כניסה מרחוב אבנר



המעברים מרחוב אבנר וצה"ל מכילים פרטים מחומריות שונה מגן יהודה. פרטי הפיתוח ייחודיים ובהם קירות מדרגות וריצופים עוצבו ובוצעו בשנות ה-50 וה-60 בעיקר בצפון העיר. פרטים אלו מתאפיינים בשימוש באבני שפה וגן מבטון לקירות ערוגות ומדרגות.

## 1. כניסה מרחוב צה"ל

מכילה שביל מוצל ובו פרטי קירות מאבני שפה ופסלים של הקהילה המקומית.

## 2. כניסה מרחוב אבנר

בנויה ממדרגות מאבני בטון גס הנתמכות במסלעה.



# גן יהודה - מצב קיים

## מרכיבי התכנון - צמחיה



עצי אלביציה צעירים בסמוך לאבן הזיכרון



עצי רימון צעירים



חד שנתיים בערוגות שתילה בשביל



שיחים חדשים לצד מפרץ לספסלים

# גן יהודה - מצב קיים

## מרכיבי התכנון - תנועה וכניסות

גן יהודה תוכנן כמוקד מערך השטחים הפתוחים בשכונת צהלה. הציר מאפשר מעבר רציף, נעים ומוצל עבור הולכי רגל. המצב הקיים שומר על התכנון המקורי.



(1) גבעת השקמים - אתר טבע עירוני



(2) מועדון ספורט ומרכז קהילתי - מגודר



(3) מעבר רגלי מרחוב אבנר



(4) גן יהודה



(5) מעבר רגלי מרחוב צה"ל



(6) גינה פינתית



(7) סוף "ציר יהודה" - רחוב בת יפתח



(8) חורשת מחטנים לא נגישה



תוכנית מפורטת תגפ/333 - שיכון צבא הקבע הדר יוסף, 1:1250  
 אושר בשנת 1951. שם תיק: ISA-MOIN-InteriorPlans  
 , 000fwsג ארכיון המדינה, משרד הפנים.

# גן יהודה – מצב קיים

מרכיבי התכנון - שימושים וקהילה



תצ"א גן יהודה, 2021, מערכת GIS עיריית ת"א-יפו



1. מדשה
2. רחבת כניסה ואבן זיכרון
3. אזורי מתקני משחק
4. אזור מתקני ספורט

"במסגרת העבודות לחידוש הגן, הותקנו מתקן משחק משולב-נגיש, הכולל מגלשות, קרוסלה, מתקן טיפוס מקלות עץ, מתקן קפיץ, משטח גומי חדש והצללה חדשה. במתחם הפעוטות הותקנו: מתקן משחקים משולב-נגיש, הכולל מגלשות ולוחות משחק ונדנדת פעוטות, משטח גומי חדש, הצללה חדשה ולוח-גיר על קיר המקלט.

במתחם הנדנדות הותקנו: נדנדת קן ציפור ושתי נדנדות בוגרים.

במסגרת עבודות הפיתוח, הוקם מתחם כושר על משטח גומי ומעליו הצללה.

ברחבי הגן הותקנו פינות ישיבה, חודשו שבילי הגן, נשתלה צמחייה חדשה, נשתלו עצי פרי (תות, שזיף ורימון) ועצי צל. הותקנה מערכת השקיה חדשה, בוצע גיזום ועיצוב בעצים ובשיחים הקיימים וחודשו מדשאות הגן. הותקן גידור בטיחותי המונע גישה לכביש, הותקנו ספסלי ישיבה נגישים, שולחנות פיקניק וברזייה נגישה עם שוקת לכלבים."

<https://www.tel-aviv.gov.il/Pages/MainItemPage.aspx?WebID=3af57d92-807c-43c5-8d5f-6fd455eb2776&ListID=69638c67-31fb-4626-933c-bc112b75a9a2&ItemID=315>

## גן יהודה – מצב קיים מרכיבי התכנון - קהילה

במעברים סביב גן יהודה ניתן להבחין בפעולות שונות של הקהילה המקומית. במעבר מרחוב צה"ל מוצבים פסלים שנעשו בתקופת הקורונה. במעבר מרחוב אבנר ישנו סימן דרך המעיד על סיור דיגיטלי בשכונה. בנוסף, לשכונה יש אתר ובו מידע רב אודות המשפחות והאישים המתגוררים בשכונה.



יצירה מקומית



מעבר מרחוב צה"ל



הפניה לסיור דיגיטלי



מעבר מרחוב אבנר

# גן יהודה - מצב קיים

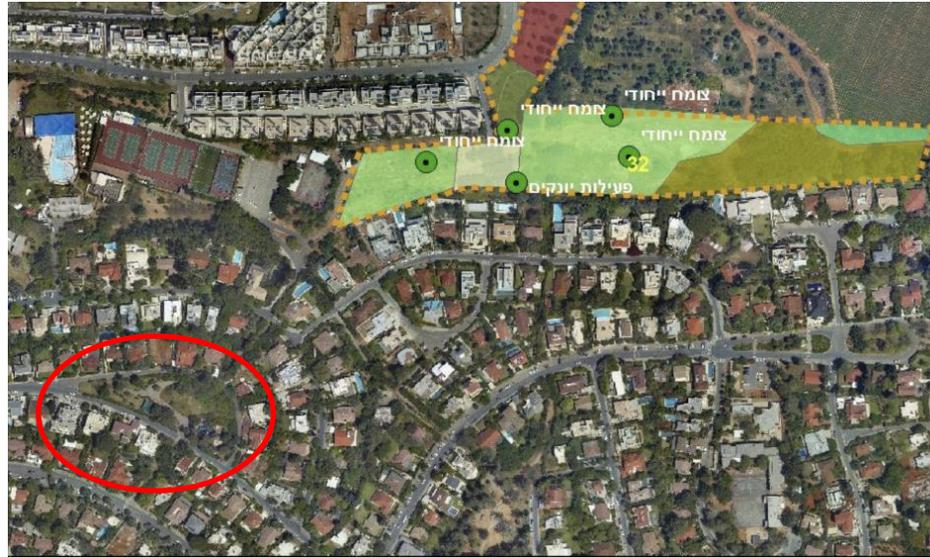
## טבע עירוני

- בסמוך לגן יהודה מצויה חורשת אבנר המוגדרת כאתר טבע עירוני בסקר העירייה משנת 2012. בתכנית המתאר קיים קשר בין החורשה ובין גן יהודה ופוטנציאל למסדרון אקולוגי. בפועל, קשר זה כמעט ואינו קיים.

- חורשת אבנר תאור כללי:** קרקעות חמרה בשולי העיר בהם נותרו מרכיבים של הצומח הטבעי הכוללים מינים נדירים של תורמוסים ומגוון עשבוניים. במקום פעילות קהילתית הכוללת שיקום צומח מקומי וטיפול בתי גידול לחים. **באתר שלוש שיקמים בוגרות.**
- האתר התרחב והוא כולל ב 2025 גם את החורשה מצפון.

אקולוגיה	
בתי גידול	קרקעות חמרה, לח, בור, מנגון.
תצורות צומח	שיחייה, בתה עשבונית, חורשת איקליפטוס, חורשה נטועה.
ייחודיות צומח	ריתם המדבר - שמשון סלנגל - מתנן שיעיר
כיסוי צומח (%)	זקן שיעיר - דרדר הקורים על גבי מחשופים וקירות כורכר - 5% - 10%. באזורי חול והמרה כיסוי גבוהה 40% - 80%
צומח ייחודי	תורמוס צהוב, תורמוס צר עלים, בן חצב קינטוני, כלנית מצויה, ספלילה זעירה.
בעלי חיים	זוחלים ויונקים מקומים.
חי ייחודי	קיפוד, שועל, חומט פסים
אתרים חשובים	ריכוזי תורמוס צהוב, חורשת איקליפטוס צפופה
חשיבות בראי-חיים	בינונית - גבוהה - חלק מן הרצועה המתוחה על בסיס השטחים החקלאיים בין ת"א ורמ"ש. חשיבות עתידית לחיבור עם ואדי נוה שרת ואזור הכפר הירוק כרצועת ירוקה שבין העיר.
מינים פולשים	צומח: שיטה כחלחלה, קיקיון מצוי. ציפורים: דררה, מאינית.
רמת השתמרות השטח	בינונית - גבוהה - למרות פעולות שונות בעבר בשטח נשמר חלק מבית הגידול הטבעי כמו כן ישנן פעולות שימור במסגרת הינה הקהילתית.
מיד	
קרקע	חול, חמרה, כורכר
מורפולוגיה	מישור, נבעה, שיפועים מתונים,

מתוך סקר הטבע העירוני



התמונות מתוך סקר טבע עירוני, עיריית ת"א- יפו 2012



תכנית המתאר מראה קשר בין חורשת אבנר וגן יהודה צמחיה באזור חורשת אבנר כולל שיקמים

**גנים וחורשות** (מתוך סקר תשתית טבע עירוני, 2012, עמ' 21)  
אתרים אלו מתחלקים למספר סוגים בהתאם לרמת הפיתוח, השימוש והאחזקה. במקומות בהם מתקיים טיפול אינטנסיבי תדיר הכולל ריסוס, כיסוח, שתילה המגוון ביולוגי נמוך והוא כולל בעיקרו מינים מלווי אדם שהסתגלו לסביבת האדם כגון: קיפוד מצוי, עטלף פירות, חרדון מצוי, שממית בתים. בולטים בנוכחותם מיני ציפורי שיר יציבות ביניהם מינים פולשים ומינים חולפים בעונת הנדידה. מגוון הציפורים בעיר כולל קבוצות שונות ומגוונות בהתאם למקומות חיות שונים ולעונות השנה. מבין המינים היציבים והמקיצים מצויות ציפורים שיר כגון: ירקון, חוחית, צופית, בולבול, ירגזי, שחרור, וסבכי שחור ראש.

### מסקנות והמלצות:

גן ציבורי עם תשתית מתאימה להתפתחות בתי גידול טבעיים לצומח ובעלי חיים. פוטנציאל קשר לחורשת אבנר, אתר טבע עירוני.



תכנית יעודי קרקע מפורטת, [gisn.tel-aviv.gov.il/iview](http://gisn.tel-aviv.gov.il/iview)



- מקרא מצב מאושר**
- מגורים
  - תעסוקה
  - מסחר/אזור מעורב מגורים
  - שטחים פתוחים
  - מבנים ומוסדות ציבור
  - מלונאות

נספח מצב מאושר תכנית מתאר מקומית כוללנית מס' תא 5000

- לפי תכניות המתאר, לא צפוי שינוי משמעותי ברקמה הקיימת.
- התכנית מגדירה את הבינוי סביב לגן עד 4 קומות.
- ייעודי השטחים הקיימים הסמוכים: מגורים, שטח פתוח ציבורי, מבני ציבור נותרים בהגדרתם הנוכחית.



נספח אזורי יעוד תכנית מתאר מקומית כוללנית מס' תא 5000



- מקרא**
- דוך מהירה
  - דוך פורבית מהירה
  - דוך עורקית רב-ערונית
  - דוך עורקית עירונית
  - אזור העדפת הליכי רגל
  - שביל אופניים
  - נתיבי העדפה לתחבורה ציבורית

נספח תחבורה תכנית מתאר מקומית כוללנית מס' תא 5000



- מקרא**
- עד 4 קומות
  - עד 8 קומות
  - עד 15 קומות
  - עד 25 קומות
  - עד 40 קומות
  - שטח פתוח
  - מצוק חופי להגנה ושימור
  - מוקד פיתוח חופי
  - אתר טבע נקודתי
  - כיכר עירונית
  - רחוב עירוני

נספח עיצוב מתאר עירוני תכנית מתאר מקומית כוללנית מס' תא 5000

## גן יהודה - שינויים לאורך השנים מרכיבי התכנון - טופוגרפיה וצמחיה



בתצלומי אוויר שונים, ניתן לראות כי עקרון תכנון הצמחייה נשמר במהלך השנים. בין העצים הבוגרים נשתלו עצים חדשים השומרים על עיקרון הצפיפות בשולי הגן ו"קרחת יער" באזור המדשאה המרכזית.



תצ"א, מחלקת תצלומי אוויר, עיריית ת"א-יפו

תצ"א גן יהודה, 1997-2021, מתוך: GIS עיריית ת"א-יפו

# גן יהודה - שינויים לאורך השנים

## מרכיבי התכנון - פרטי פיתוח וחומרים



(1) אזור מתקני כושר על משטח גומי



(2) אזור מתקני משחק על משטח גומי



(4) תוספת מקלט ציבורי



(4) אזור משחק על משטח גומי



(3) מפרץ לספסל פיקניק ריצוף אבן גיר

במהלך השנים התווספו לגן יהודה פרוגרמות חדשות והקיימות שובללו. הוקם מקלט בפינה הדרום מזרחית. מתקן משחק חדש ומתקני כושר תפסו את מקומו של הישן ובעקבותיו הוקם משטח גומי. בנוסף חודשו ספסלים והריצוף. אזורי הישיבה הורחבו ונוסף ריהוט רחוב מודרני.

# גן יהודה - שינויים לאורך השנים

## מרכיבי התכנון - פרטי פיתוח וחומרים

בגן כיום קיימים מקטעי ריצוף מחודשים לצד פרטי פיתוח מקוריים.

### ריצופים מחודשים:

כל הריצופים הוחלפו בשביל אספלט ובשוליו אבני גיר וברחבות גומי באזור המשחקים. התווספו רחבות למתקני משחק ולספסלים. הריצוף מכיל פתחי שתילה לעצים בוגרים.



פרטי ריצוף גומי למתקן משחק



מעקה מקיף את הבן ושביל אספלט



ריצוף אספלט ובשוליו אבן גיר ומפרץ לספסל



## גן יהודה - שינויים לאורך השנים מרכיבי התכנון - פרטי פיתוח וחומרים

בפרטי הפיתוח המקוריים בגן יהודה בולטת אבן הזיכרון המסותתת לזכרו של סא"ל יהודה רוזן.

מיקום הפסל בכניסה הדרומית לגן לא השתנה במשך השנים.

בשנת 2022 נהרסה הערוגה והסלעים שהקיפו את אבן הזיכרון ואלו הוחלפו בריצוף אבן פראית המשכי בסגנון לרחבה המקורית.

לצד ריצוף הרחבה הוצבו 2 ספסלים חדשים.



1997



תצ"א גן יהודה, 2008 מתוך: GIS עיריית ת"א - יפו



אבן זיכרון במשטח אבן שכבות מרוצף - ספטמבר 2022



אבן זיכרון בערוגה פורחת - אפריל 2021

סעיפי המלצה בנושא נופים אורבניים-היסטוריים:

הנוף האורבני-היסטורי הוא אזור אורבני שנוצר מריבוד תכונות, ערכי תרבות וערכי טבע במהלך ההיסטוריה. הנוף האורבני-היסטורי מרחיב את המושג "מרכז היסטורי או "מכלול", והוא כולל הקשרים אורבניים רחבים ואת סביבתם הגיאוגרפית. (סעיף 8)

מאפייני גן יהודה בהקשר לסעיפי ההמלצה:

גן יהודה פותח כחלק מרקמת השטחים הפתוחים של שכונת צהלה והיה הגן הראשון שהוקם בשכונה. שטח הגן יועד להיות הריאה הירוקה והטבעית של השכונה לפעילויות נופש ופנאי.

הקשרים רחבים אלו כוללים בעיקר את הטופוגרפיה של האתר, את הגאומורפולוגיה שלו את ההידרולוגיה ואת תכונותיו הטבעיות. (סעיף 9)

הגן מבוסס על הטופוגרפיה הטבעית שכמעט ולא שונתה. מרבית פני הקרקע נשמרו ללא תכנית קשיחה וניטעו בעצים מקומיים או אופייניים לא"י בשילוב עצים ושיחים מאוקלמים. אלו מאפשרים לאוכלוסיות בעלי חיים כגון ציפורים מכרסמים וחרקים להמשיך ולהתקיים במקום.

וכן את סביבתו הבנויה ההיסטורית וזו העכשווית גם יחד, את התשתיות מעל לפני הקרקע ומתחתיה, את השטחים הפתוחים ואת הגנים, את דפוס שימושי הקרקע שלו ואת הארגון המרחבי, תפיסות ויחסים חזותיים, ואת כל המרכיבים הנוספים של המבנה האורבני. (סעיף 9)

הגן משקף את תפיסת התכנון של אברהם קרוון שביקש ליצור מרחב ירוק, טבעי ופתוח בלב העיר, לשימוש האוכלוסיה המקומית. קרוון בקש להדגיש את קו הרקיע וכן את יצירת תמונות הנוף באמצעות שילוב של עצים ושיחים בעלי עלווה צבעונית. לכניסות ולמעברים לגן תפקיד מרכזי במימוש גישה זו והם עוצבו כחלקי גן הפונים לרחוב. המרחב המרכזי של הגן עוצב כמרחב פתוח מעודד פעילויות, משחק ושימוש במדשאות הרחבות, בעוד השוליים ניטעו חורשות ועצים להפרדה בין מגרשי המגורים לגן.

אלו כוללים גם מיומנויות חברתיות ותרבותיות, ערכים, תהליכים כלכליים. (סעיף 9)

הגן משקף את תרבות הגנים האופיינית לגני ישראל בעשורים הראשונים להקמתה: שילוב עקרונות תכנון גן פסטורלי עם תנאי המקום ליצירת תבניות נוף אידילי ישראל. בגנים אלו פרוגרמת הגן היא בעיקרה שבילי טיול, מנוחה, תצפית והתכנסות. פינות למשחק שולבו במידה מצומצמת יחסית לגנים כיום. תרבות הגינון התבססה על עיבוד פני הקרקע המקומיים, תחזוקת צמחים חסכונית במים ושימוש בחומרים מקומיים. אופי המרכיבים האדריכליים מינימליסטי ומשקף השקעות כלכליות צנועות.

\* ההגדרות לקוחות מתוך המלצה בנושא נופים אורבניים-היסטוריים, (UNESCO, 2011) סעיפים 8-13, תרגום הוועד הישראלי לאונסקו, משרד החינוך ומנהל שימור רשות העתיקות

סעיפי המלצה בנושא נופים אורבניים-היסטוריים:

הקשרים רחבים אלו כוללים. ממדים לא־מוחשיים של מורשת, הקשורים למגוון ולזהות. (סעיף 9)

נוף אורבני היסטורי כחלק ממערכת כוללת של פיתוח בר קיימא. (סעיף 10)

תפיסת הנוף האורבני-היסטורי שמה לה למטרה לשמר את איכות הסביבה האנושית, לשפר את השימוש היצרני ובר קיימא של מרחבים אורבניים, תוך הכרה באופי הדינמי שלהם, ולקדם את המגוון החברתי והתפקודי שלהם. הגישה משלבת את המטרות של שימור המורשת האורבנית עם מטרות הפיתוח החברתי והכלכלי. היא נטועה ביחסים מאוזנים ובני קיימא בין הסביבה האורבנית לסביבה הטבעית, ובין הצרכים של דור ההווה ודור העתיד בשילוב הירושה מהעבר. (סעיף 11)

תפיסת הנוף האורבני-היסטורי רואה בגיוון תרבותי וביצירתיות נכס חשוב לפיתוח אנושי, חברתי וכלכלי, ומספקת כלים לניהול שינויים פיזיים וחברתיים, כדי להבטיח שהתערבויות עכשוויות יהיו משולבות בהרמוניה עם המורשת בסביבה היסטורית ויובאו בחשבון הקשרים אזוריים. (סעיף 12)

תפיסת הנוף האורבני-היסטורי לומדת ממסורות ומתפיסות של קהילות מקומיות תוך כיבוד ערכים של קהילות לאומיות ובין-לאומיות. (סעיף 13)

מאפייני גן יהודה בהקשר לסעיפי ההמלצה:

בגן אבן זיכרון והוא קשור להיסטוריה של השכונה.

הגן מספק את שרותי המערכת האקולוגית בניהול הנגר בתחומן, בתרומה להקטנת אי החום העירוני, בהגדלת המגוון הביולוגי באמצעות משיכת מינים שונים לגן, ובעיקר באספקת שרותי פנאי ותרבות ציבוריים, לקהילות שסביב.

גן יהודה מהווה את המרחב הנופי הפתוח ההיסטורי, העכשווי והעתידי של שכונת צהלה. הגן מוקף מכל עבריו בתי מגורים. הגן מהווה חוליה מרכזית במערכת תנועת הולכי הרגל של השכונה הגן נתפס כריאה ירוקה, פיזית וויזואלית לתושבי השכונה. עם השנים נוספו בגן שימושים המייצגים את הצרכים והתפיסות המשתנות לצד שמירה כמעט מלאה של מאפייניו המקוריים. בשנים האחרונות עבר הגן חידוש מסיבי.

בשולי הגן עדויות לפעילות אינטנסיבית של הקהילה המקומית.

\* ההגדרות לקוחות מתוך המלצה בנושא נופים אורבניים-היסטוריים, (UNESCO, 2011) סעיפים 8-13, תרגום הוועד הישראלי לאונסקו, משרד החינוך ומנהל שימור רשות העתיקות

**הערכה**

הגן בכללותו מהווה דוגמה ייחודית לסגנון המאפיין את גני ישראל, ותל אביב בשלושת העשורים הראשונים להקמתה ובפרט את עבודתו של אברהם קרוון.

סגנון הגן, שמבנהו, הצמחייה ומרכיבי הפיתוח משקפים את התכנון המקורי, ההיסטורי ומשלתים בהווה את צרכי הקהילה והסביבה.

הגן מהווה חלק מציר ירוק שכונתי.

**המלצות כלליות לשימור והדגשת מאפייני הגן:**

יש לשמור את הגן כחלק ממערך השטחים הפתוחים השכונתי.

מאפייני הסגנון של הגן וצירי הולכי הרגל המובילים אליו הם מרכיבים חיוניים לשימור מרכיבים אלו כוללים: **טופוגרפיה** קיימת.

**תצורות הצומח**- חורשות, נטיעת עצים בקבוצות והבודדים, נטיעת שיחים כחיץ בשוליים ובאיים מגוננים בחלל המרכזי של הגן.

**שפה צורנית וחומרית** של אלמנטי הפיתוח ההיסטוריים כניסות, שבילים, קירות, מסלעות.

**הגן הינו מערכת דינמית** ולפיכך מרכיבים כמו מיני עצים, שיחים, ריהוט הגן ושימושים התואמים את רוח המקום ניתנים לשינויים כל עוד הם תואמים את עקרונות התכנון המקוריים של הגן.

**המלצות קונקרטיות לשימור והדגשת מאפייני הגן הפיזיים**

**תכנית הגן:**

יש לשמור על המבנה והחלל המקורי של הגן הכולל מדשאה במרכז, שביל היקפי עם רחבות, 4 הכניסות לגן, אזורי הפעילות והצמחייה בשולי הגן.

**פרטי פיתוח: פינת הנצחה-**

יש לשמור על פרטי המקור ובהם אבן הנצחה והרחבה הסמוכה לה. יש לשקול החזרת הערוגה המקורית שהקיפה את אבן הנצחה.

**קירות מאבני שפה-**

יש לשמור ולשקם את קירות הערוגה והמדרגות המובילות לגן מאבני שפה בטון, כפרט ייחודי לתקופה ולאזור.

**צמחיה:**

- **עצים בוגרים קיימים** יהיו לשימור
- **עצים חולים או עצים שנכרתו** ביעוץ אגרונום ובהשוואה לתכניות המקור, לנטוע עצים חלופיים דוגמת העצים הקיימים במקום.
- **שיחים** - מומלץ לשקם ולהחזיר למקום את אזורי השיחים בשולי הגן שהוסרו עם השנים.

**ערכים בלתי מוחשיים:**

- הנוף העירוני, הציבורי והפרטי מבטא את האינטראקציות המתמשכות בין אנשים למקום. הערכים, המסורות והזיכרון המשותף של תרבויות מן העבר או שמתקיימות בו בהווה מהווים את המרכיבים הבלתי מוחשיים של מורשת התרבות.

- ערכים בלתי מוחשיים עשויים לבוא לידי ביטוי במקומות המשמשים לאירועים, פסטיבלים, מופעים, עלייה לרגל, טקסי פולחן והנצחה. פרקטיקות מסורתיות. זיכרונות וסיפורים על אירועים ואישים הקשורים במקום, מקומות הקשורים בפעילות סביב צומח מקומי ואתרי מקור לחומרי יצירה מהווים גם הם רכיבי מורשת לא מוחשיים.

- קטגוריות אלה מצביעות על הערכים הלא מוחשיים הקיימים והמוטמעים במקומות ובאירועים ערכיים של חיי יומיום ומועדים מיוחדים.

**סיפור הקמת השכונה והגן:**

קיומו של הגן והקמתו קשורים בתקופה ייחודית של הקמת שכונת עבר הירקון בין השנים 1949 ל 1959. סיפורן של המעברות, יוזמת משרד הביטחון להקצאת מגורים לחיילים משוחררים ומשפחות שכולות, התארגנותם לאגודה שיתופית ועוד.

**אישים הקשורים במקום:**

הגן מייצג את יצירתו של אברהם קרוון לו תרומה משמעותית להתפתחות המרחב הפתוח הירוק בתל אביב.

**המלצות קונקרטיות לשימור והדגשת ערכים בלתי מוחשיים בגן**

**שימור מרכיבים קיימים מוחשיים הקשורים במורשת בלתי מוחשית:**

עצי האורנים בהקשר לטיפולוגית חורשות ויעור.

**הצבת שילוט הסבר** משולב בצילומים המספר את סיפורו של המקום והאישים הקשורים בו.

**עידוד והקשר בין הקהילה למקום** בפעילויות קהילתיות, סביבתיות וחינוכיות.

## א. ספרים, מאמרים וכתבות:

1. בלסלב, י' (2013). העשור הראשון להתפתחות שכונות תל אביב שמעבר לירקון, 1947-1958. עיונים בתקומת ישראל, 23, 233-273.
2. מוריה-קליין, יעל, סיגל ברנר, and אברהם קרון. ברשות הרבים: מחווה לגן העיר תל אביב, אברהם קרון / יעל מוריה, סיגל ברנר. תל אביב: מוזיאון תל-אביב לאמנות, 2003.

## ב. עיריית תל-אביב-יפו:

1. GIS עיריית תל אביב-יפו. <https://gisn.tel-aviv.gov.il/iview>
2. סקר טבע עירוני בתל-אביב-יפו (2012). עיריית תל-אביב-יפו. <https://www.tel-aviv.gov.il/Residents/Environment/Pages/NatureSurvey.aspx>
3. תכנית המתאר תא/5000 (2016). עיריית תל-אביב-יפו. <https://www.tel-aviv.gov.il/Residents/Development/Pages/Outline.aspx>

## ג. ארכיונים ומאגרי מידע:

1. אוסף העיתונות וכתבי העת. הספרייה הלאומית. <https://www.nli.org.il/he/discover/newspapers>
2. ארכיון מחלקת שיפור פני העיר. תיקי גננות.
3. ארכיון עיריית תל-אביב-יפו. תיקי גננות.
4. מחלקת תצ"א, מנהל הנדסה, אגף תכנון העיר.
5. מפות היסטוריות תל-אביב. הספרייה הלאומית <https://merhav.nli.org.il/>
6. ארכיון המדינה, משרד הפנים. <https://www.archives.gov.il/>
7. Govmap <https://www.govmap.gov.il>

## ד. מקורות נוספים:

1. Simple Mapping Solutions. [simplex-mapping-data.com](http://simplex-mapping-data.com)
2. המלצה בנושא נופים אורבניים-היסטוריים, (UNESCO, 2011) סעיפים 8-13, תרגום הוועד הישראלי לאונסקו, משרד החינוך ומינהל שימור רשות העתיקות.
3. ערך 'משפחת רוזן', 'צהלה של פעם': <http://www.zahala.co.il/>
4. ערך 'תולדות', 'צהלה של פעם': <http://www.zahala.co.il/>
5. פרס קרון באתר עיריית תל אביב יפו <https://www.tel-aviv.gov.il/Pages/MainItemPage>



גן שושני 1972, צילום יוסף ליאור ארכיון עת"א

## גן שושני

# גן שושני כללי

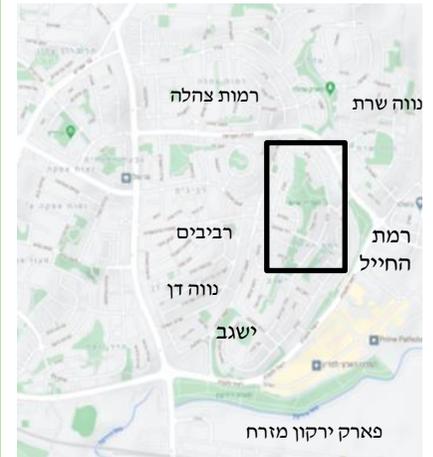
**כתובת:** רחוב דוד מרכוס, רחוב ק"ם,  
תל אביב יפו,

**גוש חלקה:** גוש 6336 חלקה 60

**גודל:** כ 80 דונם

**מתכנן:** אברהם קרוון

**שנת הקמה:** 1959



תכנית מיקום.



[gisn.tel-aviv.gov.il/iview](https://gisn.tel-aviv.gov.il/iview) אזור גן שושני

גן שכונתי עם חורשות ושיחים בשוליו  
ובמרכזו מדשאת אמפי טבעי פתוח.

הגן מוקף בשכונת מגורים המיועדת להישמר  
בבניה נמוכה. הגן נחצה על ידי רח' מרכוס,  
מסתיים ברח' טריטש ומתחבר לרצף שצ"פ  
של שכונת ישגב.

הגן משמש כריאה ירוקה וכמרכז לפעילות  
קהילתית לתושבי השכונה. במהלך השנים  
נעשו בגן שינויי מקומיים אך שלד הגן ואופיו  
נותרו ללא שינוי או שיפוץ מסיבי.

החל משנת 2018, ביוזמת תושבים,  
המועצה לשימור אתרי א"י ומחלקת השימור  
של עיריית ת"א – יפו, הגן מקודם לשימור.

הגן נחשב לאתר טבע נקודתי ובו צמחיה  
ובעלי חיים מקומיים.



מרכז הגן, הבמה ועצים היסטוריים בגן שושני, 2021.



שביל הכניסה וחורשת האקליפטוסים בצפון הגן, 2021.



מרחבים פסטורליים שתילה בחורשות קבוצות ובודדים. בתמונה צפצפת הפרת - מין א"י כעץ בודד במדשאה, לצד אקליפטוסים וגרווילאות, צילום איריס טרי 2018



שימוש בחלוקי אבן מגיר ומבזלת שהובאו לגן מהכינרת (11) גן שושני 2021



תכנית הגן, בחתימת הגנן הראשי אברהם קרוון, מהנדס העיר משה עמיעד 25.12.1958, ארכיון העיר ת"א-יפו. במרכז התכנית המדשאה הבמה, הבריכה וצפצפת הפרת

תכנון הגן בידי אברהם קרוון, מיזג את עקרונות עיצוב הגן הפסטורלי- האנגלי עם ה"גן הישראלי".

### מרכיבי הסגנון הפסטורלי:

טופוגרפיה מודגשת וזורמת - גבעות, עמק ומדרונות נטיעות עצים בקבוצות ובודדים עם חלונות לנוף. נטיעת קבוצות שיחים ומדשאות ללא גדרות ליצירת זרימה ורצף החלל. שילוב אלמנטים אדריכליים - הפרגולה בפסגת הגבעה והבמה בתחתית האמפי.

### מרכיבי הגן הישראלי:

שימוש בצמחיה המייצגת את הנוף הישראלי, הטבעי האידיאלי כגון חורש, נחל, בתי גידול לחים, בתות שיחים ועשבונים - עם צמחיית נוי מאוקלמת ועצי פרי.

נטיעת חורשות עירוניות.

שילוב מסלע ממקורות שונים בארץ להדגשת היחידות הנופיות.

### הסגנון החברתי:

בגן שולבו פינות חמד אינטימיות לשהייה מנוחה ומשחק לצד מרחבים ציבוריים פתוחים ולפעילויות בלתי פורמליות או מרובות משתתפים. בנוסף, לגן כניסות מרובות וחזיתות פתוחות לרחובות הראשים של השכונה.

הסגנון ומרכיביו נותרו בגן עד היום.

# גן שושני - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מידע היסטורי על מרחב התכנון - השכונה

## שכונת עבר הירקון

עד תחילת שנות ה-40 גבולה הצפוני של העיר תל אביב נקבע לנחל הירקון. לאחר מאבק ממושך ליצירת רצף ישוב יהודי בין תל אביב להרצליה, אישר הנציב העליון בשנת 1942 הרחבה של עוד כ-6000 ד' לשטחה של העיר תל אביב בשטח צפוני מזרחי עד לאדמות הכפר שיח מואניס. החלטה זו הובילה לקנייה של אדמות ולהקמת שכונות הדר יוסף, תל ברוך וקריית שאול. לאחר מלחמת העצמאות גורשו התושבים הערבים מהכפרים סומייל, ג'מוסין, שיח' מואניס וג'ליל, והשטחים עברו לרשות המדינה. בשטחים אלו נבנו בין השנים 1948 ל-1954 מעברת יד המעביר שהפכה לשכונת נווה שרת, רמת החייל, צהלה, אפקה, מעוז אביב, שכונת רביבים, ושיכון דן.

## תולדות שכונת רמת החייל

בשנת 1950 הקים משרד הביטחון את שכונת רמת החייל בשטח של כ-380 ד. השיכון היה חלק ממגמה רחבה של הקמת שיכונים לחיילים משוחררים, נכי צה"ל ומשפחות שכולות. בשלב ראשון יחידות הדיור בשכונה כללו 1.5-2.5 חדרים בשטח של 50-65 מ"ר.

בתחילת 1954 מנתה שכונת רמת החייל 830 משפחות, מהן 60% נכים ומשפחות שכולות. אכלוס השיכון היה מהיר, ומרבית המשפחות עברו אליו בשנותיו הראשונות. כשלוש שנים לאחר הקמתה, סופחה רמת החייל לתל אביב (בלסלב 2013).. לשכונה היה ועד שדאג, לאחר מאבקים קשים, להשיג שירותים שונים כמו גן ילדים, בית ספר, צרכנייה, ושירותי בריאות. בתחילת 1952 נפתחו במקום תחנת טיפת חלב, בית לימוד בצריף קטן ברח' ק"ם, ובהמשך נבנה בית ספר רמת החייל. ב-1958 נפתח גן ילדים מעבר לרחוב מול בית הספר. לאחר מכן כבישים נסללו, אספקת המים והחשמל הוסדרו ותחבורה ציבורית הגיעה לשכונה. ברח' הראל הוקצה שטח לצרכנייה שתושבי השכונה קנו את מניותיה. עם השנים הצרכנייה הפכה לסופרמרקט שמשרת עד היום את התושבים.

בשכונה פעל קולנוע "רם" (במקומו הוקם בשנות האלפיים בניין בן שלוש קומות ברח' מרכוס, מול הסופרמרקט. לידו פעל בית קפה. המקום המה אנשים שהגיעו גם מחוץ לשכונה בעיקר במוצאי שבת. בית הקולנוע נסגר בשלהי שנות ה-60. כיום מתגוררים בשכונה כ-4500 תושבים (ויקיפדיה).



מרחב מזרח עבר הירקון בתום הגל היישובי הראשון בעבר הירקון, 1949-1952

מפה: 1:20,000; מחלקת המדידות, 1954; פתח תקווה, מחלקת המדידות, 1954, מתוך: ירון בלסלב, 2013, העשור הראשון להתפתחות שכונת תל אביב שמעבר לירקון, 1947-1958, עיונים בתקומת ישראל, כרך 23

# גן שושני - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תצ"א ומיפוי היסטורי

**1949** אזור רמת החייל טרום הקמתה מופיע באזור חקלאי. עצי האקליפטוס מופיעים באזור הגן.

**1953** מדידה על רקע מיפוי מנדטורי מצביעה על התפתחות שכונת עבר הירקון (בסגול) על אדמות אבו קישק וסאולימה. במפה נראים שכונת צהלה ושיכון דן לצד מעברת רמת החייל.

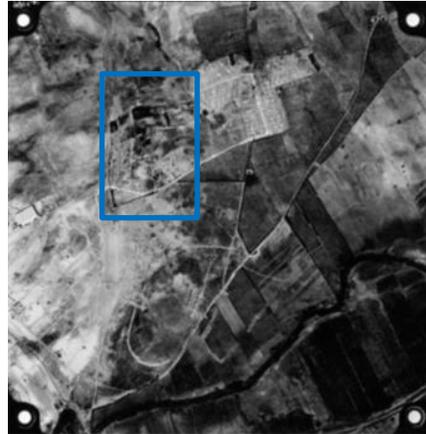
**1954** במפת העיר תל אביב מסומנת שכונת רמת החייל ובמרכזה שטח המיועד לשצ"פ.

**1959** שיכון רמת החייל מופיע לצד מעברת יד המעביר שהפכה בתחילת שנות ה-60 לשכונת נווה שרת.

**1965** שכונת רמת החייל ובמרכזה הגן כשצ"פ עירוני.



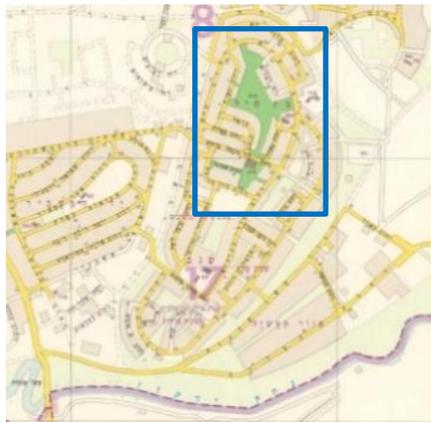
1953, 1:100,000 על רקע מדידה 1924, הספרייה הלאומית



תצ"א 1949 ארכיון עיריית ת"א-יפו



1949 1:50,000, מחלקת המדידות משרד העבודה והבינוי, הספרייה הלאומית



1965, 1:10,000, הספרייה הלאומית



1959, 1:100,000, הספרייה הלאומית



צילום ממפת העיר 1954, ארכיון העיר ת"א-יפו  
בתכנית שכונת רמת החייל משנת 1954 ניכר כי שטח הגן מסומן כשטח פתוח ללא בינוי

# גן שושני - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תצ"א ומיפוי היסטורי



1978



1967



1959



2015



2005



1995

**1959**  
שנת הקמת הגן: בתצ"א בולטים עצי האקליפטוס שניטעו על הגבעה שבצפון הגן בשנת 1919, וכן מערכת השבילים, הבמה, הברכה, הפרגולה והנטיעות. בעבודה, הכניסה המרכזית מרחוב מרכוס.

**1967**  
ניכרת התפתחות החורשות בשולי הגן. במדשאה ניתן לראות את אזורי השיחים. הברכה ככל הנראה יבשה. הגבעה המערבית מפותחת עד רחוב ה-ט"ז, אך טרם הוקם בית הכנסת.

**1978**  
בית הכנסת נבנה במערב הגן, וכן המרכז המסחרי סמוך לרחוב מרכוס.

**1995**  
הברכה סביב הבמה עדיין קיימת, רחבת הפרגולה ככל הנראה עדין מכורכר מהודק.

**2005**  
הברכה סביב הבמה כבר לא קיימת, רחבת הפרגולה רוצפה.

**2015**  
הפרגולה המקורית עדיין קיימת (עד 2018).

לאורך השנים ניתן לראות בשטח הצפוני לרחבת הפרגולה, כריתה של עצים בוגרים שהיו במקום עם הקמת הגן.

מקור התמונות: מחלקת תצ"א מנהל הנדסה אגף תכנון העיר

מתכנית הגן שנעשתה ב 1958 ומכתב הכמויות שנעשה כנראה בעת ביצוע הגן או בסיומו ניתן ללמוד על מרכיבי הגן בעת הקמתו.

### מרכיבים אלו כללו:

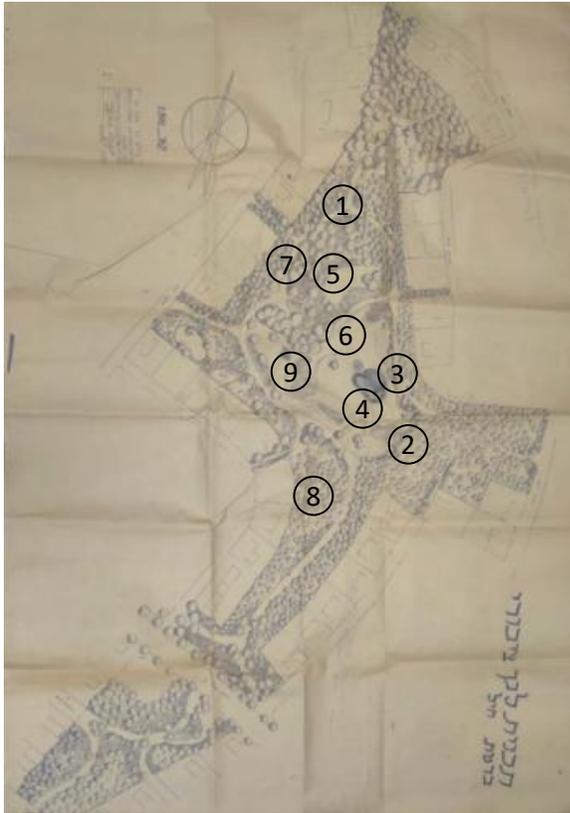
1. 2464 מ"ר של שבילים, רובם מכוּרָכר ובנוסף מריצוף אבני נחל.
2. מדרגות ממרצפות ומאבני בטון.
3. במה מרוצפת אבני נחל.
4. בריכה בגודל 162 מ"ר.
5. פרגולה 165 מ"ר.
6. משטח (רחבת פרגולה) 800 מ"ר.

### צמחיית הגן כללה:

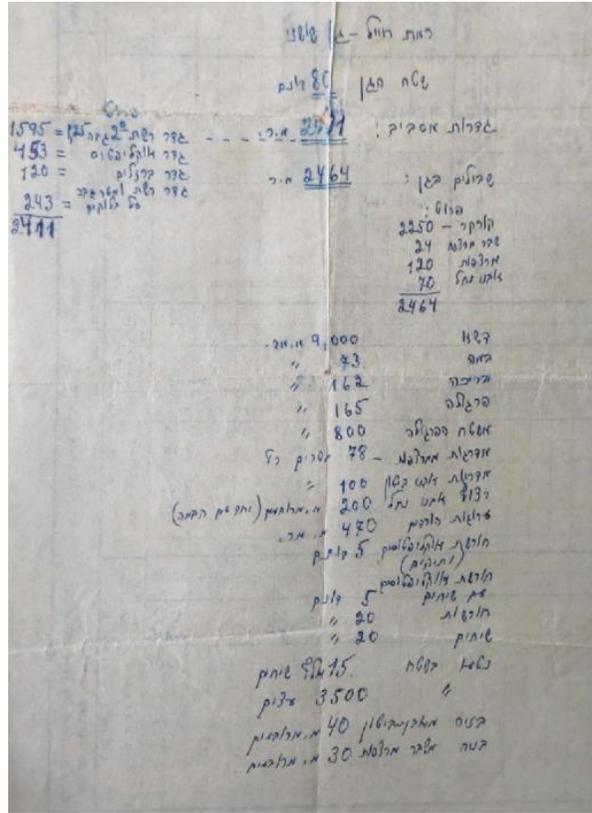
6. 9 ד' דשא.
7. 5 ד' חורשת אקליפטוסים וותיקים,
- 5 דונם אקליפטוסים עם שיחים.
8. חורשות 20 ד'.
9. שיחים 20 ד',
- ערוגות ורדים - 470 מ"ר.

סה"כ ניטעו בגן 15,000 שיחים ו-3500 עצים.

סביב הגן הוקמו גדרות רשת וגדרות עץ אקליפטוס באורך 2411 מ"א.



תכנית הגן, 25.12.1958 ארכיון העיר ת"א-יפו



דף מחברת בכתב ידו של מתכנן הגן אברהם קרוון ובו כתב הכמויות וסיכום כל מרכיבי הגן, באדיבות אוסף ארכיון דני קרוון

# גן שושני - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## פתיחת הגן

טקס פתיחת הגן ב 14 ביוני 1959  
צולם בסרטון "חנוכת גן ישראלי על  
שם "סעדיה שושני".

בצילומים מהסרטון, בולטים העצים  
הבוגרים הקיימים בגן לעומת  
השתילים החדשים, הנופים למרחק  
שנשקפו ממנו ומרכיבים שכבר אינם  
נמצאים כיום כמו הברכה והמזרקה,  
ספסל העץ המעוגל והשלט.



פינת ישיבה עם ספסל מעוגל בין אקליפטוסים בוגרים עם תצפית לכיוון מזרח



שביל הכניסה מצפון עשוי כורכר מהודק בין אבני שפה



מבט לאמפי הדשא בו התקיים טקס הפתיחה



שתילי גרווילאות בחורשה המזרחית



הבריכה עם מזרקה, והאמפי הטבעי שסביבה



שלט הגן המקורי

מקור: ארכיון הסרטים הישראלי, סינמטק ירושלים, [https://jfc.org.il/news\\_journal/61261-2/99651-2](https://jfc.org.il/news_journal/61261-2/99651-2)



מראה הפרגולה  
עמודי בטון מקורים עץ  
משטח כורכר מהודק  
וספסלי עץ מפוזרים, אוסף איריס  
טרי



מראה הגן אוקטובר 1959, בתמונה כנראה עץ בוגר שהועתק לגן, אלבום שפרה ואריק לשם, ארכיון קרית טבעון, מתוך  
ישראל נגלית לעין



גן שושני צלם יוסף ליאור צלם העירייה 1972



אירוע פתיחת הגן 1959, הבמה מרוצפת חלוקים ובריכת נוי, אוסף איריס טרי

# גן שושני - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מתכנן הגן

אברהם קרוון 1902-1968 נולד בלבוב, גליציה, התחנך עד גיל 12 במנצ'סטר אנגליה ועלה לישראל בשנת 1920. בתחילת שנות ה-30 הצטרף קרוון למחלקת הנטיעות בתל אביב ובסוף שנות ה-30 התמנה לראש מחלקת הנטיעות ולגן הראשי של תל אביב, תפקיד בו החזיק במשך ארבעה עשורים, כמעט עד לסוף חייו. במהלכן השפיע קרוון על עיצוב התפיסה של הגנים והמרחב הציבורי הפתוח של תל אביב, תפיסה שמקבלת ביטוי גם כיום. קרוון מוכר כאחד מאבי אדריכלות הנוף הישראלית, לצד דמויות שהשפיעו על הנוף הישראלי והתל אביבי בפרט כמו יהלום וצור וממשיכו בתפקיד ע. הלל.

עבודותיו מזגו את תפיסת הגן הפסטורלי - האנגלי כטבע אידיאלי עם ערכי טבע מקומיים ארץ ישראליים ופיתוח בר קיימא. תפיסותיו החברתיות שאפו לאפשר לקהל המשתמשים מענה נרחב לצרכים מגוונים במרחב טבעי ובלתי פורמאלי מטופח ופתוח לרחוב. בין הגנים החורשות והשדרות הרבות שעיבצ ונטע בולטים גן הפסגה, גן העצמאות, גן יעקב, גן מאיר, גן יד לבנים, גן הכובשים, גן התקווה, גן סעדיה שושני ועוד (10).



אברהם קרוון, שנות ה-30 אתר פרס קרוון

הגן הראשון שקיבל אבא לתכנן היה הגן הקטן של בית קרן קיימת לישראל. הוא החליט להעביר לשם עץ זית שבע ימים, שהובא למקום עקוד כחידה. העברת עץ לא צעיר נחשבה למעשה נועז. היתה סכנה שהוא לא ייקלט ושהגן כולו יהפוך לכוושה ולכישלון. אולם היות נקלט ולידו נטע אבא ברוש צעיר. הוא צירף אבני כורכר ובין האבנים שתל מצמחי הארץ. כאשר נפטר אביגדור משל, ראש מחלקת הנטיעות של העירייה, הציע ראש העיר, ישראל רוקח, לאבא להחליפו בתכנון גן מאיר ובהקמתו. כשעוד היה הגן בהתהוותו, הייתי בא מדי פעם לשם ורואה את אבא מסמן את השבילים בחוטים, באבקת גיר, או במקלות. לא היו אלה קווים ישרים, כשל הערוגות בגן הירק שבחצרנו, אלא צורות אורגניות - מתעקמות ומתפתלות, בהשראת הטבע. אבא תיכנן ויצר את הגנים במקום, לא ליד השולחן במשרד. הוא שירטט את הגן על האדמה והדריך את הבנאים באיזה קצב ובאיזו חלוקה לבנות את הקירות. כך אני שומע ורואה איך נוצרת בגן שדרת ברושים, כמו בפרדסים של הדודה חנה ודוד אהרון מגן חיים, איך נחפרת הבריכה, כמו הכינרת, ולידה האקליפטוסים, כמו אלה ששתל אבא, עם אמא, בשנות ה-20, בגני הברון שעל שפת ים כינרת.

קטע מתוך מאמרו של דני קרוון על אביו - על אברהם קרוון איש גנים - ברשות הרבים, עמוד 40

במאמרו של דני קרוון על אביו - אברהם קרוון איש גנים בספר ברשות הרבים, מתאר קרוון את עבודתו של אביו כמתכנן בשטח ולא במשרד, על סגנונו ועל ההשראה ששאל מנופי ארץ ישראל בגנים שעיבצ. סגנון זה ניכר היטב בגן שושני.

אברהם קרוון וסעדיה שושני

ככל מגרש פנוי ברחבי העיר, שעדיין לא נקבע לו יעוד, מיהר אבא לנטוע עצים בניסיון ליצור עובדות בשטח. להציב גבולות לתהליך הבנייה האינטנסיבי של העיר ולהגביל את כרסום השטח הפתוח. הוא האמין בשטחים ירוקים בתוך העיר, כמיטב המסורת האנגלית. וידע כי את העצים לא במהרה יעקרו. פישמן, מהנדס העיר, לא אהב את היוזמות האלו של אבא. ויעידו על כך כמה וכמה מכתבים נועזים שהוא שלח לו. ובהם אסר עליו לשתול עצים על המגרש הריק שמול בית העירייה. אבל אבא המשיך בשלו. כך נולדו הגינות הקטנות, היפות והצנועות שברחבי העיר. כך גם נוצרה תשתית ירוקה לגנים גדולים יותר, שהוקמו מאוחר יותר - כמו גן התקווה, גן הכובשים, גן שושני, פארק דרום ופארק הירקון. למזלו, היה אבא ביחסים של כבוד והערכה הדדיים עם סעדיה שושני, האחראי על הגנים במועצת העיר. שושני האמין בכשרונו ובכשרו ועזר לו הגשים את תפיסתו הסביבתית והגנטית. גם עם אדריכל העיר,

### סעדיה שושני

שושני נולד בשנת 1889 בעיר בריאנסק שברוסיה, עלה לארץ בשנת 1907.

ב-1923 נבחר למועצת העיר תל אביב כנציג התאחדות בעלי הבתים. שושני כיהן במועצת העיר במשך למעלה מ-40 שנים עד שנת 1965. לאחר הקמת המדינה, בשנים 1953-1959 שימש כסגן ראש העיר תל אביב, בעת כהונתו של חיים לבנון. בתקופה זו שושני כיהן גם כמנהל מחלקת התיעול והביוב וכמנהל מחלקת הגנים של העירייה. בתפקידו זה יזם וזחף לנטיעת עשרות גינות ואלפי עצים ברחבי העיר.

לאחר פרישתו מהעירייה כיהן כיושב-ראש איגוד הערים של גוש-דן וזכה לאזרחות כבוד של העיר תל אביב.

סעדיה שושני הלך לעולמו ב-13 בדצמבר 1971 בגיל 82 ונקבר בבית העלמין ברחוב טרומפלדור, תל אביב.



צילום: סוכנות צילומי עיתונות י.פ.פ.א. / אוסף דן הדני, הספרייה הלאומית



שלט הגן שעמד במקום עד 2018

קטע מתוך מאמרו של דני קרוון - על אברהם קרוון איש גנים, ברשות הרבים עמ' 42



עובדי מחלקת הנטיעות של עיריית תל אביב. אברהם קרוון בשורה הראשונה שביעי מימין וסעדיה שושני המומנה על מחלקת הנטיעות חמישי משמאל, מקור: ברשות הרבים, מחווה לגן העיר תל אביב, אברהם קרוון

מקור אלון, א' (2019) כתבה "נא להכיר גן סעדיה שושני בת"א" <https://www.news1.co.il/Archive/0024-D-134326-00.html>

על הקמת וחנוכת הגן כותב העיתון "קול העם" בגיליונו מיום שני 15 ביוני 1959

גן ציבורי גדול נחנך אתמול בשכונת רמת החייל בתל אביב ויישא את שמו של סעדיה שושני, סגן ראש העירייה וראש מחלקת הנטיעות, להגל מלאות לו 70 שנים. 80 דונם קרקע נהפכו כאן בהשקעת 200 אלף ל"י משטח חולות מוזנח לגן פורח. מן הגבעה, שהיא הנקודה הגבוהה ביותר של הגן, נשקף מראה שובה עיין על העצים, גינות הנוי, המדרכות והבריכה הקטנה - המנוגד ניגוד בולט למראה של צריפוניה הרעועים של המעברה הסמוכה. ימים מספר לפני חנוכת הגן נערך במקום סיור עיתונאים. מנהל מחלקת הנטיעות של העירייה מסר לעיתונאים כי "בהכשרת הגן הושקעו 220 ל"י, במרכזו נמצא אמפיתיאטרון טבעי ושטח דשא של תשעה דונם המסתיים בבריכת מים ובבמת אבן.

הגן מיועד לאוכלוסייה בת ארבעים אלף נפש המתגוררת בסביבה. בגן שתי גבעות - אחת המשקיפה על הים והשנייה על הרי יהודה. קיימת בו גם חורשת אקליפטוסים שניטעה לפני 40 שנים (ב-1919 א.א.) על-ידי משפחת השייח אבו קישק הידוע שהתגורר בסביבה זו".



תמונת הגן בשנת פתיחתו 1959, בצילום בולט אלון תבור בוגר שקיים גם כיום והיה במקום או הועתק על ידי קרוון, מקור: "הקבלן והבונה" - בטאון המרכז הארצי של ארגוני הקבלנים והבונים בישראל, יולי אוגוסט 1959



פיתח ששוקים נאה קשיית אבן בגן שושני - בתל אביב

**בפיטגת הגן ראיתי סככת יפה נחמכת על עמודי אבן גדולים וע" גולים ולידה חורשת פיקניקים. מה רשם מפתורים עצים נדירים כגון הנוסבאקס, שהובא מברמת. זה עץ מסתעף בעל פריחה אדומה ופקעותיו דומות לתאנים.**

**בחרתי לתאר את גן שושני בארחה כדי להדגיש כי באמצע עים לא גדולים יחסית - כ-180 אלף ל"י - אפשר לבנות גן ציבורי מרהיב על שטח של 80 דונם, בתנאי שהתכנון יהיה מקורי ולא אכסטראואגאנטי, וישתלב בינוף מתוכנן.**

**בעיית הגנים בתל אביב אינה של מחסור בגנים, אלא שמירה על הקיים ותכנון הגוף. תקציב אחזקת הגנים והפננגון בתל אביב מגיע השנה לכ-900 אלף ל"י, ותקי ציב הפיתוח לכחצי מיליון ל"י.**

**הוא משתלבת באורה אורבני ב נוף הנהוד ובמביתו. וכך מש תלבים גם השיכונים האפורים בי רק המלבב.**

**צצי האקליפטוס מרהיבים. הם מכסה מינים ננניים הפורחים יפה אך אינם מתפתחים לעצים גברי הים העלולים להסתיר נוף טבעי מלא הוד. ראיתי בגן שושני צצי פונסיאנות (שלהבים צלונים) - עצים טרופיים שהובאו ממא' דאנאסקר ואוקלסו בישראל, וסיפ' לריס אמריקאי - עץ חדש כישר ראל, רחב עלים, דומה לפיקוס ולבלובו אדומים.**

**לשיחי הנוי הרב שנתיים פריחה נהדרת ומרגיעה. משתמשים בגן שושני גם בבני שיה פורחים, שהם כפרחים עונתיים. צפצפת ה" פרת מתמזגת יפה עם האקליפט' סוס. היא בת הארץ, וגדלה בר על נדחת הירדן והנכרת. בגן שושני נ"י היא זוכה לטיפוח ביתי.**

**כל השבילים בגן מובילים למשטח סרכזי, לפרשת מים מקסימת. רד' חב המשטח 150 מטרים, וכולו מ" כרסה שמכית דשא ירוקה. הוא תוכנן לפי גובודי האדמה ומוקף חורשת אקאליפטוסים עתיקה וגי ברהה. ירושתו הברוכה של אבו קישק, מפתח תקוה, ששוקמה ר' טופחה על ידי העירייה. במרכז ג' משטח בריכה זעירה ובתוכה מ" רקה. ולידה ביטה להופעות אמ' נותיות עשויה משברי בטון של כביש, הירידה לבמה היא באמצע' עות שביב עקלתון עשוי חלוקי נחל מהנכרת, אבני בולת ואבן לבנה. גם רצפת הבימה מאוה אבני נחל, בצורה של גלים בצ" בצ שחור לבן. עץ אלון מרהיב מודקר משפת הככר המדושת. משטח הדשא הענק מקושט עדר**

כתבה בעיתון הארץ משנת 1960, שנה לאחר הקמת הגן מספקת פרטים על מבנה הגן אלמנטי הפיתוח ועל יחסה המיוחד של קהילת השכונה למקום.

**ברם, ראיתי גם גנים נהדרים בתל אביב שהמחבלים הקטנים ס' רם הצליחו להרסם. אלה שוכנים דווקא במרכזי העיר בשכונות ה' צולים. יתכן מאד שדוקא אצל גר ער גדול בתנאי עזובה, הי כבי תים צניים התחנך ברחוב. מצויה אהבה גדולה יותר לגן ולירק.**

**גן שושני - למופת**

**גן שושני' ברמת החייל יכול לשמש דוגמה. לקח ומופת לגני תל אביב. רק לפני כשנה נפתח הגן והוא כבר מלבלב ומלא חיים. הוא שוכן באזור "פורבולאמטי", ומתכנניו ובניו הששו מחבלה ת' דירה ברם החששות לא הוצדקו. גן שושני' נבנה במרכז שיכור גים חדש והוא נועד לשרת את משפחתי "ך". צהלה, רמת הח' ייל, ישנב והשיכון היונוסלאבי.**

**שטחו 80 דונם, ונעטו תוכנן כי קפדנות. אורכו של הגן למעלה סקילומטר ורוחבו המכסימאלי 150 מטרים. הוא בנוי מפש בתוך ה' גורת בתים עזובה, ריש בו 14 כניסות וציאנות. נעזרת שביר מר' צפית ובטונים של כבישים, שלא נמצא להם שפוס, התגברו על שיפוחי קרקע והבולים טופוגרא' פיים כדי ליצור את הצד האר' ידילי של הגן. הצמחיה הותאמה**

21,960 **הארץ** 22

מקור: קוטלר, י', (1960) כתבה: טיפוח הגנים והנוי בישראל - טיפוח לאזרחות טובה, הארץ

# גן שושני - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - טופוגרפיה וצמחיה

## עקרונות תכנון הטופוגרפיה:

### טבע אידאלי:

עיצוב הטופוגרפיה בגן משרת את הסגנון הפסטורלי שאותו אימץ קרוון. בסגנון זה הטבע המקומי הודגש ופותח כ"טבע אידאלי".

### קיימות:

שימוש במורפולוגיה הקיימת איפשר לממש עקרונות ברי קיימא שהיו לחלק מעקרונות התכנון של גני תל אביב באותה תקופה, שכללו שימוש בצמחיה חסכונית במים.

### כלכליות:

לשימוש בטופוגרפיה הקיימת, היבט כלכלי שאיפשר לחסוך בעלויות פיתוח ולהשקיע את תקציבי הגן בצמחיה ובמרכיבי הפיתוח שבו.

### קשר בין שימושים לטופוגרפיה:

שימושי הגן מדגישים ומנצלים את תנאי הטופוגרפיה: גבעת התצפית, האמפי הטבעי והבמה בתחתיתו, הברכה על הבר.

### נגישות:

שימוש בקו גובה ליצירת השביל ההיקפי המתון לעומת שבילי הגישה מארבעת כיווני הגן שמלווים את המדרונות הטבעיים והם תלולים יותר.



תכנית לקירות ושבילים מתחיל שנות ה-60 על רקע מדידת גבים מ-1954 קב"מ 1:500 תיק גן שושני, ארכיון מחלקת גנים ונוף, עיריית ת"א-יפו

## עקרונות תכנון הצמחיה:

### מיזוג הסגנון פסטורלי והמקומי:

תכנון הצמחיה בגן מיזג בין הסגנון הפסטורלי לתצורות הצומח הארץ ישראליות. שתילת העצים נעשתה בדומה לגן האנגלי והאקלים הישראלי בחורשות, קבוצות ובודדים. עצי הגן מדגישים את קו הרקיע, מספקים שטחי צל ויוצרים חללים אינטימיים או מוקדים ויזואליים.

### שיחיות ליצירת חללים:

במרכז הגן ובשולים ניטעו שיחיות שיצרו חללי משנה סביב למדשאה המרכזית ולשבילים.



מבט אל מורד האמפי וגבעת התצפית, בדוגמה בולטים עצי צפצפה שחורה שנשתלו כקבוצה והיוו רקע לבמה והשלמה של בית הגידול הלח לבריכה. ליד הבמה בולט עץ פיסולי יחיד- צפצפת הפרת. אוקטובר 1959, אלבום שפרה ואריק לשם, ארכיון קרית טבעון, מתוך ישראל נגלית לעין

### נופי ישראל:

סביב הבריכה הוקם בית גידול של נחלים עם צפצפות שחורות וצפצפת פרת. במדרונות חורשות דוגמת חורשות קק"ל, ובשולי הגן שולבו עצי חורש - אלון אלה.

### מינים ארץ ישראלים ומאוקלמים:

בגן נעשה שימוש נרחב במגוון מינים ובשילוב של מינים מקומיים ארץ ישראליים ומינים מאוקלמים.

### עצי נוי לצד עצי פרי:

בחלקים שונים בגן משולבים עצי פרי ועצי נוי.



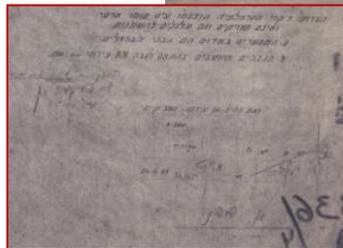
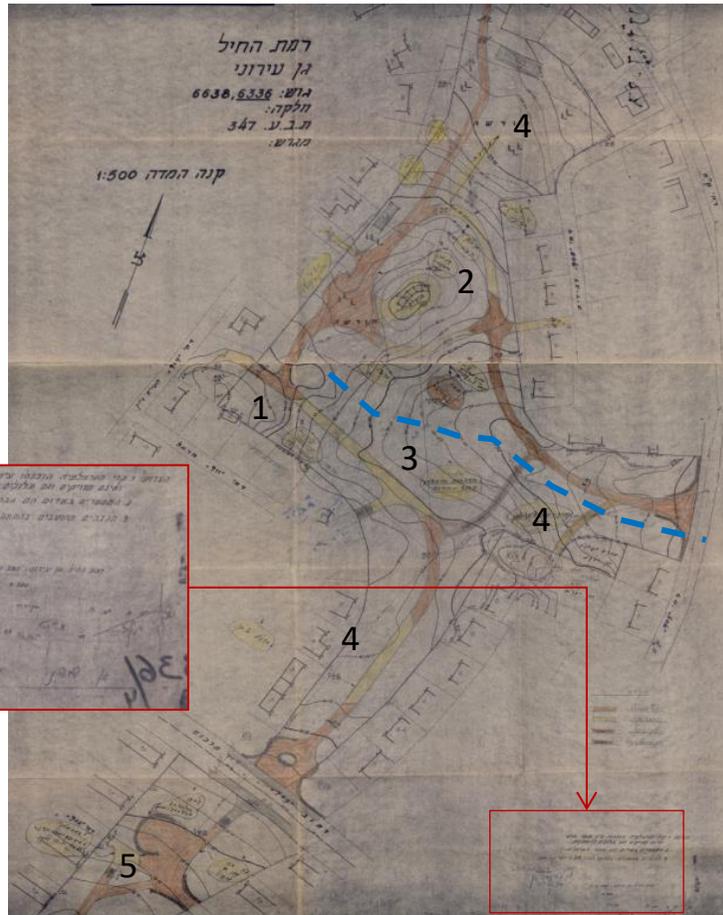
גן שושני צילום יוסף ליאור צלם העירייה 1972

# גן שושני - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - טופוגרפיה

על פי תכניות המקור של הגן, תכנון הגן התבסס על הטופוגרפיה ההיסטורית במקום. בגן שתי גבעות, ואדי ומדרונות הפונים לצפון, מזרח ודרום.

1. גבעה מערבית בגובה 49 מ' במקור צפתה לכיוון הים.
2. גבעה צפונית בגובה 45 מ' עליה ממוקמים רחבה ופרגולה לתצפית לסביבה הקרובה ובעבר גם לרחוקה יותר.
3. הוואדי והמדרונות סביבו, עוצבו כאמפי דשא טבעי שבחלקו הנמוך ממוקמת הבמה.
4. מדרונות הגבעה כלפי צפון מזרח ודרום נותרו בתוואי המקורי וניטעו בחורשות אקסטנסיביות.
5. בדרום הגן בשל השיפוע, מוקמו אזורי משחק ושהיה מפולסים לצד שביל עם מדרגות.



באטיקטה תכנית המדידה מתאריך 20.10.54, נראות חתימות: בן דוד, מ.שוחט, סעדיה שושני ועוד

תכנית גבהים קירות ושבילים תחילת שנות ה-60, קנ"מ 1:500 על בסיס מדידת מצב קיים משנת 1954 תיק גן שושני, ארכיון מחלקת גנים ונוף, עיריית ת"א-יפו



תוואי הקיים המתבסס על פני השטח הטבעיים, מרכז הגן, 2021

# גן שושני - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## מרכיבי התכנון - צמחיה

שלד צמחיית הגן מורכב בעיקרו מעצים בוגרים שניטעו עם הקמת הגן. עצי האלון במרכז הגן הועתקו למקומם עם הקמת הגן כבוגרים. בגן חורשת אקליפטוס ייחודית שהייתה במקום לפני הקמתו ונשתלה בתחילת המאה ה-20. בגן נעשה שימוש נרחב במגוון מינים ובשילוב של זנים מקומיים ארץ ישראליים וזנים מאוקלמים. כמו כן, בחלקים שונים בגן משולבים עצי פרי ועצי נוי. שתילת העצים נעשתה בהתאם לסגנון הפסטורלי והאקלים הישראלי בחורשות, קבוצות ובודדים. עצי הגן מדגישים את קו הרקיע, מספקים שטחי צל ויוצרים חללים אינטימיים או מוקדים ויזואליים. במקור נטעו במרכז הגן ערוגות שיחים שייצרו חללי משנה סביב למדשאה המרכזית. מרבית השיחים הוחלפו במדשאות, מעטים נותרו סביב לבמה ובשולי הגן.



שתילת עצים בחורשות, קבוצות ובודדים לצד שיחים ומדשאות מרכזית מקנים לגן את מראהו הפסטורלי, 2021



חורשת גרווילאות במזרח הגן, 2021



עצי זית אלות ואשלים בגבעה שאפיינה צומח את מישור החוף



אלון תבור שניטע כעץ יחיד במדשאה



אקליפטוסים משנת 1919 שולבו כבוגרים בגן, 2021



שתילת שיחים נמוכים ופרחים עונתיים בערוגות בכניסת מרכזית לגן

# גן שושני - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - תנועה במרחב וכניסות

## עקרונות התנועה במרחב:

ציר מרכזי המגיע מארבע כיווני הגן" צפון, דרום מזרח ומערב.

שביל מעגלי היקפי במרכז הגן ומהווה אלמנט מגדיר לחלל המרכזי.

הציר המרכזי עובר דרך מוקדי הגן: גבעת התצפית והפרגולה, והאמפי הפתוח.

צירי משנה: אל הציר מתחברים דרך מעברים פנימיים בשכונה מספר שבילים המאפשרים תנועה במרחב השכונה דרך הגן.

שיפועי השבילים תוכננו בהתאם לתוואי הקרקע הקיימים.

- אשר מאפשרים במרכז הגן תנועה בשיפוע כמעט מישורי.
- ובשוליו בשיפועים תלולים יותר או בשילוב מדרגות.

## כניסות:

ריבוי כניסות בגן הקושרות אותו לשלד הפתוח הציבורי - רחובות מעברים ושצפים סמוכים, מבני ציבור ומסחר שכונתיים.

שפה צורתית דומה הכניסות מאופיינות בקירות אבן, חלוקי נחל מגיר ובזלת. צורת הקירות מעוגלת ורכה. לרוב הינה נפתחת אל ההולך אל שביל הגן.



1. כניסה צפונית מרחוב קם 2021



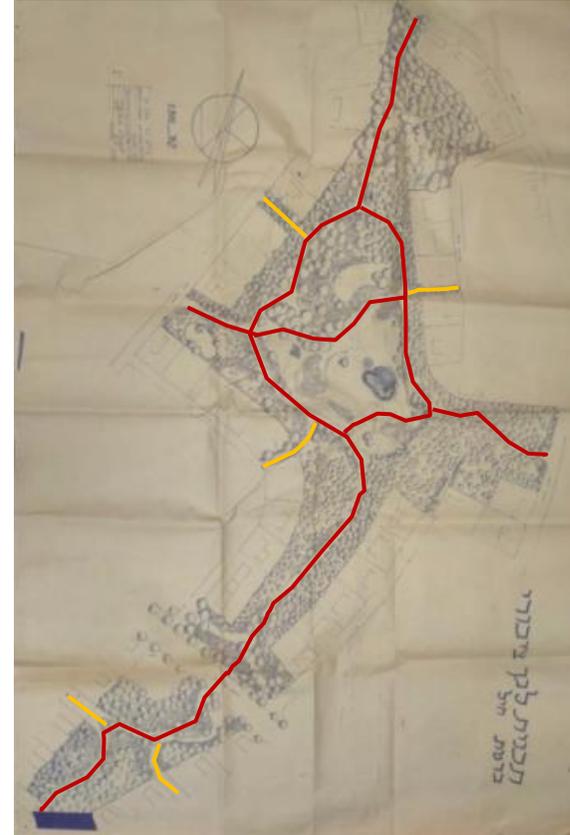
3. כניסה מרכזית מרחוב מרכוס 2021



תכנית סביבה של הגן והכניסות אליו



1. כניסה צפונית מרחוב ק"ם, 2. כניסה מזרחית מרחוב ק"ם, 3. כניסה מרכזית מרחוב מרכוס לכיוון צפון, 4. כניסה משנית ממזרח במעבר בין בתים



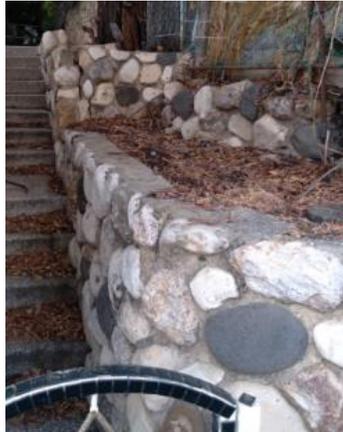
תכנית הגן, 25.12.1958 ארכיון העיר ת"א-יפו

# גן שושני - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - ריצופים, קירות ומסלעות



3. שביל החלוקים משולב במדרגות מפלטות שברי דרכים, השביל מתועד בתכנית הריצופים מתחילת שנות ה-60



4. קירות מחלוקי נחל גיר ובזלת מרחוב הט"ז סמוך לבית הכנסת, 2012



3. דגם ריצוף גלים על הבמה, 1972 ארכיון היסטורי ע. ת"א-יפו



5. חזית הבמה וקיר תמך של רחבת הפרגולה, עשויים פלטות משברי דרכים. אוקטובר 1959, אלבום שפרה ואריק לשם, ארכיון קרית טבעון, מתוך ישראל נגלית לעין

## חלוקי הנחל:

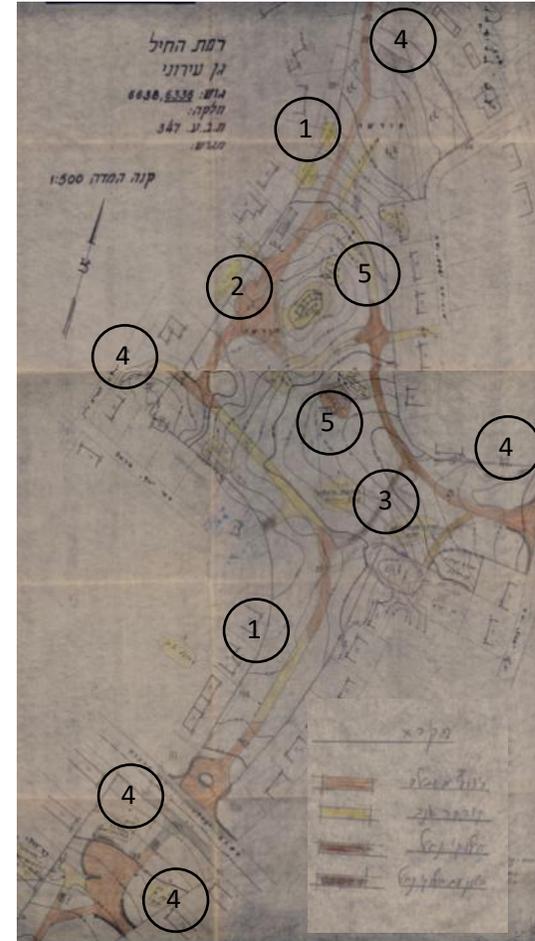
3. שבילים ורחבות חלוקיה נחל שימוש לריצוף אלמנטים ייחודיים- פני הבמה ושביל החלוקים.

## קירות:

4. כניסות הגן אופיינו בקירות אבן חלוקי נחל מגיר ובזלת. צורת הקירות מעוגלת ורכב, לרוב נפתחת אל הרחוב ומכנסת את ההולך אל שביל הגן.

## מסלעות:

5. קירות התמך של הבמה והפרגולה וכן מדרגות שביל החלוקים, נבנו בפלטות מבוקעות שמקורן ביציקות דרכים מחומר מקומי.



תכנית לקירות ושבילים, מתחילת שנות ה-60 על רקע מדידת גבים מ-1954 קב"מ 1:500, תיק גן שושני, ארכיון מחלקת גנים ונוף, עיריית ת"א-יפו

## ריצופים:

1. עם הקמת הגן, מלבד שביל החלוקים כל שבילי הגן והרחבות היו עשויים כורכר מהודק, תחום בין אבני שפה.

2. בתחילת שנות ה-60 מקטעים של השביל וחלק מהרחבות רוצפו אבן משתלבת. במהלך השנים הוחלפו כל שטחי הכורכר במשתלבות. עם זאת לפי תכניות הריצוף המקוריות משנות ה-60 נראה כי מרבית האבן המשתלבת מסוג דבלטי נשמרה עד היום והיא מהווה ערך היסטורי בגן.



1. כניסה צפונית מרחוב קם, ארכיון הסרטים הישראלי, סינמטק ירושלים

### בקשתנו לשימור ושיקום גן שושני מיום 28.10.18

- עם תום המאבק להצלת חורשת האקליפטוסים בגן שושני ב-28.10.18
- פנינו בבקשה לשמר ולשקם את גן שושני אל עו"ד דורון ספיר, סגן ראש העיר, שהיה אז יו"ר וועדת השימור העירונית והיום אחראי על תחום הפיתוח העירוני
- ולשמחתנו הוא העביר את הבקשה למר ירמי הופמן מנהל מחלקת השימור בערייה

### אנחנו מצביעים בעד

- שימור ושיקום גן שושני כאתר בעל ערך אסתטי וסביבתי.
- גן שושני אמור להישמר כמות שהוא,
- ריאה ירוקה,
- פינה של טבע אותנטית וייחודית,
- השוכן בתוך שכונה שקטה ורגועה
- גן שושני יוכרז כגן לשימור בוועדת השימור של הערייה
- ושיקום הגן ייעשה בשיתוף עם אדריכלי נוף ואנשי מקצוע מומחים מתאימים כפי שנעשה בשימור גנים אחרים בת"א.
- כל מהלך תכנוני או יוזמה לשיקום ושחזור הגן יעשה מתוך הכרת ההיסטוריה ועקרונות התכנון שלו
- ועל בסיס תכנית הגן המקורית ללא שינויים קיצוניים,
- תוך שחזור העצים, השיחים והצמחים ונטיעה חדשה והחזרת הפרגולה שנעלמה
- גן שושני הוא החזון ומימושו.
- הוא נקודת המוצא להיסטוריה שלנו ולערכים עליהם גדלנו בשכונת רמת החייל.
- הגן מהווה נכס היסטורי ורגשי לכל תושבי השכונה לדורותיהם,
- משמש מתווה של ההווה ולאן אנחנו הולכים ועל מה אנחנו מבקשים -
- לשמור על הגן למען הדורות הבאים.

טרי, א' (2019) מצגת גן שושני לב שכונת רמת החייל <https://www.youtube.com/watch?v=t2Q035mbc6o>

לאורך שנות קיומו, גן שושני מהווה מרכז לפעילות קהילת תושבי השכונות הסמוכות. עם הקמתו, ילדי השכונה השתתפו בנטיעת עצי הגן בחלק הפונה לרחוב דוד מרכוס. באמפי הפתוח ובשטחי הגן התקיימו הופעות אומנים, נחגגו חגיגות היובל של השכונה ובעשורים האחרונים נערכים בגן טקסי יום הזיכרון לזכר הנופלים בשכונה במערכות ישראל ובפעולות האיבה, ופעילויות חברתיות של התושבים.



יומן כרמל הרצליה 359, 1962 חגיגות הילדים בל"ג בעומר, 1962, ארכיון הסרטים הישראלי, סינמטק ירושלים

בשנת 2018 בעקבות פעולות פיתוח בגן כריתה והרס אלמנטים היסטוריים כמו קרוי הפרגולה החלו תושבי השכונה במאבק לשימור ושיקום הגן. המאבק זכה למיכה מטעם המועצה לשימור אתרים ומחלקת השימור של עיריית תל אביב וכיום הגן מיועד לשימור.

# גן שושני - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## מרכיבי התכנון - אלמנטים ייחודיים - הבמה, הבריכה והפרגולה



מבנה הפרגולה וספסל עץ, 1972 ארכיון היסטורי ע. ת"א-יפו



יומן כרמל הרצליה 359, 1962 חגיגות הילדים בל"ג בעומר, 1962, ארכיון הסרטים הישראלי, סינמטק ירושלים



גן שושני צילום יוסף ליאור צלם הערייה 1972



הבריכה והמזרקה 1959, מקור: ארכיון הסרטים הישראלי, סינמטק ירושלים

### הבמה:

תוכננה בתחיתת האמפי והיוותה מרכז לאירועים קהילתיים. קירות הבמה עשויים פלטות מיציקות דרכים מחומר מקומי והם נשמרו בשלמותם. ריצוף פני הבמה נעשה בחלוקים מגיר ובזלת בדוגמת גלים.

### הבריכה:

בריכת מים רדודה הקיפה את הבמה משלושה כיוונים. מקור המים לבריכה היה בבאר היסטורית במקום. בבריכה שולבה מזרקה. תמונה משנות ה-70 מראה שהברכה כבר הייתה ללא מים. בתחילת שנות ה-2000 הבריכה יובשה וכוסתה לבקשת תושבים שגרו במורד הגן, שסבלו מהצפות שמקורם בבריכה.

### הפרגולה:

מבנה הפרגולה התבסס על עמודי בטון אליפטיים וכירוי עץ שהיה קיים עד שנת 2018. עד תחילת שנות ה-2000 רחבת הפרגולה הייתה מכורכר מהודק וממנה ניתן היה לצפות על כל הסביבה.

מינים בולטים שנצפו בגן-

### עצים:

אקליפטוסים: המקור, לימוני, טורלי.  
**עצי ארץ ישראל:** אשל הפרקים, אלון תבור, זית אירופאי, צפצפת הפרת, מיש, אורן הסלע, מילה ירוקת עד, ברוש, רימון מצוי, תות לבן.

### עצים מאוקלמים:

**חורשות- מיני אקליפטוסים** גרוילאה חסונה.

**קבוצות ובודדים- סגלון, טוקסודיום,** שיטת בכות, קזוארינה, פלפלון דמוי אלה, אלמוגן, פיקוס השדרות, קליסטמון, בומבקס, קיטרסית, כרבל לביד.

### שיחים:

**שיחים מקומיים- אלת המסטיק, הרדוף הנחלים.**

**שיחים מאוקלמים- בוגנווילאה, פיג'ויה,** עופרית הכיף, זיף נוצה ארגמני, פיטוספורום, אספרג, בן עוזרר, דרקונית.



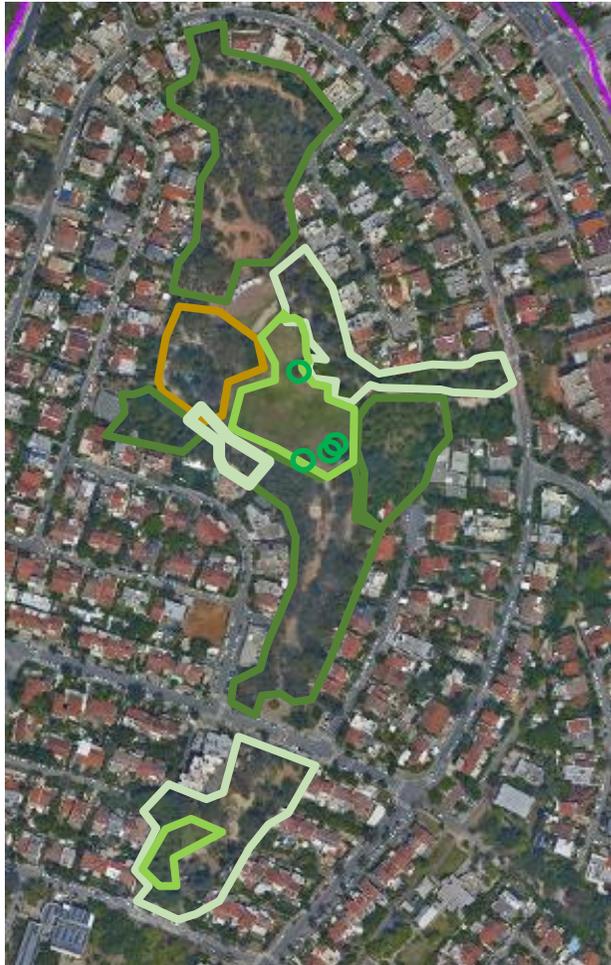
חורשת אקליפטוס, מרכזית - נטיעות 1959, צילום 2021



עצים בקבוצות ובודדים בדופן מערבית נטיעות 1959, צילום 2021



שילוב עצים וזגניים סמוך לבמה נטיעות 1959 צילום 2021



חורשת אקליפטוס  
מקור משנת 1919

חורשת משנת  
1959

עצים ושיחים בקבוצות  
ובודדים בדפנות הגן

מדשאה

עץ בודד ייחודי



קבוצת ברושים בדרום הגן נטיעות 1959, צילום 2021



# גן שושני - מצב קיים

## מרכיבי התכנון - מערכת התנועה הגן

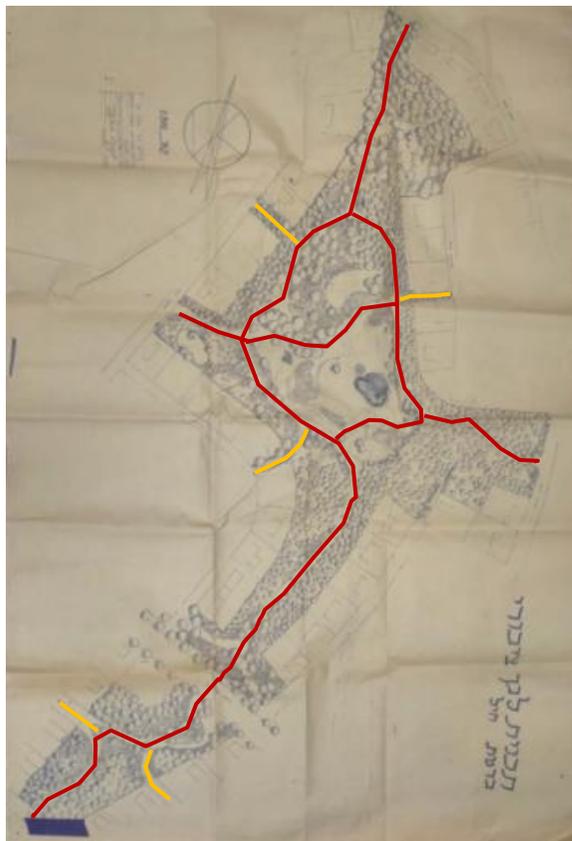
מערכת התנועה בגן מבוססת על ציר מרכזי המגיע משלשה כיוונים: צפון, דרום מזרח ומערב.

הציר המרכזי מקיף את מרכז הגן ועובר דרך מוקדיו: גבעת התצפית והפרגולה, והאמפי הפתוח.

אל הציר מתחברים דרך מעברים פנימיים בשכונה מספר שבילים המאפשרים תנועה במרחב השכונה דרך הגן.



מקטע צפוני של הציר המרכזי בגן



תכנית הגן, 25.12.1958 ארכיון העיר ת"א-יפו



תצ"א גן שושני, 2020, gisn.tel-aviv.gov.il/iview

# גן שושני - מצב קיים

## מרכיבי התכנון - שימושים

1. רחבת הפרגולה
2. אמפי טבעי ובמה
3. חורשות
4. מדשאה
5. גן משחק - אמיר
6. מתקן כושר
7. גן כלבים
8. מקלט ציבורי
9. שבילי כניסה וטיול
10. כניסה מרח' מרכוס
11. פינת ישיבה



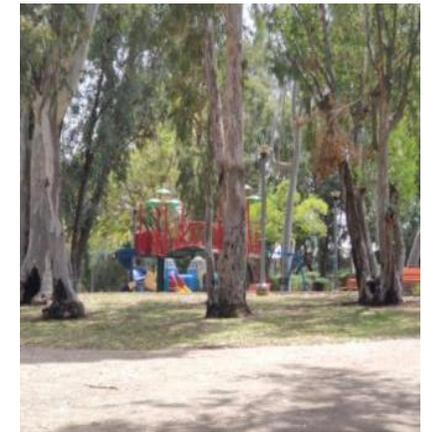
1. רחבת הפרגולה, עמודי הפרגולה מקוריים, כירוי הפרגולה הוחלף בשנת 2018, צילום, 2021



2. אמפי טבעי ובמה. סמוך לבמה הייתה בריכת נוי ששונתה בשנות ה-70, צילום, 2021



11. פינת ישיבה שהייתה כנראה בעבר פינת משחקים.



5. גן משחקים על שם רס"ל אמיר טווילי



10. כניסה מרחוב מרכוס.

# גן שושני - מצב קיים

## מרכיבי התכנון - פרטי פיתוח וחומרים - ריצופים

בגן כיום, קיימים מקטעי ריצוף היסטוריים לצד מקטעים שחודשו.

### ריצופים מקוריים היסטוריים:

1. שביל חלוקי אבן גיר ובזלת יצוק בבטון עם גוון חמרה טבעי.
2. מדרגות מפלטות יצוקות בשימוש משני מדרכים - תערובת כורכר צמנט צדפים וחרס.
3. אבן משתלבת "דבלטי" שהונחה בתחילת שנות השישים.

### ריצופים מחודשים:

4. אבן משתלבת גוונים וזגמים משתנים. הריצוף מאוחר החליף שטחי כורכר מהודק בשבילים וברחבות.



4. ריצוף פני הבמה מאבן משתלבת כנראה משנות ה-80



3. ריצוף אבן משתלבת "דבלטי", כנראה מתחילת שנות ה-60



1.2. שביל חלוקי נחל בשילוב מדרגות ממשטחי דרך



4. ריצוף אבן משתלבת בכניסה המרכזית כנראה משנות ה-2000



3. ריצוף אבן דבלטי, הנחה בתחילת שנות ה-60



1. חלוקי נחל גיר ובזלת מהכינרת (11) יצוקים על בסיס בטון עם צמנט בגוון חמרה



מקטע משולב באבן גן מקורית שתחמה אזור משחק, ריצוף משתלב "דבלטי" היסטורי וריצוף משתלבת מאוחר

## גן שושני - המצב קיים

### מרכיבי התכנון - פרטי פיתוח וחומרים - קירות ומסלעות



קיר בטון מאוחר במסד לגדר בגינת הכלבים



2. פרט המסלעה ממשטחים מבוקעים כקיר הבמה



2. מסלעה ממשטחים מבוקעים התומכת את רחבת הפרגולה



אבן תחומית למניעת סחף במדרון הצפוני



פרט יחודי לקיר ישיבה וקופינג ממרצפות בטון בהנחה אופקית עם צמנט אפור



2. מבט מקרוב על הרכב המשטחים: יציקה של אגרגטים, צדפים צמנט, כורכר ושברי חרסים, החומרים מהם נסללו הדרכים מהווים מקור לחומרים טבעיים כגון חול, צדפים ומקנים לפלטות מראה של סלע חוף מקומי

בגן נשמרו במצב טוב קירות ומסלעות ייחודיות לתכנון המקורי של אברהם קרוון. מספר מצומצם יחסית של קירות נוספו במהלך השנים:

#### קירות ומסלעות היסטוריים:

1. קירות תמך מחלוקי נחל גדולים מגיר ובזלת.
2. מסלעות, מדרגות וקירות ממשטחים מבוקעים מפירוק דרכים היסטוריות (11) מכורכר, אגרגטים, צמנט, צדפים ושברי חרס בהנחה אופקית.
3. קירות ישיבה ותיחום ממרצפות בטון בהנחה אופקית.

#### קירות שאינם היסטוריים:

1. קיר מסד מבטון בגבול גן כלבים.
2. קיר נמוך מאלמנטי בטון מתועשים, למניעת סחף.



1. קיר תמך נמוך מחלוקי נחל, אופייני לעיצוב הכניסות לגן באחת הכניסות מכיוון רחוב ק"ם

# גן שושני - מצב קיים

מרכיבי התכנון - פרטי פיתוח וחומרים - אלמנטים ייחודיים



עמוד בטון אליפטי - פרט מקורי ייחודי לגן שושני



הפרגולה כמוקד נופי פסטורלי - אלמנט שאול מהגן האנגלי לצד תפקידו כמוקד צל



הפרגולה מוקמה ברחבה מפולסת שנתמכת בצידה המזרחי ב"מסלעה"



אגרגטים מגיר ובלת משולבים ביציקת בטון בגמר סרוק

## הפרגולה:

עיצוב: אלמנט הפרגולה מהווה מיזוג של מספר עקרונות תכנון שאפיינו את יצירתו האדריכלית נופית של אברהם קרוון:  
א. אלמנט הפרגולה אופייני לסגנון הפסטורלי בו מבנים אדריכליים שימשו נקודות ציון נופיות ומוקדי משיכה למבט ולמשתמשים בגן.  
ב. הפרגולה נתנה מענה ומוקד לצל באקלים חם, ומוקמה על גבעה גבוהה המנצלת בריזה ממערב ותצפית נרחב לגן וסביבתו.

## שפה וחומרים:

עמודי הפרגולה יצוקים בבטון עם אגרגטים מגוונים מגיר ובלת. חומרים אלו ממשיכים את שפת העיצוב של הקירות וריצופי החלוקים במסלע ארץ ישראלי.  
גמר הבטון המסורק, מבליט את צבעי האגרגטים גם 60 שנה לאחר יצירתם. העמודים האליפטיים נשאו במקור קרוי מעץ שהוחלף בשנת 2018, לקרוי מפרשי בד הנתמכים בפרופילי מתכת לבנים. חיבור הפרופילים בפלטה וברגים לא פגע במבנה העמוד המקורי.  
הפרגולה ממוקמת על רחבה שבעבר הייתה מכורכר מהודק וכיום מרוצפת באבן משתלבת.  
מתחת לפרגולה ספסלי עץ סטנדרטיים עכשוויים.



### שביל החלוקים

שביל החלוקים מופיע בתכנית הגן המקוריות ובוצע בשנת 1959 השביל דמוי הנחל, בנוי חלוקים שמקורם בכינרת. על מנת לשוות לשביל מראה טבעי, השתמשו הבונים בבטון המכיל פיגמנט חמרה חולית מקומית.

תוואי השביל תלול יחסית ובתוכו משולבות מדרגות מפלטות שבורות בשימוש משני מיציקת דרך היסטורית.

בשנים האחרונות נסובה מחלוקת בין התושבים על הצורך בהנגשת השביל.



מבט מתחתית הביל כלפי מעלה הגן



חלוקי נחל יצוקים בבטון מעורב בפיגמנט חמרה מקומי

### הבמה

מעת הקמת הגן, הבמה משמשת לאירועים קהילתיים ולפעילות בית הספר הסמוך.

הבמה ממוקמת במורד הוואדי הטבעי שפותח כאמפי ומיקומה מנצל היטב את המורפולוגיה הקיימת לטובת אקוסטיקה ויכולת התכנסות וצפייה באירועים.

הבמה נתמכת בקיר עשוי פלטות שבורות בשימוש משני מיציקת דרך היסטורית. החומרים מהן נוצקו כגון חול וצדפים משוות להם מראה של סלע חופי מקומי.

במקור ריצוף הבמה היה עשוי חלוקי נחל מגיר ובזלת שהוחלף כנראה בשנות ה-80 לאבן משתלבת. יזמה מטעם בית הספר להרחבתה נבלמה על ידי התושבים והעיריה וזאת על מנת לשמור על המבנה המקורי

עד שנות ה-70 הבמה היתה מוקפת בריכת מים, שהשתמשה במי באר היסטורית במקום.



הבמה במורד האמפי הטבעי, צילום איריס טרי 2018



# גן שושני - מצב קיים

אלמנטים ייחודיים - כניסה מרחוב מרכוס, ופינת ישיבה

כניסה מרכזית:



הכניסה לגן, עוצבה על ידי קירות מעגלים מאבן חלוקים גירנית. קירות האבן תחמו ערוגות שיחים ורחבה הקושרת את הגן הרחוב והמרכז המסחרי לחלל זורם אחד

פינת ישיבה דרומית לרחוב מרכוס:



הפינה המשמשת כיום לישיבה, עוצבה במקור כפינת משחקים, קירות הפינה עשויים פרט ייחודי מהנחה אופקית ממרצפות בטון וצמנט אפור, קיר זה איפשר פילוס של הרחבה ביחס למדרון הטבעי במקום

# גן שושני - מצב קיים

טבע עירוני

בסקר תשתיות טבע עירוני תל אביב יפו (2012) ובתכנית המתאר העירונית ת"א/5000 מופיע גן שושני כאתר טבע נקודתי המאופיין בחורשה ובבעלי חיים כגון ציפורי שיר וקיפודים

ערכים נוספים הראויים לציון בגן הם: גודלו של הגן- כ-80 דונם שרובם ללא תכסית קשיחה הופכים אותו לבית גידול למינים רבים של צמחים ובעלי חיים ולשטח בעל איכויות קליטה והשהיית מי נגר.

בגן מינים של צומח ים תיכוני אופייני למישור החוף כגון אשל הפרקים, אלת המסטיק ואלון תבור. (האזור מהווה את קצה גבול תפוצתו הדרומית בארץ).

## סקר טבע עירוני



מקטע מתוך תשריט אתרי טבע עירוני, סקר טבע עירוני ת"א-יפו, 2012

גנים וחורשות (מתוך סקר תשתית טבע עירוני, 2012, עמ' 21)

אתרים אלו מתחלקים למספר סוגים בהתאם לרמת הפיתוח, השימוש והאחזקה. במקומות בהם מתקיים טיפול אינטנסיבי תדיר הכולל ריסוס, כיסוח, שתילה המגוון ביולוגי נמוך והוא כולל בעיקרו מינים מלווי אדם שהסתגלו לסביבת האדם כגון: קיפוד מצוי, עטלף פירות, חרדון מצוי, שממית בתים. בולטים בנוכחותם מיני ציפורי שיר יציבות ביניהם מינים פולשים ומינים חולפים בעונת הנדידה. ככל שרמת האחזקה פוחתת ועולה רמת המורכבות המורפולוגית הכוללת אלמנטים של בית הגידול הטבעי כך גם גדל המגוון בדגש על מיני צמחים, זוחלים וציפורים. בחורשות בהן קיימת שכבת כיסוי של עלים וענפים מתקיימים זוחלים כגון: חומט גמד במסלעות כורכר מצויה לטאה זריזה ובכתמי חמרה: חומט פסים. מגוון הציפורים בעיר כולל קבוצות שונות ומגוונות בהתאם למקומות חיות שונים ולעונות השנה. מבין המינים היציבים והמקיצים מצויות ציפורים שיר כגון: ירקון, חוחית, צופית, בולבול, ירגזי, שחרור, סבכי שחור ראש.



עצי אלון תבור בוגרים שהועתקו למקום ב-1959



עצי אשל, אלון זזית משנת 1959 על פני קרקע חמרה חולית בגבעת בית הכנסת.

# גן שושני - מצב קיים

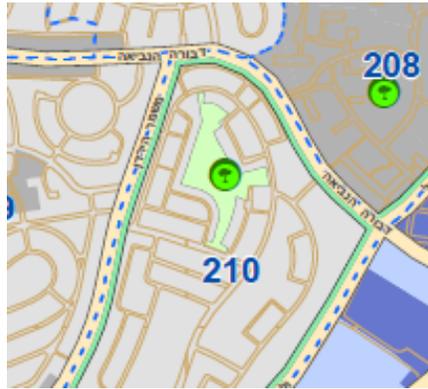
## מצב סטטוטורי

- הגן הינו שטח פתוח עירוני וטבעי מרכזי בצפון מזרח העיר, בעבר, בהווה ובעתיד.
  - הרקמה הקיימת כיום בסביבת הגן מיועדת להישאר ככזו בהתאם לתכניות המתאר המנחה לייעוד שטח ציבורי פתוח לצד בניה נמוכה עד 4 קומות.
  - להתחדשות העירונית מצפון מזרח במתחם נווה שרת אין השלכות על המרחב הנופי למעט על המבטים מן הגן לצפון מזרח.
  - על אף מיקומו במרכז שכונה, לגן חשיבות גבוהה גם ברמה רובעית ועירונית, בזכות:
    - ערכיו ההיסטוריים
    - גודלו - 80 דונם
- סמיכות לקווי מערכת תחבורה עתירת נוסעים, הקו הצהוב והירוק ודרך עורקית עירונית.

### מקרא

- עד 4 קומות
- עד 8 קומות
- עד 15 קומות
- עד 25 קומות
- עד 40 קומות
- שטח פתוח
- מצוק חופי להגנה ושימור
- מוקד פיתוח חופי
- אתר טבע נקודתי
- כיכר עירונית
- רחוב עירוני

נספח עיצוב מתאר עירוני



תכנית מתאר מקומית כוללת מס' תא/5000

שכבת ייעודי קרקע מפורטת



gisn.tel-aviv.gov.il/iview

נספח אזורי תכנון ומתחמי תכנון



תכנית מתאר מקומית כוללת מס' תא/5000

### מקרא

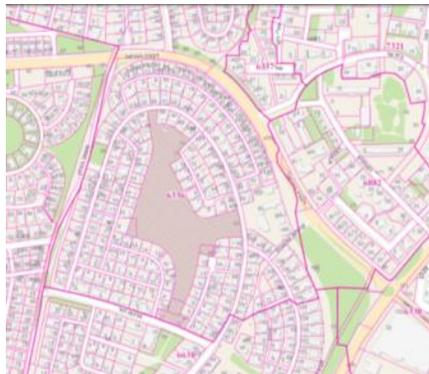
- גבול אזור תכנון
- 208 מספר אזור תכנון
- מתחם תכנון עם הוראות מיוחדות
- מתחם להתחדשות עירונית
- 208 מספר ושם מתחם תכנון נווה שרת
- 210 רחוב עם הוראות עיצוב מיוחדות
- מספר ושם הוראות לעיצוב רחובות
- גבול התוכנית

נספח תחבורה



תכנית מתאר מקומית כוללת מס' תא/5000

שכבת שימור- הגן עד רח' טריטש



gisn.tel-aviv.gov.il/iview

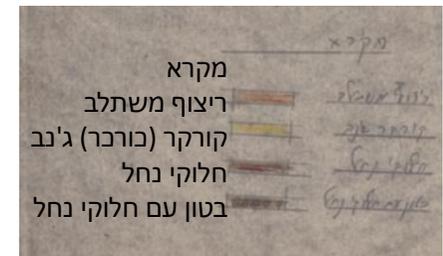
# גן שושני - שינויים לאורך השנים

## ריצופים תחילת שנות ה-60

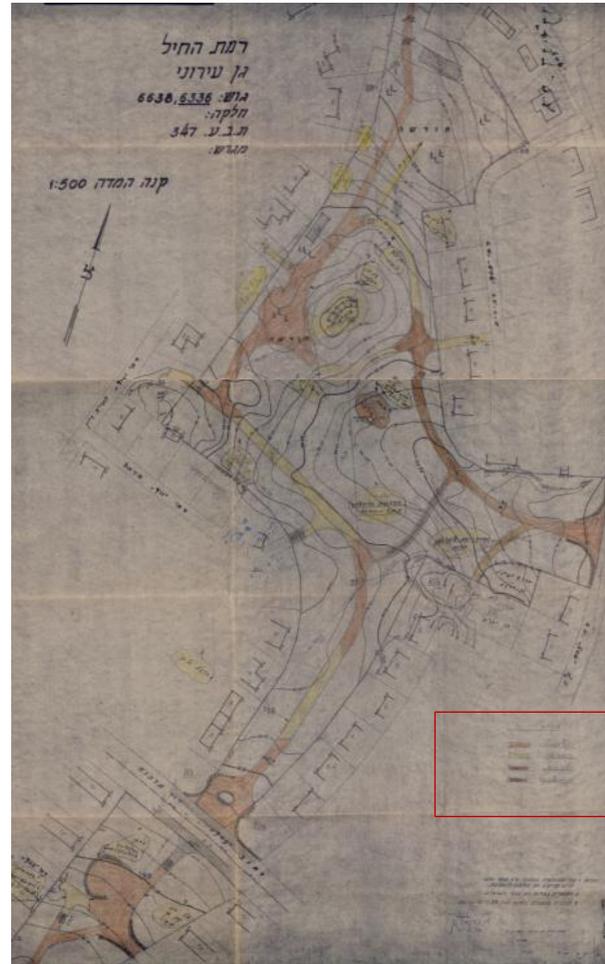
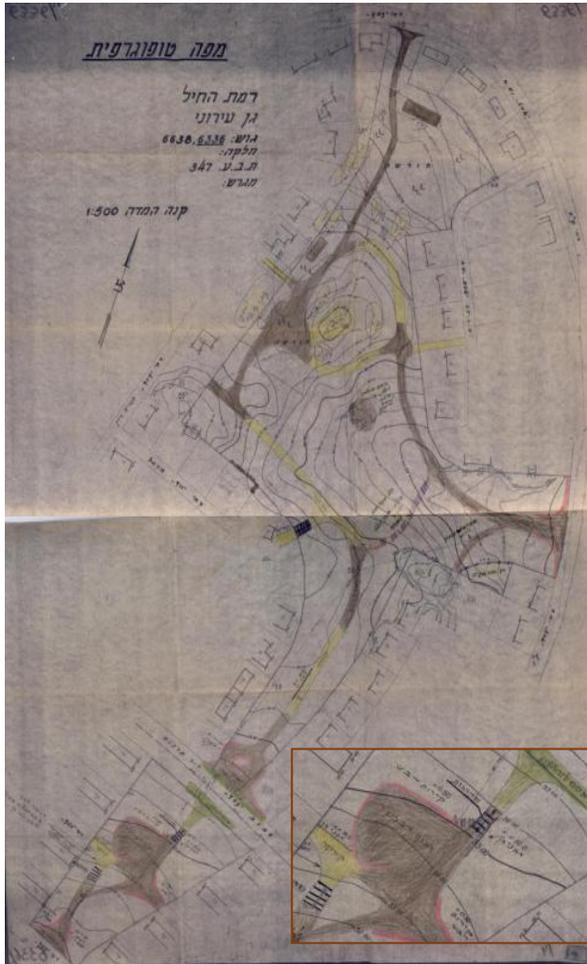
שתי גרסאות לתכנית קירות וריצופים שנעשו כנראה בתחילת שנות ה-60 סמוך להקמת הגן מצביעות על מבנה הגן כפי שבוצע והשינויים שחלו בו בשנים הראשונות להקמתו.

מן התכניות ברור כי הן נעשו לפני הקמת בית הכנסת בחלקו המערבי של הגן ב-1966.

מטרת התוכנית הייתה להוסיף ריצוף אבן משתלבת מסוג "דבלטי" במקטעים שונים של שבילי הגן ולבצע תיקונים בריצוף חלוקי הנחל. בשל סמיכות הריצוף לפתיחת הגן, יתכן שביצוע הגן תוכנן לשני שלבים, כשהריצוף נעשה בשלב ב' בדיקת התכניות בגן, מראה כי מרבית המקטעים שרוצפו בתחילת שנות ה-60 נותרו ללא שינוי וגילה של האבן המשתלבת בהם כיום הוא 60 שנה.

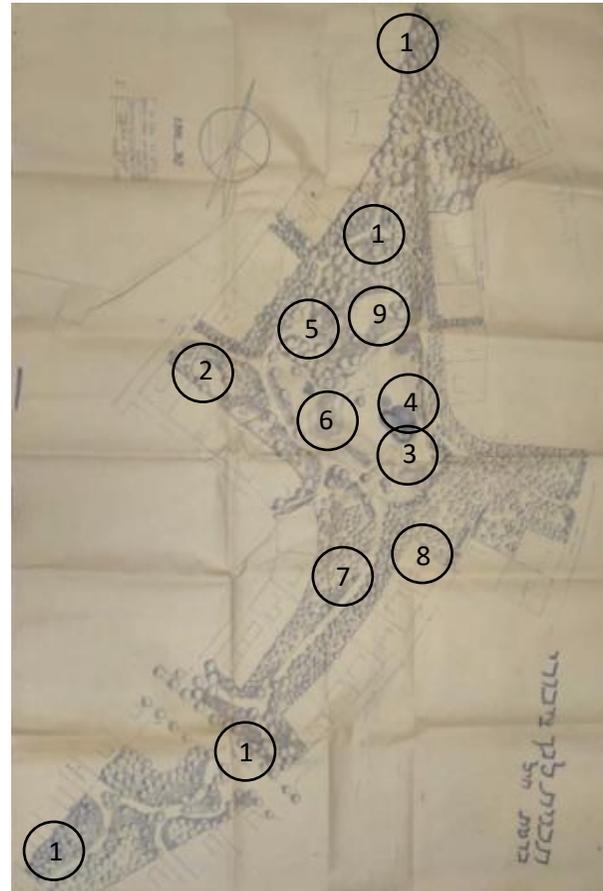
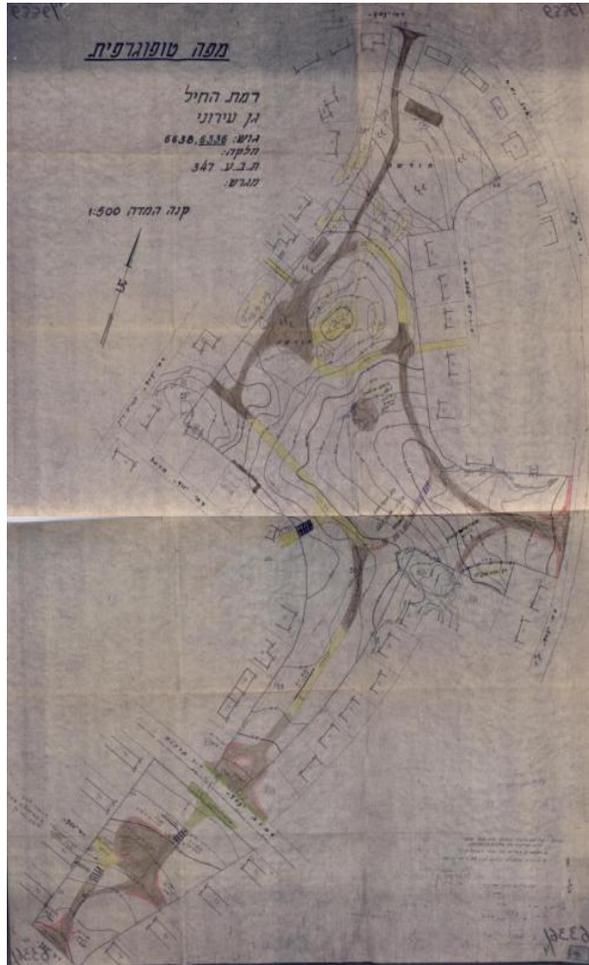


גדלת מקרא תכנית ריצופים



2 גרסאות של תכנית לקירות ושבילים מתחילת שנות ה-60, על רקע מדידת מ-1954 קנ"מ 1:500 תיק גן שושני, ארכיון מחלקת גנים ונוף, עיריית ת"א-יפו





תכנית לקירות ושבילים מתחילת שנות ה-60, על רקע מדידת מ 1954 קב"מ 1:500, תיק גן שושני, ארכיון מחלקת גנים ונוף, עיריית ת"א-יפו

**שנות ה-60**  
1. ריצוף מקטעי שבילים, כניסות ורחבות באבן משתלבת "דבלטי".

**שנת 1966**  
2. הקמת בית כנסת בגבעה המערבית. בניית המרכז המסחרי סמוך לרחוב מרכוס.

**שנות ה-70**  
3. ייבוש הבריכה.

**שנות ה-80**  
4. החלפת ריצוף הבמה.

**שנות ה-90**  
5. ריצוף מקטעים נוספים של שבילים ורחבות כורכר מהודק באבנים משתלבות הקמת גן משחקים על שם רס"ל אמיר טווילי באזור החורשה הוותיקה.

**שנות ה-2000**  
6. כיסוי הבריכה, דילול עצים והחלפת שטחי שיחים במדשאות.

**2018**  
7. הקמת מתקן כושר בחורשה המרכזית.  
8. גידור מתחם לכלבים סמוך לשביל החלוקים.  
9. החלפת קירוי הפרגולה מעץ למפרשים.

## תכניות שלא יצאו לפועל:

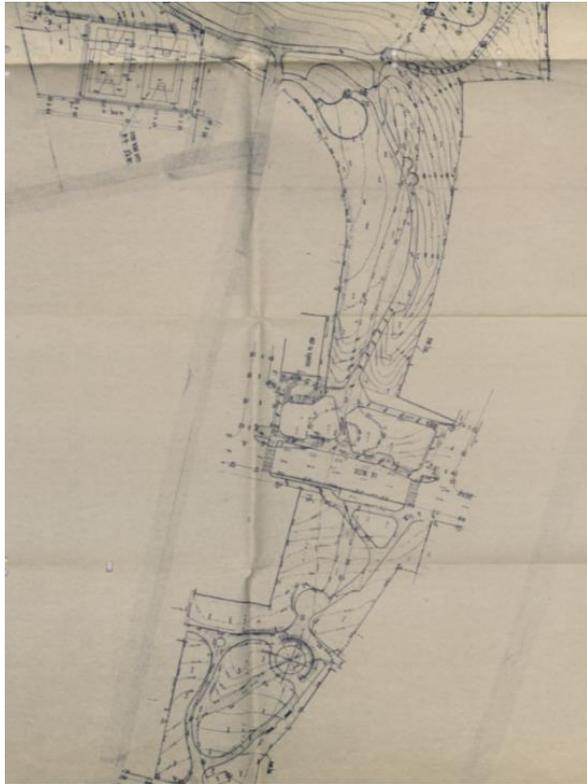
בשנת 1988 אגף שפ"ע של עיריית תל אביב הזמין תכנית אדריכלית ממשד כהנוביץ אך זו לא יצאה לפועל.

התכנית הייתה אמורה לשנות באופן מהותי את הגן, הכניסות, מערך התנועה, טופוגרפית הגן והפרוגרמה.

התכנית הציעה להוסיף מגרשי ספורט, מגרש החלקה לגלגליות, אזורי משחק ושינוי במבנה הטופוגרפי של החורשה הצפונית ואזור האמפי.



בשנת 2018 בוצעו בגן עבודות פיתוח להקמת מתקן משחקים ואומגה. התנגדות תושבים וחתימה על עצומה להפסקת העבודות ופירוק המתקן הביאו לפירוק יציקות הבטון והחזרת המצב לקדמותו.



דום הגן מרחוב טרטש דרך רחוב מרכוס והחורשה המרכזית לפי תכנית כהנוביץ, 1988



חלקו הצפוני והמזרחי של הגן לפי תכנית כהנוביץ, 1988







**ערכים בלתי מוחשיים:**

- הנוף העירוני, הציבורי והפרטי מבטא את האינטראקציות המתמשכות בין אנשים למקום. הערכים, המסורות והזיכרון המשותף של תרבויות מן העבר או שמתקיימות בו בהווה מהווים את המרכיבים הבלתי מוחשיים של מורשת התרבות.
- ערכים בלתי מוחשיים עשויים לבוא לידי ביטוי במקומות המשמשים לאירועים, פסטיבלים, מופעים, עלייה לרגל, טקסי פולחן והנצחה. פרקטיקות מסורתיות. זיכרונות וסיפורים על אירועים ואישים הקשורים במקום, מקומות הקשורים בפעילות סביב צומח מקומי ואתרי מקור לחומרי יצירה מהווים גם הם רכיבי מורשת לא מוחשיים.
- קטגוריות אלה מצביעות על הערכים הלא מוחשיים הקיימים והמוטמעים במקומות ובאירועים ערכיים של חיי יומיום ומועדים מיוחדים.

**זיכרון משותף של תרבויות מהעבר:**

**סיפורו של המקום טרם הקמת הגן:**

עצי האקליפטוס שנשתלו בשנת 1919 והבאר, שכנראה עדין קיימת כשריד ארכיאולוגי ושמיקומה ידוע גם היום, מהווים את הקשר לסיפורו של המקום טרם הקמת השכונה - אזור חקלאי שהשתייך למשפחת אבו קישק.

**סיפור הקמת השכונה והגן:**

הקמת הגן קשורה לתקופה ייחודית של הקמת שכונות עבר הירקון בין השנים 1949 ל 1959. סיפורן של המעברות, יוזמת משרד הביטחון להקצאת מגורים לחיילים משוחררים ומשפחות שכולות, התארגנותם לאגודה שיתופית ועוד.

**אישים הקשורים במקום:**

הגן מיצג את יצירתו של אברהם קרוון הגנן ואת פועלו של סעדיה שושני המהווים תרומה משמעותית להתפתחות המרחב הפתוח הירוק בתל אביב.

**אינטראקציות מתמשכות בין אנשים למקום:**

**הקהילה, מגורים בתי ספר, גן הילדים, המרכז המסחרי ובית הכנסת.**

לקהילת השכונה קשר הדוק עם המקום לאורך כל השנים, החל מנטיעת העצים בהקמתו, שמירה וטיפוח המקום ובשנים האחרונות פעולות אקטיביות לטובת שימור הגן ומרכיביו.

מיקומם של בית הספר, גן הילדים והמרכז המסחרי ובית הכנסת סמוך לגן לאורך כל שנות קיום המקום, קושרים את חיי היום יום של תושבים רבים למקום המשמש למעבר, שהיה, משחק ופעילויות חינוכיות ומזוהה עם מרכז השכונה.

האירועים והחגיגות של מוסדות החינוך והשכונה באמפי ובבמה.

**המלצות קונקרטיות לשימור והדגשת ערכים בלתי מוחשיים בגן:**

**שימור מרכיבים קיימים מוחשיים הקשורים במורשת בלתי מוחשית:**

עצי האקליפטוס משנת 1919, הבמה, הפרגולה והאמפי.

**הצבת שילוט הסבר** משולב בצילומים המספר את סיפורו של המקום והאישים הקשורים בו.

**עידוד והקשר בין הקהילה למקום** בפעילויות קהילתיות, סביבתיות וחינוכיות.



ילד ליד נטיעות ברחוב ק"ם 1951, ויקיפדיה

**א. ספרים, מאמרים וכתבות:**

1. Drabkin-Darin, H (1957). Housing in Israel: Economic and Sociological Aspects. Gadish Books.
2. Gottesman, R (2018). By Leaves We Live – Geddes plan project. White City Center Tel Aviv.
3. אלון, א' (2019, 19 באוגוסט). נא להכיר: גן סעדיה שושני בת"א. News1. <https://www.news1.co.il/Archive/0024-D-134326-00.html>
4. בלסלב, י' (2013). העשור הראשון להתפתחות שכונות תל אביב שמעבר לירקון, 1958-1947. עיונים בתקומת ישראל, 23, 273-233.
5. מוריה, י', בר ניר ס' (2003). ברשות הרבים: מחווה לגן העיר תל אביב, אברהם קרוון. מוזיאון תל אביב לאמנות.
6. קוטלר, י' (1960). טיפוח הגנים והנוי בישראל - טיפוח לאזרחות טובה. הארץ.

**ב. עיריית תל-אביב-יפו:**

1. GIS עיריית תל אביב-יפו. <https://gisn.tel-aviv.gov.il/iview>
2. סקר טבע עירוני בתל-אביב-יפו (2012). עיריית תל-אביב-יפו. <https://www.tel-aviv.gov.il/Residents/Environment/Pages/NatureSurvey.aspx>
3. תכנית המתאר תא/5000 (2016). עיריית תל-אביב-יפו. <https://www.tel-aviv.gov.il/Residents/Development/Pages/Outline.aspx>

**ג. ארכיונים ומאגרי מידע:**

1. אוסף העיתונות וכתבי העת. הספרייה הלאומית. <https://www.nli.org.il/he/discover/newspapers>
2. ארכיון מחלקת שיפור פני העיר. תיקי גננות.
3. ארכיון עיריית תל-אביב-יפו. תיקי גננות.
4. ארכיון עיריית תל-אביב-יפו. תצא"ות.
5. ישראל נגלית לעין. <http://www.israelalbum.org.il/>
6. מפות היסטוריות תל-אביב. הספרייה הלאומית. <https://merhav.nli.org.il/>

**ד. מקורות נוספים:**

1. Simple Mapping Solutions. [simplex-mapping-data.com](http://simplex-mapping-data.com)
2. גן שושני לשימור (2019, 27 ביוני). מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל. ב-YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=mHH73yYtMd0>
3. טרי, א' (2019, 02 באפריל). גן שושני לב שכונת רמת החייל. ב-YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=t2Q035mbc6o>
4. יומן כרמל הרצליה 1962, 359 (1962). בארכיון הסרטים הישראלי, סינימטק ירושלים. [https://jfc.org.il/news\\_journal/60394-2/](https://jfc.org.il/news_journal/60394-2/)
5. חנוכת גן ישראלי על שם "סעדיה שושני" (1959). אולפני הרצליה. בארכיון הסרטים הישראלי, סינימטק ירושלים. <https://jfc.org.il/%d7%97%d7%99%d7%a4%d7%95%d7%a9/?sub=t50217>
6. המלצה בנושא נופים אורבניים-היסטוריים, (UNESCO סעיפים 8-13, תרגום הוועד הישראלי לאונסקו, משרד החינוך ומינהל שימור רשות העתיקות.
7. סופר, י' (2021) נוף עירוני היסטורי בהתחדשות עירונית, הצעת מחקר לדוקטורט, הטכניון חיפה.
8. פרס קרוון באתר עיריית תל אביב יפו - <https://www.tel-aviv.gov.il/Pages/MainItemPage>
9. וויקיפדיה - גן שושני [https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A8%D7%9E%D7%AA\\_%D7%94%D7%97%D7%99%D7%99%D7%9C](https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A8%D7%9E%D7%AA_%D7%94%D7%97%D7%99%D7%99%D7%9C)



גן ברליון, 1980, אוסף יוסף ליאור, באדיבות הארכיון העירוני של עיריית ת"א-יפו

## גן ברליון

# גן ברלין כללי

כתובת: קהילת ריגא 10, תל אביב יפו

גוש: 6625

חלקה: 1375, 836, 316, 577, 1332, 340, 318

שטח: 13.5 דונם

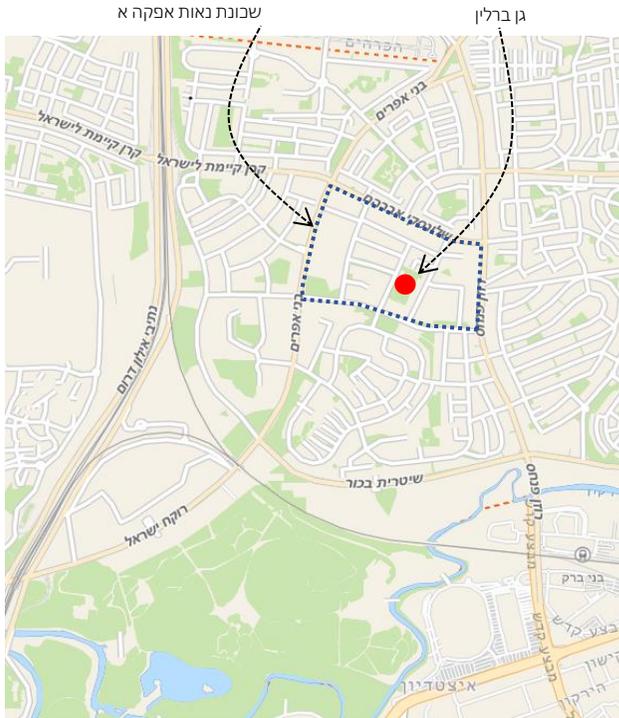
מתכננים: משרד תכנון נוף- אדריכלי הנוף יוסף סגל,  
אורי מילר

שנת תכנון והקמה: 1978-1980

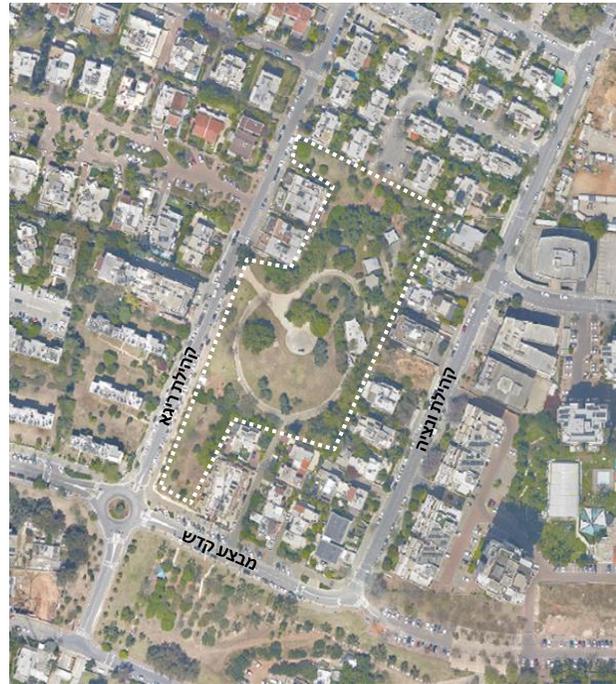
גן ברלין ממוקם בשכונת נאות אפקה א' בצפון תל אביב. הגן תחום ממערב ברחוב קהילת ריגא ובשאר הדפנות על ידי מבני מגורים.

הגן מסמן ראשית של שיתוף פעולה בין עיריית תל אביב-יפו והקרן לפיתוח תל אביב-יפו. שיתוף פעולה זה ניכר במגוון ובאיכות מרכיבי הפיתוח שהתאפשרו הודות לתמיכת הקרן.

הגן משמש כגן שכונתי עבור תושבי שכונת אפקה. במהלך השנים הגן כמעט ולא עבר שינויים למעט החלפת מתקני משחק, ספסלים וריצוף שבילים.



מפת אזור גן ברלין, 2021. מתוך: GIS עיריית ת"א-יפו



תצ"א גן ברלין, 2021. מתוך: GIS עיריית ת"א - יפו

עיצוב הגן משלב בין מורשת תכנון הגן הפסטורלי (הגן האנגלי) וסגנון מודרני ברוטליסטי.

שילוב הסגנונות מתבטא במפגש בין טופוגרפית גבעות המכוסות מדשאות, עצים בודדים ובקבוצות. פרטי פיתוח מבטון חשוף ואבן, בצורניות מעוגלת וזוויות לא ישרות, בשונה מעיצוב אורתוגונאלי מודרניסטי.

סגנון ייחודי זה ניכר בתכנון המרחבים הציבוריים של משרד תכנון נוף באותה תקופה ובהם: פארק וולפסון ובפארק הירקון – האגם, הגן הטרופי, ואמפי-ואהל.

במרכז הגן, רחבה אובאלית להתכנסות, מופעים ותצפית המשלבת ריצוף בטון, קירות ופסל אבן.

עיקר התנועה בגן בשביל מעגלי, העוטף את מרחב הגן ועובר דרך חלליו השונים.

אל הגן ניתן להגיע דרך שלוש כניסות מוסדרות ודרך כניסות לא פורמליות מהמדשאות. בגן משולבות מסלעות מאבני כורכר פראיות.



מבט אל המדשאה המרכזית, 2022



רחבה מרכזית אובאלית מדורגת מרוצפת אבן



צילום: קיר מלווה ורחבת כניסה



מבט מהשביל המרכזי מעל המסלעות

# גן ברלין - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## מרחב התכנון

גן ברלין תוכנן בשטח שיועד להיות שטח ציבורי פתוח בתוכנית ל' משנת 1951, סמוך לשיכונים מגורים ומפעלים בשכונת נאות אפקה. הגן ממוקם על גבעה אשר הייתה בעברה שטח בור, המשך לגבעת הפרחים בשכונת נאות אפקה ב' מצפון.



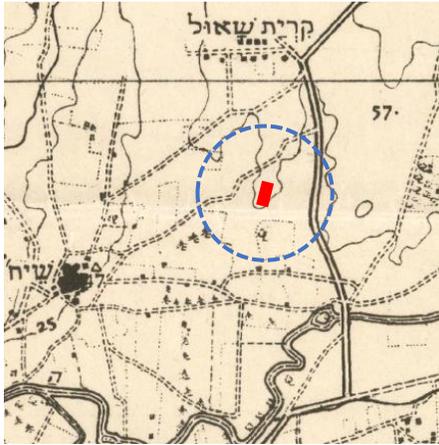
תצלום אוויר, 1956, מתוך ערך 'אפקה', תל אביב. פדיה.  
אוחזר מתוך: <https://sites.google.com/a/tlv100.net/tlv100/tlv100?authuser=0>



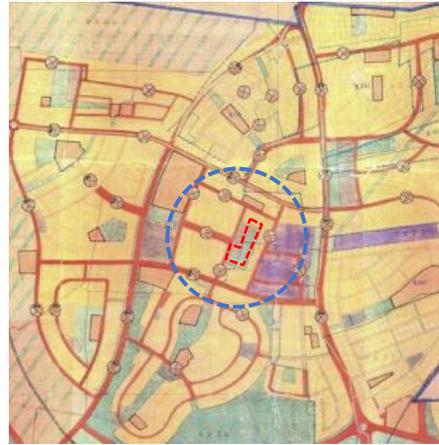
תצלום אוויר, שנות ה-60.  
אוחזר מתוך: הדד יוסף. תל אביב שלי / <https://ziffera.wordpress.com/>

# גן ברלין - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מיפויים היסטוריים



1949 ארכיון עיריית ת"א-יפו



מפת תוכנית ל, תכנית ל', 1951, אתר משרד האוצר



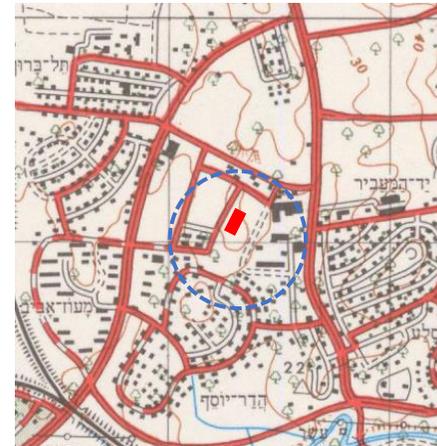
1953, הספרייה הלאומית



מפה היסטורית 1959, הספרייה הלאומית



מפה היסטורית, 10:000, 1965, הספרייה הלאומית



מפה היסטורית 1968, הספרייה הלאומית



1953 מרחב השכונות בשנות, המרחב נכלל כנראה בשטחי הכפר סאוואלימה. מקור: הספרייה הלאומית

**1936** רכישת אדמות שכונות נאות אפקה, רמות צהלה ורביבים כנראה ממשפחת אבו קישק על ידי יוסף אלישר. בהמשך מכר אבו קישק חלק מאדמותיו (שכונת נאות אפקה ב') לאגודה השיתופית 'הדר יוסף' הקרויה על שמו.

**1941** סלילת כביש תל אביב-הרצליה ביוזמת רשויות המנדט הבריטי ובביצוע סולל בונה (א. ציפר).

**1951** אישור תוכנית ל' ובה נכלל תוואי רחובות המוצא לשכונות נאות-אפקה.

**שנות ה-60** בניית נאות-אפקה א' החלה

**1963** חיבור שכונות מרחב עבר הירקון בתחבורה ציבורית לשאר תל אביב.

**1975** חנוכת שדרות קק"ל, (לפנים דרך רשפון), אשר מחלקת את השכונה לשני חלקים. בלסלב, י' (2013).

**1978-1980** תכנון והקמת גן ברלין

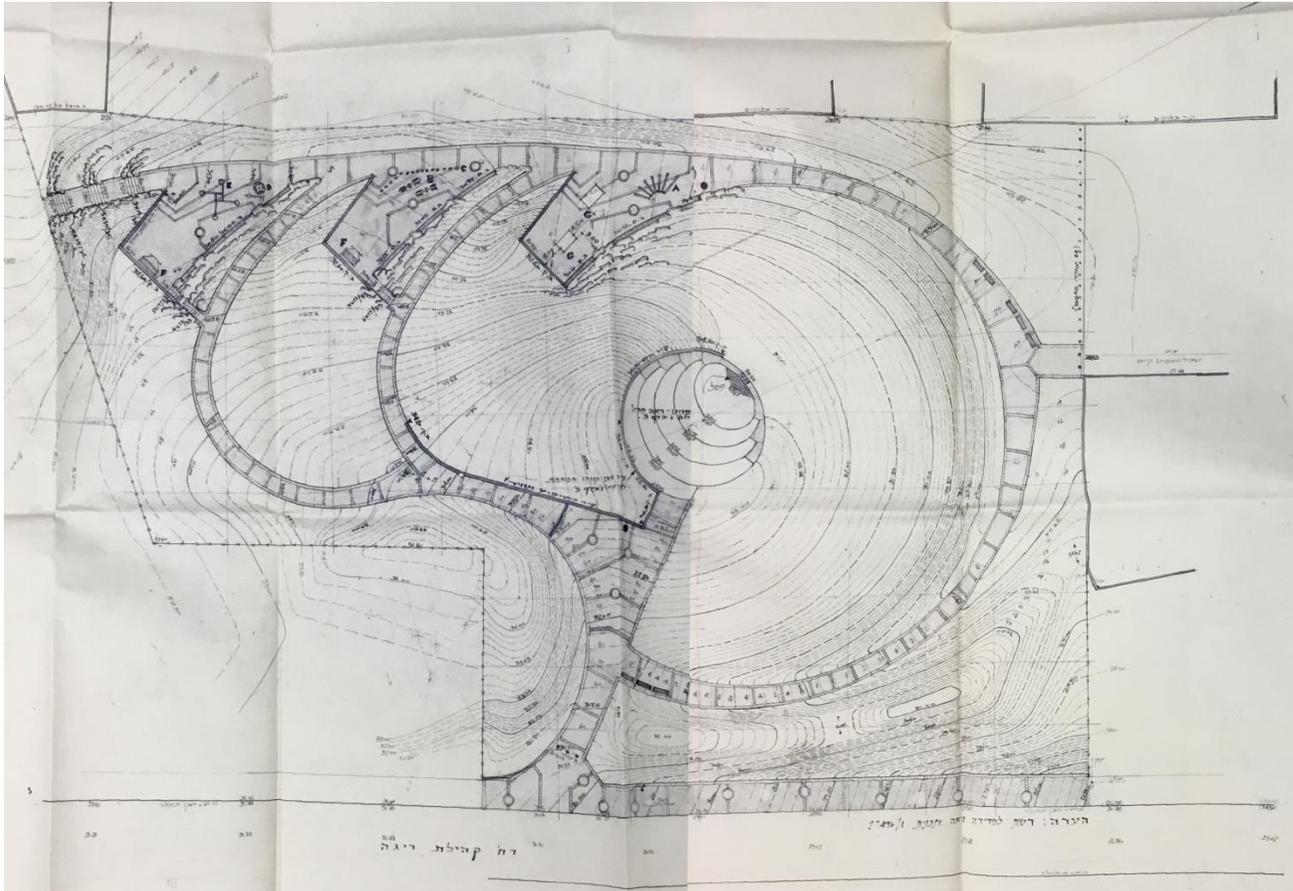


# גן ברלין - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

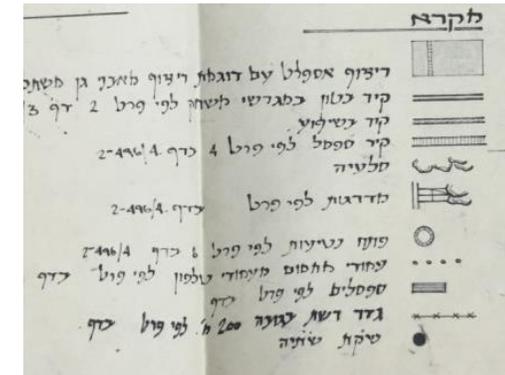
## תוכניות מקור

תוכנית המקור הוכנה בשנת 1978 ע"י אדריכלי הנוף יוסף סגל ואורי מילר ממשד תכנון נוף בע"מ. התוכנית כוללת את שלד הגן - שבילים, רחבות, קירות, מסלעות טופוגרפיה וגבהים ומספקת מידע אודות פרטי הפיתוח.

התכנון ניצל את תכונות השטח הטבעיות של הגבעה לטובת עיצוב הגן ושימושי השונים כגון תצפית ומקד נופי פיסולי, שביל טיול היקפי ו"חדרים" מפולסים למתקני משחק.



גן ברלין, תכנית טופוגרפיה. 1:250. 10.12.1978. משד תכנון נוף בע"מ



# גן ברלין - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תוכניות מקור - עקרונות עיצוב



גן ברלין, 2022

ניצול והדגשת הטופוגרפיה הקיימת ליצירת נוף פסטורלי ושימושי הגן:

- רחבת תצפית והתכנסות עם מוטיב ה-FOLLIE- פסל אבן.
- מדרונות מדושאים לפעילות לא פורמלית.
- חללים מפולסים חבויים כ"חדרי" משחק.

שימוש בצמחיה ליצירת נוף פסטורלי ולהגדרת חללי הגן:

- נטיעות עצים בודדים וקבוצות בגבעה ליצירת מראה יער פארק ומרחבי "טבע" עם מוקדי צל
- שילוב מינים מקומיים ארץ ישראלים כגון שקמה וזית לצד מינים ירוקי עד ופורחים מאוקלמים המחזקים את הנוף הירוק והפורח.

עיצוב פרטים ברוח התקופה המשלב פרטי בטון חשוף ואבן כורכר בסגנון מודרני ברוטליסטי.

- פרטים אלו מופיעים ברחבת ההתכנסות האובאלית.
- בקיר אבן כורכר בדוגמת חאמי עם ראש קיר מסותת אלכסוני.
- ובמסלעות אבני כורכר פראי עם קיר בטון לישיבה או בתיחום וריצוף אבן.
- קירות תומכים בבטון חשוף התוחמים את אזורי המשחק המפולסים

# גן ברלין - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תיעוד היסטורי

1. שלמה להט באירוע הפתיחה של גן ברלין. הגן נקרא בשם זה לציון תרומתה של קהילת ברלין להקמתו.

2. תיעוד שטחי נטיעות העצים העירוניים בעיר תל אביב-יפו לשנת 1981. לפי מסמך זה, הנטיעות בגן ברלין בוצעו בשנת 1981. הביצוע והמימון ע"י קרן ת"א לפיתוח. הפיקוח והתחזוקה הועברו למחלקת גנים ונוף בעיריית תל אביב.

3. אירוע קונצרט פתוח ברחבה המרכזית בגן ברלין. הקהל משקיף על המופע מראש הקיר התוחם את הרחבה, כיום לא ניתן לגשת עקב ריבוי השיחים הגבוהים שנשתלו במפלס הקיר העליון.

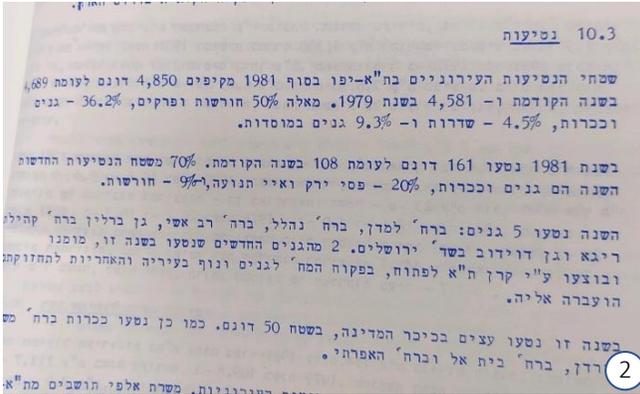
4. מברק המבקש מראש עיריית תל אביב, שלמה להט, לבטל את קריאת הגן על שם העיר ברלין. חברת הכנסת שרה שטרן קטן. 29.7.1980



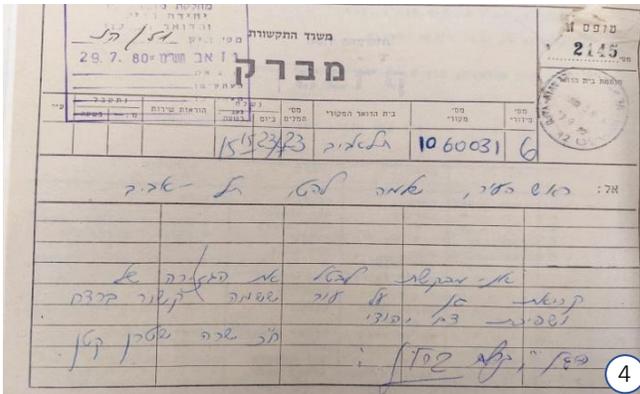
מקור: הארכיון העירוני תל אביב יפו, אוסף יוסף ליאור, 1980



מקור: הארכיון העירוני תל אביב יפו, אוסף יוסף ליאור, 1980



מתוך: ארכיון עיריית תל אביב, שנתון סטטיסטי מס' 21. המרכז למחקר כלכלי וחברתי, 1981



מתוך: ארכיון עיריית תל אביב, מספר תיק 51/הנ

### יוסף סגל 1924-2008

יוסף סגל נולד בשנת 1924 בתל אביב. החל את דרכו המקצועית במשרד של אביו, יחיאל סגל, בשרטוט ובתכנון צמחייה. בהמשך למד את מקצוע אדריכלות הנוף בבית הספר לחקלאות בוורסאי והצטרף למשרדו של יחיאל סגל.

בין עבודותיו הבולטות בתל אביב - פארק הירקון, פארק דרום, טיילת תל ברוך וגן קרט. עבודותיו מייצגות את הזרם המודרניסטי של תכנון הגנים באותה תקופה, כפי שמתאר זאת ב"גן ונוף" בינואר 1970 - "הפארק חייב להיות ארוג בתוך הנוף העירוני- ללא טשטוש. עם זאת הוא חייב לתת את ההקלה, השחרור מעומס גושי הבניינים הדוממים ומרחב חופשי לתנועת הולכי הרצים לטייל להנאתם".



מתוך תערוכה בנושא מודרניזם באדריכלות הנוף בישראל בין שנות ה-50 ל-70, אתר האיגוד הישראלי של אדריכלי הנוף

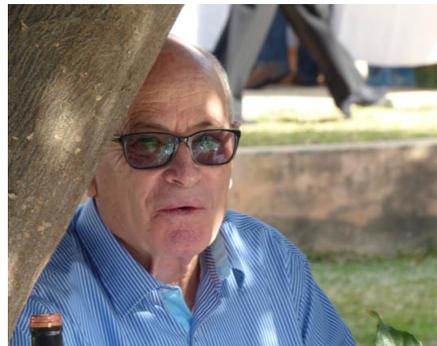
### אורי מילר 1937-2019

אורי מילר, נולד בישראל ברמת גן. סיים את לימודי התיכון בבית ספר החקלאי כדורי. בשנת 1961 עבר לקליפורניה שם השלים תואר ראשון בלימודי אדריכלות נוף באוניברסיטת CAL POLY Pomona. במקביל עבד במשרד אדריכלות נוף Galper Boldwin בלוס אנג'לס. מילר המשיך ללימודי תואר שני באדריכלות נוף באוניברסיטת משיגן, בסיומן חזר לעבוד בלוס אנג'לס עד חזרתו לישראל ב-1968. בין השנים 1970-1972 עבד במשרד יהלום וצור ובשנת 1972 הצטרף למשרד סגל דקל כאדריכל נוף. בשנת 1978 הפך לשותף במשרד תכנון נוף יחד עם אדריכלי הנוף צבי דקל ויוסף סגל עד פרישתו לגמלאות בשנת 2001.

במקביל לעבודתו במשרד עסק בהוראת מקצוע אדריכלות הנוף ופרטי פיתוח בפקולטה לארכיטקטורה ובינוי ערים במסלול לאדריכלות הנוף. מילר ושותפיו היו ממובילי מקצוע תכנון הנוף בישראל משנות ה-60 ושילבו בתכנון פרטים מקוריים וייחודיים בבטון משולב באבן בסגנון הברוטאליסטי.

בין עבודותיו המוקדמות בשנות ה-70 במסגרת משרד תכנון נוף נמנים הגנים בתל אביב: גן וולפסון אתו תכנן עם האדריכל צבי דקל, גן ברלין האגם והגן הטרופי בגני יהושע אותם תכנן עם האדריכל יוסף סגל.

בשנות ה-80 וה-90 הוביל תכנון פרויקטים רבים ובהם: גן אריסון, גן האם ופארק דרום בתל אביב ואת גן הזיכרון בראשון לציון – זוכה פרס קרוון. פרויקטים נוספים שתכנן עם שותפיו למשרד הם פארק לאומי מצדה, שמורת ואדי קלט, פארק תמנע, שכונת רמת אשכול וגילה, גן הורדים ומנחת המטוסים בכנסת ישראל, טיילת המצוק בנתניה ובמצפה רמון, גני מלונות ישרוטל – המלך שלמה, מוריה, הנסיכה, גני הקיבוצים הזורע, משמר העמק, גונן ועוד.



צילום וביוגרפיה באדיבות אדריכל הנוף אמיר מילר

### מתניה אברמסון 1920-2004

מתניה אברמסון היה צייר ופסל ישראלי אשר עבד במגוון חומרים – שיש, עץ, סיתות אבן ויציקת מתכות. נולד במושבה כינרת למשפחת איכרים אשר עלו מרוסיה בתחילת המאה ה-20. בהמשך למד בבית הספר החקלאי "מקווה ישראל". לאחר שירותו הצבאי עבד כחקלאי ושמר על האומנות כתחביב ולמד לצייר ולפסל אצל אמנים ישראליים שונים.

מעבודותיו הבולטות – אנדרטה בקיבוץ עין גדי, פסל "אם הבנים" במושבה כנרת ופסל בכיכר קדומים ביפו העתיקה.



מתניה אברמסון, ויקיפדיה

# גן ברלין - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

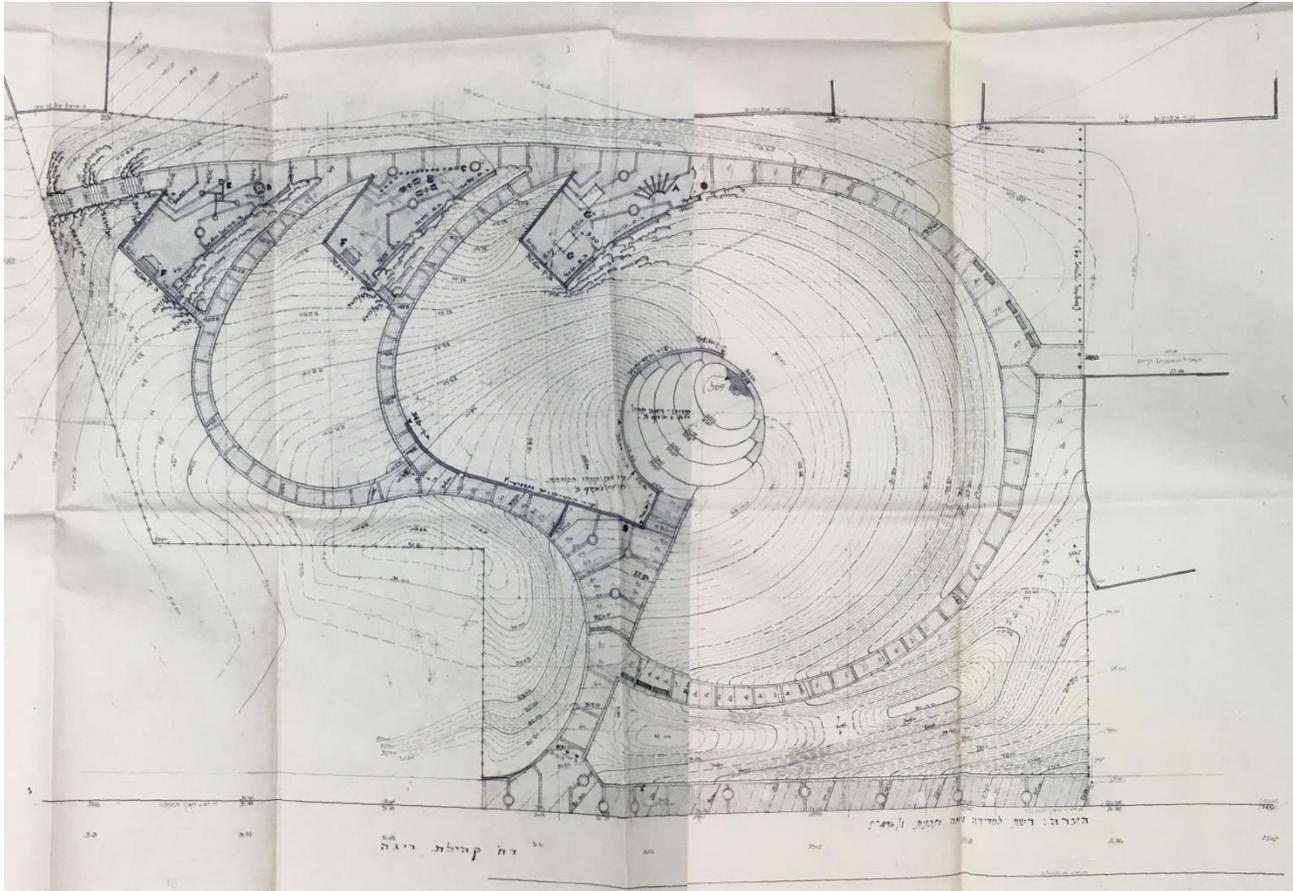
מרכיבי התכנון - טופוגרפיה

תכנון הגן מתבסס על גבעה קיימת. בהתאם, שיפוע המדשאה תלול יחסית. השביל המרכזי מתון וסובב את הגן במקביל לקווי גובה.

הגן מתחבר לקרקע הקיימת במגרשים הסמוכים. בדופן הצפונית והמזרחית תוכננו מעברים מדורגים ניצבים לקווי הגובה.

עיצוב הקרקע, הגבעות, החדרים והשביל היקפי מאפשרים לשהים בגן לחוות מגוון חללים במרחב מצומצם.

הטופוגרפיה עכשווית בגן לא השתנתה מאז הקמתו.



גן ברלין, תכנית טופוגרפיה. 1:250. 10.12.1978. משרד תכנון נוף בע"מ



שיפועים תלולים בגבעת הדשא לצד שביל היקפי מתון, 2022

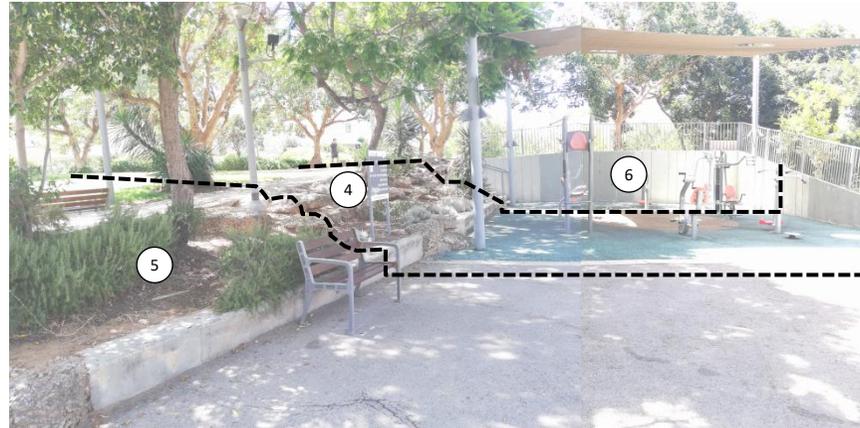
# גן ברלין - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - טופוגרפיה

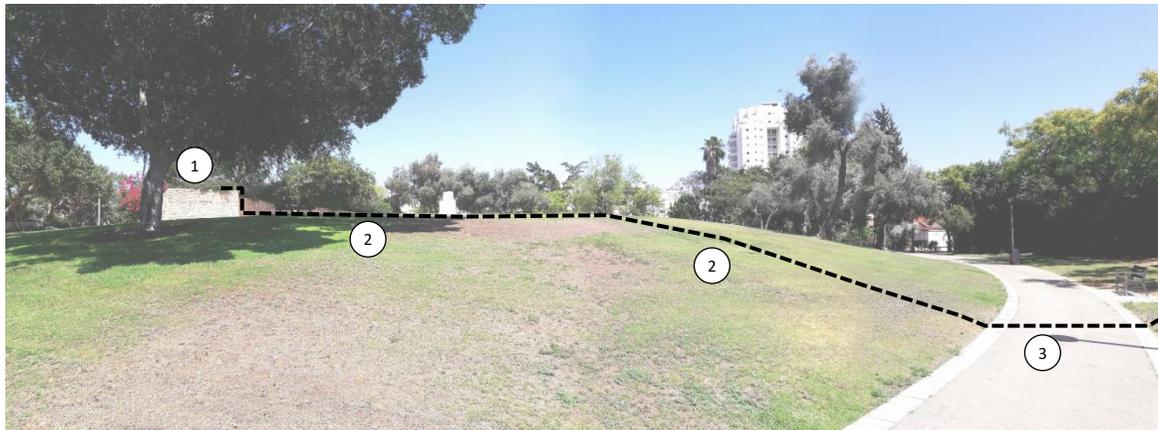
תכנון הגן מתבסס על הטופוגרפיה ההיסטורית של האזור. שטח הגן מתאפיין בגבעה, ואדי ומדרונות בכיוון צפון, מזרח ודרום.

מרכיבי פיתוח בגן הקשורים למפלסים, שיפועים והפרשי גבהים הם

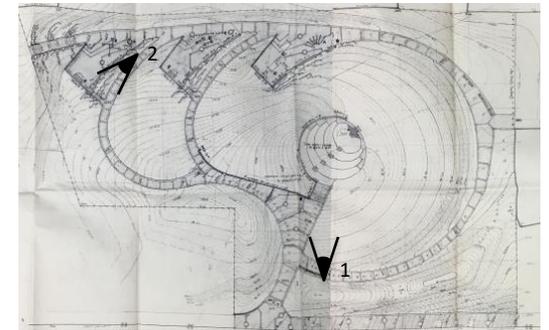
1. קיר התומך בראש הגבעה
2. מדשאה בשיפועים משתנים
3. שביל היקפי נגיש
4. מסלעת כורכר וקיר ישיבה מבטון
5. קיר ישיבה מבטון לפילוס רחבת משחק וכושר
6. קיר תמך מבטון וגדר התוחם את אזור המשחק



חתך אופייני 1. מבט מהשביל המרכזי אל אזור המשחק



חתך אופייני 2. מבט מהשביל המרכזי לכיוון רחבת ההתבנסות



גן ברלין, תכנית טופוגרפיה. 1:250. 10.12.1978. משרד תכנון נוף בע"מ.

# גן ברלין - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - צמחיה

שלד הצמחיה בגן מורכב ממרחב מרכזי פתוח ובו מדשאה ועצים בודדים. שולי הגן נטועים בקבוצות עצים ושיחים התוחמים את חלל הגן בהיקפו. בגן גינות ייחודי במסלעות כורכר.

בגן שילוב של עצי נוי מאוקלמיים כגון קזוארינה, סיגלון, צאלון ופיקוס השדרות עם מינים ארץ ישראלים דוגמת זית ושקמה.

השיחים בגן משולבים בשוליו או במסלעות

ככלל, הצמחייה בגן מטופחת כולל השיחיות.



-  מקבץ שיחים בגרים
-  מדשאה
-  זית אירופי
-  קזוארינה
-  פיקוס השדרות
-  רחבי עלים יחוקי עד
-  פיקוס השקמה

# גן ברלין - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## מרכיבי התכנון - צמחיה



מדשאה ועצי זית



פיקוס השדרות – עץ בוגר. קוטר עלווה 18 מ'



פיקוס השקמה – עץ בוגר. קוטר עלווה 10 מ'



חזמרין רפואי והרדוף נחלים במסלעת כורכר



מסלעה עם סוקולנטיים וצמחים חסכוניים במים



בוגנוויליה ושיחים בראש הקיר



עץ קזוארינה בוגר וקיסוס החורש

# גן ברלין - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - תנועה וכניסות

לגן 5 כניסות: 3 כניסות ראשיות ו 2 כניסות משניות.

**הכניסות הראשיות** לגן מאפשרות גישה מהרחובות הסמוכים: קהילת ריגא, מבצע קדש, וקהילת ונציה.

כניסות (1) ו-(2) נגישות ומאפשרות מעבר רציף ממפסל הרחוב לשביל ההיקפי בגן. כניסה (3) הינה באמצעות גרם מדרגות.

**כניסות משניות**: קיימות שתי כניסות משניות אשר אינן מוסדרות באמצעות שביל או מדרגות אלא באמצעות מדשאה.

מערך הכניסות בגן זהה ברובו למקור, למעט כניסה (3) מכיוון רח' קהילת ונציה.

התנועה בכניסות הינה ישרה וזוויתית לעומת השביל ההיקפי המעגלי.



כניסה ממגרש החניה. מדשאה- כניסה בלתי פורמלית



כניסה מרח' קהילת ריגא. שביל בחיפוי אבן גיר



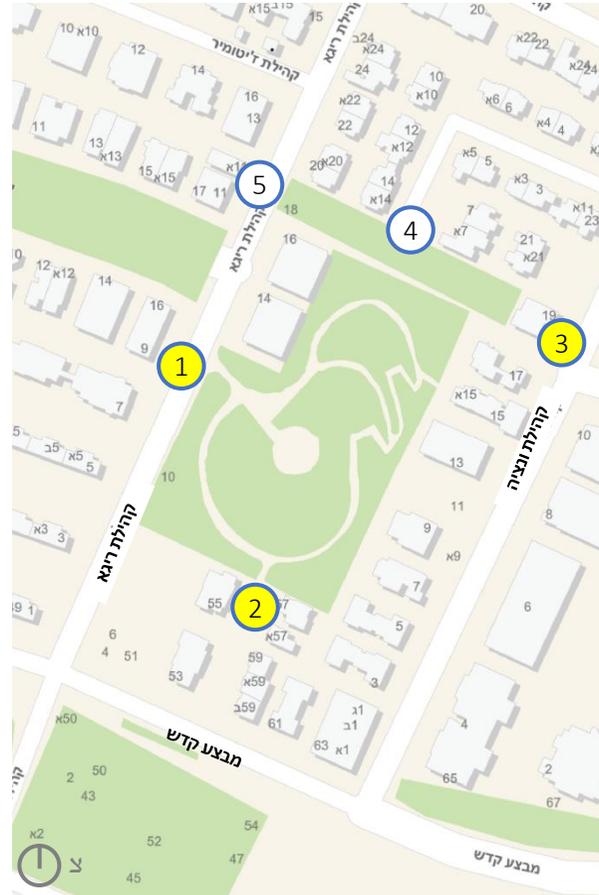
כניסה מרח' קהילת ריגא



כניסה מרח' מבצע קדש. שביל מאספלט



כניסה מרח' קהילת ונציה. מדרגות בין מסלעה ושיחים בגורים



כניסה ראשית



כניסה משנית



# גן ברלין - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - תנועה וכניסות

מערכת התנועה בגן מבוססת על השביל ההיקפי אליו ניתן להגיע מחמש הכניסות השונות.

שביל זה עובר בין החללים השונים הכוללים אזורי משחק וספורט, מדשאה מרכזית, רחבת בטון ופינות ישיבה בצל עצים. השביל מדגיש את הגבעה במרכז הגן.

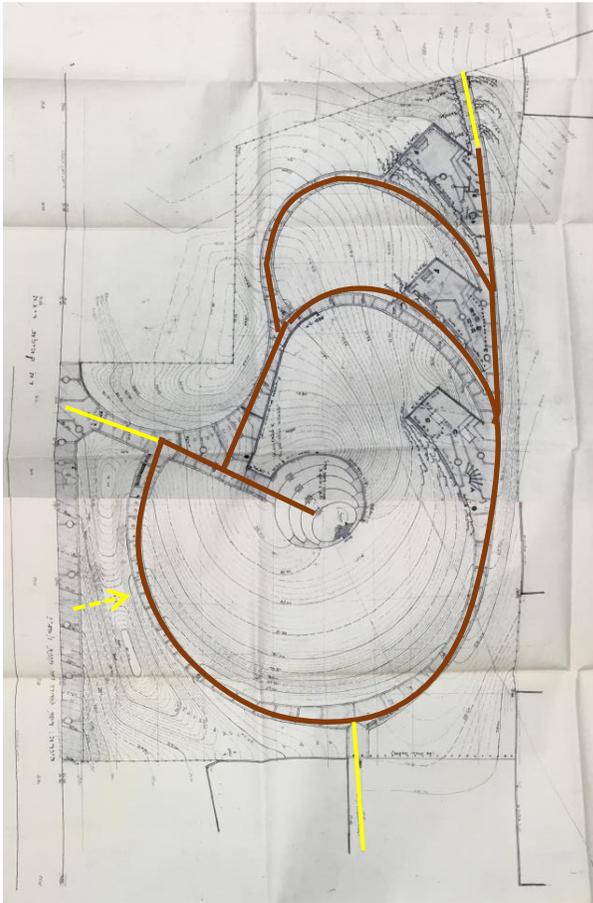
הגן פתוח, ומזמין כניסה לא פורמלית דרך מדשאות אל השביל המרכזי ומבטים לכיוון הגן.



מקטע שביל לצד המדשאה המרכזית



תצ"א גן ברלין, עיריית תל אביב



גן ברלין, חלופה לתוכנית טופוגרפיה. 1:250. 10.12.1978. באדיבות משרד תכנון נוף בע"מ.

## גן ברלין - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור מרכיבי התכנון - פרטי פיתוח וחומרים – פסל אבן "פוריות"

אחד המרכיבים הבולטים בגן ברלין הינו פסל אבן מסותתת שנעשה ע"י האמן מתניה אברמסון בשנת 1980.

מיקום הפסל הינו בקצה הנמוך של רחבת הבטון והוא מפנה את המבט לכיוון דרום.



פסל אבן מסותתת, "פוריות", מתניה אברמסון 1980. צילום 2022



מבט אל הפסל מתוך הכניסה לגן. צילום 2022

# גן ברלין - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - שימושים

- 1 - רחבת כניסה
- 2 - רחבת התכנסות מדורגת מבטון ופסל
- 3 - מדשאה מרכזית
- 4 - אזורי מתקני משחק
- 5 - אזור מתקני ספורט
- 6 - חורשה עם פינות ישיבה



צילומים 2022

תצ"א גן ברלין, מערכת GIS עיריית תל אביב יפו

# גן ברלין - מצב קיים

טבע עירוני

**תיאור כללי:** שטח פתוח באזור בנוי, מוגבה מהסביבה ובעל שיפועים מתונים ומדשאות רחבות.

**מאפיינים:**  
**בתי גידול:** מגוון.

**תצורות צומח:** מגוון.

**צומח ייחודי:** צמחיית גינות וצמחים מלווי אדם

**בעלי חיים:** ציפורי שיר, זוחלים, חרקים, קיפודים, עטלפים.

**חשיבות ברצף- חיבור לאתרים אחרים:**  
בינונית – יש חיבור לשטחים פתוחים נוספים.

**רמת השתמרות השטח:** נמוכה – שטח מגוון ומוסדר בו לא מתקיים בית הגידול הטבעי.

**מורכבות טופוגרפית - (מופעי נוף):**  
נמוכה- בינונית - שטח מגוון, שיפועים מתונים, מסלעות.

**תשתיות קולטות קהל:** קיים- ספסלים, שבילים, מדשאות, פינת משחק, מתקנים, מים.



**גנים וחורשות** (מתוך סקר תשתית טבע עירוני, 2012, עמ' 21)

אתרים אלו מתחלקים למספר סוגים בהתאם לרמת הפיתוח, השימוש והאחזקה. במקומות בהם מתקיים טיפול אינטנסיבי תדיר הכולל ריסוס, כיסוח, שתילה המגוון ביולוגי נמוך והוא כולל בעיקרו מינים מלווי אדם שהסתגלו לסביבת האדם כגון: קיפוד מצוי, עטלף פירות, חרדון מצוי, שממית בתים. בולטים בנוכחותם מיני ציפורי שיר יציבות ביניהם מינים פולשים ומינים חולפים בעונת הנדידה. מגוון הציפורים בעיר כולל קבוצות שונות ומגוונות בהתאם למקומות חיות שונים ולעונות השנה. מבין המינים היציבים והמקיצים מצויות ציפורים שיר כגון: ירקון, חוחית, צופית, בולבול, ירגזי, שחרור, וסבכי שחור ראש.

## סיכום:

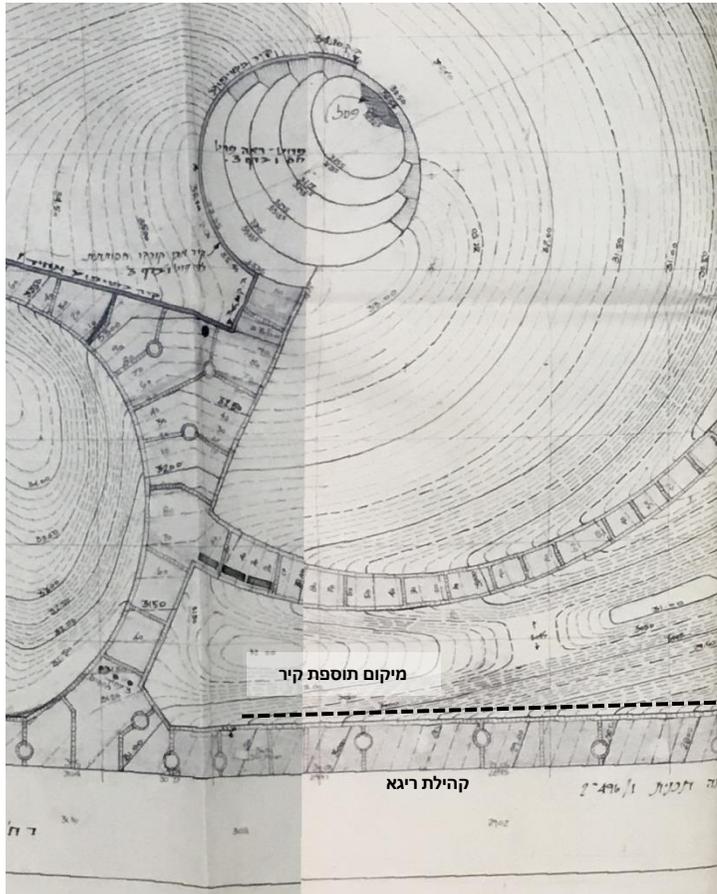
גן ציבורי עם תשתית מתאימה להתפתחות בתי גידול טבעיים לצומח ובעלי חיים. סביב הגן קהילה התומכת במופעי טבע עירוניים כמו זריעת פרחי בר. הגן יסומן כאתר טבע נקודתי (אגף שפ"ע).



# גן ברלין – שינויים לאורך השנים

מרכיבי התכנון - טופוגרפיה

מבנה הגן מבוסס על טופוגרפיה טבעית של רכס הכורכר בצפון העיר. פני הגבע עברו שינויים מקומיים שנבעו מפיתוח השביל, הרחבות ומדרון הדשא. לדוגמא, תוספת קיר מלווה בין רחוב קהילת ריגא לגן בעקבות הצטברות סחף קרקע.



גן ברלין, תכנית טופוגרפיה. 1:250. 10.12.1978. באדיבות משרד תכנון נוף בע"מ



קיר תמר מלווה טופוגרפיה, צילום 2022

# גן ברלין – שינויים לאורך השנים

מרכיבי התכנון - צמחיה

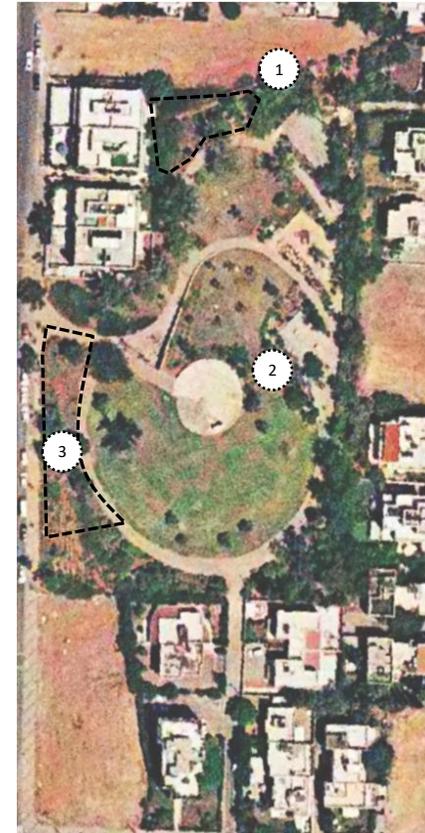
תוכנית המקור אינה מספקת מידע אודות הצמחייה, אך ניתן להבחין בעצים בוגרים ושיחים שנשתלו עם הקמת הגן. עיקר השינויים שנעשו בצמחייה נעשו בחלקו הצפוני של הגן במדשאות ובשיחים וניתנים לניתוח דרך תצלומי אוויר.

**1980** מצילום אירוע קונצרט פתוח ברחבה המרכזית בגן ברלין נראה כי מפסגת הגן ניתן היה לגשת לראש הקיר ולצפות ברחבה. מידע זה מופיע גם בתוכנית המקור המדגישה את גבהי ראש הקיר ומפלס הקרקע.



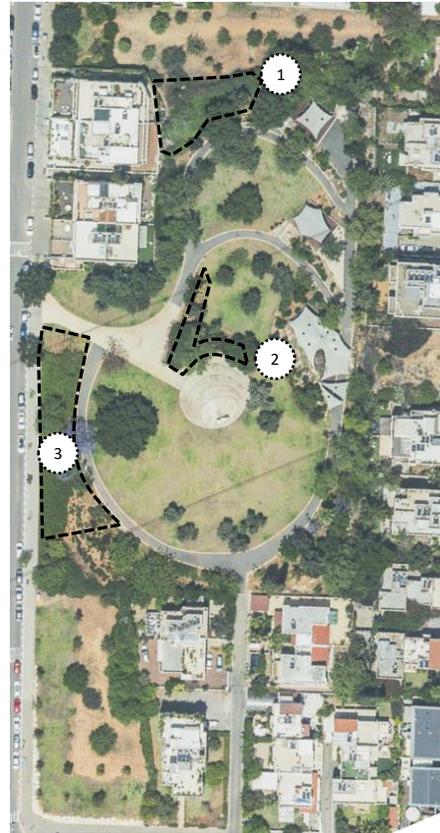
מקור: הארכיון העירוני תל אביב-יפו, אוסף יוסף ליאור, 1980

(1) חלקו הצפוני של הגן ללא עצים ומדשאה. בצילום מקטע שיחים אשר הוסר בין השנים 2014-2017



1997 תצ"א גן ברלין, מערכת GIS עיריית ת"א - יפו

(2) שתילת שיחים למניעת גישה לראש הקיר, בשונה מתוכנית המקור. בחלקו הצפוני של הגן נטיעות עצים צעירים



2014 תצ"א גן ברלין, מערכת GIS עיריית ת"א - יפו

(3) נטיעת שיחים בדופן מערבית כחלק מטיפול בסחף



2017 תצ"א גן ברלין, מערכת GIS עיריית ת"א - יפו

# גן ברלין – שינויים לאורך השנים

מרכיבי התכנון - תנועה וכניסות

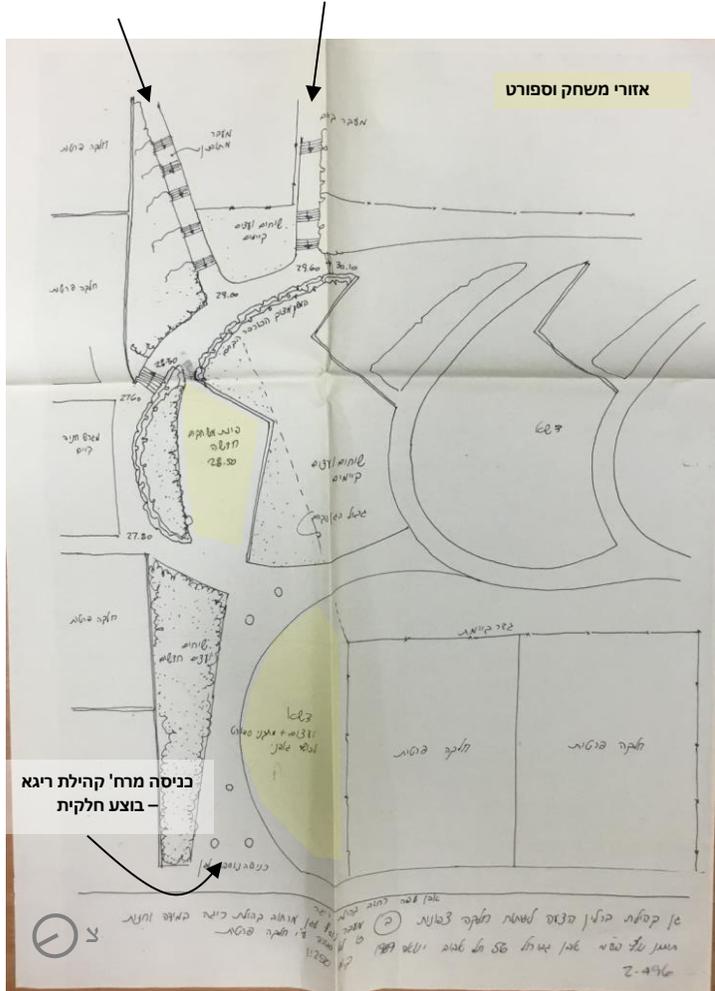
חלופות שונות לכניסה לגן במסמכי משרד תכנון נוף.



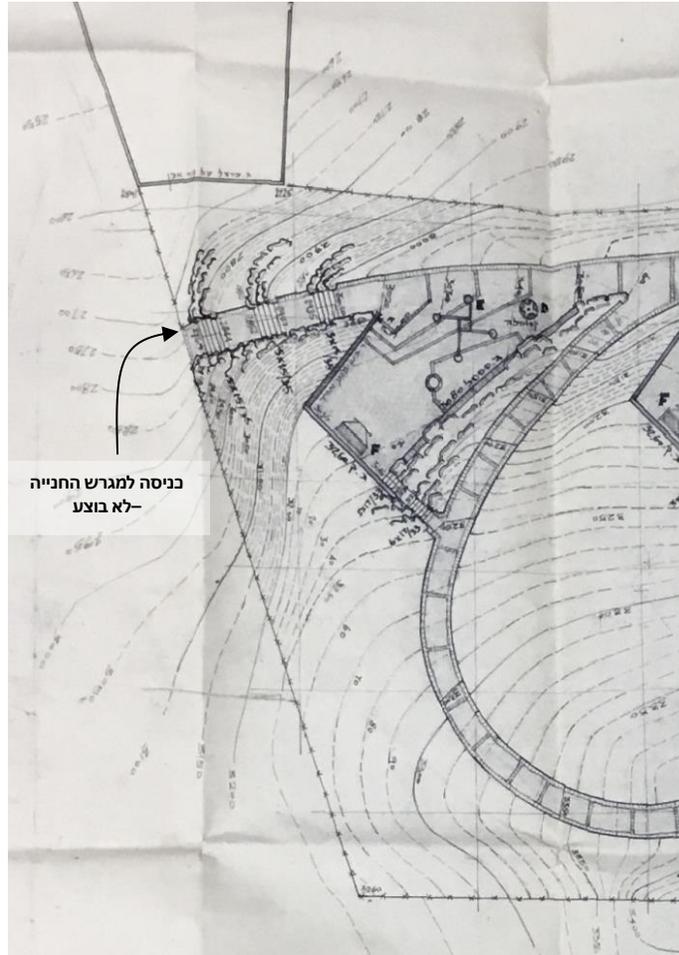
כניסה מרח' קהילת ונציה – לא בוצע

כניסה מרח' קהילת ונציה – בוצע

אזורי משחק וספורט



גן ברלין, חלופה לתכנית. 1:250. 10.12.1978. באדיבות משרד תכנון נוף בע"מ



גן ברלין, תכנית טופוגרפיה. 1:250. 10.12.1978. באדיבות משרד תכנון נוף בע"מ

# גן ברלין – שינויים לאורך השנים

## מרכיבי התכנון - פרטי פיתוח וחומרים

- פרטי פיתוח מקוריים היסטוריים:**
1. רחבת בטון מרכזית ופסל אבן מסותתת.
  2. קיר מלווה המקיף את הרחבה בחיפוי אבן.
  3. מסלעות כורכר וקירות תמך מבטון חשוף.
- ריצופים ופרטי פיתוח חדשים:**
4. שביל מרכזי – אספלט ואבן גיר בשוליו. במשך השנים התווספו מפרצים לספסלים בריצוף אבן גיר.
  5. שביל כניסה מרח' קהילת ריגא. מרוצף באבן גיר.
  6. קירות תמך וגדרות בחדרי משחק.
  7. ריצוף גומי וציליות חדשות בחדרי המשחק.
  8. ריהוט גן ומתקני משחק.



פרט מקורי – שלט הגן על גבי הקיר המלווה בחיפוי אבן



רחבת בטון מקורית לצד קיר מלווה בחיפוי אבן



מתקני משחק, צליות וריצוף גומי



פרט מקורי – קיר מלווה בחיפוי אבן עם סיתות אלכסוני ייחודי



ריצוף גומי לצד קירות בטון ומסלעת כורכר מקוריים



קטע מהשביל ההיקפי ומפרץ חדש לספסלים



ריצוף אבן גיר בשביל הכניסה מרח' קהילת ריגא



# גן ברלין - שינויים לאורך השנים

## מרכיבי התכנון - פרטי פיתוח וחומרים

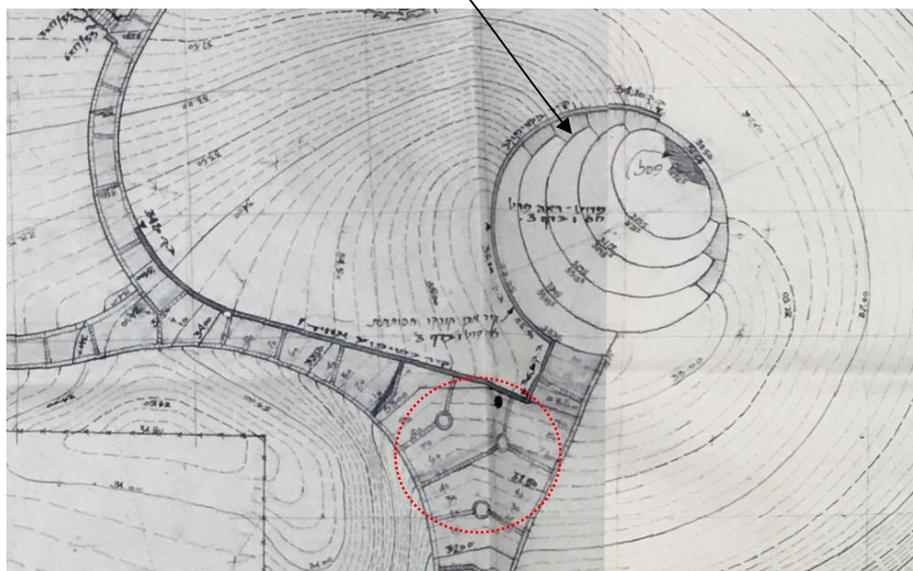
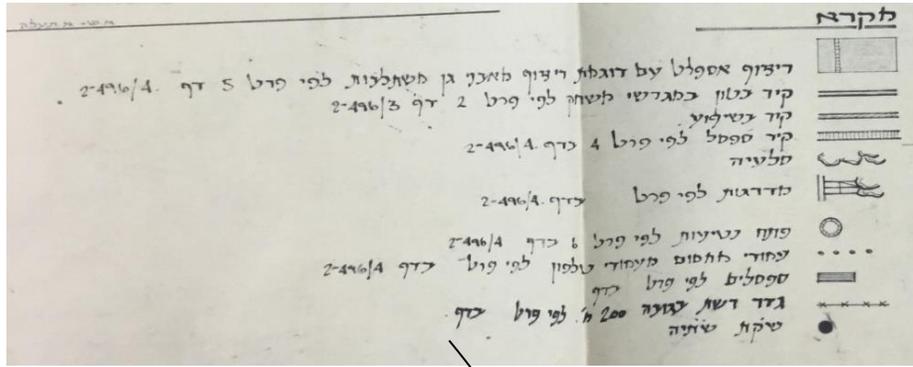
פרטי הפיתוח הבולטים ביותר שנשתמרו מתוכנית המקור הינם רחבת הבטון המרכזית, הפסל, קיר התמך בחיפוי אבן והמסלעות מאבני כורכר

ניתן לראות לפי התוכנית והמקרא כי א. ריצוף הרחבה המקורי הוחלף במהלך השנים.  
 ב. לפי תכנית המקור, ריצוף האספלט הכיל יותר אבני גן המשתלבות בשביל. ג. בנוסף, לאורך השביל ההיקפי מסומנים פתחי שתילה עגולים, אשר חובם לא נשמר.



2021, תצ"א גן ברלין, עיריית ת"א - יפו

2011, ריצוף מקורי רחבת הכניסה והשביל ההיקפי. תצ"א גן ברלין, עיריית ת"א - יפו



תכנון פתחים לעצים בתכנית המקור לגן ברלין, 1:250, 10.12.1978. באדיבות משרד תכנון נוף בע"מ

# גן ברלין - שינויים לאורך השנים

## מרכיבי התכנון - פרטי פיתוח וחומרים



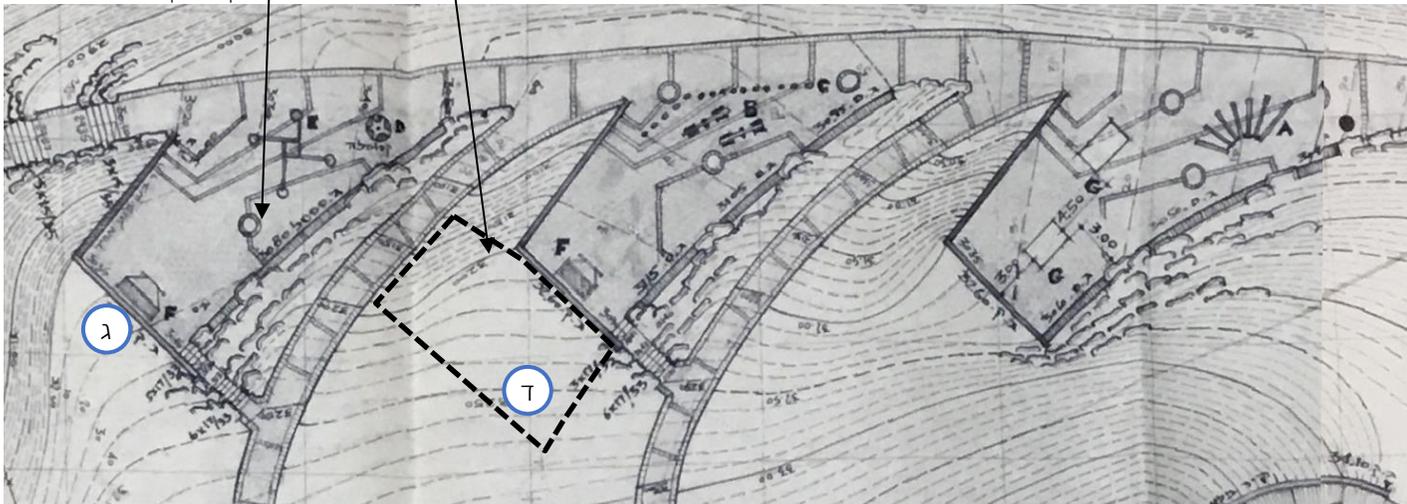
פתח שתילה בחדר משחק - פיקוס השקמה



תוספת מאוחרת - משטח גומי, צילייה ונדנדות



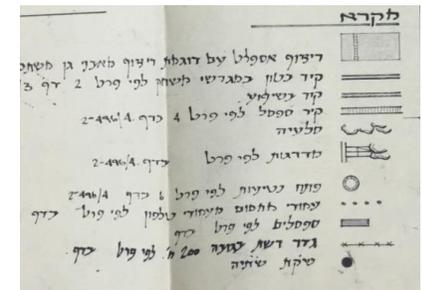
2011, תצ"א גן ברלין, עיריית ת"א - יפו



גן ברלין, חדרי משחק בתכנית טופוגרפיה. 10.12.1978. 1:250. באדיבות משרד תכנון נוף בע"מ

ג. פרטי הפיתוח המקוריים שנשמרו בחדרי המשחק הינם קירות הבטון החשוף ומסלעות הכורכר ("סלעיה"). שינויים שנעשו עם השנים הם החלפת הריצוף והוספת קיר בטון באזור המזרחי (מעל מתקני הכושר כיום)

ד. שינוי נוסף הוא יצירת אזור משחק על משטח ספוג במקום מדשאה.



# גן ברלין - שינויים לאורך השנים

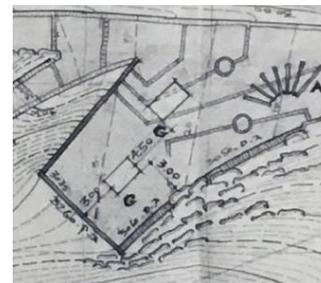
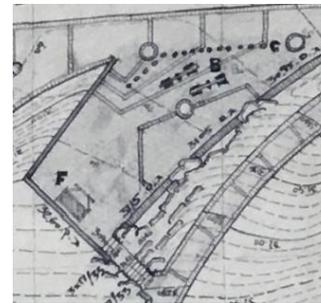
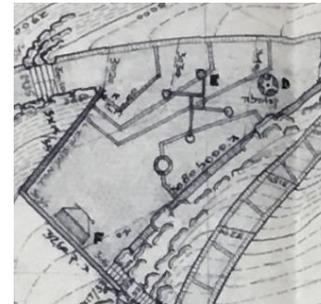
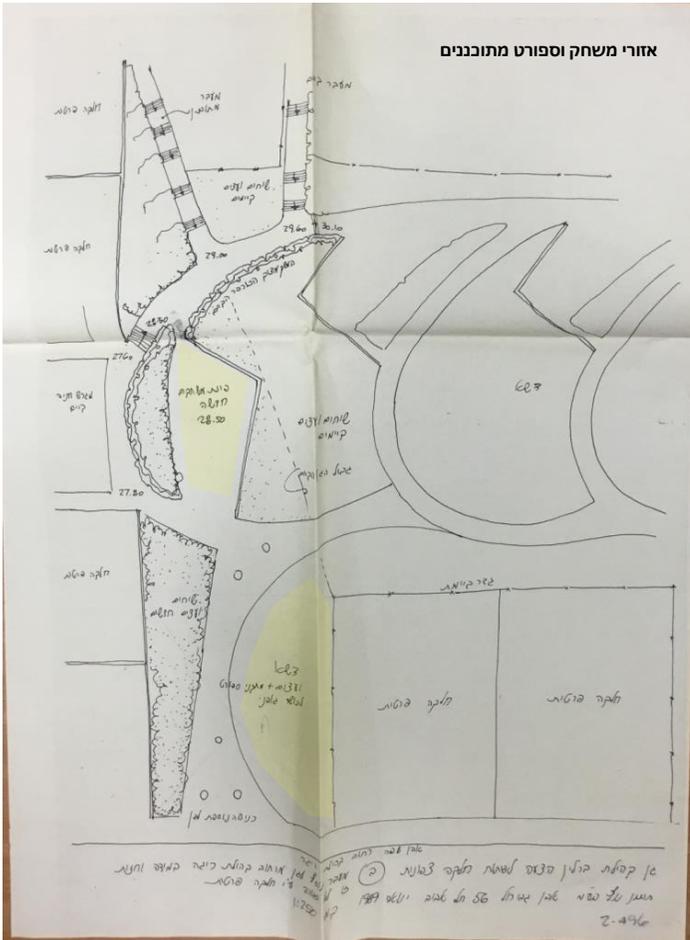
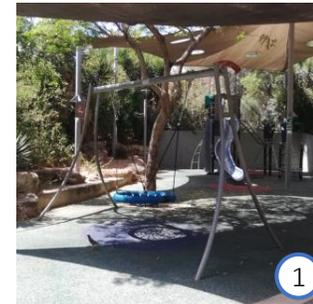
## מרכיבי התכנון - חדרי משחק

תוכנית המקור כללה מספר שימושים אשר רובם השתמרו למעט החלפת פרטי הפיתוח הכוללים מתקני משחק, מתקני כושר, הצללה ופרטי ישיבה.

בחללי החדרים ניבנו קירות תמך וגדר מבטון בסגנון שונה וללא קשר לשפת המקור של העיצוב

בתוכניות מקור הוצעה חלופה שלא בוצעה בה יש עוד שני אזורי משחק ומתקני ספורט במפלס מגרש החנייה מצפון רח' קהילת ריגא ממערב.

החלפת אזורי המשחק נעשתה בין השנים 2008-2014.



גן ברלין, חלופה לתכנית טופוגרפיה. 1:250. 10.12.1978. משרד תכנון נוף בע"מ

גן ברלין, תכנית טופוגרפיה. 1:250. 10.12.1978. משרד תכנון נוף בע"מ

"חללי משנה" - חדרים מפולסים לשימושי משחק עם תוספת קירות וגדרות זרים לרוח פרטי המקור. 2022

סעיפי המלצה בנושא נופים אורבניים-היסטוריים:

הנוף האורבני-היסטורי הוא אזור אורבני שנוצר מריבוד תכונות, ערכי תרבות וערכי טבע במהלך ההיסטוריה. הנוף האורבני-היסטורי מרחיב את המושג "מרכז היסטורי או "מכלול", והוא כולל הקשרים אורבניים רחבים ואת סביבתם הגיאוגרפית. (סעיף 8)

הקשרים רחבים אלו כוללים בעיקר את הטופוגרפיה של האתר, את הגאומורפולוגיה שלו את ההידרולוגיה ואת תכונותיו הטבעיות. (סעיף 9)

וכן את סביבתו הבנויה ההיסטורית וזו העכשווית גם יחד, את התשתיות מעל לפני הקרקע ומתחתיה, את השטחים הפתוחים ואת הגנים, את דפוס שימושי הקרקע שלו ואת הארגון המרחבי, תפיסות יחסים חזותיים, ואת כל המרכיבים הנוספים של המבנה האורבני. (סעיף 9)

אלו כוללים גם מיומנויות חברתיות ותרבותיות, ערכים ותהליכים כלכליים. (סעיף 9)

מאפייני גן ברלין בהקשר לסעיפי ההמלצה:

גן ברלין ניטע ופותח בשטח פתוח גבעי ששימש כנראה כשטח בור ומרעה בבעלות הכפר סאולימה, עד שנרכש בשנות ה-30 לטובת הקמת שכונות חדשות. ברמת המרחב (המקרו) - הקמת השכונה ופיתוח שכונות עבר הירקון של העיר תל אביב שינו את הנוף ההיסטורי של גבעת החמרה שאופיינו בצמחיית עשבונים חד שנתיים לשטח אינטנסיבי ירוק המיועד לגן ציבורי. הבניה מסביב ושינוי ייעוד המקום הביאו לשינוי בתכונות הנוף של המקום. כיום נוף הגן אופייני לגני העיר תל אביב והוא משלב צמחיה ותצורות פיתוח בבטון ובאבן בעלות זהות מקומית ישראלית יחד עם צמחיה מתורבתת ליצירת נוף ירוק-עד ממותן אקלימית.

ברמה המקומית, (המיקרו) - תכונות הטופוגרפיה והקרקע במקום נשמרו דומות למקור. הגן מבוסס על הטופוגרפיה הטבעית ושימושי מתבססים על תכונותיה. מרבית פני הקרקע נשמרו ללא תכנית קשיחה וניטעו בעצים מקומיים, אופייניים לא"י בשילוב עצים ושיחים מאוקלמים. אלו מאפשרים לאוכלוסיות בעלי חיים כגון ציפורים מברסמים וחרקים להמשיך ולהתקיים במקום.

הגן מהווה חלק ברצף מרחבים ירוקים שכונתיים שתוכננו בתחילת שנות ה-50 לשכונות עבר הירקון. עיצוב הגן בשנות ה-80 על ידי משרד תכנון נוף, הקנה לו אופי ייחודי המשלב בעיצוב המרחב העירוני הציבורי הפתוח, אלמנטים אומנותיים ואדריכליים ברוטליסטיים. פתיחותו של הגן לרחובות הסמוכים, ללא גידור וריבוי הכניסות מהווים המשך לתפיסה החברתית ציבורית המזמינה את כלל הציבור להשתמש בגן. כך גם המרחב המרכזי של הגן עוצב כמרחב פתוח מעודד פעילויות משחק, התכנסות למופעים, בעוד השוליים ניטעו בשיחים ועצים להפרדה בין מגרשי המגורים לגן.

הגן משקף את המעבר מתרבות הגנים בסגנון "פסטורלי טבעי ומודרני מינימליסטי" שאפיינה את גני תל אביב של שנות ה-50-70 לפיתוח אינטנסיבי המדגיש את מקומה של פרוגרמת שימושים עשירה לצד עיצוב פרטי פיתוח ייחודיים. עיצוב הגן אופייני לגנים שעוצבו באותה תקופה על ידי יוסף סגל ואורי מילר ממשרד תכנון נוף. הסגנון מאמץ סגנון ברוטליסטי בחומר ובצורה תוך התאמתה למרחב הפתוח. לפרוגרמת הגן הנפוצה באותה עת שכללה בעיקר שבילי טיול, מנוחה, תצפית והתכנסות נוספו שימושי משחק אינטנסיביים ורחבה ובה פסל.

\* ההגדרות לקוחות מתוך המלצה בנושא נופים אורבניים-היסטוריים, (UNESCO, 2011) סעיפים 8-13, תרגום הוועד הישראלי לאונסקו, משרד החינוך ומנהל שימור רשות העתיקות

סעיפי המלצה בנושא נופים אורבניים-היסטוריים:

הקשרים רחבים אלו כוללים. ממדים לא-מוחשיים של מורשת, הקשורים למגוון ולזהות (סעיף 9).

נוף אורבני היסטורי כחלק ממערכת כוללת של פיתוח בר קיימא (סעיף 10).

תפיסת הנוף האורבני-היסטורי שמה לה למטרה לשמר את איכות הסביבה האנושית, לשפר את השימוש היצרני ובר הקיימא של מרחבים אורבניים, תוך הכרה באופי הדינמי שלהם, ולקדם את המגוון החברתי והתפקודי שלהם. הגישה משלבת את המטרות של שימור המורשת האורבנית עם מטרות הפיתוח החברתי והכלכלי. היא נטועה ביחסים מאוזנים ובני קיימא בין הסביבה האורבנית לסביבה הטבעית, ובין הצרכים של דור ההווה ודור העתיד בשילוב הירווה מהעבר (סעיף 11).

תפיסת הנוף האורבני-היסטורי רואה בגיוון תרבותי וביצירתיות נכס חשוב לפיתוח אנושי, חברתי וכלכלי, ומספקת כלים לניהול שינויים פיזיים וחברתיים, כדי להבטיח שהתערבויות עכשוויות יהיו משולבות בהרמוניה עם המורשת בסביבה היסטורית ויובאו בחשבון הקשרים אזוריים. (סעיף 12)

תפיסת הנוף האורבני-היסטורי לומדת ממסורות ומתפיסות של קהילות מקומיות תוך כיבוד ערכים של קהילות לאומיות ובין-לאומיות (סעיף 13)

מאפייני גן ברלין בהקשר לסעיפי ההמלצה:

**מרכיבי זהות לא מוחשיים בגן הם:** טקסים, מופעים, חגיגות ופעילות במסגרות חינוכיות, קהילתיות ומשפחתיות, פורמליות ולא פורמליות, המתקיימות בשכונה. הגן מהווה ציון דרך במעבר מתכנון ותחזוקה של מחלקת הגינון בתקציבי העירייה למימון תורמים ותכנון בהובלת קרן תל אביב לפיתוח, שפעלה בשני העשורים האחרונים של המאה ה-20 לפיתוח שטחים פתוחים ברובעי צפון דרום ומזרח. בשנת 2020 עם פרוץ הקורונה הגן היווה את המרחב המותר הציבורי המרכזי לתושבי השכונה.

הגן מספק את שרתי המערכת האקולוגית בניהול הנגר בתחומו, בתרומה להקטנת אי החום העירוני, בהגדלת המגוון הביולוגי באמצעות משיכת מינים שונים לגן, ובעיקר באספקת שרתי פנאי ותרבות ציבוריים, לקהילות שסביב. עם זאת הגן מפותח במלואו בתחזוקה אינטנסיבית של השקיה ודישון למיני הצמחים במקום.

גן ברלין מהווה מרחב נופי פתוח היסטורי, עכשווי ועתידי של שכונת נאות אפקה. הגן מהווה חלק ברצף שטחים המקושר פארק הירקון דרך שכונת הדר יוסף ואפקה הגן נתפס כריאה ירוקה, פיזית וויזואלית לתושבי השכונה. עם השנים נוספו בגן שימושים המייצגים את הצרכים והתפיסות המשתנות - מתקני משחק ומתקני כושר לצד שמירה כמעט מלאה של מאפייניו המקוריים - חללי הגן, הצמחייה ופרטי הפיתוח.

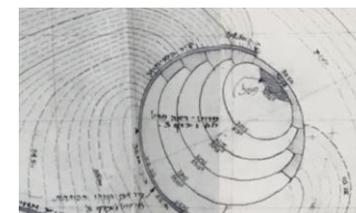
\* ההגדרות לקוחות מתוך המלצה בנושא נופים אורבניים-היסטוריים, (UNESCO, 2011) סעיפים 8-13, תרגום הוועד הישראלי לאונסקו, משרד החינוך ומנהל שימור רשות העתיקות

### הערכה

הגן בכללותו מהווה דוגמה ייחודית לסגנון פיתוח המשלב בין מסורת הגן האנגלי לעיצוב ברוטליסטי במרחב הפתוח.

הסגנון ייחודי לפרויקטים שתוכננו בתל אביב בסוף שנות ה-70 על ידי משרד תכנון נוף ובהם פארק וולפסון, גני יהושע וגן ברלין.

סגנון הגן, מבנהו, הצמחייה ואלמנטי הפיתוח נשמרו במידה רבה ומשקפים את התכנון המקורי, ההיסטורי ומשרתים בהווה את צרכי הקהילה והסביבה.



קטע מתכנית מקור לרחבת התצפית והפסל 1978



רחבת התצפית והפסל 2022

### המלצות כלליות לשימור והדגשת מאפייני הגן:

מאפייני הסגנון של הגן הם מרכיבים חיוניים לשימור. מרכיבים אלו כוללים:

#### טופוגרפיה - קיימת

**חלל הגן** - גבעת דשא פתוחה, ו"חדרי משחק" מוקפים דפנות נטועות.

**מערך התנועה** - שביל היקפי וכניסות

**תצורות הצומח** - עצים בקבוצות והבודדים, נטיעת שיחים כחיץ בשוליים ובאיים מגוננים במסלעות.

**מוקדים ייחודיים** – רחבת התכנסות, תצפית ופסל רחת כניסה עם קיר הנצחה, חדרי משחק ומסלעות כורכר.

**שפה צורתית וחומרית ברוטליסטית של אלמנטי הפיתוח ההיסטוריים, רחבות, קירות, מסלעות.**

הגן הינו מערכת דינמית ולפיכך מרכיבים כמו מיני עצים, שיחים, ריהוט הגן ושימושים התואמים את רוח המקום ניתנים לשינויים כל עוד הם תואמים את עקרונות התכנון המקוריים של הגן.

### המלצות קונקרטיות לשימור והדגשת מאפייני הגן הפיזיים:

**שמירה, ושיקום נאמן למקור של מוקדי הגן:**

**שיקום אבני קופינג** מסותת בקיר במקום בו נשחקו

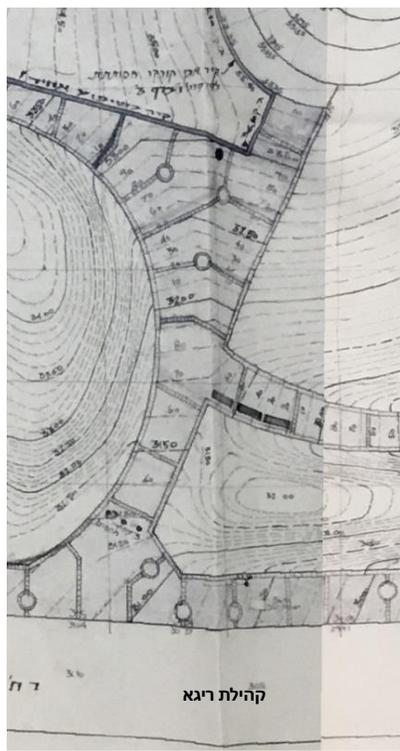
**פתיחת אפשרות** לשהייה וכניסה בפסגת הגן במקום בו היתה מדשאה. **עצים בוגרים קיימים** יהיו לשימור **שיחים** - שמירה וטיפוח של אזורי השיחים במסלעות ובשולי הגן. **שבילים ורחבות** - יש לשקול שילוב פסי אבן בשבילי האספלט בהתאם לתכניות המקור



שיקום ושמירה על פרט קופינג אבן כורכר בראש קיר – דורש עבודת מומחה לשימור

### פתיחי נטיעות לעצים ברחבת כניסה ובשבילים:

יש לשקול שיחזור פתחים ונטיעת עצים בשביל וברחבת הכניסה כפרט ייחודי בעיצוב המקורי של הגן.



פתיחי לנטיעת עצים ופסי אבן שתוכננו במקור ובוטלו

קהילת ריגא

### ספרים, מאמרים וכתבות:

1. בלסלב, י' (2013). העשור הראשון להתפתחות שכונת תל אביב שמעבר לירקון, 1947-1958. עיונים בתקומת ישראל, 23, 233-273.

### עיריית תל-אביב-יפו:

1. GIS עיריית תל אביב-יפו. <https://gisn.tel-aviv.gov.il/iview>

מחלקת תצ"א מנהל הנדסה אגף תכנון העיר

2. סקר טבע עירוני בתל-אביב-יפו (2012). עיריית תל-אביב-יפו. <https://www.tel-aviv.gov.il/Residents/Environment/Pages/NatureSurvey.aspx>

3. תכנית המתאר תא/5000 (2016). עיריית תל-אביב-יפו. <https://www.tel-aviv.gov.il/Residents/Development/Pages/Outline.aspx>

### ארכיונים ומאגרי מידע:

1. אוסף העיתונות וכתבי העת. הספרייה הלאומית. <https://www.nli.org.il/he/discover/newspapers>

2. ארכיון מחלקת שיפור פני העיר. תיקי גננות.

3. ארכיון עיריית תל-אביב-יפו. תיקי גננות.

4. ארכיון עיריית תל-אביב-יפו. תצא"ת.

5. מפות היסטוריות תל-אביב. הספרייה הלאומית. <https://merhav.nli.org.il/>

### מקורות נוספים:

1. Simple Mapping Solutions. [simplex-mapping-data.com](https://simplex-mapping-data.com)

2. המלצה בנושא נופים אורבניים-היסטוריים, (UNESCO, 2011) סעיפים 8-13, תרגום הוועד הישראלי לאונסקו, משרד החינוך ומינהל שימור רשות העתיקות.

3. רכט, ד'. ערך 'אפקה באתר תל-אביב-פדיה. אוחרז מתוך: [https://sites.google.com/a/tlv100.net/tlv100/trans\\_yarkon/%D7%90%D7%A4%D7%A7%D7%94](https://sites.google.com/a/tlv100.net/tlv100/trans_yarkon/%D7%90%D7%A4%D7%A7%D7%94)

4. זכרונות אליהו ציפר 'תל אביב שלי': <https://ziffera.wordpress.com/>

5. תערוכה בנושא מודרניזם באדריכלות הנוף בישראל בין שנות ה-50 ל-70: <https://web.archive.org/web/20151208131448/http://www.land-arch.org.il/>



## לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב



גליה פלפוט, 1983. מתוך בלוג חלון אחורי, מיכאל יעקובסון

**קמפוס אוניברסיטת תל אביב**  
 בשנת 1956 הוכרזה הקמת אוניברסיטת תל אביב ברמת אביב, על חורבות הכפר שייח מוניס שניטש במלחמת העצמאות ועל שרידי המעברה שקמה על שרידיו. האוניברסיטה תוכננה והוקמה בהתאם לתפיסת התכנון המוסדית המודרנית המאפיינת את שנות ה-50-70. האוניברסיטה הוקמה בשלבים במשך 10 שנים ויותר.

תכנית האב של הקמפוס הוכנה על ידי האדריכל וורנר יוסף ויטקובר בשנת 1958. המרחב הנופי של הקמפוס תוכנן על ידי אדריכלי הנוף ליפא יהלום ודן צור בשנת 1962 כחלק מתכנית האב. עם הקמתו, הפך מרחב זה לרקמה פתוחה נטועה ומגוננת, המקשרת בין מבני מחקר, מרחבי לימוד, ספריות ומעונות סטודנטים.

על אף שהתכנית המקורית השתנתה עם השנים, שלד המבנים המקורי והמרחבים הפתוחים, שומרים עד היום על צביונם ומטופחים על פי רוב בהתאם לתכנון המקורי.

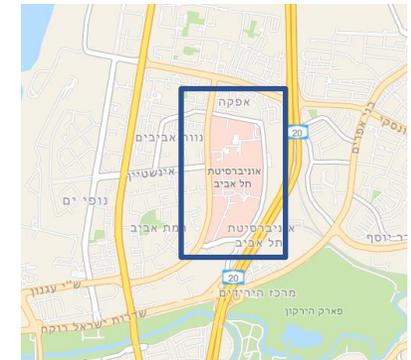
**כתובת:** תחום בין רחובות- חיים לבנון, קלצ'קין, קלאוזנר, ד"ר ג'ורג' וויז.

**גוש:** 6629

**גודל:** 520 דונם

**מתכננים:**  
**תכנית אב-** וורנר יוסף ויטקובר,  
 ליפא יהלום ודן צור  
**תכניות מרחבים נופיים –** יהלום וצור

**שנת הקמה:** 1962-1973



תוכנית מיקום, תצא GIS תל אביב

### המרחב הנופי בקמפוס

יהלום וצור ראו בחזונם את הקמפוס כהמשך ישיר לרקמה הירוקה ה"קיבוצית" של שכונות רמת אביב. במקור הקמפוס תוכנן ללא גדרות ואלו נוספו בשנות ה-70. כיום מזוהה קמפוס תל אביב עם מדשאות שבילים ורחבות מרופפות. הגנים בקמפוס מהווים רקמה רציפה מקושרת בקמפוס ומחוצה לו. עם זאת, לכל מרחב ייחודיות משלו.



מבט מכיוון הבניין למדעי הרוח לטוף אופייני בעיצוב יהלום וצור, תחילת שנות ה-70. אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות

"הגיאוטריות נעשית משחק, ציור, פיסול, בין השאר בשל ההפרה החוזרת והמפתיעה של הסימטריה: אי-אחידות בדוגמאות המשורטטות על פני השבילים, רוחב משתנה של השבילים עצמם, מסלולים לא ישירים הסוטים שוב ושוב לצדדים, ועצים הנטועים באופן בלתי סדיר, בדרך כלל בשולי הרחבות. הכל מתוכנן להפליא, ובכך מעצים דווקא את תחושת האורגניות. הנוף פשוט, מוכר, לא מאיים, לכן אינטימי למרות ממדיו. המרחבים מאפשרים דיסקרטיות: פינות קטנות המפוזרות פה ושם מציעות מקומות להתבודדות. הרגע הכללי שנוסף נוף הקמפוס נסמך על ההחלטה שלא להתיר נסיעה של כלי רכב במרבית השטח אלא בפריפריה בלבד. וכדרכם של יהלום וצור מאז ומעולם, כל זה אינו טבע כי אם המצאה, בריאה."

מתוך תמר ברגר, ארקדיה אקדמיקה, קמפוס אוניברסיטת תל אביב, מתוך הספר תבנית נוף, הגנים של ליפא יהלום ודן צור 2012.

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מערכת סביב שלד של צירים צפון דרום ומזרח



תוכנית אב 1972, אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי פריט 2021092

## כללי:

תוכנית הקמפוס מבוססת על שלד תכנון של צירי צפון דרום המהווים ציר פנימי, ומזרח מערב ציר קישור חוץ הקמפוס.

סך כל השטחים הפתוחים בקמפוס כ-160 דונם

השלד הפתוח בא לידי ביטוי במספר אופנים:

צירי תנועה ומבט מרכזיים צפון-דרום, ומזרח-מערב.

התאמה בין הכניסות המרכזיות לצירים.

תנוחת המבנים והפנייתם לכיוון דרום צפון, ומפגש מערכת הצירים והמבנים מייצר מערכת חללים בעלת אופי אורתוגונלי, עם קישוריות פיזית וויזואלית.

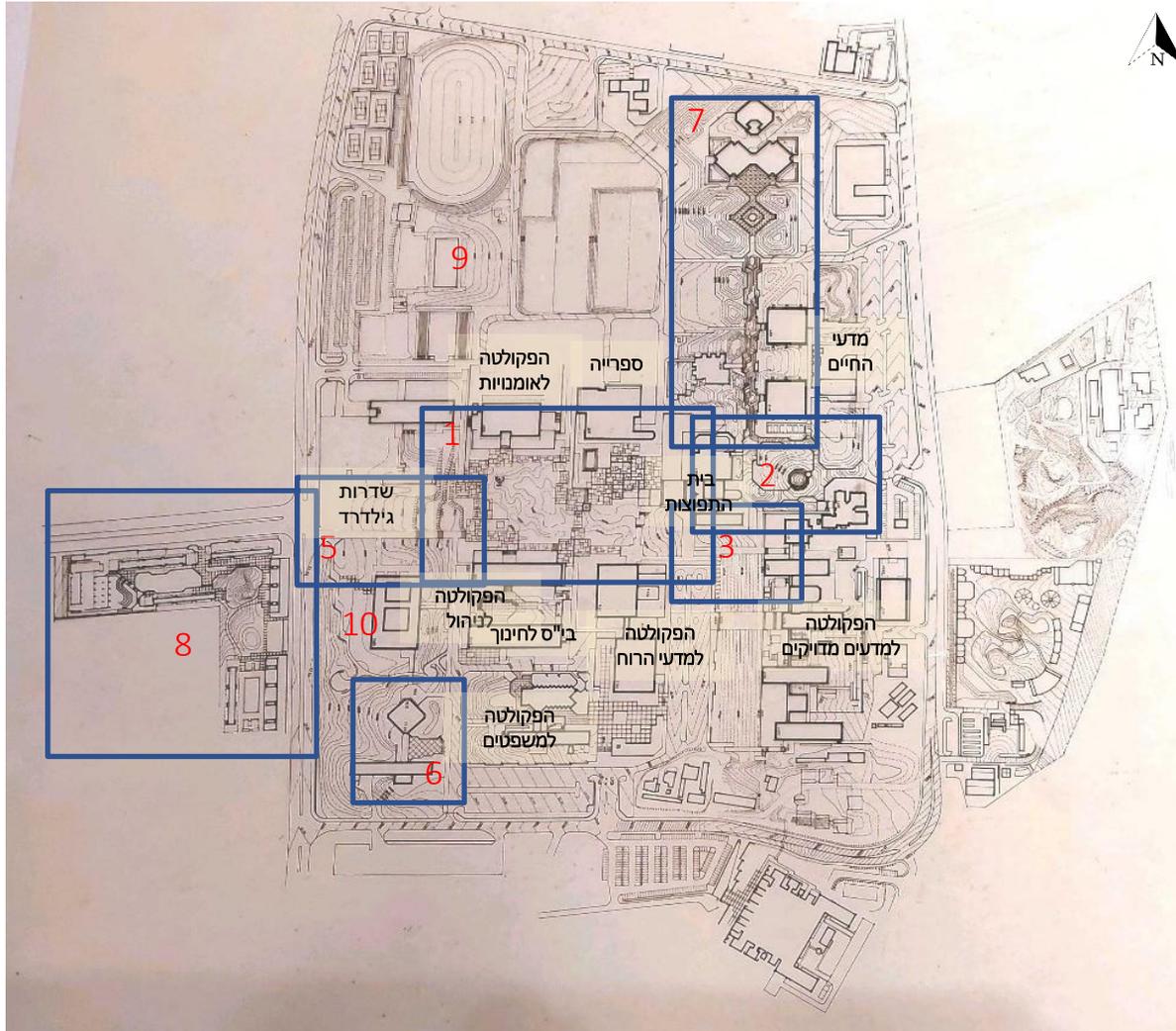
"חדרים פתוחים" חללים היוצרים דיאלוג בין הבנוי והפתוח ומאפשרים מגוון אינטראקציות בין המשתמשים.

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תוכנית האב, רצף המרחבים הנופיים

## מקרא

- 1 כיכר שרייבר
- 2 רחבת הכניסה לבית התפוצות
- 3 גן קרטר
- 4 רחבות הפקולטה למדעי הרוח (גילמן)
- 5 שדרות גילדרד (כניסה מרכזית)
- 6 בנין נפתלי רחבת הכניסה
- 7 שדרות פדרמן
- 8 מעונות הסטודנטים
- 9 היכל הספורט
- 10 גני הפטיו



תוכנית אב, 1972, אוסף יהלום וצור ארכיון עזריאלי לאדריכלות, פריט 2021092

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

היסטוריה

אוניברסיטת תל אביב החלה את פעילותה באבו כביר כמקבץ של מבני מחקר.

היזומה להקמת קמפוס אוניברסיטאי המאחד מוסדות להשכלה גבוהה בתל אביב החלה בשנות ה-50 בהובלת סגן ראש עיריית תל אביב ולימים ראש העיר, חיים לבנון.

השטחים שהוקצו לבניית הקמפוס השתרעו על אדמות הכפר הערבי השייח' מוניס אשר ניטש במלחמת העצמאות ובהמשך הפך למעברה. חלק מהמבנים הנטושים שימשו את האוניברסיטה בשנותיה הראשונות. מבנה יחיד ששרד הוא הבית הירוק ברחוב ג'ורג' וייז, אשר על אף שנהרס ברובו והוקם מחדש, נותר בו חלק מקורי והוא משמש היום כמועדון סגל ואולם אירועים.

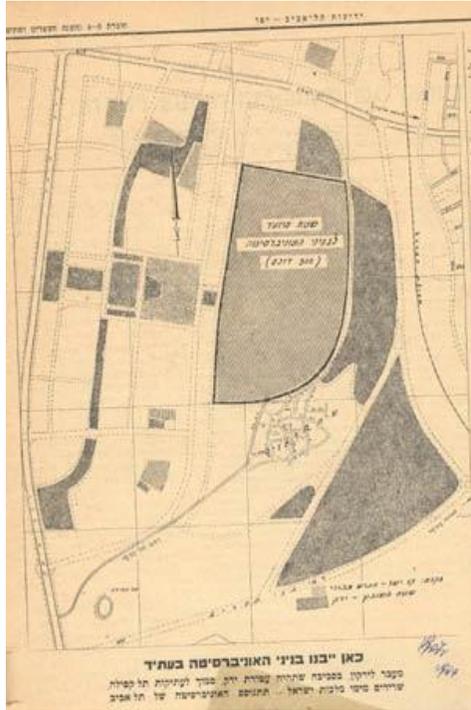
תכנית האב של הקמפוס הוכנה על ידי האדריכל וורנר יוסף ויטקובר בשנת 1958.

בשנת 1955 הונחה אבן הפינה למבנה הראשון, בניין טרובוביץ (כיום בניין הפקולטה למשפטים).

בשנת 1960 זכתה האוניברסיטה להכרת המועצה להשכלה גבוהה ובשנת 1962 הוכנה תכנית האב להרחבתה על ידי משרד אדריכלי הנוף יהלום וצור. ב 4.11.1964 נערך טקס יחגיגי לחנוכת הקמפוס החדש.



תצלום אוויר של הקמפוס ברמת אביב, 1971. מבט מעברה. מתוך ארכיון לתולדות אוניברסיטת תל אביב



מפת הקמפוס העתידי, "ידיעות ת"א" יפן, 1954. מתוך ארכיון לתולדות אוניברסיטת תל אביב



בניין טרובוביץ בבנייתו מבט מצפון, 1955. מתוך ארכיון לתולדות אוניברסיטת תל אביב

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תצ"א היסטוריות

מחלקת תצ"א עיריית ת"א - יפו



1959



1949

**1949**

שטח הקמפוס משמש כחלקות חקלאיות של הכפר שייח מוניס. הכפר, שניטש במלחמת העצמאות אוכלס בעולים ומשמש כמעברה עד תחילת שנות ה-60 עם פינוייה לטובת בניית הקמפוס.

**1959**

לצד שרידי הכפר ומעברת שייח מוניס, מוקם המבנה הראשון בקמפוס בניין טרובוביץ (כיום בנין הפקולטה למשפטים). ממערב לקמפוס נראים רחוב חיים לבנון ושכונת רמת אביב א.

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תצ"א היסטוריות

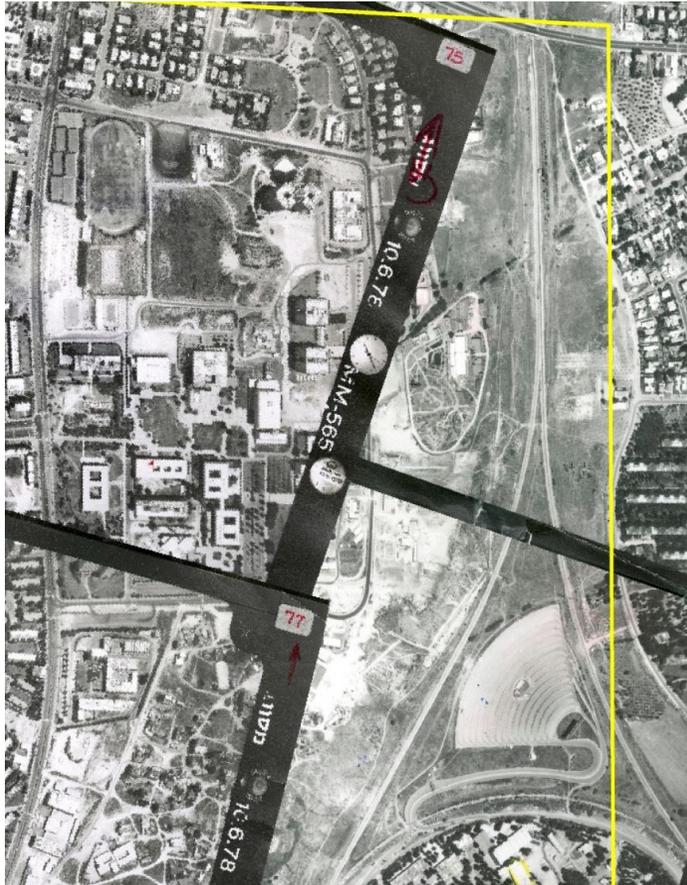
מחלקת תצ"א עיריית ת"א - יפו

1967

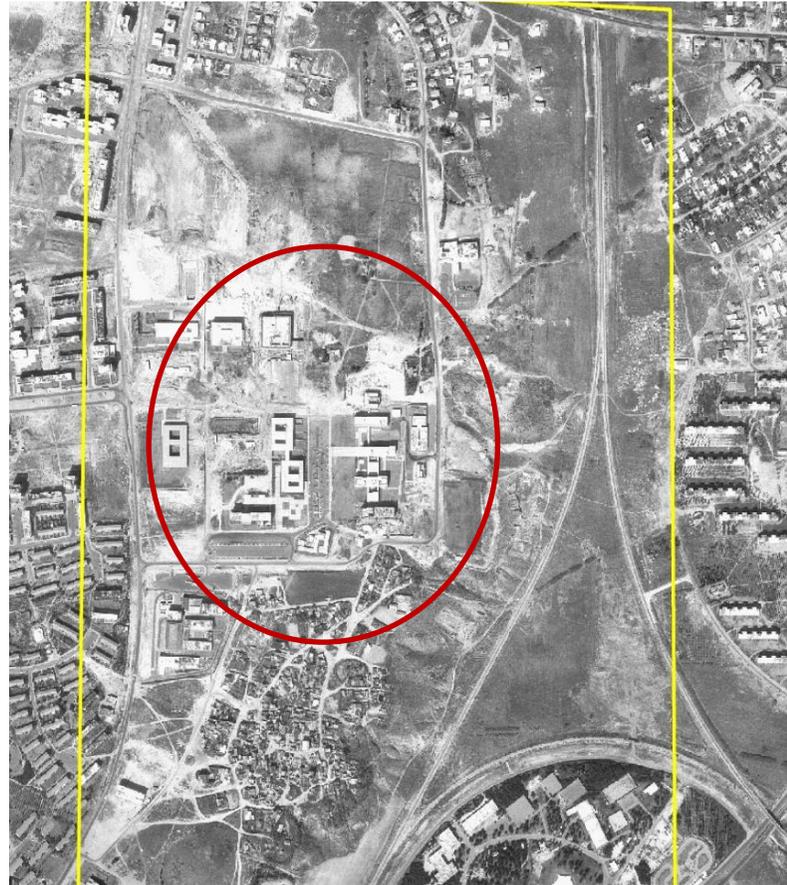
לב הקמפוס בהקמה, מבני הפקולטות למשפטים, מדעי הרוח ומדעי החיים, הספרייה המרכזית והפקולטה לאומנויות בהקמה. בתצ"א ניכר פיתוח מתקדם של הרחבות הדרומית והמזרחית לבניין גילמן, רחוב חיים לבנון, ג'ורג' וויז ועבודות עפר בציר מערב מזרח, טרם פיתוח הרחבה המרכזית של הקמפוס. מדרום לקמפוס מבנה מכון התקנים לצד שרידי הכפר שיח מוניס, במערב שכונות רמת אביב א ו-ב

1978

לב הקמפוס, המבנים והמרחבים הפתוחים מפותחים עם עצים בוגרים. בנוסף מפותחים: בית התפוצות, הפקולטה למדעים מדויקים, הגן הבוטני, מעונות הסטודנטים, ציר הכניסה מכיוון איינשטיין, ציר מזרח מערב. היכל הספורט בשלבי הקמה ובציר המרכזי מצפון דרום שדרות פדרמן בביצוע. מדרום, מרבית מבני הכפר שיח מוניס נהרסו סמוך לרחוב ג'ורג' וויז עבודות עפר.



1978

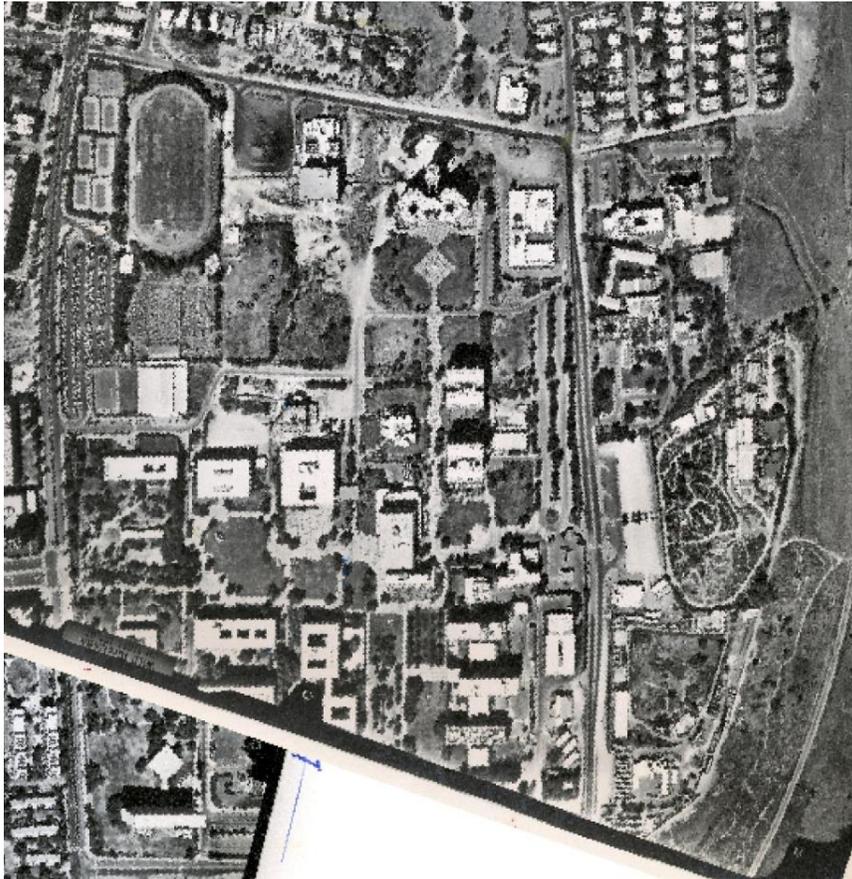


1967

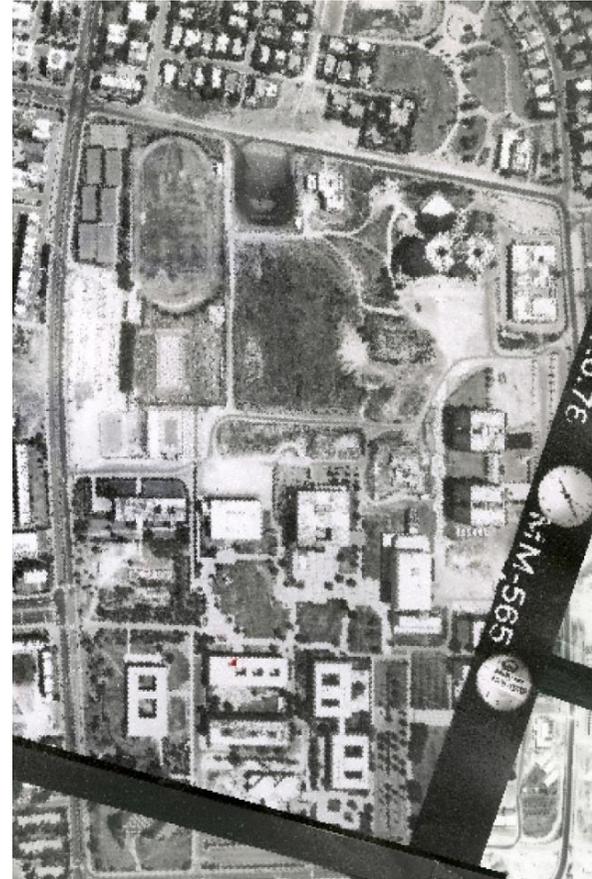
# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תצ"א היסטוריות

מחלקת תצ"א עיריית ת"א - יפו



1986



1978

1978

לב הקמפוס, המבנים והמרחבים הפתוחים מפותחים עם עצים בוגרים. בנוסף, מפותחים: בית התפוצות, הפקולטה למדעים מדויקים, הגן הבוטני, מעונות הסטודנטים, ציר הכניסה מכיוון איינשטיין, ציר מזרח מערב. היכל הספורט בשלבי הקמה ובציר המרכזי מצפון דרום שדרות פדרמן בביצוע. מדרום, מרבית מבני הכפר שיח מונים נהרסו סמוך לרחוב ג'ורג וויז עבודות עפר.

1986

היכל הספורט ושדרות פדרמן מפותחים וכן הגנים הבוטנים, והזאולוגיים ממזרח לרחוב קלאוזנר. נתיבי אילון עדין לא סלולים.

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תצ"א עכשוויות

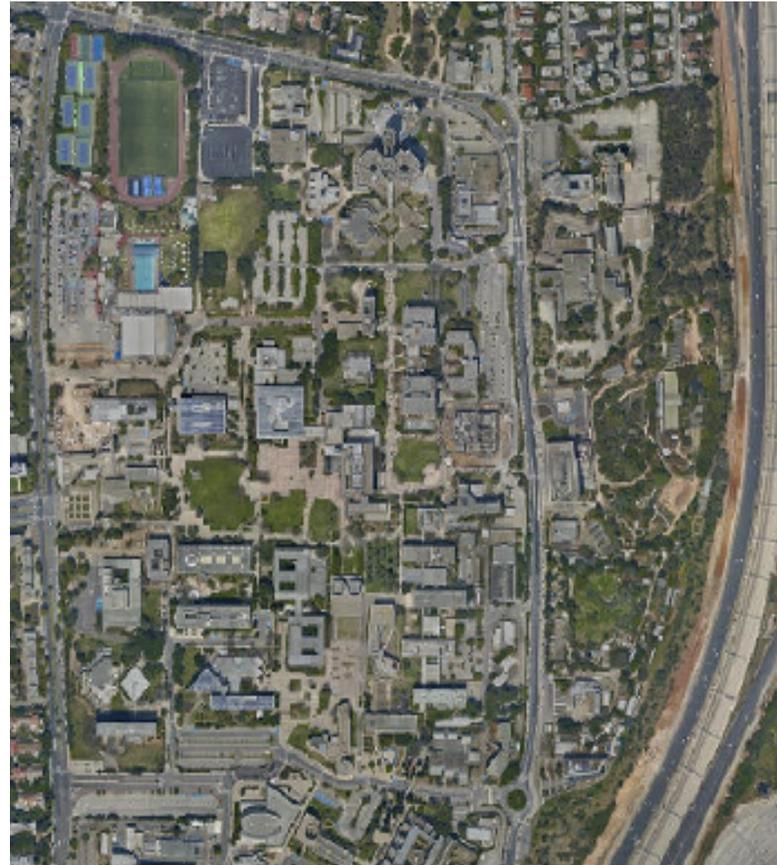
GIS עיריית ת"א - יפו

1997

הקמפוס (כמעט) שלם מבחינת פיתוח. מגרשי חניה בסלילה (נטיעות קיימות). בהמשך לשדרות פדרמן, פותחה רחבת הכניסה (בתכנון מוריה סקלי) מכיוון רח' איינשטיין ונבנתה הגלריה האוניברסטאית.

2021

מבט עכשווי



2021



1997

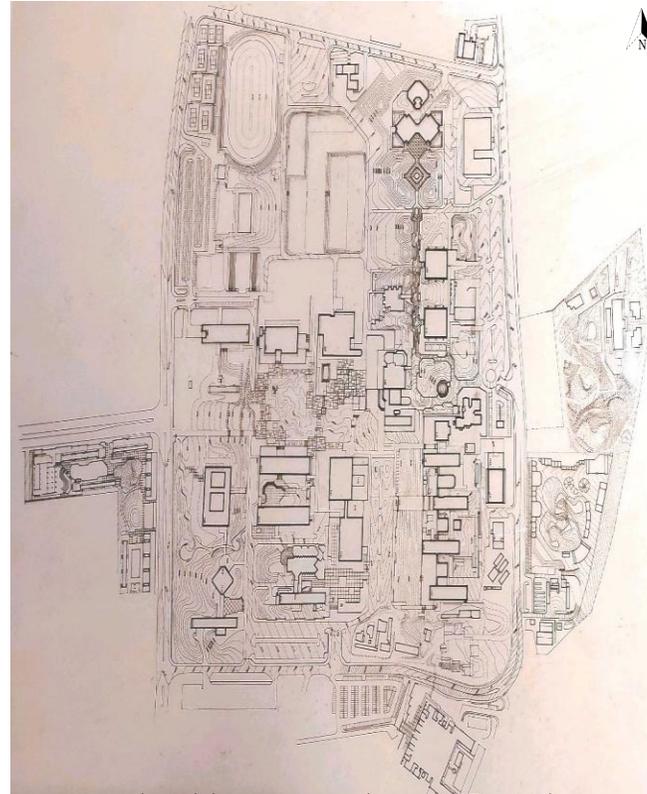
# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## גבולות הקמפוס ותוכנית האב ההיסטורית

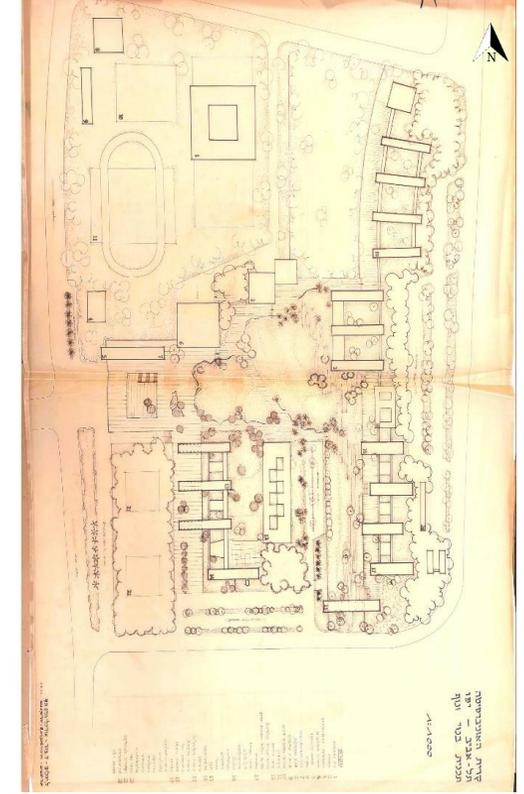
תכנית האב של הקמפוס הוכנה על ידי האדריכל וורנר יוסף ויטקובר בשנת 1958. התכנית קבעה מתווה כללי לקמפוס, ואת מיקום הבניינים, אך תכנון כל בניין יצא למכרז בנפרד. המרחב הנופי של הקמפוס תוכנן על ידי משרד אדריכלי הנוף יהלום וצור בשנת 1962 כחלק מתכנית האב. התכנית עודכנה בשנת 1972 ועל פיה תוכננו המרחבים הנופיים המרכזיים בקמפוס. משרד יהלום וצור המשיך בתכנון מרחבי הקמפוס לכל אורך שנות הקמתו ועד לתחילת שנות ה-2000.



— גבולות הקמפוס היום  
— גבולות תוכנית אב 1972  
- - - גבולות תוכנית אב 1962



תוכנית אב יהלום וצור 1972, אוסף יהלום וצור ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 2021092



תוכנית אב, יהלום וצור 1962, אוסף יהלום וצור ארכיון עזריאלי לאדריכלות פריט 2021092

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - טופוגרפיה



עיצוב הטופוגרפיה מסביב לכיכר בשדרות פדרמן, החלק הצפוני. אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 9731



שרידי רכס הכוכר ופילוס הקרקע לכונן מערב עבור האקדמיה למוסיקה. ארכיון אוניברסיטת תל אביב



רכס הכוכר והערצים הטבעיים המנקזים אותו לכונן מערב

הקמפוס ממוקם על רכס כוכר, המתנקז לכיוון מערב בשני ערוצים כפי שניתן לראות בתצ"א משמאל. עם בניית הקמפוס, פולס השטח להקמת המבנים, והטופוגרפיה הטבעית נמחקה. הקרקע המקומית כוסתה בחמרה - אדמת גן לעיצוב מחודש של הטופוגרפיה ולעיבוד התפתחות הצמחיה. עיצוב הקרקע במרחבים השונים, נועד לייצר ניגוד רך לרחבות הגיאומטריות, לאפשר זרימה של המרחב, ולעודד שימוש לא פורמלי במרחב הפתוח. דוגמאות למגוון העיצובים בטופוגרפיה הן הגבעות בכיכר שרייבר, מדרון האמפי פתוח בגן בית התפוצות ושדרת הגבעות בשדרות פדרמן שלא נשמרה.



גן בית התפוצות עיצוב הטופוגרפיה ברחבת המדשאה ליצירת מרחבי התכנסות שונים. צילום Google maps



מפגש בין מדשאה משופעת וקיר תמך, כיכר שרייבר

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - צמחיה



ציר הליכה לאורך גן קרטור. צילום Google maps



צאלון ברחבת שרייבר. מיכאל יעקבסון חלון אחורי גילמן



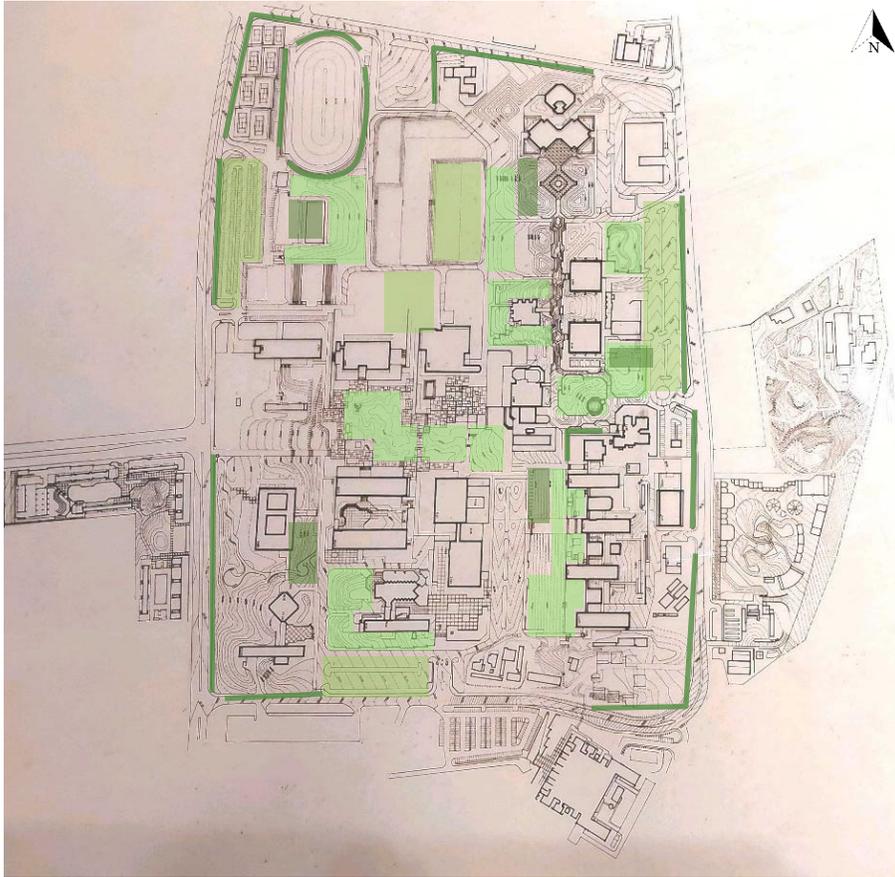
גלויה פלפוט 1963

קמפוס תל אביב מאופיין במרבדי דשא רחבי ידיים העוטפים את הבניינים השונים בדומה לגן הקיבוצי. מרחבי הדשא מעוצבים ברכות ומאפשרים שלל פעילויות. מהמרחבים הללו מתנשאים דקלים אותם העתיקו מתכנני הנוף יהלום וצור מבקעת הירדן.

בנוסף, מנקדים את הקמפוס עצים בעלי פריחה עזה כמו הצאלון והסיגלון. העצים פזורים בקמפוס בחורשות, במקבצים, וביחידים.

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב- המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - צמחיה



תוכנית אב יהלום וצור, 1972, אוסף יהלום וצור ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 2021092

העושר במיני צמחים, עצי נוי ופרי תרם ליצירת הזהות הישראלית המקומית. זו מורכבת ממינים מקומיים כגון זית חרוב ותמר לצד מינים עמידים מאוקלמים, מהירי צימוח ופורחים כגון צאלון וסיגלון. למדשאות תפקיד מרכזי ביצירת הצביון הייחודי של הקמפוס. מרחבי הדשא מזמינים לישיבה ולאינטראקציה סטודנטילית. הללו מקנים למרחב את אופי ה"אירופאי" הירוק כל השנה.

חזון המרחב הירוק וה"גן הקיבוצי" התממש באמצעות תכנון הצמחיה המשלב בין עצים מדשאות ושיחיות. יהלום וצור היטיבו לשלב את הצמחיה כחלק ממבנה החלל בקמפוס. זו מגדירה את התווך בין המבנים למרחב הפתוח, לרוב על ידי שיחים וערוגות פרחים. השימוש בעצים במרחבים השונים מגוון ואלו נטועים ברחבות, במדשאות בבודדים ובקבוצות וכחלק מאזורי גינות. אלו יוצרים חלל, צל והכונת מבטים.



ישיבה במדשאות, כיכר שרייבר מתוך אתר הקמפוס

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## מרכיבי התכנון - צמחיה

ערוגות צמחיה



שיחים המשמשים תווך בין מרחב החוץ והמבנים, כיכר שרייבר



ערוגת גרנוליט שדרות פדרמן

חורשות



חורשת פיקוסים צילום מתוך Google maps



חניה בחורשה צילום מתוך Google maps

עצים כאלמנטים פיסוליים



צאלון כאלמנט פיסולי, כיכר שרייבר. אוסף יהלום וצור ארכיון עזריאלי לאדריכלות



זית ליד הפקולטה לאומנויות צילום Google maps

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - צמחיה

## דקלים ומדשאות

תכניות הצמחיה של יהלום וצור כוללות:

- תמר
- צאללון נאה
- אלמוג
- אלמוג כרבתי
- פיקוס התאנה
- פיקוס חלוד
- סיסם הודי
- שיטה מכחילה
- אשל הפרקים
- חרוב
- זית אירופי
- ג'קרנדה
- זמיה
- ציקס
- מיני הרדופים
- שיח אברהם
- קריסה
- פיטספורום
- ועוד מינים רבים.



רחבת דשא משופעת ובשוליה מקבצי דקלים ופיקוסים Google maps

רחבת הדקלים בסמוך לבית הכנסת

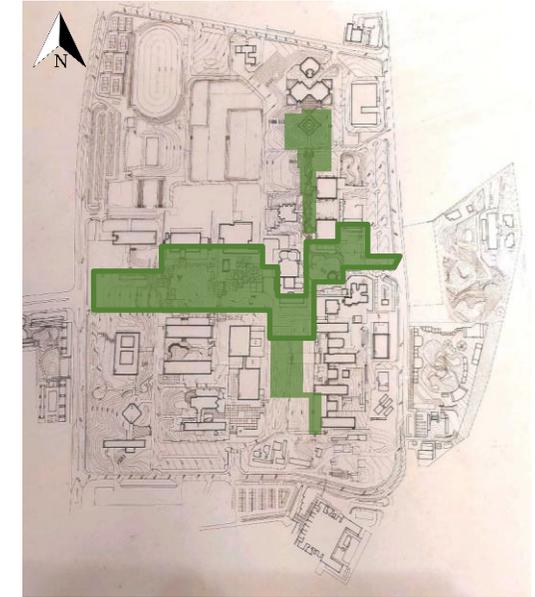
בתכניות מופיעות קומפוזיציות חוזרות כמו מרחבי דשא שבשוליהם עצים בקבוצות או בבודדים, ומופעים יחודיים כמו חורשת דקלים, גן קקטוסים ועוד.

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - תנועה



תוכנית אב 1972, אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי פריט 2021092  
תוכנית מיקום, תצא GIS תל אביב



צירי תנועה מרכזיים על רקע תוכנית אב 1972, אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי פריט 2021092

- תנועת רכבים
- צירים פנימיים מרכזיים
- צירים פנימיים
- מעבר דרך מבנה
- כניסה מרכזית
- כניסה משנית
- P חניה
- שביל אופנים

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - רצף מבטים

עיקרון מרכזי בתכנון המרחבים הנופיים בקמפוס הינו יצירת רצף מבטים בין המבנים ופעמים דרכם.

בעיקרון זה נכללים:

מבט המשכי שמדגיש צירים ויוצר תחושה של מרחק ופרספקטיבה בין המרחב הפתוח למבנים.

שמירת רצף המבט למרחב הפתוח דרך המבנים לדוגמה בציר מזרח מערב דרך בית התפוצות.

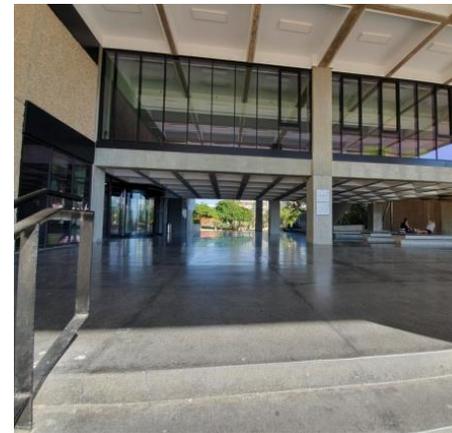
יצירה של מגוון מבטים המאפשרים חוויה מורכבת של המרחב- פנורמות פתוחות במרחב הקמפוס המודגשות באמצעות פיסול.



הדגשת הפקולטה לאומנויות באמצעות פסלו של תומרקין, Google View



מעבר דרך מבנה בית התפוצות אל כיכר שרייבר



מעבר דרך מבנה בית התפוצות - מוזיאון אנו



מבט דרך צמחיה, צילום דן צור תחילת שנות ה-70 אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות



מבט לעבר שער פרנקל לכיוון מערב אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות



מבט אל שדרת פדרמן, אל בית ספר לרפואה אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות



מבט משדרות פדרמן החלק הצפוני אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות

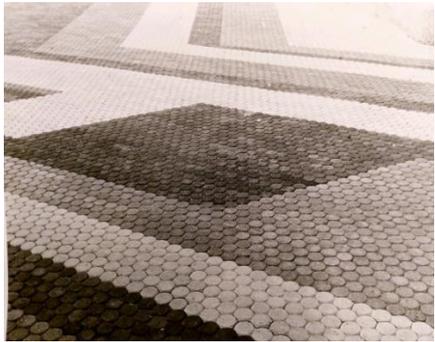
# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - חומרים, אחידות וגיוון

## אלמנטים מתועשים



ספסלים טרומים מבטון. רחבה בין הפקולטה לכימיה לפקולטה לפיזיקה. אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 9731



ריצוף משושים מאבן משתלבת שדרות פדרמן חלק דרומי. אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות פריט 9731

## אלמנטים טבעיים: סלעים, אבנים מסותתות וחלוקי נחל



יציקות בטון סרוק בשילוב חלוקי בזלת. אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות



קיר אבן מסותתת בחזית בית התפוצות (יוצאת דופן במרחב הקמפוס) Google View

## גרנוליט ובטון חשוף



ספסלים מבטון מעובד, וריצוף גרנוליט. גן קרטר



יציקות גרנוליט ברחבות. אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות

פלדת החומרים המעצבים את המרחב הפתוח בקמפוס היא מצומצמת יחסית וכוללת בעיקר שימוש בגרנוליט, בבטון חשוף יצוק באתר, במרכיבים טבעיים כמו סלעי כורכר וחלוקי נחל, ובשימוש מוגבל במרכיבים מתועשים. על ידי שימוש במגוון דגמים של ריצופים, קירות ומושבים נוצר גיוון רב מחד גיסא, ואחידות צורתית מאידך גיסא.

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

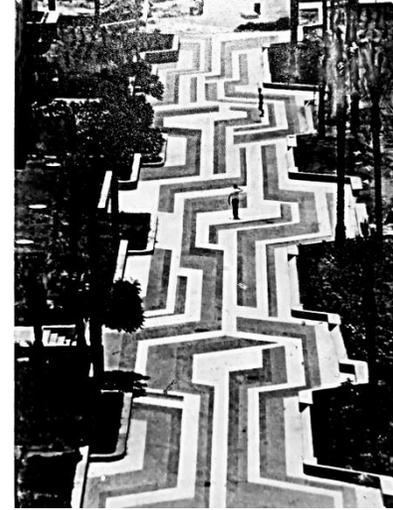
מרכיבי התכנון - גרנוליט במגוון דגמים



ריצוף במעונות הסטודנטים. צולם ב 5.7.70 אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 9731



מתומנים משוכללים (ערוגה) ובלתי משוכללים (רחבה ומדרגות). בית הספר לרפואה GIS עיריית ת"א -יפו



שדרת פדרמן.

אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 9731



דגם גיאומטרי (פשוט). רחבה בין הפקולטה לכימיה לפקולטה לפיזיקה. אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 9731



משולשים, ריבועים וקירות בטון המשלבים בדגם הריצוף. בית הספר לרפואה. אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות



ריצוף רחבת רקאנטי.

אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות

בריצוף הגרנוליט מופיעים בעיקר גווני הלבן, השחור והאדום. דגמי הריצוף גיאומטריים, חלקם סימטריים. באחדים שולט המבנה האורתוגונלי, באחרים הצורות עגולות. לא פעם נעשה שימוש במשושים ובמתומנים שחלקם משוכללים ואחרים שוברים את הסימטריה המשוכללת (רחבת הכניסה לבית התפוצות) בשולי ריצוף הגרנוליט מופיעות פוגות של חלוקי נחל, קירות ישיבה מבטון חשוף, ומדשאות. צורת הריצוף מדגישה רעיונות שונים. לדוגמא- בשדרות פדרמן הקווים הישרים מכוונים את המבט והתנועה לאורך השדרה. השתנות הדפוס באזורי ההתרחבות מזמינה לשהייה. ברחבת הכניסה לבית התפוצות דגם הריצוף מזמין להתכנסות ברחבה השקועה.

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - אזורי ישיבה

בקמפוס פזורים אזורי ישיבה מרחבים. רחבות הדשא מהוות את המרחב המזמין ביותר. קירות נמוכים מבטון/גרנוליט נועדו לישיבה. לאחרונה נוספו להם ספסלים בעלי משענת. בתכנון המקורי פוזרו בגן ספסלים יצוקים מבטון ללא משענת.



מושב בטון תוחם מדשאה שדרות פדרמן חלק דרומי מצב קיים



תוספת ספסל מתכת לתד קיר ישיבה מתוכנן שדרות פדרמן חלק דרומי



מושב בטון גן קרטור



רחבת דשא מרכזי, צילום מיכל קידרון, XNET



ספסל בטון מוחלק, כיכר שרייבר אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 9731

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי שפת התכנון - קירות, מדרגות, ערוגות



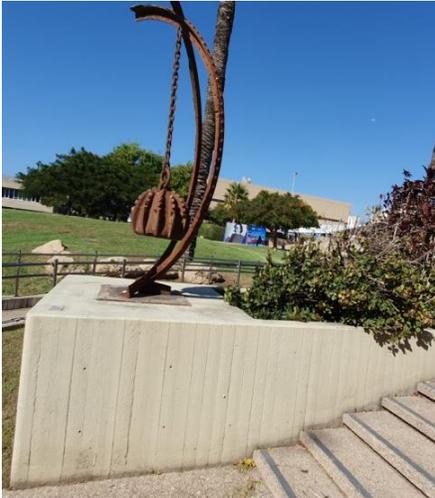
ערוגה מוגבהת התומכת רמפה, באזור בית הספר לשפות



תחימה של המדשאה וקיר ישיבה, בית התפוצות



שימוש בריצוף בשיפוע כתחימה לערוגת שתילה, שדרות פדרמן



פסל לצד ערוגה, כיכר שרייבר



שילוט בגן בית התפוצות על גבי אלמנט תחמה ואלמנט ישיבה, מצב קיים

אליבא השפה המודרניסטית, אותו החומר משמש לריצוף, מדרגות וקירות ישיבה.

כך לדוגמה בשדרות פדרמן משמש הריצוף הטרומי לתמיכת הקרקע. קירות הגרנוליט מהווים המשך לריצוף הגרנוליט והנם גם בסיס לשילוט.

הרחבת הקיר התומך בקרקע לקיר ישיבה ברחבה סביב בית התפוצות. קיר הבטון החשוף ברחבת שרייבר תומך את המדרגות, מהווה ערוגה ובסיס לפסל.

לערוגות המוגבהות יתרון ביצירת בית גידול תחום ובעל יתרונות סביבתיים לצמחיה.

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - קירות, מדרגות, ערוגות



מדרגות משתלבות במדשאה. כיכר שרייבר, מצב קיים



רצף מדרגות כחלק מציר כניסה ראשי. שדרות גילדוד, מצב קיים



מהלך מדרגות רחב המכוון את המבט אל כניסת מבנה מתמטיקה, מצב קיים



מדרגות תוחמות את רחבת הכניסה לבניין נפתלי, Google maps

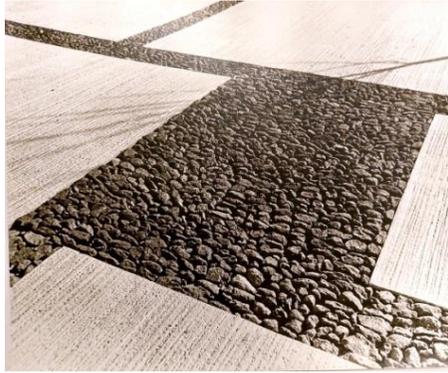


במה המשולבת כפודסט וכחלק ממהלך מדרגות, גן בית התפוצות אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 9731

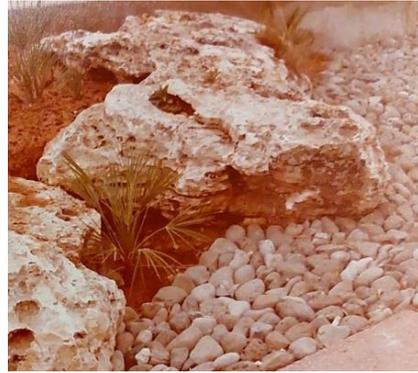
גרמי המדרגות בקמפוס רחבים, ומהווים מרכיב פיסולי בעיצוב החלל, לצד היותם נוחים להליכה ולישיבה. המדרגות משמשות כפתרון להפרשי מפלסים, תנועה, ישיבה, הגדרת חלל, הגדרת ערוגה, בסיס לפסל ועוד. המדרגות תחומות בקירות נמוכים, בערוגות צמחיה, או משתלבות בדשא המשופע.

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - שילוב בין חומרים



פרט ריצוף כיכר שרייבר בטון מסורק וחלוקי נחל בפוגות אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות



שילוב בין ריצוף גרנוליט, חלוקי נחל, סלע, וערוגה. גן קרטור. אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות



פרט מעבר בין מדשאה ריצוף ומסלעה, הפרט משתנה בין האזורים. כיכר שרייבר, מצב קיים

יצירת ריצוף ייחודי ביציקה במקום לדוגמת רחבת רקאנטי.

שימוש בריצוף טרומי ויצירת דפוס ייחודי באמצעות שימוש בתכונות הלבנה.

חזרה על פרט והתאמתו לגנים השונים בקמפוס. פרט ממשק דשא וריצוף חוזר בין הגנים, אך שונה בחומריותו: חלוקי נחל, גרנוליט בהתאמה לאופי המקום.



רחבה מונמכת ודפוס ריצוף המתמקד בנקודה המרכזית ברחבה, מבט מבניין מתמטיקה אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות



ריצוף מעונות הסטודנטים. צולם ב-5.7.70 אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות



שילוב בין ריצוף גרנוליט וקירות בטון יצוקים באתר

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי תכנון - פסלים

ברחבי הקמפוס משולבים פסלים מרובים.

קנה המידה של הפסלים משתנה: חלקם גדולים ומשמשים נקודות ציון וזיהוי. אחרים מינוריים.



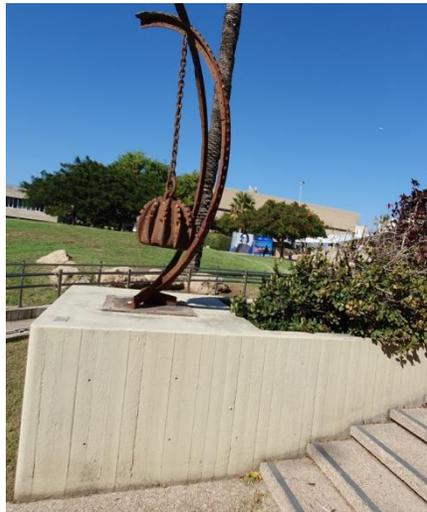
רוח החופש, דוד גרשטין, 2009



קשת דולמנית 1, אלי אילן, 1981



התרחשויות, יגאל תומרקון, 1972



פסל, סוחו (גדליה סוחולובסקי), 1971



אופוס 2002, אדם ברג, 2002-2001



נקדת יצחק, מנשה קדישמן, 1985-1982



Ms series no. 4, ברנדט שוטלנדר, 1972

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

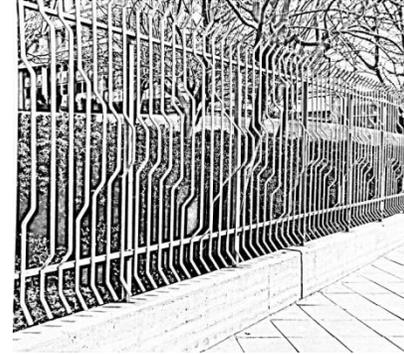
מרכיבי התכנון - גידור ונראות הקמפוס מהמרחב הציבורי



שער טיפוסי לכניסת הולכי רגל ורכב, שער 8  
Google maps



גדר חיה מרכבת את הגבול בין הפרטי לציבורי,  
Google maps



גידור סובב הקמפוס  
אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק  
9731

קמפוס תל אביב הוא מרחב סגור המגביל את כניסת הציבור הרחב. הממשק הציבורי-פרטי הוא חלק מהותי בתכנון.

הקמפוס מוקף בגדרות אשר לעיתים מלוות בגדרות חיות. לאורך הכבישים המקיפים את הקמפוס מוצבים שערי כניסה לכלי רכב ולהולכי רגל, וחלקם להולכי רגל בלבד.

רחבת כניסה רחוב איינשטיין/ חיים לבנון מהווה מרחב ביניים בין ציבורי ופרטי.

"בתכנית המקורית של יהלום וצור אין גדרות. הקמפוס הוא ממשיכה הרעיוני של עיר הגנים רמת אביב ונועד להיות המשכה הפיזי...."

הגידור עצמו נעשה ב-1974 על פי תכנית עקרונית משנת 1971. הנימוקים הרשמיים היו בטחוניים, אך המעשה הלם את העובדה שהקמפוס התנהל למעשה בזיקה מועטה לסביבתו המקומית והעירונית בכלל, ולימים הלך והסתגר ממנה עוד, עם סילוקם של שומעים חופשיים מקורסים, למשל, או גביית תשלום ממי שאינם סטודנטים או אנשי האוניברסיטה תמורת השימוש בספרייה. הבטחוניזם הלך כאן יד ביד עם ההפרטה. מרגע שנגזר כי תקום, הפעילו יהלום וצור את שפתם העיצובית הפיסולית בתכנון הגדר, וכך נולדה הגדר היחודית, התלת מימדית, שהועתקה אחר כך במקומות אחרים ושאלו הופכת את הגדר, במידת מה, ל"פחות מגדרת" (תמר ברגר, עמ' 487)



רחבת כניסה רחוב איינשטיין/ חיים לבנון. שער כניסה ראשי להולכי רגל בלבד Google maps  
הרחבה, השייכת/לא שייכת לקמפוס מגדילה את המימשק בין הקמפוס לעיר

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - שילוט



שלט מתכת בכניסה לשדרה מבט לכיוון מערב אוסף יהלום וצור ארכיון עזריאלי לאדריכלות



שילוט על גבי מסלעה בגן קרטר, צילום 2022



שילוט על גבי קיר תומך לערוגה, צילום 2022



שילוט בגן בית התפוצות על גבי קיר ישיבה, צילום 2022



מחווה לאדריכלי הנוף ליפא יהלום ודן צור ברחבת הכניסה, מתוך חלון אחורי מיכאל יעקובסון



שילוט על גבי במה לפסל וערוגה, כיכר שרייבר צילום 2022

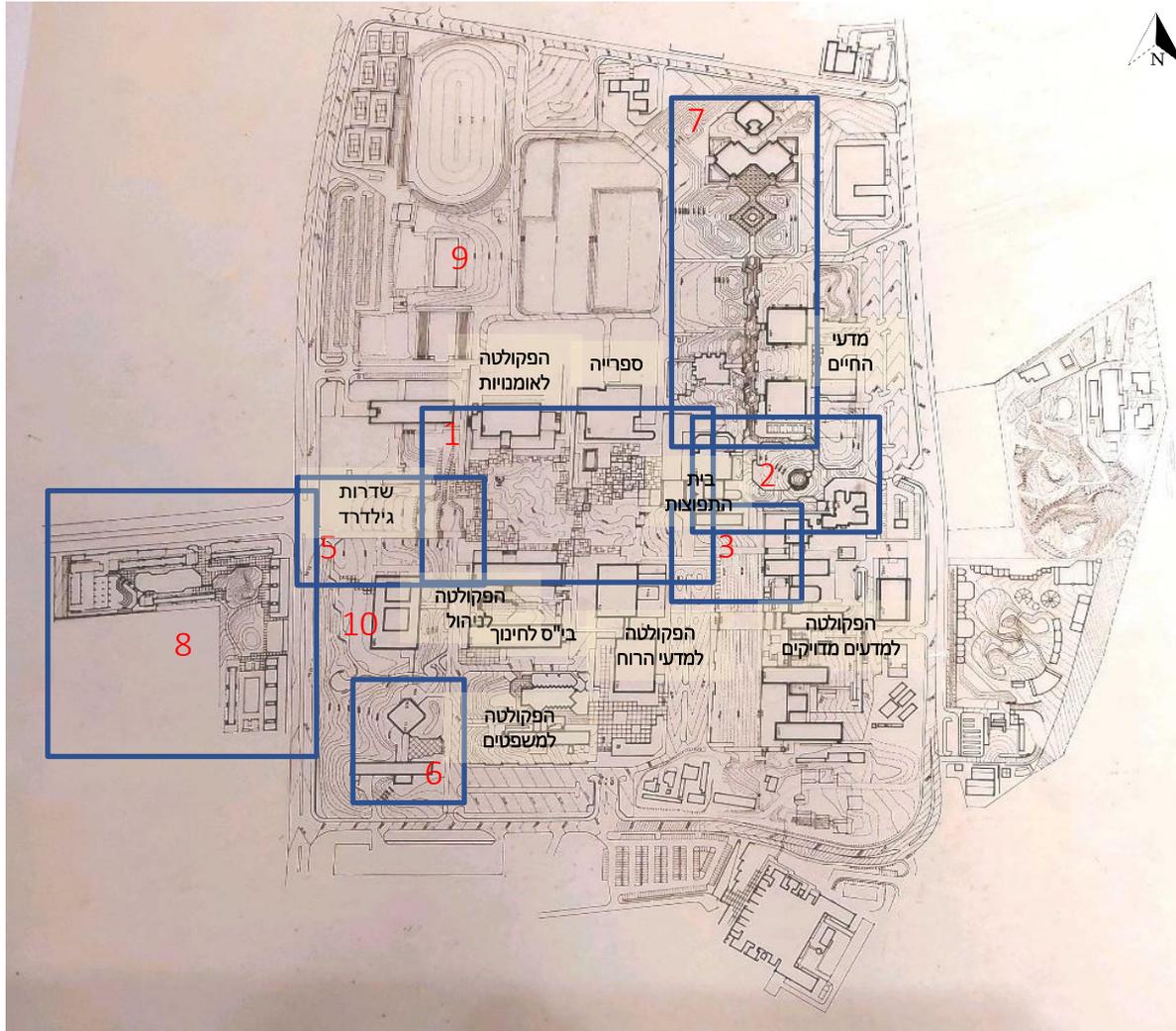
עיקרון עיצוב הבולט בגן הוא הטמעת השילוט במרכיבי הפיתוח, ולא יצירה של מערכת שילוט נפרדת. כך, השילוט הוא חלק בלתי נפרד מהפיתוח ואיננו יוצר עומס ויזואלי. שמות הרחבות, הבניינים והתורמים מופיעים על גבי הקירות התומכים את ערוגות הצמחייה. לעיתים השילוט משנה את הקיר כמו לדוגמה בשדרות טאונסנד ולעיתים הוא מודבק על גבי קיר הבטון. יוצאי דופן הם השלטים הנצבים חופשית במרחב כמו השלט בגן קרטר וציון שדרות הנרי גילדרד על גבי לוח מתכת המהווה חומר זר בקמפוס. במחווה יוצאת דופן שמם של אדריכלי הנוף ליפא יהלום ודן צור ותארום אדריכלי נוף מופיע ברחבת הכניסה לקמפוס.

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תוכנית האב, מיקום רצף מרחבים נופיים

## מקרא

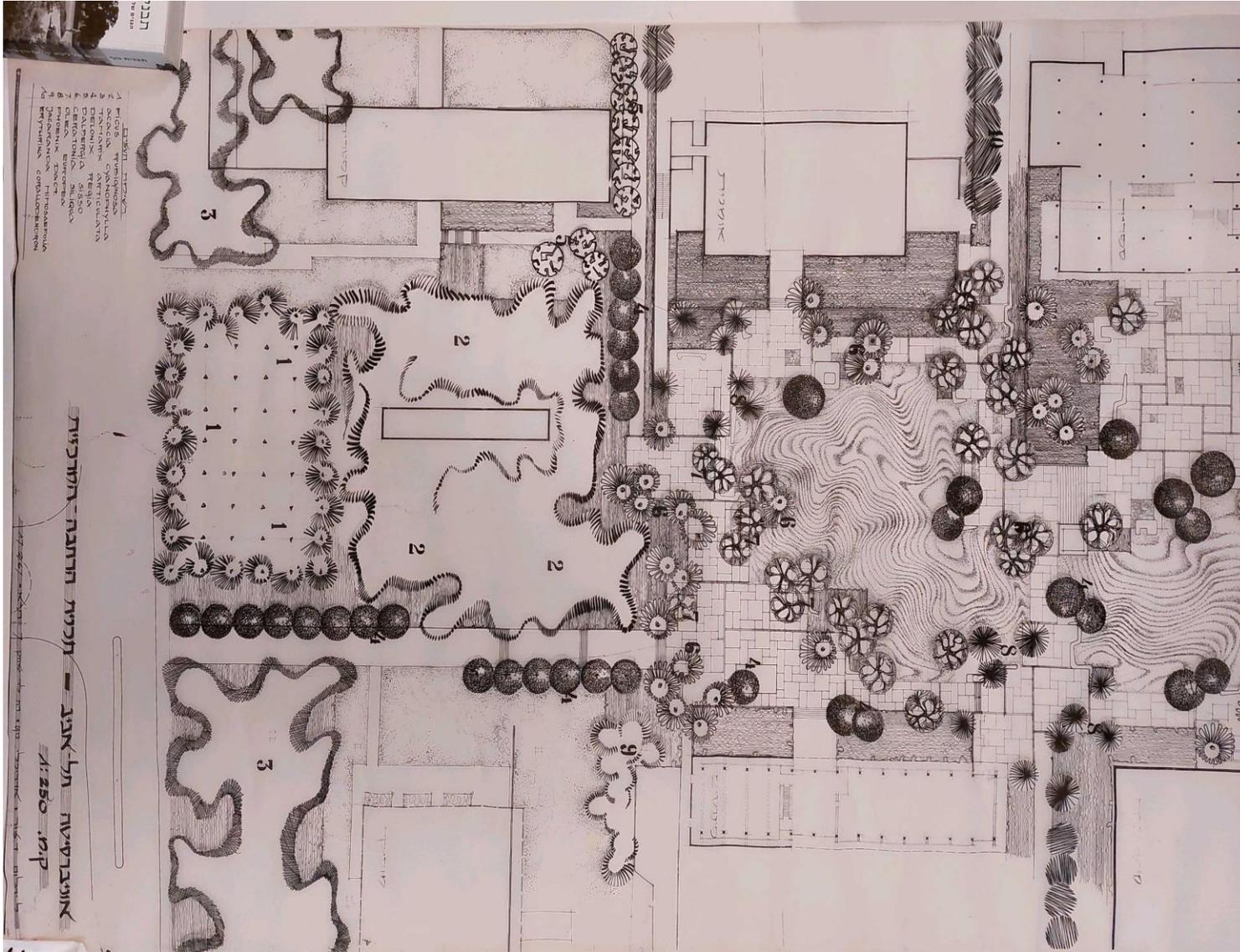
- 1 כיכר שרייבר
- 2 רחבת הכניסה לבית התפוצות
- 3 גן קרטר
- 4 רחבות הפקולטה למדעי הרוח (גילמן)
- 5 שדרות גילדרד (כניסה מרכזית)
- 6 בנין נפתלי רחבת הכניסה
- 7 שדרות פדרמן
- 8 מעונות הסטודנטים
- 9 היכל הספורט
- 10 גני הפטיו



תוכנית אב, 1972, אוסף יהלום וצור ארכיון עזריאלי לאדריכלות, פריט 2021092

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

1. כיכר שרייבר



תוכנית כיכר שרייבר, תחילת שנות ה-70  
אוסף יהלום וצור ארכיון עזריאלי לאדריכלות

מרחב נופי אורבני בתל אביב-יפו | שנות ה-50-70

ינואר 2025

מחקר ותיעוד: המעבדה לחקר הנוף המעוצב  
אדר' נוף פרופ' טלי אלון מזס  
אדר' נוף ד"ר יעל סופר



המסלול לאדריכלות נוף  
הפקולטה  
לארכיטקטורה ובינוי ערים

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

1. כיכר שרייבר

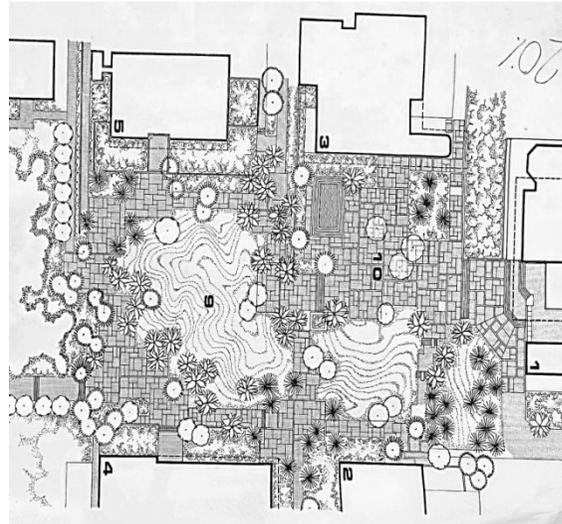
"מערך הצירים, הכיכר המרכזית ולצידה בניין הספרייה המרכזית - כל אלה נותרו ללא שינוי. הכיכר המרכזית נועדה, יותר מכל, להדגיש את בניין הספרייה - ליבו של הקמפוס". מתוך כתבה של מיכאל יעקובסון על הספרייה המרכזית

## כללי:

כיכר שרייבר – רחבת הקמפוס המרכזית, קושרת בין מבני הפקולטה למדעי הרוח, בית התפוצות, הספרייה המרכזית והפקולטה לאומנויות. הכיכר מעוצבת בסגנון מודרני המשלב גבעות דשא פסטורליות, רחבות מרוצפות, קבוצות עצים ועצים בודדים ופסלים. המרחב פותח בתחילת שנות ה-70.



הכיכר המרכזית בחזית הספרייה נועדה להדגיש את הבניין. צילום משה לינר, לע"מ



תוכנית כיכר שרייבר, אוסף יהלום וצור ארכיון עזריאלי לאדריכלות



כיכר שרייבר, המדשאה. צילום Google maps



GIS עיריית ת"א - יפו



תוכנית סביבה, אתר אוניברסיטת תל אביב

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

1. כיכר שרייבר

## ריצופים:

השפה הצורנית במרחב היא אורתוגונלית. גיאומטריה פשוטה בריצוף רחבות ושבילים בבטון ובגרנוליט. בכיכר שולבו ריצופי גרנוליט עם מסלעות, קירות ישיבה מבטון.



פרט בית גידול בטון יצוק מלווה את המדרגות. עובי קיר הבטון משתנה בסיום מהלך המדרגות. אוסף יהלום וצור ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 9731



עבודות הביצוע של פרטי הריצוף. אוסף יהלום וצור ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 9731



כיכר שרייבר, מבט מהספרייה לכון דרום מערב. אוסף יהלום וצור ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 9731



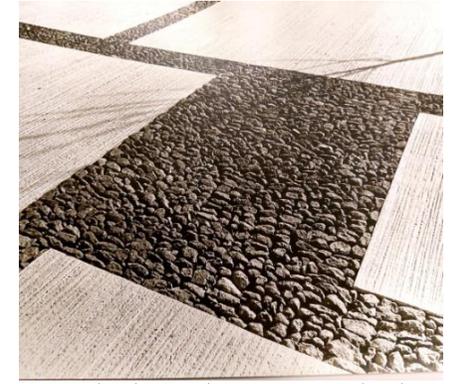
שילוב של גרנוליט בצבעים שונים, ספסלים טרומיים ופסי הפרדה מחלוקי נחל. אוסף יהלום וצור ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 9731



דופן המדשאה מלווה בסלעי כורכר התופר את הפער הטופוגרפי. אוסף יהלום וצור ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 9731



כיכר שרייבר, מבט מהפקולטה למדעי הרוח לכון דרום מערב. אוסף יהלום וצור ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 9731



הגדלה של פרט ריצוף שנמצא לצד הפקולטה למדעי הרוח. הפרט מורכב מיציקות של בטון סרוק ופוגות בגדלים משתנים מחלוקי נחל. אוסף יהלום וצור ארכיון עזריאלי לאדריכלות פריט 9731

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

2. רחבת כניסה לבית התפוצות

כללי:

רחבת הכניסה כוללת מערכת מדרגות היורדות אל הרחבה מונמכת. אל הרחבה משתפל דשא בשיפוע מתון. הגיאומטריה של המרחב מבוססת על מתומן שצלעותיו אינן שוות והדגם המודגש על ידי ריצוף גרנוליט בגוונים שונים מתפשט גם אל השבילים שסביב לרחבה. קיר בטון נמוך תומך את המדרגות.



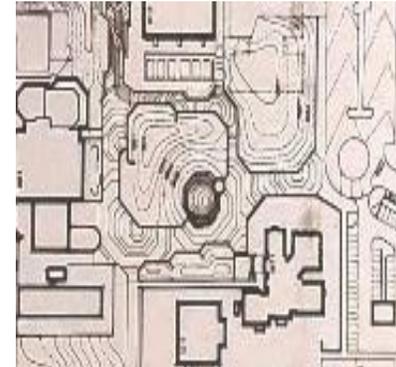
GIS, עיריית ת"א - יפו



מדרגות נמוכות מכונסות אל מרכז הרחבה ונטמעות בשביל ההליכה שבקצהן, מבט מבינין מתמטיקה. אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות, תיק 9731



GIS, עיריית ת"א - יפו



מקטע תוכנית 1972. אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 2021092



תוכנית סביבה, אתר אוניברסיטת תל אביב

# לבקמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

3. גן קרטור

כללי:

גן הקקטוסים הצמוד אל בנין קרטור, הינו גן ייחודי, עם הרכב צמחיה יובשני יוצא דופן בנוף הקמפוס. הדקלים הפזורים בגן קושרים אותו למרחבי הצומח האחרים בקמפוס.

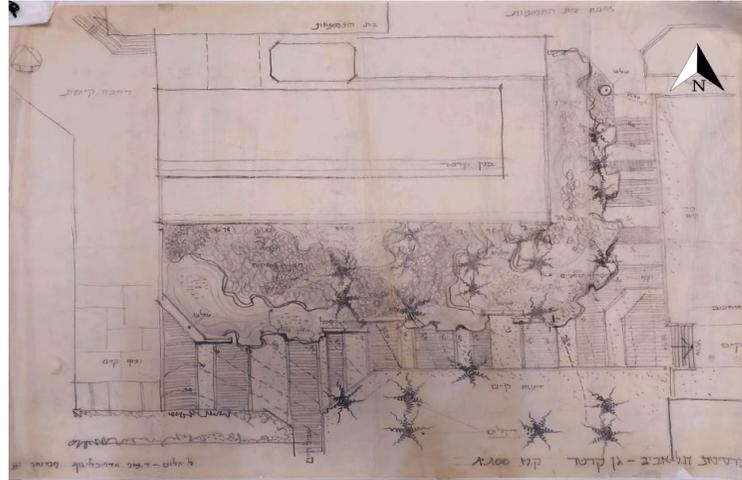
הגן משמש כחיץ בין המבנה אל ציר מזרח מערב הראשי. דפנות הגן מלוות במסלעה וקירות ישיבה מבטון חשוף.

הגן מזמין את המשתמשים לצפות בו, אך לא להיכנס אליו.



הקמת גן קרטור ושתייה של קקטוסים.

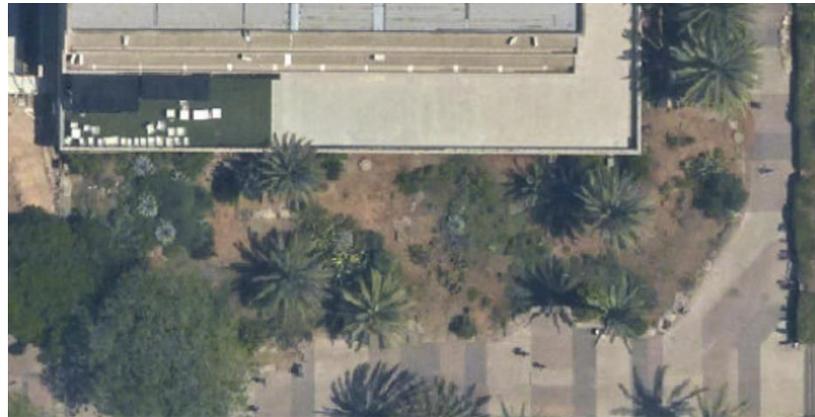
אוסף יהלום וצור ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 9731



תוכנית גן קרטור, ארכיון עזריאלי



גן קרטור, מצב קיים



GIS, עריית ת"א - יפו



תוכנית סביבה, אתר אוניברסיטת תל אביב



מסלעה ואלמנט ישיבה יצוק תוחמים את הגן. אוסף יהלום וצור ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 9731



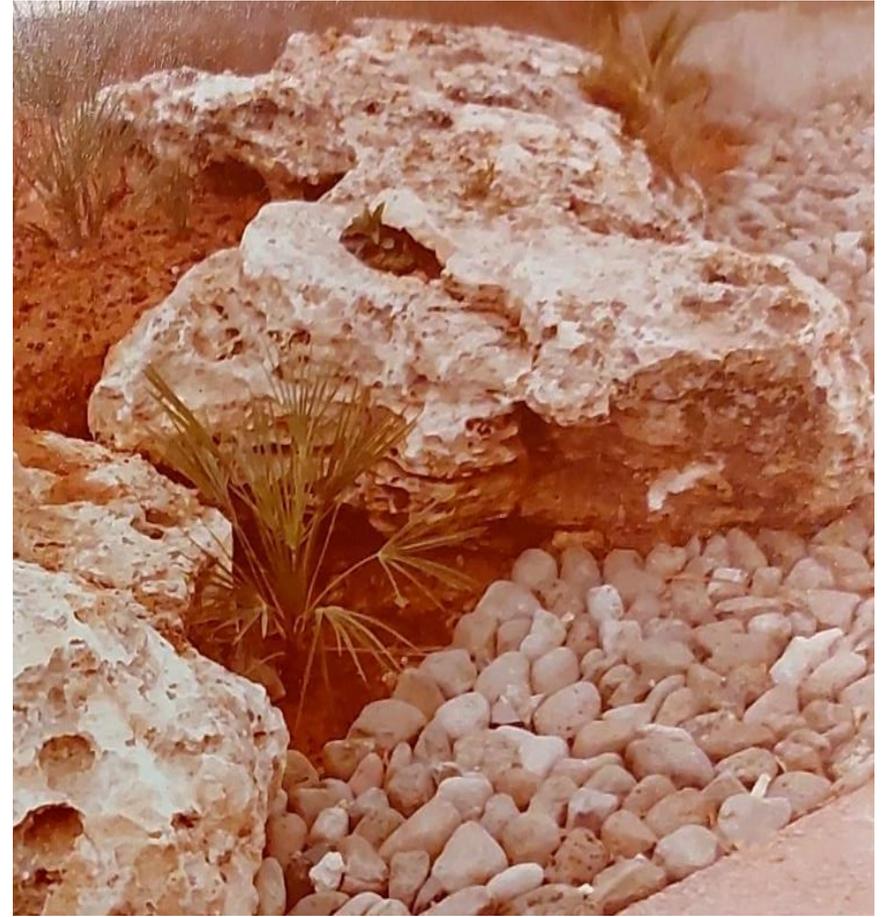
פרט ישיבה יצוק המשמש גם כקיר תמך. בנוסף אפשר לראות את החיבור של המסלעה אל הפרט. אוסף יהלום וצור ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 9731



שביל, מסלעות וקירות ישיבה. אוסף יהלום וצור ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 9731



פרט מתכנית גן קרטור אוסף יהלום וצור ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 9731



פרט שילוב ריצוף ומסלעה. אוסף יהלום וצור ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 9731

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## 5. שדרות גילדרד (כיום רחבת הכניסה וציר הולכי רגל מכיוון רחוב איינשטיין)

כללי:

שדרת גילדרד תוכננה במקור כציר הכניסה המרכזי לאוניברסיטה מכיוון רחוב איינשטיין.

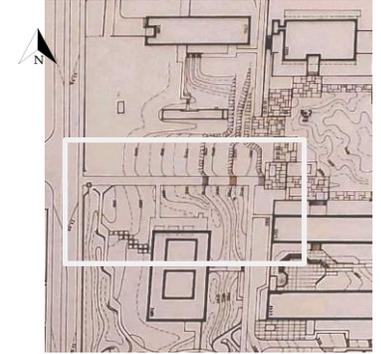
בראשית, נסללה הכניסה באספלט שלאחר מכן הוחלף בגרנוליט. עיצוב השדרה כלל שילוב של ממצאים ארכיאולוגיים, סלעים ופסלים. בתחילת שנות ה-90 עם פיתוח רחבת הכניסה הקיימת לאוניברסיטה, מרבית השדרה נהרסה. לאורך השדרה עצי דקל ושיחים גזומים.



שימור גרמי המדדגות המקוריות של השדרה. צילום Google maps.



שלט מתכת בכניסה לשדרה. אוסף יהלום וצור ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 9731



תוכנית אב שנת 1972.

אוסף יהלום וצור ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 2021092



שילוב אלמנטים ארכיאולוגיים והבלטתם על ידי הריצוף. אוסף יהלום וצור ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 9731



שילוב אלמנטים ארכיאולוגיים לצד הדרך. אוסף יהלום וצור ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 9731



מבט לעבר השער לכיוון מערב. אוסף יהלום וצור ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 9731



תוכנית סביבה, אתר אוניברסיטת תל אביב

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

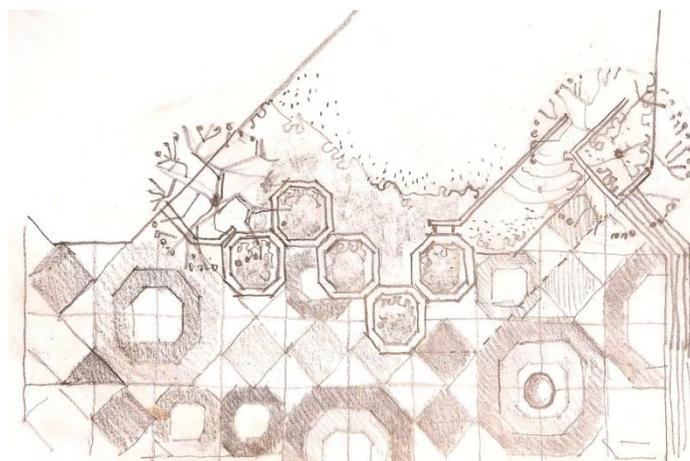
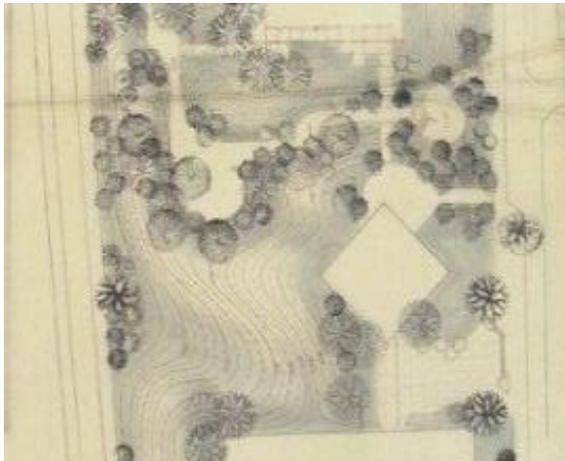
6. רחבת כניסה בניין נפתלי

כללי:

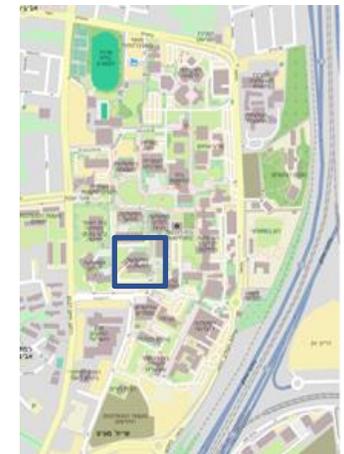
רחבת הכניסה לבניין נפתלי בעלת ריצוף גרנוליט בדגם מתומן, המופיע גם בערוגה המוגבהת. גווי הגרנוליט זהים למופיע באזורים אחרים בקמפוס אך הגיאומטריה שונה. במרכז הרחבה פסל על משטח מתומן.



פוספקטיבה, אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 2021092



תוכנית בניין נפתלי רחבת הכניסה, אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 2021092



תוכנית סביבה, אתר אוניברסיטת תל אביב

תוכנית פיתוח לסביבת בניין נפתלי. מקור: Judaica Division, Widener Library, Harvard University אוסף אדריכל נוף יהלום וצור

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

7. שדרות פדרמן

"מאז הכנת תכנית האב הראשונה לקמפוס, בשנות החמישים של המאה הקודמת, קיימים ערכים אדריכליים אחדים שנשמרים... דוגמה לערכים אלו היא מערכת צירי הולכי הרגל הראשיים מערב-מזרח וצפון-דרום, שנקודת המפגש ביניהם היוותה את מרכז הכובד של הקמפוס".  
מתוך עקרונות התכנון האדריכלי, אגף הנדסה ותחזוקה אוניברסיטת תל אביב.

## כללי:

שדרות פדרמן- מובילות מהרחבה שמול בית התפוצות והכניסה לפקולטה לרפואה. השדרות מאופיינות בריצוף גרנוליט בגוונים עזים המונמך מסביבתו ונטוע במגוון עצים (אלמוג, תמר ועוד). במרכז השדרה, רחבה מונמכת ובמרכזה מזרקה המוקפת בהדרים.



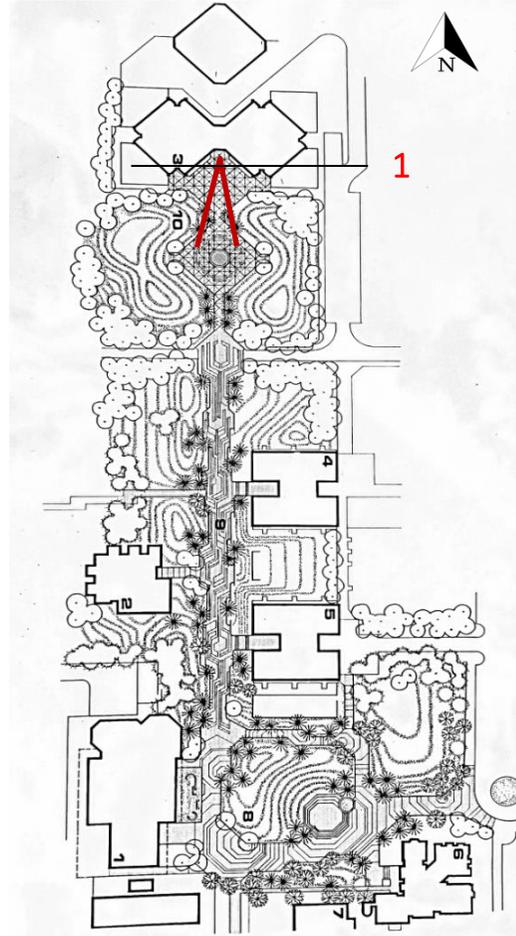
1 רחבת המזרקה עם נטיעות ההדרים וגבעות הדשא המעוצבות, מבט מצפון לדרום. אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 9731



תצלום Google Maps



GIS, עיריית ת"א - יפו



תוכנית שדרות פדרמן. אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות, תיק 2021092

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

7. שדרות פדרמן

ריצוף:

ריצוף השדרה בגרנוליט בשלשה צבעים ובדגמים גיאומטרים המשתנים לאורך מהלך השדרה.



תוכנית סביבה, אתר אוניברסיטת תל אביב



1 שדרות פדרמן, צפון לדרום מתוך בית הספר לרפואה. אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 9731



החבה מונמכת ובמרכז מזרקה עגולה. בדפוס הרחבה ניתן לראות את בתי הגידול טרם השתילה, תחומים בקיר תמך יצוק ומוחלק עם תפרי התפשטות בקודקודים. אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 9731

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## 8. מעונות הסטודנטים

כללי:

מעונות הסטודנטים נמצאים מחוץ לתחום הקמפוס בהמשך לציר הירוק המרכזי שבונו מזרח מערב בהמשך של רחוב איינשטיין. שטח המעונות מגודר והם אינם פתוחים למעבר הציבור.



מדשאה לצד מבני המעונות. אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 9731



מבט מתוך מבנה, פרט ריצוף ייחודי. צולם ב-5.7.70 אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 9731



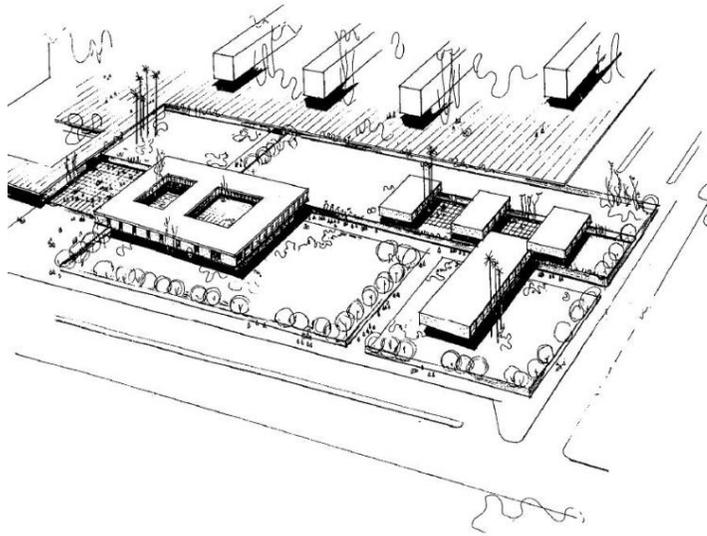
תוכנית מעונות הסטודנטים, אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות תיק 2021092



תוכנית סביבה, אתר אוניברסיטת תל אביב

# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

11. גני הפטיו



גן הפאטיו של האקדמיה למוסיקה, מיכאל יעקובסון חלון אחורי 18.12.2010



הפאטיו בבניין גילמן בתחילת שנות ה-70. צילום דן צור אוסף יהלום וצור ארכיון עזריאלי לאדריכלות

גני הפטיו  
בקמפוס (כמו גם בקמפוסים אחרים בישראל), ספונים בתוך המבנים גני פטיו אשר כמעט ואינם נגישים לציבור המשתמשים.  
חלקם משמשים לאווור הכיתות ולמבטים החוצה.  
בבניין גילמן משמש הפטיו כקפיטריה.



גן הפאטיו של בנין גילמן אתר קפה נטו

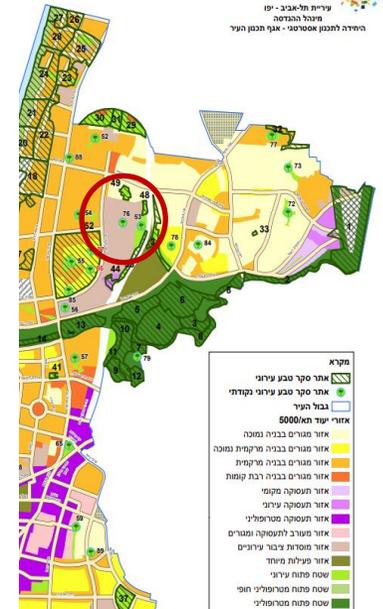


תכנית מוקדמת של האוניברסיטה בה נתן להבחין בגני הפטיו של המבנים השונים. מיכאל יעקובסון חלון אחורי 18.12.2010

### תאור כללי:

קמפוס האוניברסיטה הינו מרחב ירוק. בסקר תשתיות טבע עירוני תל אביב יפו (2012) ובתכנית המתאר העירונית ת"א/5000 מופיע כאתר טבע נקודתי המאופיין כמרחב ירוק. הקמפוס מאופיין בגינות אינטנסיבי, ריבוי מדשאות. מורפולוגיה: מישור, שיפועים מתונים. מורכבות טופוגרפית: נמוכה- בינונית - שטח מגוון, מסלעות.

### סקר טבע עירוני



מקטע מתוך תשריט אתרי טבע עירוני, סקר טבע עירוני תל אביב יפו, 2012

### גנים וחורשות

(מתוך סקר תשתיות טבע עירוני, 2012, 21)

אתרים אלו מתחלקים למספר סוגים בהתאם לרמת הפיתוח, השימוש והאחזקה. במקומות בהם מתקיים טיפול אינטנסיבי תדיר הכולל ריסוס, כיסוח, שתילה המגוון ביולוגי נמוך והוא כולל בעיקרו מינים מלווי אדם שהסתגלו לסיבת האדם כגון: קיפוד מצוי, עטלף פירות, חרדון מצוי, שממית בתים. בולטים בנוכחותם מיני ציפורי שיר יציבות ביניהם מינים פולשים ומינים חולפים בעונת הנדידה. מגוון הציפורים בעיר כולל קבוצות שונות ומגוונות בהתאם למקומות חיות שונים ולעונות השנה. מבין המינים היציבים והמקיצים מצויות ציפורים שיר כגון: ירקון, חוחית, צופית, בולבול, ירגזי, שחרור, סבכי שחור ראש.

### הגנים הבוטניים והזואולוגיים:

"הגן הבוטני של אוניברסיטת תל אביב משתרע על פני כ-34 דונם ונמצא סמוך לבניין מוזיאון הטבע. הגן מציג את הצמח בארץ ישראל על אזוריה המגוונים וכן צמחים מיוחדים ממקומות אחרים בעולם, סך הכול כ-3,800 מיני צמחים מהארץ ומהעולם. הגן הוקם בשנת 1973 כמורשתו וצוותו הרחחנית של נח נפתולסקי, מחלוצי החוקרים של צמחיית ארץ ישראל. כיום משמש הגן בוטני מרכז מחקר, חינוך והוראה וגם מקלט למיני צמחים הנמצאים בסכנת הכחדה"

"הגן למחקר זואולוגי מטפח, מקדם ומוביל את המחקר והחינוך המדעי הזואולוגי במדינת ישראל. בגן אוסף מקיף ומייצג של בעלי חיים מארץ ישראל וסביבתה: כ-40 מיני יונקים, 100 מיני עופות ו-80 מיני זוחלים ודו-חיים, ביניהם צבאים, יחמורים, זאבים, תנים, חסידות, שקנאים, נשרים, עיטים, זיקיות, חומטים, מגוון נחשים, צפרדעים וקרפדות".





# לב קמפוס אוניברסיטת תל אביב - שינויים לאורך השנים



רחבת כניסה מרחוב חיים לבנון ואיינשטיין אל הקמפוס, שער הולכי רגל, תצא GIS עיריית ת"א - יפו



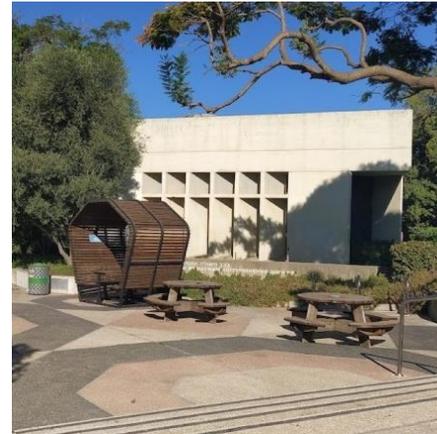
תוספת בינוי של 2 מבנים התוחמים את הכיכר על גבי שדרת פדרמן תצא GIS עיריית ת"א - יפו



הנגשת השביל לאורך שדרות גילדרד. גרנוליט, אבן שפה מוגבהת ומעקה שאינם עוקבים אחר התכנון המקורי



הוספת פרט ספסל על גבי פרט ישיבה מתוכנן שדרות פדרמן חלק דרומי מצב קיים



הוספה של אלמנטי ישיבה רחבת בניין נפתלי מצב קיים

עם השנים המרחב השתנה והותאם לצרכים הנוכחיים- הוספת בינוי, הרחבת כניסות, תוספות מרכיבי פיתוח, הסדרת נגישות ועוד. חלק מהשינויים שמרו את אופי המרחב לדוגמת המבנים המהדהדים את צורניות הכיכר לצד מבנה רפואה. מרחבים שנהרסו ונבנו מחדש שימרו מרכיבים משמעותיים מהתכנון המקורי כמו לדוגמה, שדרות גילדרד אשר שמרו את הציר הלינארי המלווה באלמנטים היסטוריים.

מאידך, תוספות פיתוח רבות פוגמות בשלמות הרקמה אם בשל אי הבנת הסדר התכנוני כמו לדוגמה בתוספת ההנגשה לאורך שדרות גילדרד, או כאשר לשטח הובאו פרטי ריהוט חדשים כמו ריהוט העץ והמתכת המופיע משמאל.

סעיפי המלצה בנושא נופים אורבניים-היסטוריים:

הנוף האורבני-היסטורי הוא אזור אורבני שנוצר מריבוד תכונות, ערכי תרבות וערכי טבע במהלך ההיסטוריה. הנוף האורבני-היסטורי מרחיב את המושג "מרכז היסטורי או "מכלול", והוא כולל הקשרים אורבניים רחבים ואת סביבתם הגיאוגרפית. (סעיף 8)

הקשרים רחבים אלו כוללים בעיקר את הטופוגרפיה של האתר, את הגאומורפולוגיה שלו את ההידרולוגיה ואת תכונותיו הטבעיות. (סעיף 9)

וכן את סביבתו הבנויה ההיסטורית וזו העכשווית גם יחד, את התשתיות מעל לפני הקרקע ומתחתיה, את השטחים הפתוחים ואת הגנים, את דפוס שימושי הקרקע שלו ואת הארגון המרחבי, תפיסות ויחסים חזותיים, ואת כל המרכיבים הנוספים של המבנה האורבני. (סעיף 9)

אלו כוללים גם מיומנויות חברתיות ותרבותיות, ערכים ותהליכים כלכליים. (סעיף 9)

מאפייני קמפוס אוניברסיטת תל אביב בהקשר לסעיפי ההמלצה:

קמפוס האוניברסיטה הוקם ברובו על אדמות הכפר שיח מונים שהתקיים במקום מאות בשנים וניטש במלחמת העצמאות. מבני הכפר בדרום הקמפוס שימשו כמעברה ונהרסו עם הרחבתו עד סוף שנות ה-70. בשטח הקמפוס נותר חלקית מבנה יחיד כשריד לכפר - ה"בית הירוק".

**הקמת הקמפוס חוללה שינוי ביעוד המקום ובאופיו הפיזי מרכז כורכר, חקלאי כפרי, למרחב מפולס למבני ציבור מרחבים מגוננים, רחבות ומעברים.**

**פיתוח הקמפוס שינה את פני הטופוגרפיה הטבעיים אך שמר על המבנה המורפולוגי של האזור המתאפיין בשיפוע וניקוז כלפי מערב ומזרח סביב קו פרשת מים באזור רחוב קלאוזנר (בחלקו המזרחי). כתוצאה מפילוס השטח ושינוי ייעודו מחקלאי לציבורי החל משנות ה-60 חל באזור שינוי מוחלט בהרכב הצמחייה ובעלי החיים. כיום מיני הצמחים ובעלי החיים במקום אופייניים לגני העיר תל אביב ומורכבים ממיני צומח מקומיים ארץ ישראלים בשילוב מינים מאוקלמים ומיני ציפורים, עטלפים, זוחלים, חרקים ומכרסמים מקומיים. יוצאי דופן בהיבט זה הם הגנים הבוטנים והזואולוגים בשולי הקמפוס.**

**עם הקמתו בשנות ה-60 הווה הקמפוס חלק רציף במרחב המתפתח של שכונות רמת אביב בעבר הירקון.** המרחב תוכנן ועוצב על ידי אדריכלי הנוף יהלום וצור, והתאפיין בתפיסת פיתוח של הגן הקיבוצי בו כל המרחב הבין בנייני מפותח כגן רציף הליכתי ומקושר, עשיר בצמחיית חורשות וגנים. **באמצע שנות ה-70 גודר הקמפוס. הרצף הפיזי נקטע אולם תפיסת התכנון ומאפייניה הסגנוניים נשמרו.**

במהלך השנים היוו השכונות הסמוכות לקמפוס, יעד למגורים של אקדמאים - עובדים וסטודנטים מאוניברסיטת תל אביב. כתוצאה מכך, המרחב סביב האוניברסיטה קיבל דימוי אטרקטיבי חיובי, המורכב בחלקו מהזהות האקדמית הקשורה בקמפוס. בנוסף הדימוי "הירוק" של הקמפוס והשכונות הסובבות אותו משפיעים על ערכי הנכסים באזור. תהליכים אלו תרמו לאורך השנים ליצירת אוכלוסיה בעלת מעמד סוציו-אקונומי גבוה ביחס לשכונות אחרות בתל אביב.

\* ההגדרות לקוחות מתוך המלצה בנושא נופים אורבניים-היסטוריים, (UNESCO, 2011) סעיפים 13-8, תרגום הוועד הישראלי לאונסקו, משרד החינוך ומנהל שימור רשות העתיקות

סעיפי המלצה בנושא נופים אורבניים-היסטוריים:

הקשרים רחבים אלו כוללים. ממדים לא-מוחשיים של מורשת, הקשורים למגוון ולזהות. (סעיף 9)

נוף אורבני היסטורי כחלק ממערכת כוללת של פיתוח בר קיימא. (סעיף 10)

תפיסת הנוף האורבני-היסטורי שמה לה למטרה לשמר את איכות הסביבה האנושית, לשפר את השימוש היצרני ובר הקיימא של מרחבים אורבניים, תוך הכרה באופי הדינמי שלהם, ולקדם את המגוון החברתי והתפקודי שלהם. הגישה משלבת את המטרות של שימור המורשת האורבנית עם מטרות הפיתוח החברתי והכלכלי. היא נטועה ביחסים מאוזנים ובני קיימא בין הסביבה האורבנית לסביבה הטבעית, ובין הצרכים של דור ההווה ודור העתיד בשילוב הירוושה מהעבר. (סעיף 11)

תפיסת הנוף האורבני-היסטורי רואה בגיוון תרבותי וביצירתיות נכס חשוב לפיתוח אנושי, חברתי וכלכלי, ומספקת כלים לניהול שינויים פיזיים וחברתיים, כדי להבטיח שהתערבויות עכשוויות יהיו משולבות בהרמוניה עם המורשת בסביבה היסטורית ויובאו בחשבון הקשרים אזוריים. (סעיף 12)

תפיסת הנוף האורבני-היסטורי לומדת ממסורות ומתפיסות של קהילות מקומיות תוך כיבוד ערכים של קהילות לאומיות ובין-לאומיות. (סעיף 13)

מאפייני קמפוס אוניברסיטת תל אביב בהקשר לסעיפי המלצה:

מבני ציבור בקמפוס ובסביבתו כמו מוזיאון הארץ, מוזיאון הטבע, הגן הבוטני והזאולוגי תורמים לזהות התרבותית במקום. הסמיכות לתחנת רכבת האוניברסיטה, גני יהושע, גני התערוכה והיכל הספורט העירוני, מקנים לקמפוס נוכחות ברמה העירונית, המטרופולינית והארצית.

השטחים הפתוחים מהווים חלק נרחב בקמפוס האוניברסיטה. שטחים אלו מאופיינים בתכנית רכה, שטחים מחלחלים, צמחיה ובתי גידול לבעלי חיים. **השטחים הפתוחים בקמפוס תורמים להשתייך מי נגר, למיתון אי החום, ולהעשרת המגוון הביולוגי.**

התפיסה התכנונית של הקמפוס, ריכוז המבנים הייחודיים ורצף המרחבים ההיסטוריים הינם בעלי ערך ייחודי בעיר תל אביב ובמדינת ישראל. **לב הקמפוס כיום עשיר בערכי מורשת בנויה ונופית שנשמרו באופן מיטבי במהלך השנים ומשקפים היטב את סגנון תקופת הקמתו בין שנות ה-50 לשנות ה-70.**

עם זאת קיים קושי רב כיום לציבור הרחב להיחשף לערכי השטחים הפתוחים של הקמפוס. המעבר הנדרש דרך שערים ותהליך הבידוק מסרב ומונע כניסה חופשית למקום. כתוצאה מכך, **המרחב הפתוח הציבורי במקום על אף ערכיו הנופיים תרבותיים אינו נגיש ברובו לציבור ומנותק פיזית מהרקמה העירונית.** ערכיו משרתים את משתמשי הקמפוס אך לא את תושבי העיר.

\* ההגדרות לקוחות מתוך המלצה בנושא נופים אורבניים-היסטוריים, (UNESCO, 2011) סעיפים 8-13, תרגום הוועד הישראלי לאונסקו, משרד החינוך ומנהל שימור רשות העתיקות

### הערכה

המרחב הנופי של לב הקמפוס, מהווה כיום מרחב ייחודי נופי המייצג את תפישת פיתוח המרחב הציבורי בישראל בין שנות ה-50 לשנות ה-70.

### המרחב נשמר ברובו כפי שנוצב על ידי יהלום וצור.

שימור זה כולל חללים במרחב הבין בנייני, רחבות מרכזיות ומעברים, טופוגרפיה מגוונת, מוקדים דוגמת תיאטרון פתוח, פסלים, רחבות ישיבה ומרכיבי פיתוח כגון ריצופים, קירות תומכים, מסלעות, מדרגות, ערוגות, עצים ומיני שיחים.

### מרחבים שלא נשמרו

הכניסה מרחוב אינשטיין. שולי שדרת פדרמן (בית ספר לרפואה) שבה נבנו עוד מבנים בשטח הגבעות.

### שינויים מקומיים במרחב

התאמה לתקני נגישות ברמפות לצד גרמי המדרגות המקוריים החלפת ריהוט הגן, ספסלים אשפתונים וכו..

תיקון מקומי לריצופים תיקונים מקומיים לערוגות, אבני גן וצמחיה



הוספת רמפה ומעקה לפי תקני נגישות במדרגות גרנוליט, צילום 2022

המלצות כלליות לשימור והדגשת מאפייני הגן:

פתיחת הקמפוס לשימוש הציבור ובמיוחד ציר הולכי הרגל של לב הקמפוס למרחב כולו או לחלקו (דוגמת קמפוס מכון ויצמן ברחובות)

### שמירת חלל מרחב לב הקמפוס:

שימור הריצוף הקיים חידוש ושיקום של החומר, הצבעוניות ודוגמאות הריצוף המקוריות.

שמירת העצים אופי הנטיעות בקבוצות ובבודדים. נטיעת מינים מתוך רשימות הצמחיה המקוריות.



שמירת ריצוף מקורי בשדרות פדרמן, 2022

המלצות כלליות לשימור והדגשת מאפייני הגן:

שימור ושימוש בחומרים מקוריים המהווים חלק בשפת העיצוב הקיימת – גרנוליט ובטון חשוף עם דוגמאות גמר מגוונות.

שילוט יש לשמור על השפה העיצובית המקורית המשולבת במרכיבי הפיתוח של קירות תמך, סלעים וגדרות.

### יצירת מסלול טיול מוסבר



שילוט כחלק משפה של עיצוב במרחב

טיפול במרכיבי פיתוח שאינם תואמים את רוח המקום:

בשנים האחרונות הוצב בקמפוס ריהוט גן המשלב פינות ישיבה עם קירוי, רחבות דק ואדני רכבת כפיתרון להפרשי מפלסים בערוגות.

ככלל מומלץ להימנע מפגיעה באופי הקמפוס, מהוספת חומרים אופנתיים כגון דק מעץ בחלל המרכזי של הגן או אדני רכבת במקום מדרון עם צמחיה.



תוספת ריהוט גן וריצוף בחומר וצורה שאינה שייכת לרוח המקום

### ארכיון המרכז לחקר המורשת הבנויה בטכניון:

1. אוסף יער אדריכלים. תכניות יפו העתיקה. תיקים
2. אוסף סעדיה מנדל. תכניות יפו העתיקה.

### ארכיון עיריית ת"א-יפו ואגף שפ"ע:

1. אוסף יוסף ליאור. צילומי גן המדרון בשנות ה-60.
2. ממלכת הירק של תל אביב יפו (1965). ללא שם.
3. תיקי מחלקת נטיעות ותיקי גננות גן הפסגה.
4. תצ"אות יפו העתיקה.

### ארכיון קרן תל-אביב:

1. תמונות חנוכת אמפי תירוש. פילם מס' 7766. 2008.

### ספרים ומאמרים:

1. ליסובסקי, נ', ברגר, ת' ודולב ד' (2012). תבנית נוף, הגנים של ליפא יהלום ודן צור.

### עיתונות יהודית היסטורית, [www.JPRESS.org.il](http://www.JPRESS.org.il), מיסודם של הספרייה הלאומית ואוניברסיטת תל-אביב:

1. משלימים ההכנות לנטיעת הגן ביפו (1957, 9 ביולי). שערים.  
<https://www.nli.org.il/he/newspapers/shar/1957/07/09/01/?srpos=1&e=-----he-20--1--img-txIN%7ctxTI-%d7%9e%d7%a9%d7%9c%d7%99%d7%9e%d7%99%d7%9d+%d7%94%d7%94%d7%9b%d7%a0%d7%95%d7%aa+%d7%9c%d7%a0%d7%98%d7%99%d7%a2%d7%aa+%d7%94%d7%92%d7%9f-----1>
2. גן עירוני יוקם בשטח הגדול ביפו (1957, 9 ביולי). הארץ.  
<https://www.nli.org.il/he/newspapers/haretz/1957/07/09/01/article/26/?srpos=1&e=-----he-20--1--img-txIN%7ctxTI-%d7%92%d7%9f+%d7%a2%d7%99%d7%a8%d7%95%d7%a0%d7%99+%d7%99%d7%95%d7%a7%d7%9d+%d7%91%d7%a9%d7%98%d7%97+%d7%94%d7%92%d7%93%d7%95%d7%9c-----1>

### אוסף יהלום וצור ארכיון עזראלי:

1. קמפוס אוניברסיטת תל אביב בראשיתו מס' פריט 10286
2. תוכניות היסטוריות מס' פריט 2021092
3. צילומי אוניברסיטת תל אביב מס' פריט 9731

### פרויקט רשת ארכיוני ישראל (רא"י), במסגרת שיתוף פעולה בין יד יצחק בן צבי, משרד ירושלים ומורשת והספרייה

#### הלאומית של ישראל:

1. וינשטיין, ב' מ' (1964) מסגד הים, יפו.  
[https://www.nli.org.il/he/archives/NNL\\_ARCHIVE\\_AL997009637909305171/NLI](https://www.nli.org.il/he/archives/NNL_ARCHIVE_AL997009637909305171/NLI)
2. וינשטיין, ב' מ' (1964) טיילת מפרץ שלמה והצריח של מסגד מחמודיה, יפו.  
[https://www.nli.org.il/he/archives/NNL\\_ARCHIVE\\_AL997009637909405171/NLI](https://www.nli.org.il/he/archives/NNL_ARCHIVE_AL997009637909405171/NLI)

#### מקורות אינטרנטיים נוספים:

1. GIS עיריית תל אביב-יפו. <https://gismn.tel-aviv.gov.il/iview2js4/index.aspx?ext=orthocompare&orthocomparecount=4&orthocompareye ars=1997, map, 2021, 2005&extent=3856097, 3767000, 3890903, 3783000>
2. Simplex. <https://simplex-mapping-data.com/OblivisionJS/index.aspx?project=telaviv&x=176996&y=662534>
3. [https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%99%D7%A4%D7%95\\_%D7%94%D7%A2%D7%AA%D7%99%D7%A7%D7%94#%D7%92%D7%9F\\_%D7%94%D7%A4%D7%A1%D7%92%D7%94\\_%D7%95%D7%92%D7%9F\\_%D7%94%D7%9E%D7%93%D7%A8%D7%95%D7%9F](https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%99%D7%A4%D7%95_%D7%94%D7%A2%D7%AA%D7%99%D7%A7%D7%94#%D7%92%D7%9F_%D7%94%D7%A4%D7%A1%D7%92%D7%94_%D7%95%D7%92%D7%9F_%D7%94%D7%9E%D7%93%D7%A8%D7%95%D7%9F)
4. גוגל מפות. <https://www.google.com/maps>
5. תכנית המתאר תא/5000 (2016). עיריית תל-אביב-יפו. <https://www.tel-aviv.gov.il/Residents/Development/Pages/Outline.aspx>
6. אתר אוניברסיטת תל אביב. <https://campus-development.tau.ac.il>
7. הארכיון לתולדות אוניברסיטת תל אביב. <https://www.tau.ac.il>
8. חלון אחורי, מיכאל יעקובסון (2021). <https://michaelarch.wordpress.com>
9. רקע כללי על האוניברסיטה, ויקיפדיה. <https://he.wikipedia.org>



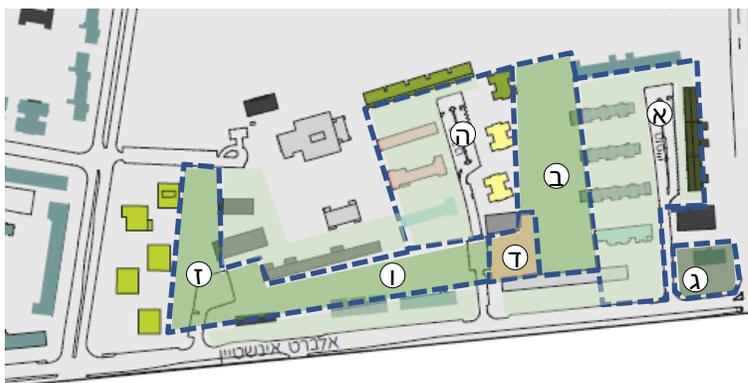
שיכון לדוגמה רמת אביב, 1960, אוסף יולי פולנדר, באדיבות הארכיון העירוני של עיריית תל-א-יפו

## שיכון לדוגמה - המרחב הפתוח





מרחבים נופיים היסטוריים על רקע תצ"א שיכון לדוגמה, 2021, מתוך: GIS עיריית ת"א-יפו



### מיפוי אדריכלים מתכננים

שטח ציבורי פתוח בתכנון יהלום וצור	ג. פרלשטיין
שטח סמי ציבורי פתוח - נחלת הכלל בתכנון יהלום וצור	אהרן חרון
שטח פרטי פתוח בתכנון יהלום וצור ובנט	חיונהב את א. מנספלד
רחבה ציבורית בתכנון יהלום וצור ובנט	א. שרון, ב. אידלסון
	רכטר-זרחי-רכטר
	הורט בנט
	אדריכל אחר
	משה זרחי
	דן איתן
	נויסקובר, או באמן
	ארתור גליקסון

מרחבים נופיים על רקע מיפוי אדריכלים מתכנני שיכון לדוגמה מתוך "רמת אביב, המגוון שבאחידות" תיק תיעוד רמת אביב ב' גל פלג אדריכלים

**תכנית אב כללית אדריכלית נופית**  
תכניות האב של השיכון שמו דגש על תכנון כולל, מגוון טיפוסי מבנים, וחללים ציבוריים. תכנון המבנים המפורט התחלק בין אדריכלים שונים ואת התכנון המפורט של שטחי החוץ תכננו יהלום וצור. מערך השטחים הפתוחים בשיכון תוכנן לפי עקרונות תכנון רמת אביב א כמרחב רציף, ירוק ומקשר דוגמת הגן הקיבוצי. זאת בהתאמה למבנים ומתוך שאיפה לייצר חללי חוץ זורמים בין המבנים, השטחים הסמוכים להם שמהווים את נחלת הכלל, הרחוב, מבני המסחר והציבור והגנים הציבוריים.

### חלוקה למרחבים נופיים:

**א. רחוב הופיין**- חלל רחוב מפולס ובו שדרות עצים, מדרכות, חניה, מרחבים סמי ציבוריים-נחלת הכלל עם מדשאות ועצים. מתכננים: יהלום וצור, פרלשטיין, רכטר זרחי, דן איתן, משה זרחי.

**ב. גן הופיין**- גן ציבורי - חורשה עם שטחי משחק ומערכת שבילים. מתכננים: יהלום וצור.

**ג. חצר רב קומות**- מרחב ייחודי בשיכון שהוא שטח פרטי פתוח של תושבי בניין הופיין 2. מתכננים: יהלום וצור ופרלשטיין.

**ד. רחבה ציבורית בארט**- רחבה במרכז השכונה מוקפת מבני מגורים ומסחר, מרכז שכונתי קהילתי. מתכננים: בנט, יהלום וצור.

**ה. רחוב בארט**- חלל מרכזי מפולס ובו שדרות עצים, מדרכות, חניה, ומרחבים סמי ציבוריים-נחלת הכלל, עם מדשאות ועצים.

**ו. גן ציבורי בארט**- מדשאה שבילים ונטיעות לצד הבניינים. מתכננים: יהלום וצור, גליקסון, פרלשטיין.

**ז. גן ציבורי איינשטיין אנדרסן**- חלל עם חורשה, שביל מרכזי, מדשאה, ומפרץ לחניית רכבים, כחלק מהפרדת תנועת הרכב והולכי הרגל. מתכננים: וינרוב, מנספלד, גליקסון יהלום וצור.



מקבצי מבנים, מתוך "רמת אביבי, המגוון שבאחידות" עמ' 107, תיק תיעוד רמת אביבי ב' גל פלג אדריכלים



תכנית קומות קרקע מתוך "רמת אביבי, המגוון שבאחידות" עמ' 106, תיק תיעוד רמת אביבי ב' גל פלג אדריכלים

"רמת אביבי, המגוון שבאחידות" עמ' 107 תיק תיעוד רמת אביבי ב' גל פלג אדריכלים:

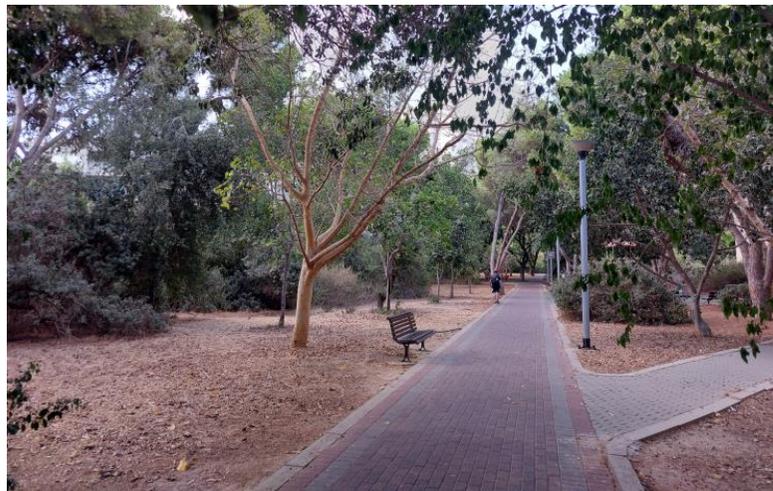
שיכון לדוגמה הוא צבר של רעיונות מוטיבים השזורים האחד בשני בסינרגיה. עם זאת, ניתן לנסות לזהות את הרעיונות והמוטיבים הללו ולנסות לאפיין את הזיקה ביניהם. ניתן לחלק את המבנים בשיכון לדוגמה לששה מקבצים ולאפיין את העקרונות על פיהם בנוי כל אחד, ואת הזיקה שלהם אחד לשני.

**מקבץ רחוב הופיין** מקבץ את המבנים הנמצאים סביב ה'קול דה סק' של רחוב הופיין. המבנים יוצרים סביב ההתרחבות חלל עירוני מוגדר עם דופן מובהקת כלפי רחוב לבנון והחורשה ודופן דיפוזית כלפי מערב והמשך השכונה.

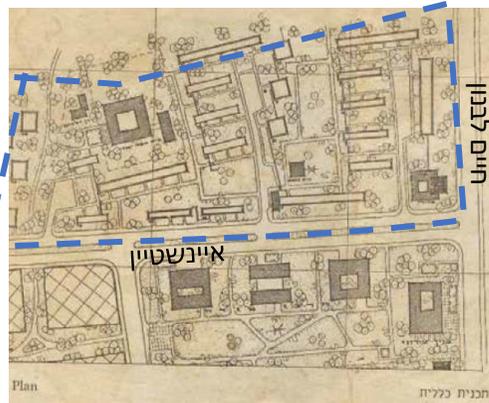
**מקבץ רחוב בארט** מקבץ את המבנים הנמצאים סביב ה'קול דה סק' של רחוב בארט. המבנים יוצרים סביב ההתרחבות חלל עירוני מוגדר עם דופן מובהקת כלפי החורשה ודופן דיפוזית כלפי המשך השכונה במזרח והמקבץ הציבורי במערב.

**מקבץ מלווה רחוב אינשטיין** שורת המבנים הממוקמים בקצה הדרומי של המתחם ומגדירים את הדופן של רחוב אינשטיין. האוריינטציה של המבנים היא אל הרחוב אך הם יושבים בדר"כ מוגבהים ממנו ואין אינטראקציה ישירה או חלל רציף בין הרחוב למבנים. רוב המבנים במקבץ זה הם מטיפוס בלוק הממוקם במקביל לרחוב, פרט למגדל בפינת הרחובות אינשטיין ולבנון שנועד להיות נקודת ציון עירונית.

**מקבץ ציבורי** מקבץ זה מורכב מבית הספר ומשבט הצופים הסמוך לו וממוקם במרכז המתחם. למבנים אלה שטח פתוח גדול הצמוד אליהם. מבחינת מיקום וייעוד נראה כי כוונת המתכננים היתה שזה יהיה לב המתחם. בפועל, הגדר סביב בית הספר והפיקוח בכניסה אליו הופכים אזור ציבורי זה, במרכז השכונה, לחסם במקום למרכז. הדבר בולט על רקע מבנה הצופים והחצר שלו שאמנם מגודרים אך פתוחים והמעבר דרכם חופשי. בין המקבצים השונים ממוקמים שטחים ציבוריים ירוקים. שטחים אלו מהווים תווך בין המקבצים אשר יוצר הפרדה חללית בין המקבצים דרכו עוברים שבילים הקושרים ביניהם. יחס משתנה זה בין המקבץ, השטח הפתוח והשביל, על האריאציות השונות שלו במתחם ושיווי המשקל ביניהם, הוא אחד העקרונות המהותיים בתכנון של שיכון לדוגמה.



גן הופיין - חורשה אקסטנסיבית, שבילים וחורשה, 2022



תוכנית כללית של 'שיכון לדוגמה', 1963, מתוך: מגזין אתרים נעמה שבתאי ציור 2016 כי שיכון אינו רק בלוק: דילמות עכשוויות בשימור השיכון הציבורי

השראה - ערי הגנים, השיכון המודרני והגן הקיבוצי שיכון לדוגמה תוכנן על ידי צוות מתכננים ואדריכלי נוף - פרלשטיין, בנט, יהלום וצור בגישה הוליסטית בה מבני המגורים, מבני הציבור והמרחב הציבורי הם מערכת שלמה, ורציפה עם תנועות הולכי רגל ורכב נפרדות (פלג, 2015). הגישה, שאבה את עקרונותיה מתכנון ערי גנים בעולם ובישראל, סגנון השיכונים המודרני שפרח בעולם בין שנות ה-30-60 וגני הקיבוצים בארץ (פרייס, 2011).

**המשכיות בין השכונות** - תכנון המרחב הנופי של השיכון המשיך את הגישה בה תוכננה רמת אביב א' והוא מתבסס על רצף מרחבים המקשר בין המבנים ללא הפרדה על ידי יצירת מרחב ציבורי וסמי ציבורי עד מפתן המבנה. ההמשכיות באה לידי ביטוי גם בשפה החומרית והצורתית, בריצופים ובקירות התמך מאריחי בטון מתועש לצד קירות כורכר במפגש עם המבנים.

**עיצוב המרחב במפלסים וחללי בינוי בשונה מרמת אביב א'** בה התכנון של השטחים הפתוחים והמגרשים נעשה בהתאמה מקסימאלית לטופוגרפיה הטבעית, בשיכון לדוגמה המרחב פולס למרחבים מישוריים לפי חלוקה של יחידות הבינוי השונות. אלו יצרו חללי בינוי סביב רחוב הופיין ובארט במרחבים מדורגים המופרדים בקירות תמך עם מעברים באמצעות גרמי מדרגות.

לצד המשותף בין המרחבים, לכל אחד מהם אופי שונה עם מאפייני צמחיה, שימושים ועיצוב ייחודיים לו. שטחים אלו משתבחים עם השנים ומבטאים עד היום את תפיסות התכנון שעמדו בבסיסם.



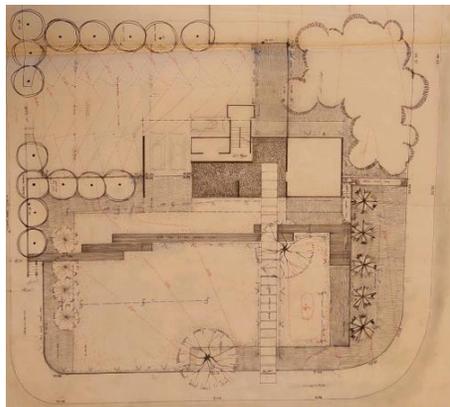
גן בתכנון יהלום וצור חצר פרטית למבנה רב קומות בכתובת הופיין 2, 2022



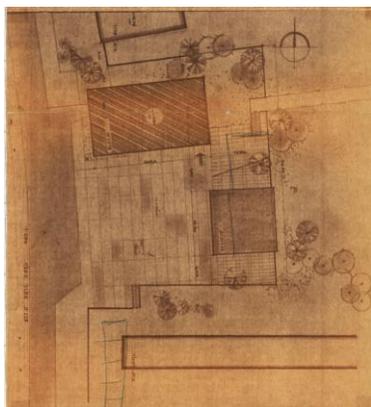
מרחב סמי ציבורי, נחלת הכלל במבני שיכון ברח' הופיין, 2022



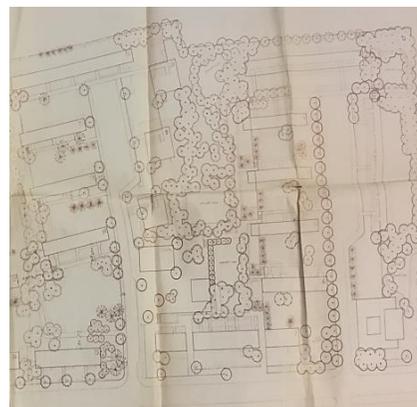
חצבת מרכז מסחרי בארט, בתכנון יהלום וצור, 2022



גינה פרטית בסגנון מודרני בחצר רב קומות, הופיין 2, ר. בנט, 1963, אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי



רחבה ציבורית בסגנון מודרני תוכנית סביבה מרכז ברט - שיכון לדוגמה, ר. בנט, 1963, ארכיון מנהל הנדסה, עיריית תל אביב



סגנון פסטורלי בתכנית נטיעות כללית יהלום וצור 1963, מפעל חיסכון לבניין שיכון לדוגמה, יהלום, צור, ארכיון אגף שפ"ע, עיריית ת"א-יפו

**מיזוג סגנונות, פסטורלי עם מודרני המרחבים הפתוחים** בשכונה ממזגים את הסגנון המודרני שהיה נהוג בחצי המאה הראשונה של המאה ה-20 יחד עם הסגנון הפסטורלי שהיווה את הבסיס לעיצוב גנים בעולם המערבי. במרחב השיכון, הסגנון המודרני שירת את המתכננים להדגשת הבינוי וליצירת שפה אורבנית מבונה ברחבות ציבוריות ובסמוך למבני המגורים, בעוד שהשפה הפסטורלית מאפיינת את הגנים הציבוריים והמעברים להולכי הרגל.

תכנית הנטיעות הכללית של השיכון, תכנית רחבת בית בארט ותכנית גן פרטי ברב קומות ממחישות את המיזוג בין הסגנון הפסטורלי למודרני.



קיר תמך מכורכר בין מבני השיכון וגן הופיין, 2022



מדרגות מקשרות מרחבת מרוצפת אריחי בטון בין מפלס מרכז ברט לגן הופיין, 2022



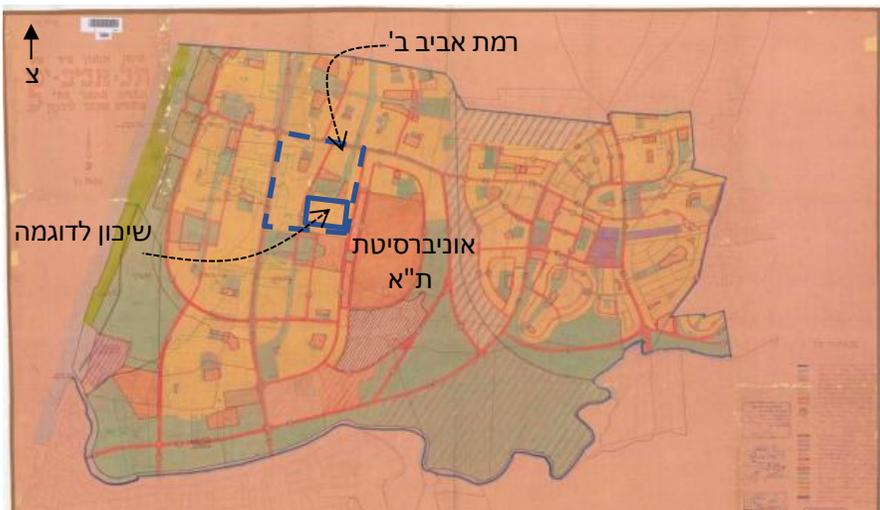
מדרגות מקשרות בין מפלס מרכז ברט למבנה מגורים בתכנון רבטר-זרחי-רבטר, 2022

**1. פסטורלי:** נטיעות הגן הציבורי וחרצות הבניינים כמרחב סמי ציבורי מתאפיינות בנטיעות עצים ושיחים ליצירת נוף "טבעי קיבוצי" ולהגדרת חללי הגן והרחוב. מיני העצים כגון אורן, פיקוס ומכנף נאה נבחרו ליצור נוף חורשות ירוק עד ומצל.

**2. מודרני:** מערכת השבילים, והרחבות עוצבו בקווים אורתוגונליים פשוטים, מסות ריבועיות של בטון לערוגות ולגינות. מיני העצים שניטעו בערוגות וברחבות הם פיסוליים ומדגישים את המרחב האורבני.

# שיכון לדוגמה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תמצית קורות המרחב - שכונות עבר הירקון - תכניות מתאר היסטוריות

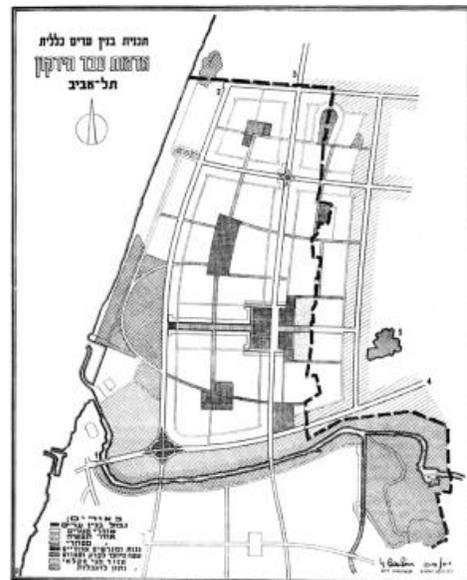


שכונת רמת אביב ב' ושיכון לדוגמה על רקע תכנית ל', 1951, אתר משרד האוצר

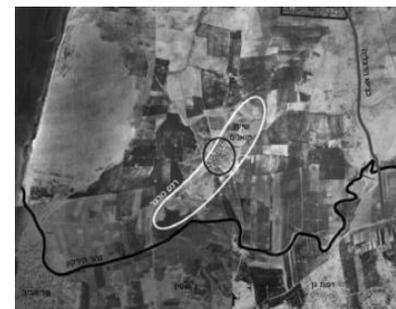
עד תחילת שנות ה-40 גבולה הצפוני של העיר תל אביב נקבע לנחל הירקון. לאחר מאבק ממושך ליצירת רצף יישוב יהודי בין תל אביב להרצליה, אישר הנציב העליון בשנת 1942 הרחבה של כעוד 6000 ד' לשטחה של העיר תל אביב בשטח צפוני מזרחי עד לאדמות הכפר שיח מוניס. החלטה זו הובילה לקניה של אדמות ולהקמת שכונת הזר יוסף, תל ברוך וקרית שאול.

תכנית מתאר ראשונה לשטח זה אושרה בממשלת ארץ ישראל בתאריך 6 בינואר 1947. על בסיס תכנית זו אישרה מועצת העיר תל אביב בחודש מרס 1948 את תכנית הבניין של מהנדס העיר יעקב בן-סירה לאדמות עבר הירקון. בשנת 1948, לאחר מלחמת העצמאות, גרוש הערבים מהכפרים סומייל, ג'מוסין שיח' מוניס וג'ליל, הועברו שטחים אלו לרשות המדינה. אדמות אלו והשכונות שהחלו לקום בהם ביוזמת המדינה, עברו לרשותה של תל אביב עם אישורה של תכנית ל' בשנת 1951 (בלסלב 2013).

תכנית ל' נערכה על ידי האדריכל יצחק פרלשטיין וכללה את שכונות המגורים רמת אביב, אפקה, נאות אפקה ושיכון דן, אזור מלונות לחוף הים, רצף גנים ציבוריים, קריית האוניברסיטה והמוזיאונים. התכנית אושרה ב-17.12.1951.



תכנית בניין ערים כללית לאדמות עבר הירקון תל אביב, 1948, מקור: ירון בלסלב, העשור הראשון להתפתחות שכונות תל אביב שמעבר לירקון



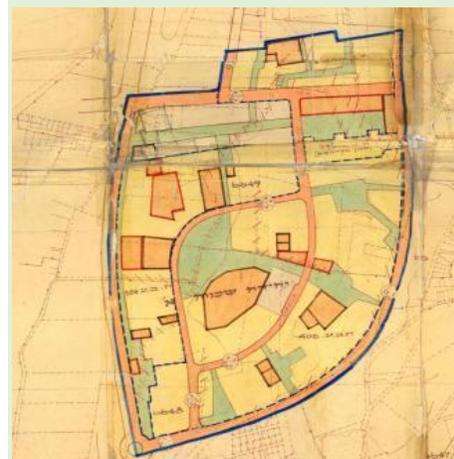
מרחב עבר הירקון ערב קום המדינה, דצמבר, 1944 הכפר שיח' מוניס מודגש במרכז רכס כורכר וסביבו שטחיו המועדים (5)



"משרדי הממשלה, ובייחוד משרד הפנים התנגדו לתכנית ל' וסברו כי נכון לפזר את האוכלוסיה ולא לרכז אותה בין תל אביב להרצליה. ראש עיריית תל אביב, ישראל רוקח עמד על שלו והתכנית יצאה לפועל. רוקח ראה בעיני רוחו אזור פרברי המשמש בעיקר למגורים ובנוי בצפיפות נמוכה פי שלושה מאשר בתל אביב. הרחובות יהיו צרים על מנת לא להכיל הרבה מכוניות והבתים יהיו בני 2-3 קומות. עקרונות אלו באו לידי ביטוי בתכנית ל' ובתכניות המפורטות שבאו אחריה. (פלג 2015).

תרשים מתוך הכתבה "שיכון בלי כינור", 17.1.1958, עיתון "מעריב", מקור: רמת אביב א' תיק תיעוד מרקמי הונאל אדריכלים

"בשנת 1954 החלה בנייתה של השכונה הראשונה שתוכננה מעבר לירקון על פי תכנית 'ל' - רמת אביב א'. על תכנון השכונה הופקדו האדריכלים רוברט בנט ויצחק פרלשטיין. הם ראו בתכנון השכונה אפשרות להביע עמדה ולספק אלטרנטיבה לבניית השיכונים המהירה בכל הארץ שנועדה לתת מענה לגידול המהיר באוכלוסייה. השכונה הייתה בעיניהם 'כלי לפתרון בעיות חברתיות אנושיות אשר מאפשר התהוות של חברה'. כדוגמה לפרויקט אשר תוכנן ובנה ע"פ רעיונות אלה, הם הביאו את מעונות העובדים שנבנו בשנות ה-30.



רמת אביב א' תוכננה כיחידה תכנונית שלמה הכוללת מגורים, שטחים פתוחים, מוסדות ציבור ושירותים. המרחק ממרכז תל אביב ואפשרויות התחבורה המועטות יחסית חייבו תכנון של שכונה היכולה לתפקד בצורה כמעט אוטונומית. תפיסתם של בנט ופרלשטיין הייתה במובהק פרברית - כפרית ויתכן כי הושפעה מעבודתו של בנט עם ריכרד קאופמן בקיבוצים. בתכנון השכונה ישנו דגש על הפרדה בין תנועת הולכי רגל לכלי רכב ובאופן כללי ישנה שאיפה לצמצום הנוכחות של כלי רכב. בין הבניינים לרחובות הטבעתיים מקשרים שבילים הולכי רגל. בנייני המגורים בני 2-3 קומות, פשוטים מאד, פונקציונאליים, כמעט נטולי ארכיטקטורה.

תב"ע 406 1961 רבורט בנט ויצחק פרלשטיין, תיקון 1 לתכנית 1961 מקור: גנזך מנהל הנדסה, עיריית ת"א-יפו

מוסדרים בתוך מרחב פתוח עם שבילים המקשרים ביניהם וללא גדרות בין המגרשים. למעשה בין רבים מן המגרשים אין גבול והם מופרדים ע"י שטחים ציבוריים פתוחים. התכנון שם דגש על השטחים הפתוחים ועל יצירת רצף ביניהם. במרכז השכונה ממוקם פארק גדול אשר בשוליו נמצאים מבני הציבור, השירותים והמסחר המשרתים את השכונה. התכנון המפורט והמוקפד של השכונה זיכה את בנט ופרלשטיין בשנת 1958 בפרס רוקח" (פלג 2015).

"בסוף שנות ה-50 הוחלט על הקמת 'שיכון לדוגמה' הנושק לרמת אביב א' מצידו הצפוני של רחוב איינשטיין. להגדרת השכונה כדוגמה הייתה חשיבות מהותית בתכנון שלה. למרות שהיא תוכננה רק מספר שנים לאחר רמת אביב א' ולמרות שגם על התכנית שלה הופקדו בנט ופרלשטיין, התוצאה שהתקבלה הייתה שונה באופן מהותי. הדגש בתכנון עבר מן השכונה לבנין ולדירה. רבים מן העקרונות שהנחו את בנט ופרלשטיין ברמת אביב א' כמו ההפרדה בין הולכי רגל לכלי רכב והטיפול במרחבים הפתוחים בין הבתים קיימים גם בשיכון לדוגמה אולם התכנית שלה הרבה יותר חופשית, כמעט נונשלנטית. יש בה מגוון רב של טיפוסים מבנים ועדיין היא נתפסת כיחידה שלמה, כשכונה.

אין בה את הסדר והשיטתיות שיש ברמת אביב א'. יש בה מגוון רב של טיפוסים מבנים ועדיין היא נתפסת כיחידה שלמה, כשכונה. השכונה קטנה במידה ניכרת משכנתה הדרומית ולכן למרות שיש בה מספר מבני ציבור היא לא תפקדה בתחילת דרכה כיחידה אוטונומית והייתה למעשה נספח צפוני של רמת אביב א'. במעבר צפונה איבדה רמת אביב משהו מן הכפריות שלה והפכה לפרבר עירוני ירוק, מגמה שתלך ותתפתח עם המשך התפתחות השכונה". פלג, 2015



הגדלת מקטע צפוני תב"ע 406 1961 מקור: גנזך מנהל הנדסה, עיריית ת"א-יפו

חלקה הצפוני של תב"ע 406 לרמת אביב א' 1961 כולל תכנון ראשוני ליעודי שטח ציבורי פתוח, מגורים ומבני ציבור. התכנון מבטא את עקרון התכנון של המשכיות רצף השטחים הפתוחים בין השכונות במעבר המשכי ממערב לרחוב ברודצקי. חשיבה זו התפתחה בתכניות הכלליות אך לא בוצעה בפועל.

# שיכון לדוגמה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תצ"א ומיפויים היסטוריים

**1918, תצלום הטייסת הגרמנית**  
שטחי החקלאות של הכפר שיח מוניס,  
נפרסו עד לדיונות החול.

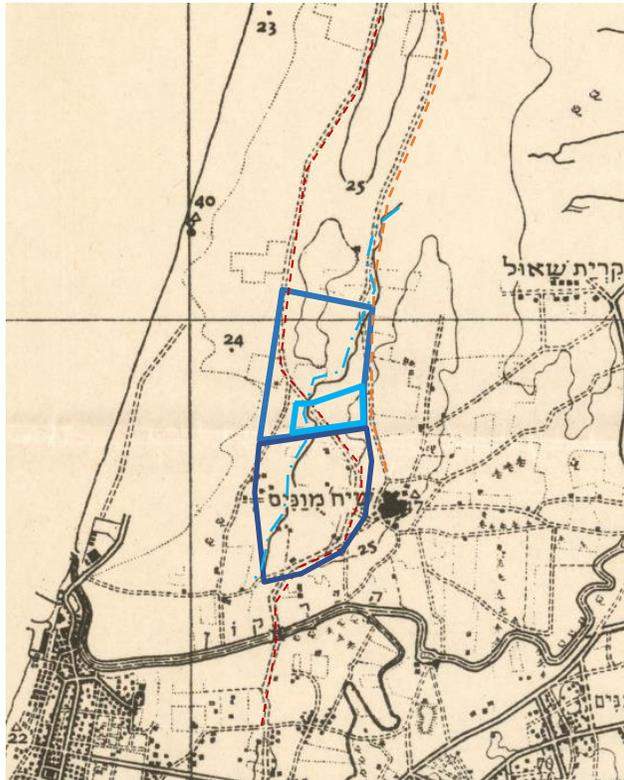
דרך ראשית שהובילה מיפו צפונה  
עברה דרך הכפר והיא מהווה תוואי  
היסטורי לרחוב חיים לבנון לאורך רמת  
אביב א.



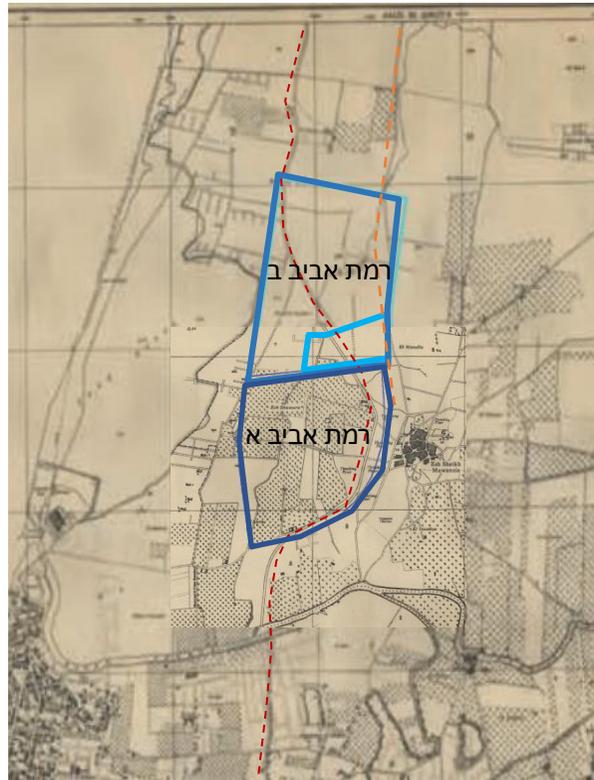
שיח מוניס ושטחי החקלאות טרום הקמת השכונה, תצ"א הטייסת הגרמנית, גיחה מתאריך 12.9.1918  
מקור: ספריית המפות בחוג לגיאוגרפיה וסביבת האדם באוניברסיטת תל אביב

# שיכון לדוגמה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תצ"א ומיפויים היסטוריים



1949 מקטע מתוך מפת ארץ ישראל 1:50,000 ת"א-יפו, הספרייה הלאומית המרכז למיפוי ישראל



1945 מפת תל אביב, Survey of Palestine מקור: ספריית המפות בחוג לגאוגרפיה וסביבת האדם באוני' ת"א

## 1945 תיעוד שטחי החקלאות והדרכים של הכפר שיח מוניס.

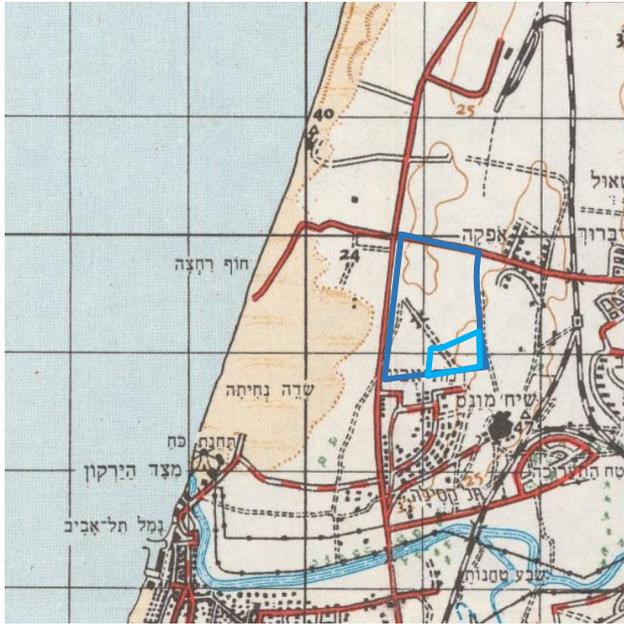
הדרך הראשית שהובילה מיפו צפונה עברה דרך הכפר והמשיכה לכיוון צפון מערב עד למפגש עם דרך החוף. רחוב חיים לבנון תחם את רמת אביב א' בתוואי ההיסטורי של דרך זו. והמשיך צפונה על תוואי דרך חקלאית. כך רחוב חיים לבנון תחם את שיכון לדוגמה ממזרח בדרך היסטורית. לעומת שטחי רמת אביב א ששימשו רובם לפרדסים, אדמות החקלאות הצפונית שימשו לגידולי שדה.

## 1949 מפת ארץ ישראל לאזור תל אביב מיפתה קווי גובה - טופוגרפיה ודרכים.

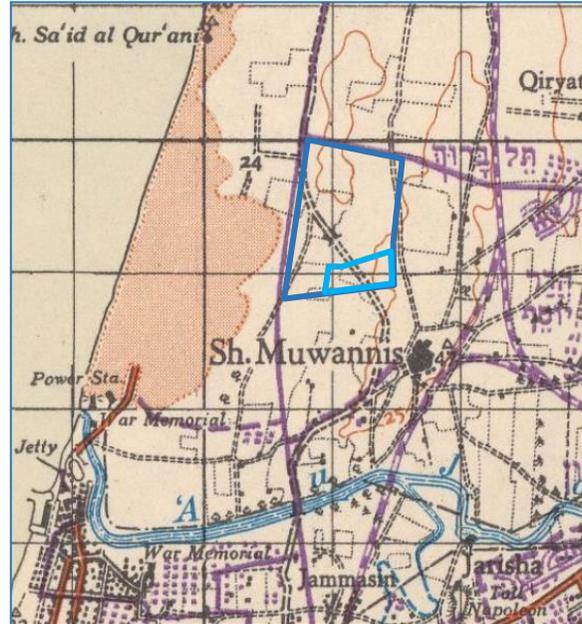
בתכנית מופה ערוץ הזרימה בין קווי הגובה של רכסי הכורכר בגובה 25 במפות עד סוף שנות ה-50 מופיעה הדרך ההיסטורית בשטחה של שכונת רמת אביב ב' עם גשר מעל ערוץ הזרימה. הערוץ, כמו הדרכים נהרס ברמת אביב ב, ואילו ברמת אביב א' הדרכים הקיימות וערוץ הזרימה היו הבסיס למערכת השטחים הפתוחים בהם עוברים עד היום מעברים להולכי רגל והניקוז העילי של האזור. (ראה כרטיס רצף מרחבים נופיים ברמת אביב א').

# שיכון לדוגמה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תצ"א ומיפויים היסטוריים



1959 מקטע מתוך מפת ישראל 1:100,000 - ת"א-יפו הספרייה הלאומית המרכז למיפוי ישראל



1953 מפת ת"א-יפו עם עדכון דרכים, ישובים ומעברות על רקע מפה מנדטורית 1924 הספרייה הלאומית המרכז למיפוי ישראל

1953 בתכנית העיר תל אביב על רקע מיפוי מנדטורי משנות ה-20 נראות שכונות עבר הירקון שבנייתן החלה מייד לאחר קום המדינה, הדר יוסף ותל ברוך. שטחי רמת אביב עדין לא מבונים והדרך ההיסטורית בולטת במרכזם עם סימון של גשר כנראה מעל ערוץ זרימה.

1959 רמת אביב א' בנויה כמעט במלואה. שטח שכונת רמת אביב מתועד כשטח בור ובולטים בו הדרך ההיסטורית עם הגשר מעל ערוץ הזרימה. בשנה זו על פי התצ"א כבר החלו עבודות ההקמה של השכונה.

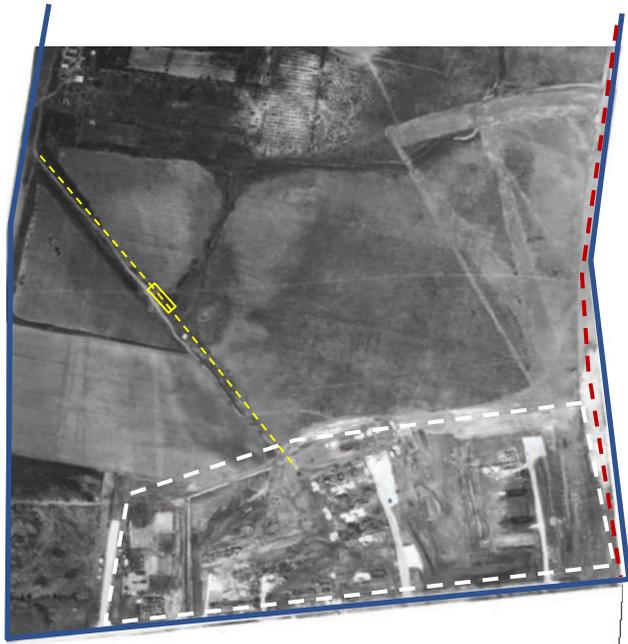
# שיכון לדוגמה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תצ"א ומיפויים היסטוריים

**1956** שבנת רמת אביב א' בשלבי בניה ראשונים בין רחוב חיים לבנון וברודצקי. שטח שיכון לדוגמה נראה עם שרידי חקלאות כשדרך ציר ניקוז חוצים אותו ממערב לדרום מזרח.

**1959** פריצת, דרכים של הרחובות הופיין, בארט וטאגור. עבודות עפר והתחלת הבנייה בשיכון לדוגמה. עבודות העפר שינו את פני הקרקע, ואת צירי הזרימה הטבעיים ולא נותרו שרידי חקלאות במקום.

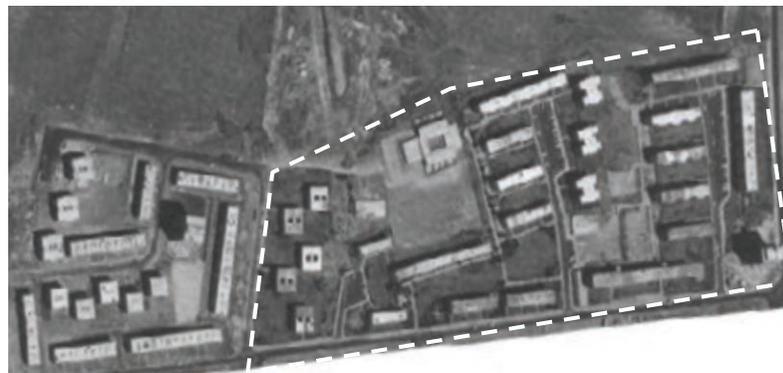
**1963** בניית שיכון לדוגמה הושלמה. בין המבנים בולטת מערכת שבילי הולכי רגל ופיתוח ראשון של השטחים הפתוחים הציבוריים ללא נטיעות.



תצ"א משנת 1959



תצ"א משנת 1956



תצ"א משנת 1963



# שיכון לדוגמה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תצ"א ומיפויים היסטוריים

1968 - נטיעות נראות במרבית השטחים הפתוחים כולל בגן הופיין.  
רחבת מרכז בארט והגן הפרטי ברחוב הופיין 2.  
נבנו שיכון עמידר ומתחם פליכובסקי.



1973 מקטע תכנית גנים ת"א-  
יפו שטח גן הופיין מסומן כגן  
חורשה מפותח המשכי לחורשת  
טגור

- שטח בנוי
- גנים וחורשות
- גנים וחורשות בתכנון

מפת הגנים הציבוריים בתל-אביב-יפו, 1973, ארכיון עיריית ת"א-יפו



1973 מקור: מנהל הנדסה, עיריית ת"א-יפו

# שיכון לדוגמה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## תמצית קורות המרחב - שכונות עבר הירקון - תכניות מתאר היסטוריות



תצ"א משנת 1986, מקור: מנהל הנדסה, עיריית ת"א-יפו



תצ"א משנת 2018, מקור: GIS עיריית ת"א-יפו

בשנת 1986 בכל מרחב שיכון לדוגמה עצים בוגרים, לעומת חורשת טגור בה העצים צעירים יותר.

ברחבת בארט וגן הופיין בולט רצף שבילים ורחבות במרכז המרחב ובשוליים מעטפת צמחיה.

רב קומות הופיין 2 בשנים אלו נראה פיתוח אחר של הגינה הפרטית ובו כנראה כניסה מרחוב חיים לבנון ושביל עם ערוגה אובאלית.

בשנת 2018 כיסוי צמרות העצים בכל המרחב התרחב.

רחבת בארט - בין הרחוב לרחבה ניבנו ונשתלו: ערוגות ועצים. ברחבה ובאזורי הגיבון האחרים לא חל שינוי.

# שיכון לדוגמה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

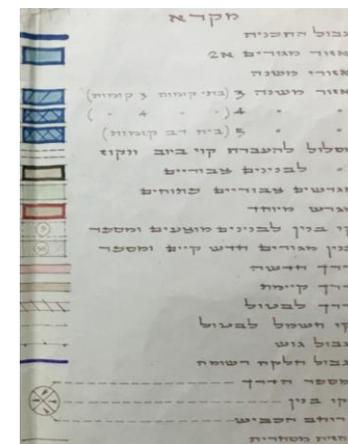
תיעוד היסטורי, תכניות מקור: תכנית בניין עיר - 1958

**שטח תכנון עיר תל-אביב-יפו**  
 תכנית בנין ערים מפורטת מס'  
 תקון מס' 3 לשנת 1958 של תכנית בנין ערים מפורטת מס' 407  
 מפעל החסכון לבנין  
 שכון לדוגמא  
 ק.מ. 1:1000



תב"ע 1958 (ללא מספר)

- הצעה לתיקון מס 3 לשנת 1958 של תכנית בניין ערים מפורטת מס 407, מפעל חיסכון לבניין - שיכון לדוגמה.
- התכנית כללה את החלק הצפוני של רמת אביב א בין ברודצקי לחיים לבנון שעדין לא פותח בשנים אלו.
- התכנית הציעה תכנון ראשוני לייעודי שטחים: דרכים מגורים, מבני ציבור ושטחים פתוחים. ברקע התכנית מדידת המצב הקיים טרם הקמת השכונה. קטע הדרך ההיסטורית שעברה מיפו דרך שיח מוניס צפונה מסומן לביטול.
- במדידה רואים היטב את צירי הניקוז ההיסטוריים.
- בשונה מתכנון רמת אביב א' תכניות רמת אביב ב' (להוציא את הדרך שעברה בתוואי חיים לבנון) כמעט ולא התחשבו במצב הקיים.



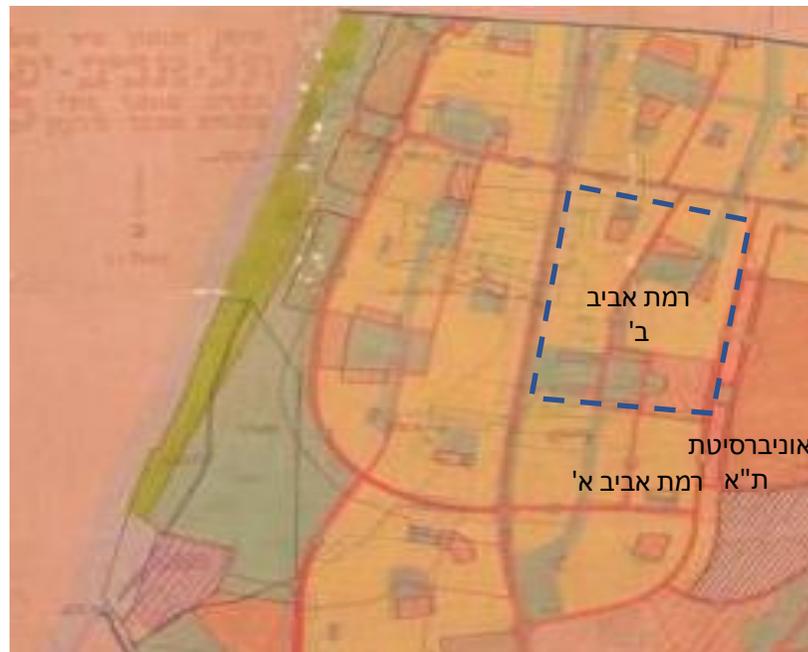
מקרא ותוכנית בניין עיר מפורטת, מפעל חיסכון לבניין שיכון לדוגמה, 1958, ארבינו אגף שפ"ע

# שיכון לדוגמה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

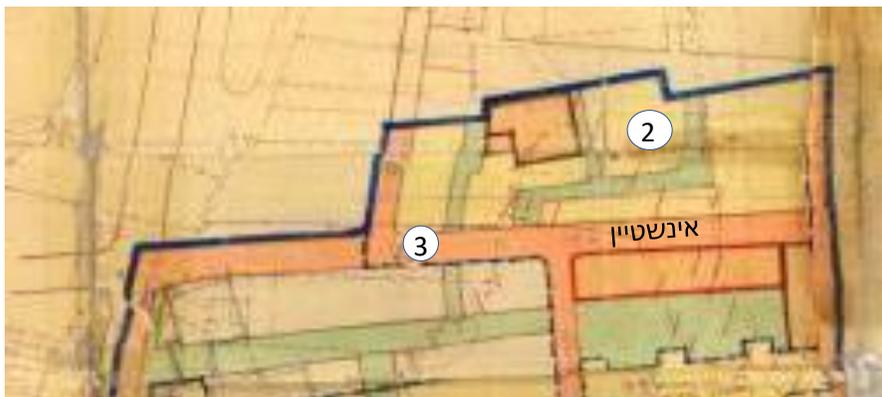
תיעוד היסטורי, תכניות מקור: בנין עיר - תכנית ל', תב"ע 406 תיקון 1 לתכנית ל'

1951 תכנית ל' הוכנה על ידי אדריכל יצחק פרלשטיין ואושרה ב-1951.

התכנית לשכונת רמת אביב א', ב' וג' נערכה בראיה כוללת. בשונה מהתכניות המפורטות שהוכנו בשלבים ובנפרד זו מזו, בתכנית ל' תוכנן רצף שטחים פתוחים מצפון לדרום. בחלקו הדרומי הציר התבסס על תוואי ערוץ זרימה, יובל של הירקון.



1961 תב"ע 406 רמת אביב א' כללה בגבולותיה את השיכון לדוגמה שתכניתי הוכנו כבר בסוף שנות ה-50. התב"ע אושרה לאחר שמרבית שכונת רמת אביב א' היתה בנויה למעט החלק הצפוני לאורך רחוב איינשטיין - בית אבות משען, מעונות הסטודנטים והמרכז המסחרי. לפיכך, התב"ע הראשונה שאושרה והתכניות המפורטות של שיכון לדוגמה כללו את התכנון המפורט לדופן הדרומית של רחוב אינשטיין.



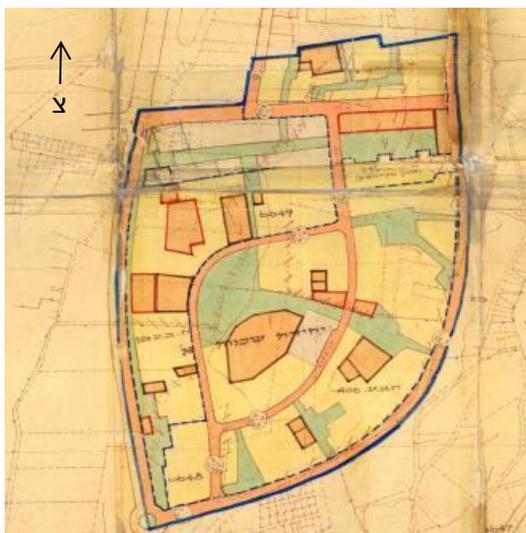
הגדלת מקטע צפוני תב"ע 406 1961 מקור: גנזך מנהל הנדסה, עיריית תל אביב-יפו

## 1961 תב"ע 406

1. שטח שיכון לדוגמה נכלל בתב"ע של רמת אביב א והיווה את חלק הצפוני. חלק זה של התכנית נתחם בין רחובות חיים לבנון וטאגור וכלל יעודי שטחים לבניית מגורים מבנה ציבור אחד לבית ספר ושטחים ציבוריים פתוחים.

2. בתכנית נשמר הרעיון התכנוני של הפרדה בין כלי רכב לתנועת הולכי רגל בתוך אזורי המגורים בדומה לרמת אביב א'.

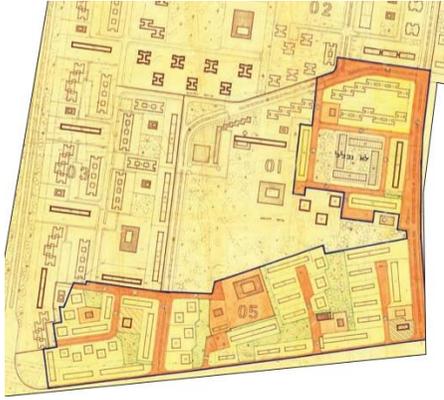
3. התכנית הדגישה את הקשר של מערכת השטחים הפתוחים בצפון השכונה.



תב"ע 406 1961 רבורת בנט ויצחק פרלשטיין, תיקון 1 לתכנית ל' מקור: גנזך מנהל הנדסה, עיריית ת"א-יפו

# שיכון לדוגמה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תיעוד היסטורי, תכניות מקור: תכניות בניין עיר - 1965, 1966



תב"ע 3/02/4 תכנית שיכון ציבורי, רמת אביב תוקף 1966 בתכנון בנט ופרלשטיין, מתוך המגוון שבאחידות, תיק תיעוד רמת אביב ב' גל פלג אדריכלים

## 1965 תב"ע 3.02.1

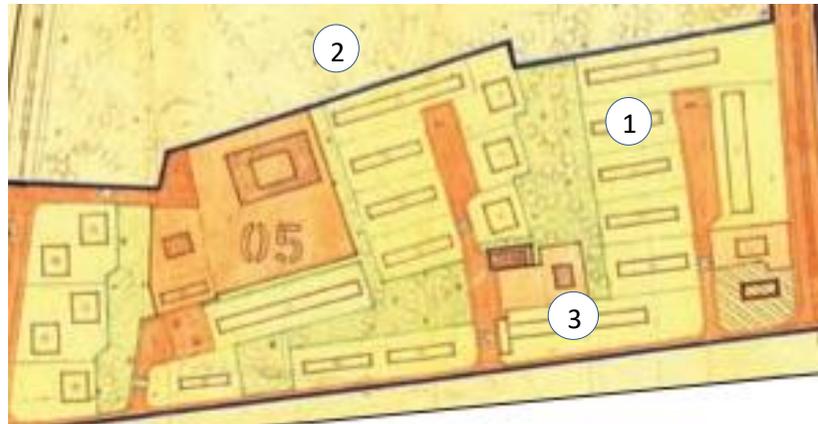
תכנית שיכון ציבורי, רמת אביב, בתכנון בנט ופרלשטיין קיבלה תוקף ב-1965. תכנית זו הוכנה לאזור הצפוני לרחוב אינשטיין ללא החלק הצפוני של רמת אביב א' ובשונה מתב"ע שאושרה ב-1961 היא כללה שני רחובות וכניסת רכב לתוך השכונה עם אזורי חניה מרכזיים. מרחבי המחקר בתכנית הם:  
 א. גן הופיין ביעוד שטח ציבורי פתוח.  
 ב. רחבת המרכז המסחרי ביעוד שטח בניני ציבור. בנוסף שטחים סמי ציבוריים ושטחים פתוחים פרטיים הסמוכים למרחבים מסומנים כשטחי מגורים.

## 1966 תב"ע 3/02/4

תכנית שיכון ציבורי, רמת אביב תוקף 1966 בתכנון בנט ופרלשטיין הכוללת חלקית את מזרח ומערב רמת אביב ב'.

בתשריט (קטע מוגדל) בשטחים הציבוריים הפתוחים בתב"ע שורטטה.

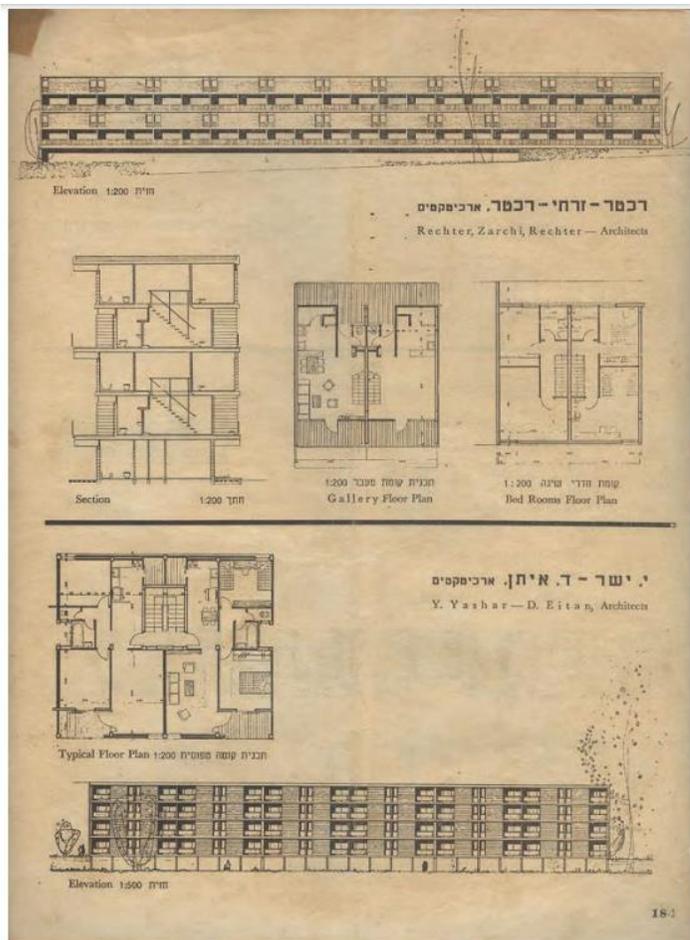
1. צמחיה בסגנון פסטורלי של חורשות, מקבצים עצים ובודדים במרחב ירוק.
2. מחוץ לגבולות התב"ע שורטטה מצפון לשיכון לדוגמה, מופיעים המשך יעודי השטחים הפתוחים בשרטוט שחור לבן של חורשות הופיין וטאגור - כאזורים שיתוכננו בעתיד.
3. ברחבת המרכז המסחרי מבנה ציבורי שיועד לגלריה ולא בוצע, עובדה שהרחיבה והיטיבה עם הקשר בין המרחב לגן הופיין.



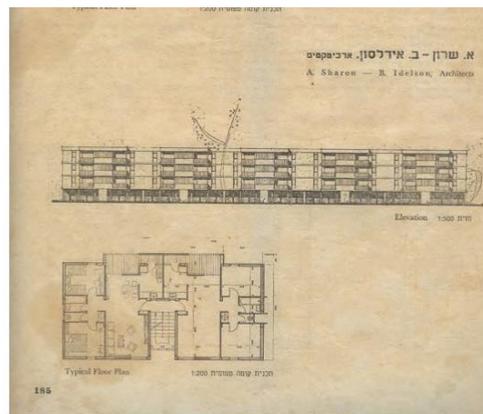
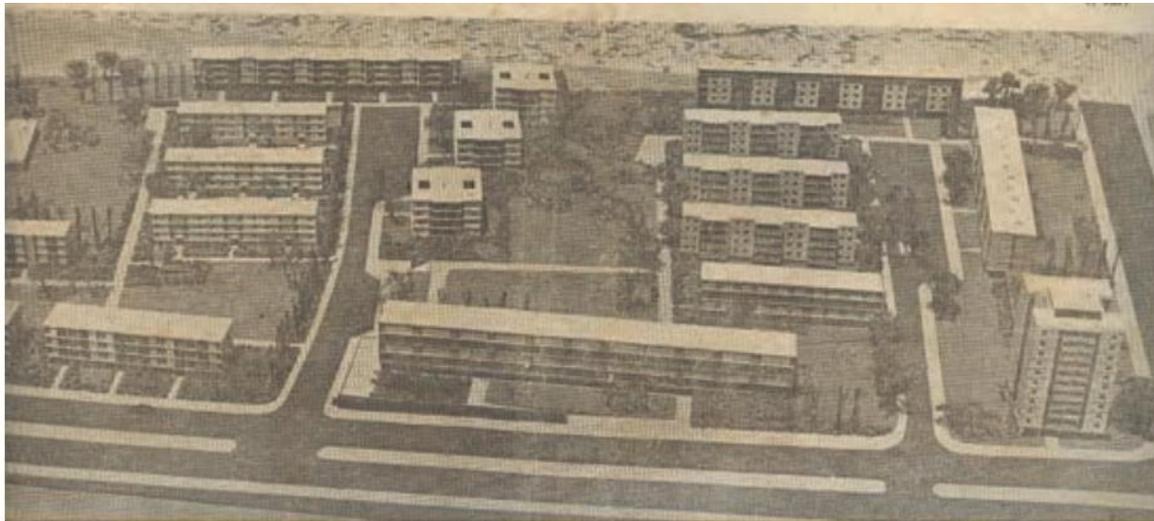
תב"ע 3/02/4 תכנית שיכון ציבורי, רמת אביב תוקף 1966 בתכנון בנט ופרלשטיין, מתוך המגוון שבאחידות, תיק תיעוד רמת אביב ב' גל פלג אדריכלים

# שיכון לדוגמה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תיעוד היסטורי, תכניות מקור: טיפוסים מבנים ומודל 1959



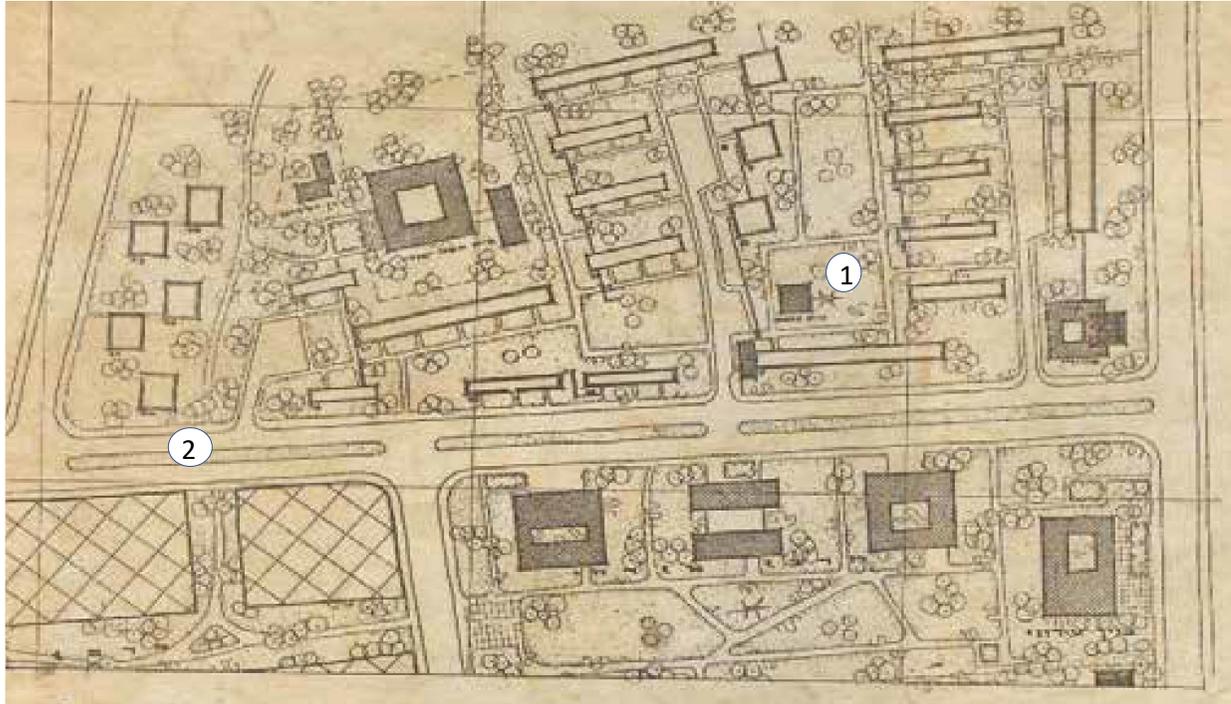
חזית קולא (מורה) שיכון "רמת אביב" בשנת ת"א, תכנון ואדריכלות-עיתון אגודת האינג'נירים והארכיטקטים בישראל, כתב עת יולי-אוגוסט 1959



**1959 - מודל וטיפוסי בינוי בשיכון לדוגמה**  
מתוך קולר. א. (עורך) שיכון "רמת אביב" בצפון ת"א,  
הנדסה ואדריכלות-עיתון אגודת האינג'נירים והארכיטקטים  
בישראל כתב עת יולי-אוגוסט 1959.

# שיכון לדוגמה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תיעוד היסטורי, תכניות מקור: תכניות כלליות 1963

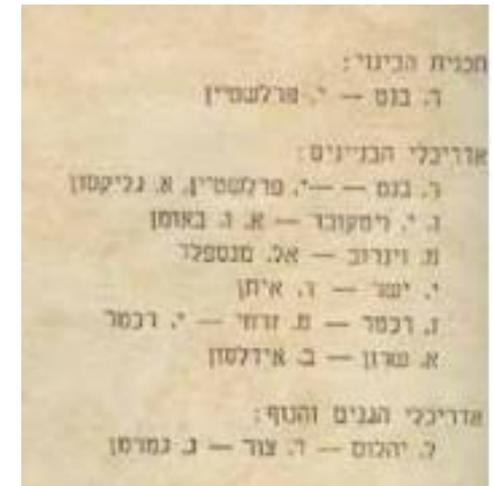


תוכנית כללית של 'שיכון לדוגמה'. 1963. מתוך: מגזין אתרים נעמה שבתאי ציזר 2016 כי שיכון אינו רק בלוק: דילמות עכשוויות בשימור השיכון הציבורי

## 1963 תכנית כללית שיכון לדוגמה 1963

התכנית נערכה על ידי המתכננים בנט ופרלשטיין עם אדריכלי הנוף יהלום וצור וגמרמן, ומהווה מסמך ייחודי המשלב עקרונות תכנון נוף ובינוי. בתכנית ניתן דגש על קישוריות מרבית להולכי רגל ברצף שטחים פתוחים.

1. בתכנית זו מרחב גן הופיין ורחבת בארט מתוכננים כיחידה אחת המקשרת את מבני השיכון סביב גן ציבורי עם מוקד שכונתי מסחרי.
2. במערב השיכון, תוכנן מרחב המשכי להלכי רגל בין השכונות כדי לקשר את השיכון למרכז המסחרי הרובעי של שכונות רמת אביב, ברמת אביב א. מרחב זה לא בוצע.



# שיכון לדוגמה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

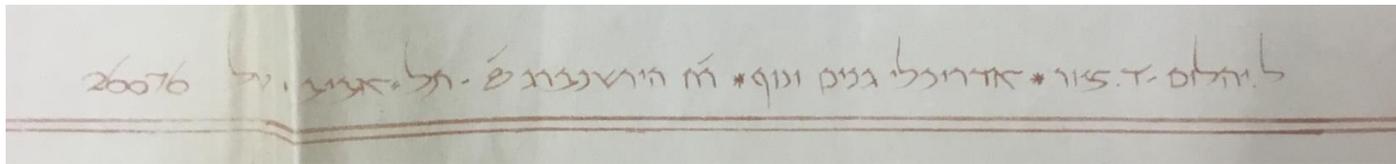
תיעוד היסטורי, תוכניות מקור: תכנית נטיעות כללית 1963



1963- תכנית נטיעות כללית של שיכון לדוגמה. על רקע תכנית בינוי. קנה מידה - 1:500, ליפא יהלום ודן צור.

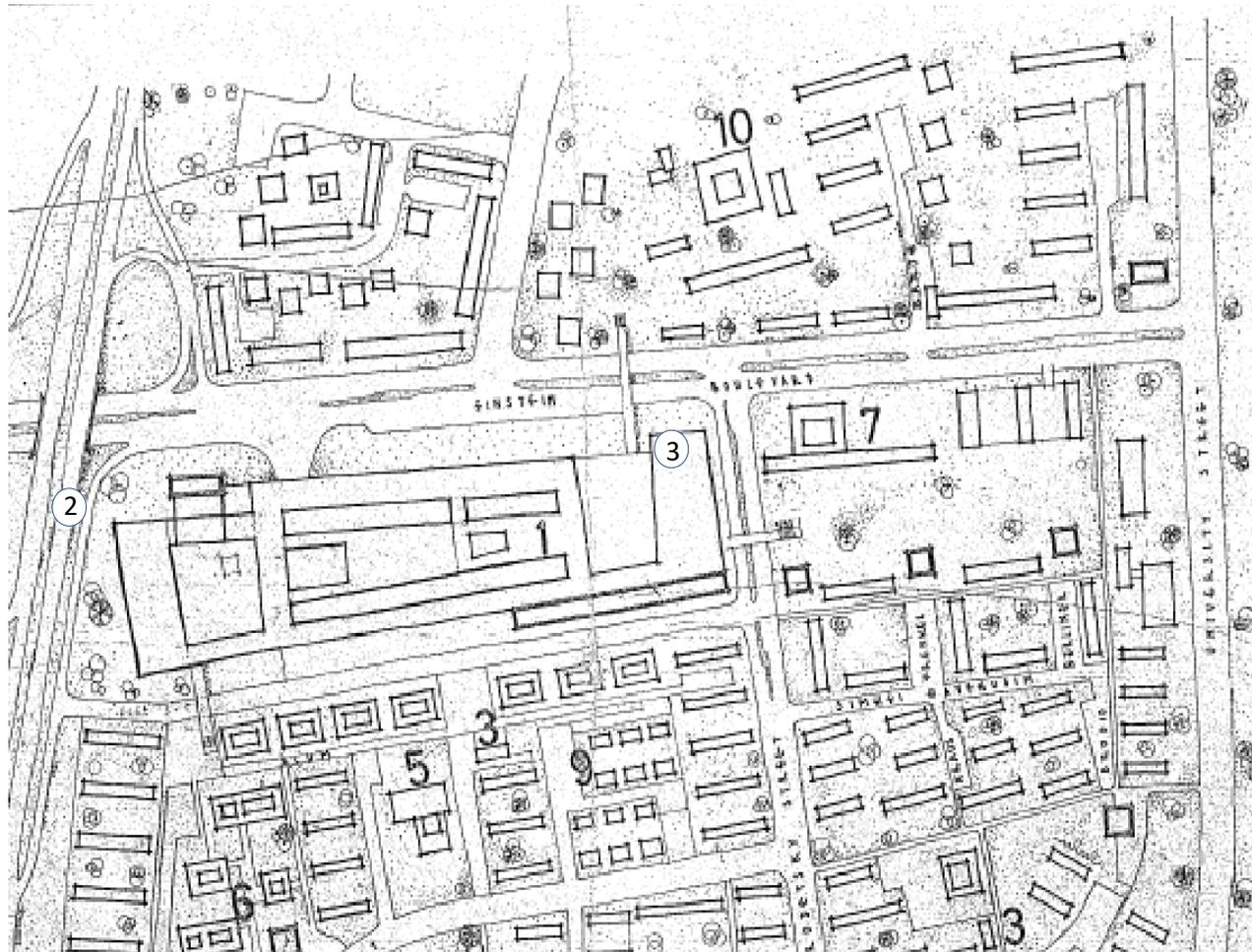
בתכנית תיעוד של מינים ומיקום העצים המתוכננים. עצים בוגרים רבים שקיימים היום במקום, ניטעו לפי תכנית זו.

מפעל חיסכון לבניין שיכון לדוגמה, תוכנית נטיעות כללית, יהלום, צור, ארכיון אגף שפ"ע, עריית ת"א-יפו



# שיכון לדוגמה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תיעוד היסטורי, תכניות מקור: תכנית סביבה 1966



מקטע מתוך תכנית סביבה, בנט 1966, בתכנית מוצע מעבר עילי בין שיכון לדוגמה למרכז המסחרי הרובעי, מתוך תכנית בקשת היתר לתוספת בניה בית ברודצקי, מקור ארכיון מנהל הנדסה, ת"א-יפו, תיק בניין בית ברודצקי

## תכנית סביבה 1966

תכנית סביבה משנת 1966 מראה את השינוי התב"ע שהפריד את תכנון שיכון לדוגמה מרמת אביב א'. בתכנית זו המתכננים ציינו מעבר בגשר עילי בין השכונות מעל רחוב איינשטיין בעוד שהמרחב ההמשכי לכיוון המרכז המסחרי התבטל.

# שיכון לדוגמה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## תיעוד היסטורי, צילומים



מבט ממעוף הציפור אל שיכון לדוגמה, שנות ה-60, מתוך: המגוון שבאחידות, רמת אביב ב' - משיכון לדוגמה לשכונה לדוגמה, (2015), גל פלג אדריכלים



מבט מרחוב איינשטיין לכיוון שיכון לדוגמה רמת אביב, 1960, אוסף יולי פולנדר, הארכיון העירוני של עיריית ת"א-יפו



מקטע צילום: מבט מכיוון שיכון רמת אביב א לשיכון לדוגמה, לפני הקמת בית אבות משען וגן ברוזדקי, 1961, אוסף יולי פולנדר, הארכיון העירוני של עיריית ת"א-יפו



# שיכון לדוגמה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תיעוד היסטורי, צילומים: שטחים פתוחים במרחב

צילומים של סביבת השכונה בשנים הראשונות להקמתה מתעדים נוף גבעות כורכר, שרידי עצים וצמחית בר. האופי הנופי המקומי, הוחלף בנוף מבונה מעוצב עם חלל רציף ירוק. מדשאות שולבו סמוך למגורים ולרחבת ציבוריות.



מבני שיכון ברמת אביב סוף שנות ה-50, פרופ' טליה מרגלית



שיכון רמת אביב סוף שנות ה-50 ארכיון בנו רוטנברג הספרייה הלאומית



שילוב מסחר, בית קפה ומגורים בבניין זרחי פינת איינשטיין הופיין, מבט מכיוון דרום מערב, מתוך תיק תיעוד מקדים של הבניין, אדר' עדי כיטוב



חזית מגורים עם מדשאה בין המבנה למרחב הציבורי של רחוב איינשטיין, תחילת שנות ה-60 מתוך אוסף קלטר, באדיבות לשכת המהנדסים, האדריכלים והאקדמיים במקצועות הטכנולוגיים בישראל

"תפקידנו להקים דבר שונה מהמקובל, .. יחידת שכנות המספקת את כל צרכי עצמה ומשמשת רקע לחיי חברה.

"המהפכה הגדולה ביותר של יחידת השכנות מזדקרת ממבט ראשון. אין בה גדרות. כל השטח כולו הציבורי והפרטי כאחד."

שיכון לדוגמה התכנון חולק בין אדריכלים

"האחראים אינם שואפים לתערוכה של טיפוסים בניינים בודדים אלא לטיפוסי דיוור שונים שביחד יהוו שלמות."

# שיכון בלי כיעור

## "יחידת השכנות" מעבר לירקון

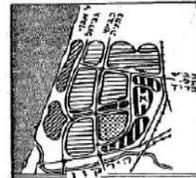
מאת שאול בר-חיים

תושבי תל-אביב, רגילים כל כך בכיעור, באנדרלמוסות ארכיטקט מוכרת, ובהיעדר תכנון, עד שכאשר נוצר בקרבם מסעל המקפל בתוכו את כל המעלות הסובות בשטח הנוי והתכנון, עוטפים גם אותו במעטפת מכוערת.

העובדים בכביש החוף לנתניה, רואים את הבתים הקיצוניים של "שיכון רמת אביב", בקרבת גשר-הירקון הנצחוי. הבתים רהוים, חופשי רות, תעלות וערימות חול משרות דבאון. אך לו המרחו עצמם העובדים לחככם לאותו שיכון "רמת אביב", היו בוראי סוקרים את סוכם בהשר תהות.

מספר לנו מ. ר. בנט: "ידענו כי הסקר לנו הוא דקים דבר שונה מהמקובל אצל לנו. רצינו להצמיד יונגמאות האירופאיות ולבנות "יחידת שכנות" המספקת את כל צרכי עצמה ומשמשת רקע לחיי חברה. דבר זה היה חשוב לנו והאנן השכנו במיר חד, מאחר שלשכונה חדשה כזו זורם אצלנו המון אדם מגוון משלי קסין העלויות של נו. היה צורך להכנין כך. שערות אלהים איש ואשה, זמן נגמי שייכנסו יבתים חד דשיים וינישו עצמם חלק בלתי נגדי של החברה הסובבת אותם, ולא יהיו כאילו באי בודד. על כן הוקמנו קודם כל טיפודי היחיד דה לא יצלה על 10 אלהים נפש, חלקנו את 600 מאלת חדינשים באופן סכמאית השטח תחת שמירה לצרכי צבור והילן תשאר יקדים לבתים עצמם. היותה זו אפי שיהי לנו למור את הבתים ולא להצמידם אל לוח, כפי שנה נעשה בעלי עצמה.

המשפחה הגדולה ביותר של יחידת השכנות מזדקרת ממבט ראשון. אין בה גדרות. כל השטח כולו הציבורי והפרטי כאחד."



מתוך כתבה בעיתון הארץ "שיכון לדוגמה" - יחידות השכנות 17.1.1958 כוללים ראיון עם האדריכל רוברט בנט והתייחסות משמעותית לנושא השטחים הפתוחים והמרחבים הנחקרים

# «שיכון לדוגמה» מוקם בת"א

## התכנון חולק בין 7 משרדי אדריכלים

מאת יאיר קופלר, סופר, ארץ

"שיכון לדוגמה" ראשון בסוגו בישראל, מוקם והולך עלידי אגף השיכון של משרד העבודה בשכונת "רמת אביב" בצפון תל-אביב. 600 יחידות דיוור יבנו על פני שטח של 120 דונם, לפי תוכן שנועשה עלידי בעה משרדי אר דיכלים, מהנדעים בישראל. לכל מש דד הוקצו לתכנון 70 יחידות דיוור מ שני טיפוסים: 56 מטרים מרובעים ו 72 מ"ר. 70% מהבתים יהיו ביחידות דיוור של 72 והיתר - 56 מ"ר.

האדריכלים שנבחרו לתכנון ה"שיכון לדוגמה" הם: שרון את אידלסון; רכטר את רכטר; ארתור גליקסון; מנ דספול את וינרוב; ישר את איטינגו; ויסקובר את באומן; בנט את פרל שטין.

בשיכון המתוכנן יבנו בנייני מגורים בני שלוש וארבע קומות. בנין אחד יתנשא לגובה של 8 קומות. "שיכון לדוגמה" שיכון צפונה משיכון "רמת אביב" ויגבול במזרח עם שטח האיניברסיטה של תל-אביב.

האדריכלים העוסקים בתכנון השכונה נבחרו על פי התיעוצות באגף השיכון. לכל אר דיכל דיכנן תופש יצירה מזה-למ ללא שום המונחה.

המתכננים הוגבלו בסעיף אחד: שמי דה קפדנית על מסגרת התקציב של שיכון הסכון לבניין.

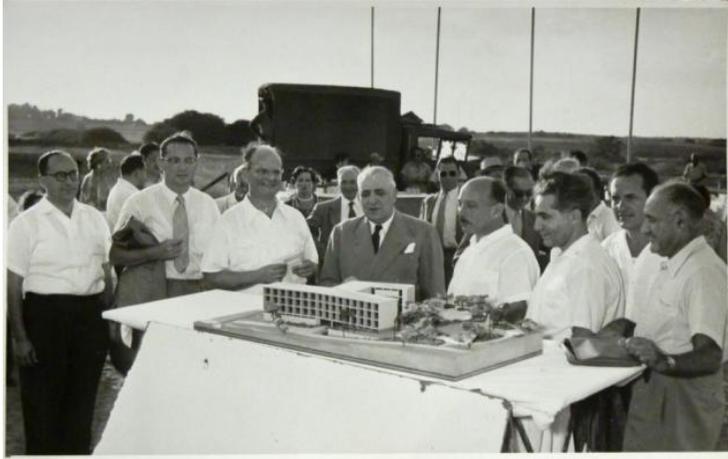
אגף השיכון מינה ועדת ביצוע לה קמת השכונה ובה האדריכל רוברט בנט; ב. צ. מילמו; סנו מנהל אגף ה

מתוך כתבה בעיתון הארץ "שיכון לדוגמה" - מוקם בת"א התכנון חולק בין 7 משרדי אדריכלים 11.11.1958



# שיכון לדוגמה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תיעוד היסטורי, מתכנני המרחב



חברט בנט, שלישי מימין בטקס הודעה על פתיחת בית ברודצקי 7 יוני, 1957, עיתון "דבר" מקור: רמת אביב א' תיק תעוד מרקמי רונאל אדריכלים



חברט בנט מימין ואריה שרון משמאל, מקור ארכיון רוברט בנט, רמת אביב א' תיק תעוד מרקמי רונאל אדריכלים



מודל בית ברודצקי - הדגשת הקשר בין מבנה למרחב הנופי סביבו. במודל נראית היטב הרחבה והשביל של שדרות אבנר כפי שתוכננו במקור, מקור: הודעה על פתיחת בית ברודצקי 7 יוני, 1957, עיתון "דבר" רמת אביב א' תיק תעוד מרקמי רונאל אדריכלים



חדר האוכל בקיבוץ גבעת ברנר שנות ה-60, אדריכל רוברט בנט, מקור: וויקיפדיה

חברט בנט 1909-1987 נולד בקרקוב, פולין ולמד בבתי ספר לטכנולוגיה במקלבורג וברלין שבגרמניה. בשנת 1932 עלה לארץ והחל לעבוד במשרדו של אריה שרון בו התמחה בתכנון קיבוצים בין השנים 1946-1950 היה שותף לאדריכל בנימין צ'לנוב ולאחר מכן פתח משרד עצמאי בתל אביב. בנט השתלב בפרויקטים בהובלת משרד הבינוי והשיכון, בתכנון ערים וקיבוצים. בנוסף לרמת אביב תכנן בנט בתל אביב את שכונות נווה שרת, נווה דוד, יפו ג' ויפו ד' וברחבי הארץ את חדר האוכל של גבעת ברנר, עיריית חולון, מרכז רסקו ועוד.

בגישת התכנון של בנט בולטת ההכרה בחשיבות התכנון הנופי סביבתי של נחלת הכלל ועידוד חיי קהילה ופרוגרמה מגוונת לצרכי הציבור. במהלך עבודתו בתכנון קיבוצים הכיר בנט את דן צור, היכרות אשר הובילה לשילובם של יהלום וצור כמתכנני נוף כבר בשלב התכנון הראשוני של בניית השיכונים לדוגמה ברמת אביב ובבאר שבע.

בתכנון רמת אביב בולטת תרומתו בתכנון המפורט של מרבית מבני המגורים והציבור, ביניהם בית ברודצקי, מרכז המסחרי ברחוב ברודצקי בתי האבות משען ופיכמן (רונאל 2018).

# שיכון לדוגמה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תיעוד היסטורי, מתכנני המרחב



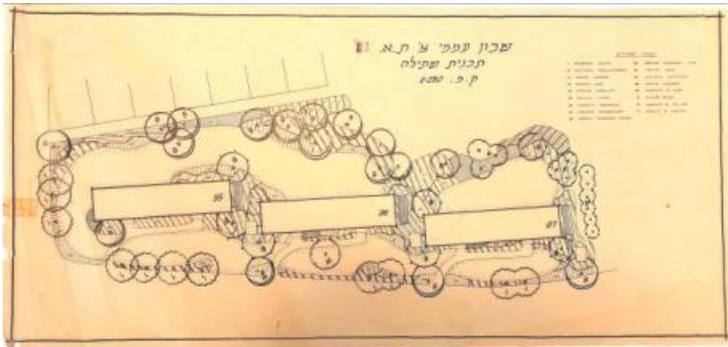
ליפא יהלום מימין ודן צור משמאל, מקור: רמת אביב א' תיק תיעוד מרקמי רונאל אדריכלים

התפיסה התכנונית נופית של רמת אביב נועדה לייצר רצף של שטחים פתוחים בהם שפע של צמחיה ומרחבים הנדמים כטבעיים. שטח השכונה וסביבתה היו חשובים לחלוטין במקור. עבודתם הנופית של יהלום וצור כללה בנוסף לתוכניות השתילה תכנון ועיצוב הטופוגרפיה הטבעית של מורדות רכז הכורכר בהתאמה לתכנון השטחים הפתוחים והבנוי באופן שמאפשר רצף מתון ונגיש כמעט ללא טרסות ומדרגות. יהלום וצור המשיכו בתכנון משותף עם בנט ופרלשטיין בתכנון מוקדם ומפורט של שכונת נווה אביבים - רמת אביב ב', ושל אוניברסיטת תל אביב (רונאל, 2018).

דן צור וליפא יהלום מחלוצי אדריכלות הנוף הישראלית. במשך יותר מ-60 שנות עבודתם, החל משנות ה-40 עסקו בגיבוש תפיסת הנוף המודרנית בישראל בסביבות ערים, קיבוצים ומרחבים טבעיים פתוחים. בין עבודותיהם הבולטות: גן השלושה, מכון ויצמן, שכונת קיראון, שכונות רמת אביב ואוניברסיטת תל אביב, אחוזת הקבר בן גוריון ובקעת הקהילות ביד ושם (רונאל, 2018).

דן צור - 1926-2020 נולד בקיבוץ תל יוסף. על אף עיסוקו באדריכלות נוף, הכשרתו כללה לימודי ציור, אומנות וחקלאות במקווה ישראל. עד שנות ה-50 עבד כמתכנן סביבת הנוי בקיבוצים וב-1953 הפך לשותף במשרד יהלום וצור אותו ניהל עד פטירתו.

ליפא יהלום 1913-2006 נולד באנטופול ברוסיה. בגיל 20 עלה לישראל במסגרת תנועת השומר הצעיר והצטרף למייסדי קיבוץ כפר מנחם. את הכשרתו מקצועית רכש במשרדו של אדריכל הנוף יחיאל סגל והיה שותפו עד לפתיחת משרדו הפרטי בשנת 1942. בשנת 1953 הצטרף לדן צור כשותף במשרד יהלום וצור עד צאתו לגמלאות בשנת 1993 (וויקיפדיה). יהלום וצור השתלבו בתכנון רמת אביב כחלק מצוות מתכננים. הקמת הצוות היוותה תקדים במשרד הבינוי והשיכון ונעשתה בזכות התעקשותו של רוברט בנט לשלב ייעוץ נופי כבר בשלבי התכנון הראשוניים של השיכון. את ההיכרות והניסיון בתכנון משותף רכשו בנט וצור בעבודתם המשותפת בתכנון קיבוצים.



תכנית שתילה שכונ עממי (רמת אביב א') בתכנון יהלום וצור, מקור: אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי



אזור משחק לילדים בעיצוב יהלום וצור בשיכון פליכובסקי, רמת אביב ב', מקור: אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי

# שיכון לדוגמה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

טיפולוגיות במרחב - גנים ציבוריים וחורשות - הופיין, איינשטיין אנדרסן



המרחבים הציבוריים בשיכון תוכננו כרצף המשכי. עם זאת כל מרחב עוצב לצרכים שונים ובאופי שונה.

כחלק מראיה כוללת למגוון השטחים, שני המרחבים (ב ו ז) פותחו כחורשות עם פני קרקע חשופים, תכסית מינימאלית לשבילים ומגוון עצים. בעוד גן הופיין תוכנן כגן משחק שכונתי, רחבת שהייה וגיטון ייחודי לאורך קירות כורכר, גן איינשטיין אנדרסן נועד בעיקר למעבר ולמרחב ירוק בין המבנים.



ב. גן הופיין - גן ציבורי - חורשה עם שטחי משחק ומערכת שבילים הקושרת את הולכי הרגל בין מבני המגורים והמסחר של רחובות בארט הופיין ואיינשטיין.

ז. גן ציבורי איינשטיין אנדרסן - גן ציבורי חורשה עם שביל מעבר מרכזי, מדשאה ומפרץ לחניית רכבים, כחלק מהפרדת תנועת הרכב והולכי הרגל.



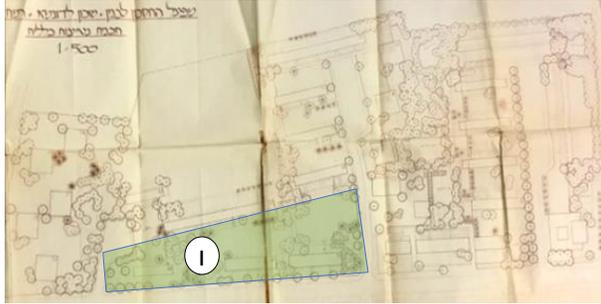
ככלל, המרחבים שמרו על מרכיביהם המקוריים. מכאן, שניתן לשקם ולטפח את ערכיהם ההיסטוריים: מערכות השבילים, תכסית רכה אקסטנסיבית עם אחוז כיסוי נמוך של שטחים מרוצפים, עצים בוגרים, חללי גן, ופרטי מקור כגון קירות, שבילים ערוגות ועוד.

גן ציבורי איינשטיין אנדרסן, 2022

גן ציבורי הופיין, 2022

# שיכון לדוגמה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## טיפולוגיות במרחב - גנים ציבוריים - גן בארט מדשאה מרכזית



**גן ציבורי בארט - מדשאה מרכזית**  
 כחלק מתפיסה כוללת למגוון השטחים, ובהשראת הגן הקיבוצי תוכננה במרכז השכונה מדשאה מרכזית נרחבת. פיתוח הגן סביב המדשאה הוא מינימליסטי וכולל שבילים היקפיים וגינות הכולל שיחים ועצים בשולי המדשאה ובתווך שבין השביל לבתים.



חלל מרכזי בין מבני שיכון - המדשאה המרכזית של שיכון לדוגמה בגן ציבורי בארט, 2022

מרחב הגן נשאר דומה למצבו המקורי במבנה ובפרטים ייחודיים דוגמת שביל אריחי בטון ופתחי נטיעה מרובעים עם חלוקי אבן גיר. עובדה זו מקדמת את היכולת לשקם ולטפח את ערכיהם ההיסטוריים של מערכות השבילים, התכסית רכה, עם אחוז נמוך של שטחים מרוצפים, עצים בוגרים, חללי גן ופרטי מקור כגון קירות, שבילים ערוגות ועוד.



פתח לעץ עם חיפוי חלוקי נחל לבנים - פרט מקורי של יהלום וצור, בגן ציבורי בארט, 2022



שביל מרכזי היקפי אריחי בטון מקוריים ומדשאה מרכזית בגן ציבורי בארט, 2022



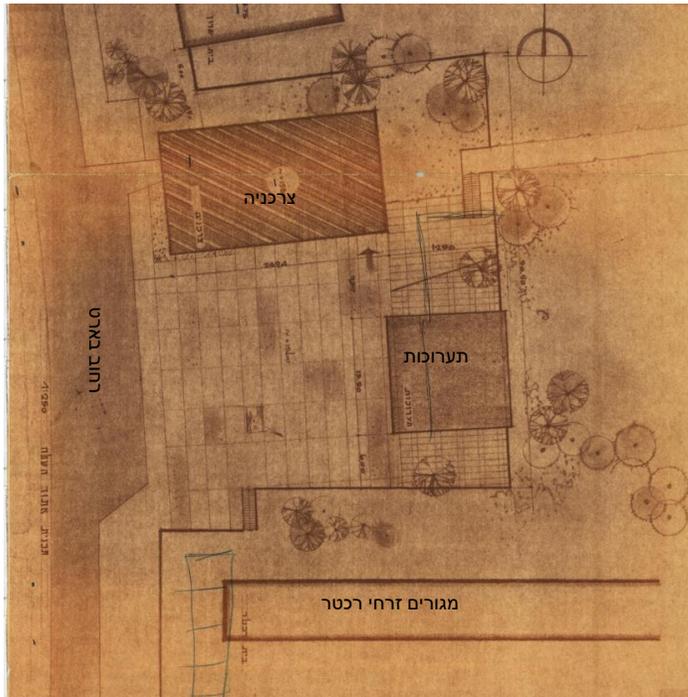
מעבר מרחוב בארט לכיוון גן ציבורי בארט, ברקע עבודות התחדשות של מבני איינשטיין, 2022

# שיכון לדוגמה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

טיפולוגיות במרחב - הרחבה ציבורית - מרכז בארט



**רחבה ציבורית - מרכז בארט**  
 רחבת בארט מתוכננת כרחבה ציבורית וכמרכז שכונתי סמוך למגורים, מסחר ושרותי דואר. הרחבה תוכננה כמרכז תרבותי עם מבנה לתערוכות, שלא בוצע.



מבט לכיוון מזרח מהרחבה לגן הופייז, 2022



מבט מכיוון צפון לרחבה ולבית זרחי רכטר בארט, 2022



מבט לכיוון המרכז המסחר, 2022

רחבה ציבורית בסגנון מודרניסטי תוכנית סביבה מרכז בארט - שיכון לדוגמה, ר. הבנט, 1963, ארכיון מנהל הנדסה, עיריית ת"א-יפו

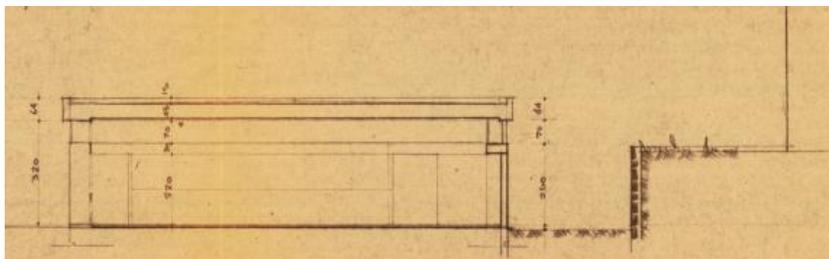
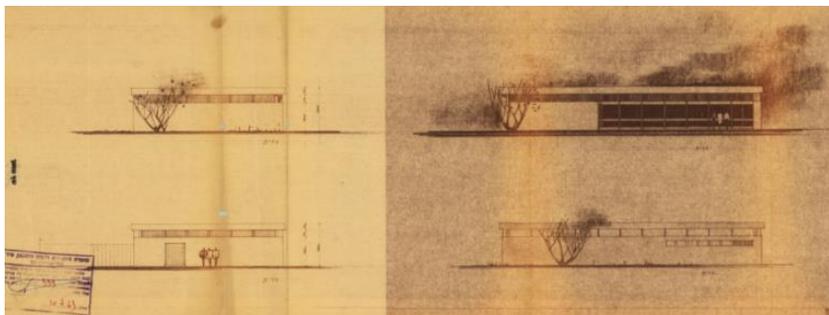
מחקר ותייעוד: המעבדה לחקר הנוף המעוצב  
 אדר' נוף פרופ' טלי אלון מוזס  
 אדר' נוף ד"ר יעל סופר

ינואר 2025

מרחב נופי אורבני בתל אביב-יפו | שנות ה-50-70

# שיכון לדוגמה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

טיפולוגיות במרחב - רחבה ציבורית - מרכז בארט



קיר ערוגה מארחי בטון ברחבה הציבורית של המרכז המסחרי ברוזדקי ברמת אביב א', 2021



מקרא צמחיה:  
3 צפצפה מכסיפה / שחורה  
4 אורן הצנובר / קנרי  
6 צאלון נאה  
7 פיקוס חלוד

## רחבה ציבורית - מרכז בארט

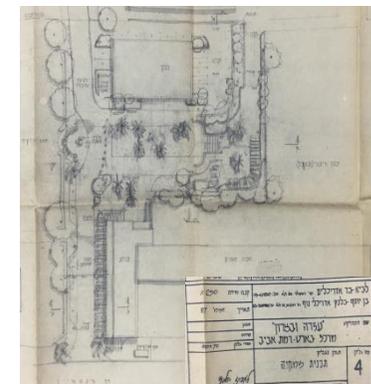
- תכנית הרחבה תוכננה על ידי יהלום וצור. התוכנית קושרת את המבנים ברחבה בסגנון מודרניסטי, מינימליסטי בקווים נקיים ובגיאומטריה אורתוגונלית.
- עיצוב הרחבה מהווה המשך צורני וחומרי לעיצוב המרכז המסחרי בברודזקי, רמת אביב א'.
- הרחבה חולקה לשני מפלסים - מפלס המשכי לרחוב ולמסחר מרוצף עם פתחים לעצים ומפלס מוגבה עם מדשאה ועצים הקושר את הרחבה למבני המגורים שמדרום.
- תכניות ההתחדשות של הרחבה נעשו ביוזמת עזרה וביצרון בשנת 1987 אך לא יצאו לפועל. בתחילת שנות ה-2000 בוצעו במקום 2 ערגות בכניסה מרחוב בארט ורמפה נגישה לגן הופיין.
- התוספות לא שינו או פגעו בחלל הרחבה. הרחבה, צורתה והחלל המרכזי כולל פרטי הפיתוח, ריצופים קירות וצמחיה נותרו במתכונתם המקורית.



קיר ערוגה מארחי בטון ברחבה הציבורית של המרכז המסחרי ברוזדקי ברמת אביב א', 2021



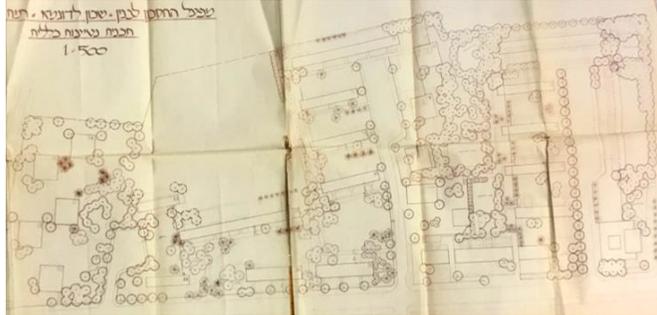
ריצופים, קירות ערוגה וישיבה מארחי בטון בפרטים מקוריים של יהלום וצור, פרטים דומים בוצעו גם ברחבת המרכז המסחרי ברחוב ברוזדקי, ובשדרות אבנר, רמת אביב א' בשנת 1959, צילום 2022



תכנית להתחדשות רחבת בארט שלא יצאה לפועל, לדר בלנק אדריכלים, ארכיון אגף שפ"ע עירונית ת"א-יפן

# שיכון לדוגמה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## טיפולוגיות במרחב - מרחב סמי ציבורי - מקבץ מבנים ברחוב הופיין



למרחב הסמי ציבורי בשיכון לדוגמה תפקיד מהותי ביצירת קישוריות ורציפות פיזית וויזואלית בין השטחים הפתוחים. המעברים והשבילים במרחבים אלו משמשים את הציבור בעוד השטחים הפתוחים הסמוכים להם מנוצלים ומטופחים על ידי דיירי הבניינים.

עם זאת קיים מנעד של פתיחות בין המבנים לשטחים הפתוחים ובחלק מהמרחבים מוצבות גדרות לתיחום ולשימוש פרטי במקום.



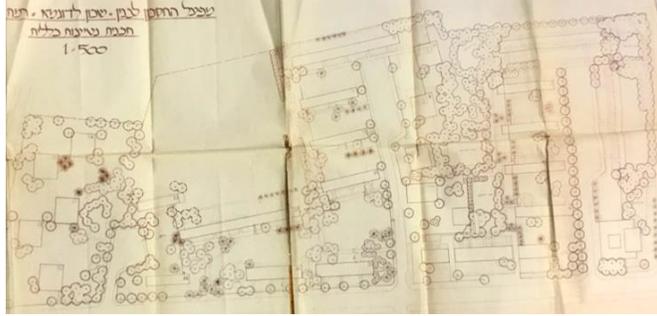
מרחבים סמי ציבוריים מטופחים בשימוש דיירי הבניינים ברחוב הופיין, 2022



שביל המעבר מגן הופיין לרחוב הופיין עובר במרחב סמי ציבורי, 2022

# שיכון לדוגמה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## טיפולוגיות במרחב - מרחב סמי ציבורי - מקבץ מבנים ברחוב הופיין



למבטים דרך קומות הקרקע תפקיד חשוב ביצירת האופי הרצוף והמקושר. לפיכך השמירה עליהם מהותית על מנת לשמר את תכונות המרחב ההיסטורי בין מרחבים סמי ציבוריים סביב המבנים ברחוב הופיין.

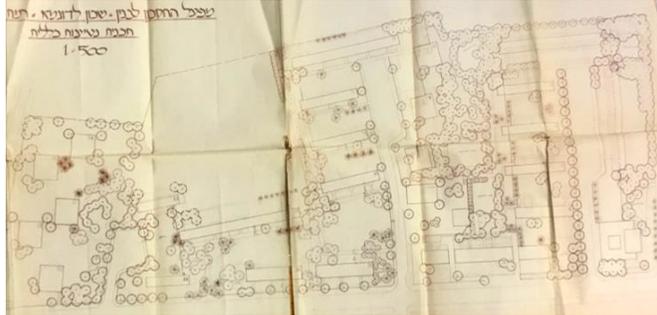


צורות שונות להפרדה ולתיחום בתוך המרחב הסמי ציבורי, במרכז, הפרדה באופן הטיפוח של המרחב מחדדת את תחושת השייכות סמוך למבנה. משמאל יצירת חסם הפרדה בגדר פיזית בין המעבר לשטח הסמוך למבנה, הופיין, 2022

מבט בין שטחים סמי ציבוריים דרך קומת קרקע, הופיין 2022

# שיכון לדוגמה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## טיפולוגיות במרחב - מרחב סמי ציבורי - מקבץ מבנים ברחוב הופיין



### חצר רב קומות הופיין 2:

מרחב ייחודי בשיכון תאשר וכנן על ידי פרלשטיין ויהלום וצור.

תוכנית הגן בסגנון מודרניסטי, מינימליסטי בקווים נקיים ובגיאומטריה אורתוגונלית.

בגן שולבו פרטי פיתוח מקוריים מגרנוליט יצוקה בחלוקים משני גוונים - בהיר וכהה.

בגן שולבה מדשאה, שיחים ועצים בשולי המגרש. נטיעות וושינגטוניות מלוות את הקווים האורתוגונליים ומדגישות אותם.

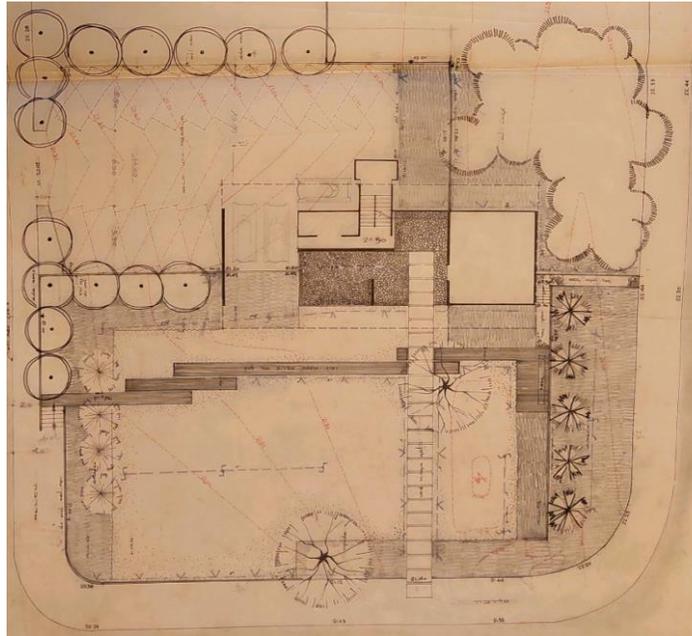
נטיעת עצים רחבי עלים מדגישה את הכניסה.

החלל המקורי, תכנית השלד ומרבית פרטי הפיתוח המקוריים נותרו בגן במצבי שימור משתנים.

הגן משקף את המעבר הסגנוני של אדריכלי הנוף יהלום וצור לשילוב של ברוטליזם ומודרניזם בסוף שנות ה-60 ותחילת שנות ה-70, ממודרניזם מינימליסטי ברמת אביב א' ובמרחבים הציבוריים של שיכון לדוגמה לברוטליזם בקמפוס אוניברסיטת תל אביב, רחבת מזויאון תל אביב וגן הפסלים במזויאון.

הגן הוא אחת היצירות הראשונות של המתכננים בו משולבות יציקות גרנוליט ועבודות בבטון חשוף.

בגן פרטי, האיכות והעושר בפרטים בולטים לעומת הפשטות בה תוכננו המרחבים הציבוריים.

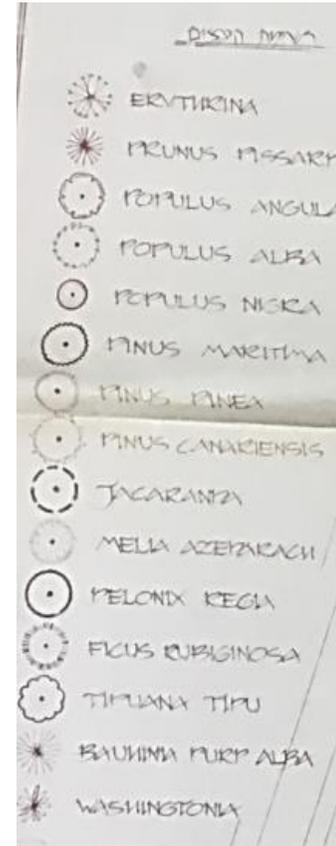
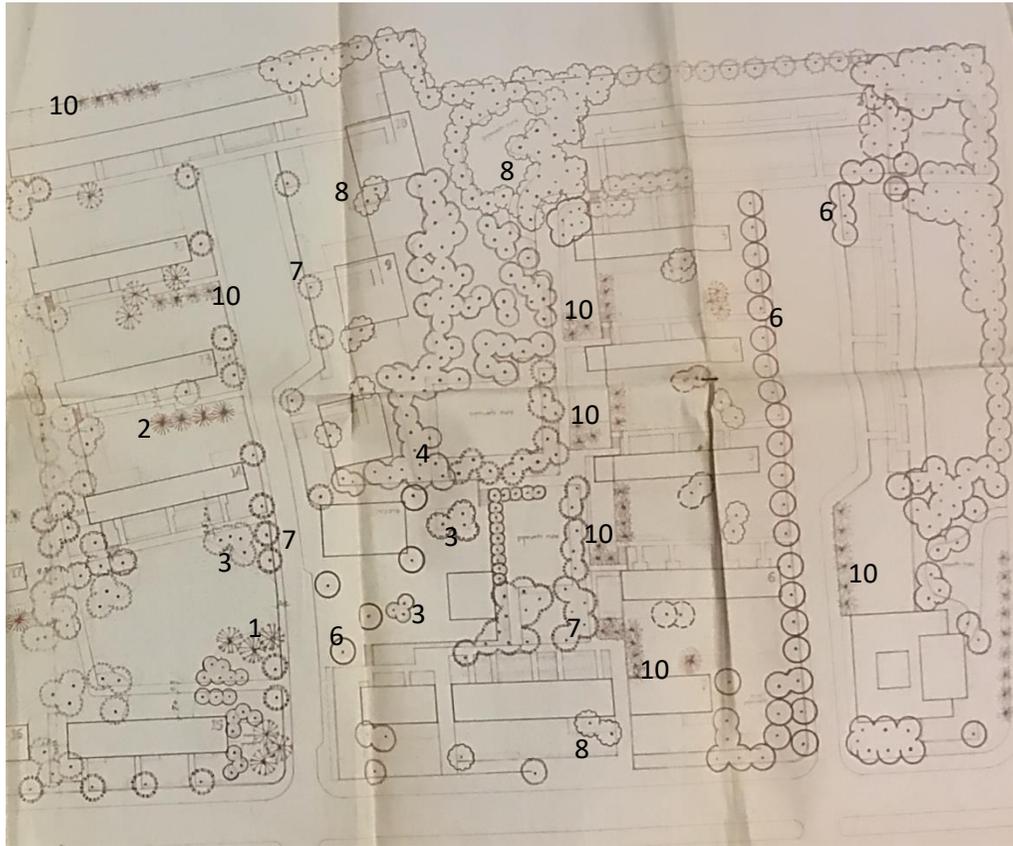


תוכנית בית רב קומות - שיכון לדוגמה, ליהלום ד. צור, 1961. אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי לאדריכלות.

שביל כניסה יצוק בגרנוליט בהירה ומדשאה בשיפוע מתון, הופיין 2, 2022

# שיכון לדוגמה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון – צמחיה, בארט והופיין



תכנון ושיתלת העצים מיזגה את הסגנון הפסטורלי והאקלים הישראלי בחורשות, קבוצות ובודדים. העצים מספקים שטחי צל משמעותיים ויוצרים חללים אינטימיים או מוקדים ויזואליים לאורך השבילים.

ברחבות ולצד מבנים אומץ הסגנון המודרני באמצעות שיתלת מינים פיסוליים כגון צפצפה, צאלון וושינגטוניה בערוגות גיאומטריות.

ברחבה של מרכז בארט תוכננו מקבצי עצי צפצפה ועצי צאלון בודדים בפתחי נטיעה וערוגות.

בגן הופיין תוכננה חורשה ובה אורנים, מכנף נאה ופיקוס חלוד.

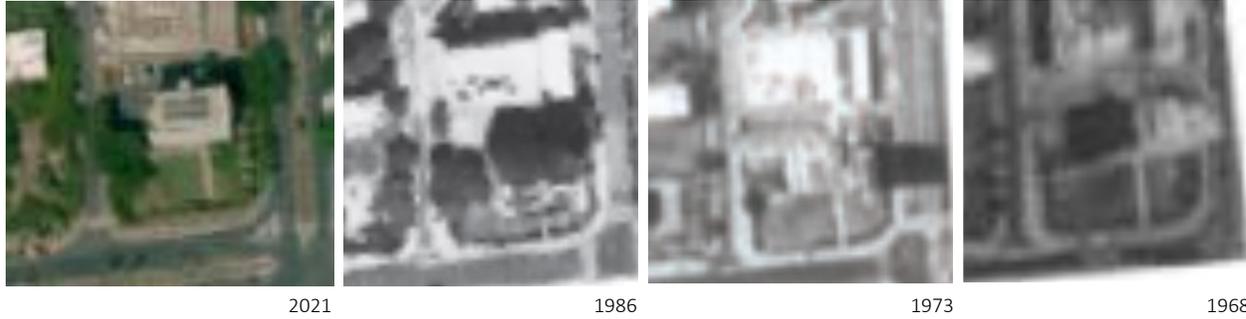
לאורך רח' הופיין תוכננה שדרה של עצי צאלון.

תכנית גן בהדצקי 1967, יהלום, צור, ארכיון אגף אגף שפ"ע, עיריית ת"א-יפו

- 1 אלמוגן
- 2 שזיף פיסרדי
- 3 צפצפה מכסיפה / שחורה
- 4 אורן הצמנבר / קנרי
- 5 סיגלון
- 6 צאלון נאה
- 7 פיקוס חלוד
- 8 מכנף נאה
- 9 בוהיניה
- 10 וושינגטוניה

# שיכון לדוגמה - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

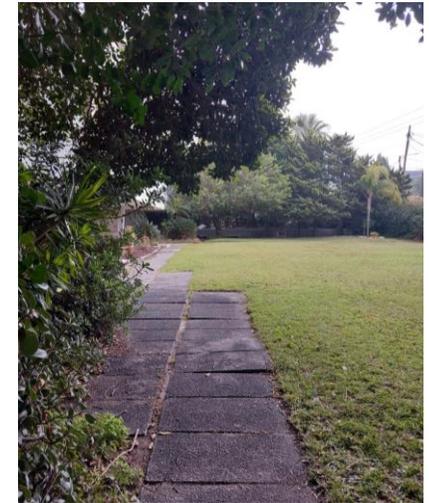
## טיפולוגיות במרחב - שטח פרטי פתוח - רב קומות הופיין 2, פינת איינשטיין



1968 1973 1986 2021

### חצר רב קומות הופיין 2:

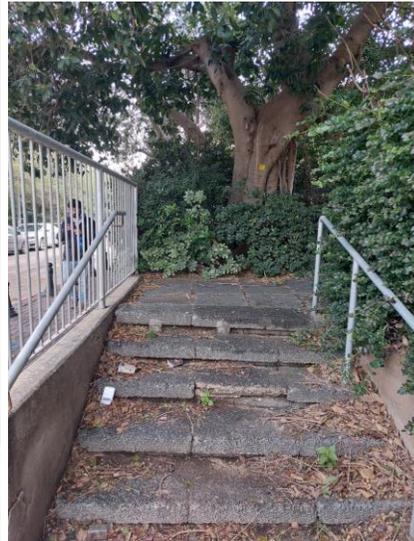
ניתוח תצלומי אוויר מצביע על שינויים בגן שבוצעו בשנות ה-80, ולאחריהם שיקום ושיפוץ חלקים בגן לפי התכנית המקורית. שינויים מרכזיים שחלו בתכנית הם ביטול הכניסה מכיון רחוב חיים לבנון והוספת ערוגה סמוך לרחבת הכניסה לבית.



שביל כניסה מקורי מכיוון הופיין, 2022



ערוגה חדשה בכניסה לבניין, חומר וצורניות שאינם תואמים את התכנית. 2022



גרם מדרגות מאריחי גרנוליט כהה מכיוון רחוב הופיין. 2022



מבטים לקיר תמך מבטון עם ספסל וגיבון בסמוך לרחוב חיים לבנון. הכניסה ההיסטורית מכיוון רחוב חיים לבנון נחסמה עם השנים. 2022

מתוך סקר טבע עירוני של עיריית ת"א -  
אתר טבע נקודתי 54 - גן טאגור:

תאור כללי:

חורשה ברמת טיפול אינטנסיבית המשמשת כגינה ציבורית לתושבי השכונה.

מאפיינים:

תצורת צומח: חורשה

צומח: צמחיית בר

בעלי חיים: ציפורי שיר, קיפודים

חזות כללית: שטח ציבורי הכולל אזורים בעלי מאפיינים ושימושים שונים ומספר תצורות פיתוח: מדשאות, חורשות, שיחיית נוי. בשטח תשתיות לקליטת קהל כגון ספסלי ישיבה, שבילים, מדשאות, פינת משחק, מתקנים, מים.



מראה כללי - מתוך גוגל - street view



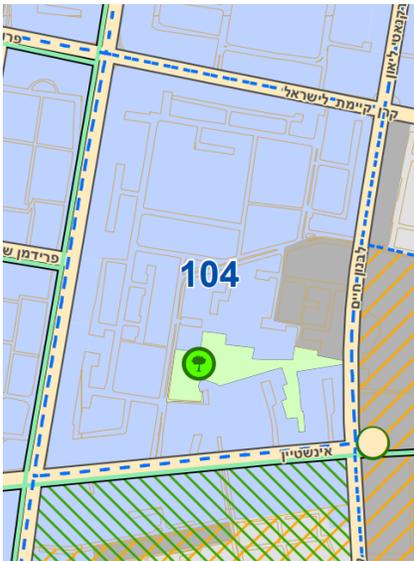
מראה כללי - מתוך גוגל - street view

גנים וחורשות (מתוך סקר תשתית טבע עירוני, 2012, עמ' 21):

אתרים אלו מתחלקים למספר סוגים בהתאם לרמת הפיתוח, השימוש והאחזקה. במקומות בהם מתקיים טיפול אינטנסיבי תדיר הכולל ריסוס, כיסוח, שתילה המגוון ביולוגי נמוך והוא כולל בעיקרו מינים מלווי אדם שהסתגלו לסביבת האדם כגון: קיפוד מצוי, עטלף פירות, חרדון מצוי, שממית בתים. בולטים בנוכחותם מיני ציפורי שיר יציבות ביניהם מינים פולשים ומינים חולפים בעונת הנדידה. מגוון הציפורים בעיר כולל קבוצות שונות ומגוונות בהתאם למקומות חיות שונים ולעונות השנה. מבין המינים היציבים והמקיצים מצויות ציפורים שיר כגון: ירקון, חוחית, צופית, בולבול, ירגזי, שחרור, סבכי שחור ראש. חורשות בהם נעשה שימוש במגוון עצים בדגש על מיני בר כמו בפארק החורשות בו נטועים אלוני תבור, אלון מצוי, אורן הגלעין ואלה אטלנטית מהוות מוקד משיכה לציפורים ויוצרות נישות אקולוגיות המאפשרות התרבות של מינים שונים כדוגמת עורבנים ונקרים.

מסקנות והמלצות:

גן ציבורי עם תשתית מתאימה להתפתחות בתי גידול טבעיים לצומח ובעלי חיים.



מתוך נספח עיצוב עירוני





סעיפי המלצה בנושא נופים אורבניים-היסטוריים:

הקשרים רחבים אלו כוללים. ממדים לא־מוחשיים של מורשת, הקשורים למגוון ולזהות. (סעיף 9)

נוף אורבני היסטורי כחלק ממערכת כוללת של פיתוח בר קיימא. (סעיף 10)

תפיסת הנוף האורבני-היסטורי שמה לה למטרה לשמר את איכות הסביבה האנושית, לשפר את השימוש היצרני ובר קיימא של מרחבים אורבניים, תוך הכרה באופי הדינמי שלהם, ולקדם את המגוון החברתי והתפקודי שלהם. הגישה משלבת את המטרות של שימור המורשת האורבנית עם מטרות הפיתוח החברתי והכלכלי. היא נטועה ביחסים מאוזנים ובני קיימא בין הסביבה האורבנית לסביבה הטבעית, ובין הצרכים של דור ההווה ודור העתיד בשילוב הירושה מהעבר. (סעיף 11)

תפיסת הנוף האורבני-היסטורי רואה בגיוון תרבותי וביצירתיות נכס חשוב לפיתוח אנושי, חברתי וכלכלי, ומספקת כלים לניהול שינויים פיזיים וחברתיים, כדי להבטיח שהתערבויות עכשוויות יהיו משולבות בהרמוניה עם המורשת בסביבה היסטורית ויובאו בחשבון הקשרים אזוריים. (סעיף 12)

תפיסת הנוף האורבני-היסטורי לומדת ממסורות ומתפיסות של קהילות מקומיות תוך כיבוד ערכים של קהילות לאומיות ובין-לאומיות. (סעיף 13)

מאפייני רצף המרחבים בהקשר לסעיפי ההמלצה:

**קשרים רחבים וממדים לא מוחשיים**  
קרבנותה של האוניברסיטה לשכונה, הוביל מאז הקמתה ועד היום לאחוז גבוה של אקדמאים וסטודנטים הגרים בה. אלו תורמים לצביון הקהילה המקומית.

**שיכון לדוגמה- דוגמה לשכונה בת קיימא**  
תכונותיו של שיכון לדוגמה כמרחב בר הקיימא באים לידי ביטוי במגוון רבדים: רקמת המרחב הפתוח הינה ברובה תכסית רכה המאפשרת חלחול והשהיית מי נגר, התפתחות בתי גידול טבעיים ועשירים במיני צומח ובעלי חיים. העובדה כי תנועת הולכי הרגל והאופניים מתנהלת בעיקר במרחב הפתוח מאפשרת קישוריות, הליכתיות וקהילתיות במרחב. כל אלו הופכים את השיכון לדוגמה חשובה לתכנון בר קיימא. עקרונות התכנון שנשמרו לאורך כל השנים, מסייעים כיום לחיזוק מגמות קיימות וטבע עירוני שהתושבים, גופים ירוקים והעירייה מקדמים בשכונה.

**מתחם התחדשות עירונית**  
שיכון לדוגמה, בולט כיום כמרקם ייחודי נופי עירוני היסטורי בעל ערכים אדריכליים, סביבתיים וקהילתיים. לצד ערכים אלו, תכנית המתאר מגדירה את כל אזור השכונה כמתחם להתחדשות עירונית בעיקר בהיבטי מגורים. תיק התיעוד של השיכון שהוכן ב-2015 והמחקר הנוכחי מעלים את סוגיית השמירה על המרחב של השיכון בין רחוב טאגור, אינשטיין חיים לבנון ועד נווה אביבים.

לפיהם התחדשות במתחם זה צריכה להפוך את הערכים הנופיים והאדריכליים ההיסטוריים למחוללים ולמנוע של התחדשות רגישה המשמרת את תכונות המקום.

\* ההגדרות לקוחות מתוך המלצה בנושא נופים אורבניים-היסטוריים, (UNESCO, 2011) סעיפים 8-13, תרגום הוועד הישראלי לאונסקו, משרד החינוך ומנהל שימור רשות העתיקות

### הערכה:

המרחבים הנופיים בשיכון לדוגמה הינם בעלי ערך נופי היסטורי גבוה כרקמה וכמרחבים מוגדרים בני עצמם. המרחבים כוללים גנים ציבוריים, חורשות, שטחים סמי ציבוריים - נחלת הכלל, רחבה ציבורית במרכז מסחרי ושטח פרטי.

אופי המרחבים, צורתם, מידת אחזקתם, הרכב הצמחייה וחומריותם, נקבעו ביחס למקבצי המבנים הסמוכים להם. המרחב הפתוח של השיכון מספק רצף מקושר, פיזית וויזואלית בין מקבצי המבנים והרחובות. המרחב מזמין למעבר, שהיה, אינטראקציה ופעילות.

במרחב מיושמים עקרונות ברי קיימא ובהם קישוריות, הליכתיות, הקהילתיות, השהיית מי נגר ובית גידול עשיר בצומח ומגוון בעלי חיים. סגנון פיתוח המרחבים ופרטי הפתוח ממשיכים את שפת העיצוב שגובשה מספר שנים קודם לכן ברמת אביב א'. השפה משקפת את יצירתם הייחודית של יהלום וצור שמיזגה באותן שנים עקרונות תכנון נוף פסטורלי בגנים לצד צורניות מודרניסטית ופרטי פתוח מינימליסטיים מחומרים זמינים וצנועים. המרחב הפרטי של רב הקומות בהופיין 2 מייצג את אימוץ הברוטליזם כסגנון תכנון במרחב הפתוח. מרבית המרחבים שמרו על אופיים במהלך 60 שנות קיומם כולל פרטי פיתוח רבים מקוריים.

**איכות המרחבים ומידת השתמרותם הינה מנוע חשוב, בעל ערך רב לשמירה ושילוב הנוף ההיסטורי בהווה ובעתיד.**



מלמעלה למטה: טיפולוגיות של מרחבים נפיים היסטוריים בשיכון: גן ציבורי, רחבת מרכז מסחרי, מרחב סמי ציבורי בין מגורים, שטח פרטי פתוח

- שטח ציבורי פתוח
- שטח סמי ציבורי פתוח - נחלת הכלל
- שטח פרטי פתוח
- רחבה ציבורית



מרחבים נפיים היסטוריים על רקע תצ"א שיכון לדוגמה, 2021, מתוך: GIS עיריית ת"א-יפו

### המלצות כלליות לשמירת המרחבים:

1. **רצף המרחבים** בשיכון מהווים מרחב נופי עירוני היסטורי ובו ערכים מוחשיים ובלתי מוחשיים ייחודיים לתקופת המחקר 1950-1970. הכרתו כרקמה נופית היסטורית וקביעת עקרונות תכנון כוללים לרצף ולכלל המרחבים, מהותיים לשמירת רוח המקום. לפיכך בכל התערבות וביצוע עבודות פיתוח במרחב יש להיעזר בידע שנצבר במחקר המרחבים, בהמלצות ובהנחיות המחלקה לשימור.

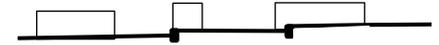
2. **רקמה מרחבית מקושרת, פיזית וויזואלית**. יש לשמור על רצף המעבר והמבטים בין המרחבים. צורות המרחבים, ייעודם, מיקום העצים הבוגרים ויחסי הבינוי סביב המרחבים מהותיים לשמירת רצף זה. ב. הטיפול בצמחיה העבותה בין מרחב אנדרסן למדשאה הגדולה היא דוגמה מתבקשת לטיפול ברצף הפיזי והויזואלי בין מרחבי השכונה.

ג. במרחבים הסמי ציבוריים - חצרות משותפות - יש לשמור על זכות מעבר הציבור בתוך המגרשים כחלק ממארג של מעברי חוץ-פנים בין המרחבים. לשם כך אין להקים גדרות וחסמים בין המרחבים ובתוכם.



מעבר פיזי ומבט למרחב פתוח דרך מבנה מגורים, זכות מעבר הציבור במרחב הסמי ציבורי הינה תכונה ייחודית לשימור במרחבי השיכון

**3. טופוגרפיה:** פני הקרקע המבוססים על מפלסים מעוצבים בהתאמה למקבצי הבינוי. יש לשמור המפלסים ועל קירות התמך היוצרים אותם במרחב עצמו ובין המרחבים, המגרשים והחלקות כדי לאפשר את רצף המעבר הקיים.



חתך עקרוני מזרח מערב דרך גן הופיין, שיכון לדוגמה

**4. תכנית קרקע רכה:** יש לשמור על האחוז הגבוה של התכניות הרכות: קרקע חשופה, גינון ושטחים אקסטנסיביים כמשאב בר קיימא וכמאפיין מרכזי במרחב הפתוח.

**5. יש לשמור על העצים הבוגרים ועל הרכב הצמחייה:** העשיר במיני שיחים משתרעים ומדשאות בשטחים המגוננים ושטחי צמחיה עונתית בחורשות

**6. סגנונות פיתוח:** יש לתכנן תוך התחשבות בשפת העיצוב הקיימת ובסגנונות המאפיינים את רצף המרחבים בהתאמה לקיים בהם: מודרני, מינימליסטי פסטורלי וברוטליסטי.

**7. פרטי פיתוח:** במרחב השיכון פרטים ייחודיים המשכיים לרמת אביב א' ברמות שימור משתנות. יש לשקם ולשמר פרטים כגון קירות כורכר, קירות מאריחי בטון, ריצוף יציקות גרנוליט, שילוב חלוקי נחל בערוגות עצים.

**8. דינמיות:** כבכל סביבה חיה ודינמית ניתן להוסיף ולהחליף מיני צמחיה, ריהוט גן, מתקני משחק תוך שמירה על סגנון ויחסי מידות וצורה המשכיים לקיים.



**המלצות תיק תיעוד רמת אביב ב' המגוון שבאחידות פלג אדריכלים:**

**שמירה על אופי המרחב הציבורי של השכונה.**

יש לתת חשיבות עליונה לשמירה על קומת קרקע פתוחה ונגישה ללא מגבלות וחסמים.

**שבילים:** חיזוק מערכת השבילים להולכי רגל ואופניים בשכונה. תכנון 'שבילי על' הקושרים את כל השכונה ומחזקים את הקשר אל הדפנות שלה.

**טיפול בחסמים קיימים:** במערכת השבילים (גדרות, מבני ציבור).

**יצירת זיקות הנאה:** המאפשרות מעבר ציבורי בנקודות מוגדרות דרך קומות עמודים וחצרות של בנינים קיימים.

**חניות:** תכנון השכונה סביב חניות פתוחות משותפות, מגדיל את השימוש במרחב הציבורי ובשבילים בין מגרשי החניה של הבניינים.

מומלץ לשמור ככל הניתן על מאפיין זה של השכונה, לחזק אותו ולנסות להימנע ככל הניתן מחניונים תת קרקעיים פרטיים.

יש להקפיד כי פתרונות החניה החדשים וגישה אליהם לא יצרו חסמים אשר יגבילו את התנועה במרחב הציבורי של השכונה.

**שימושים בקומת קרקע:** בבניינים קיימים ובבניינים חדשים ניתן לאפשר שימוש לשטחים ציבוריים/שטחים מניבים בקומת קרקע.

**דירות גן:** יש לשמור מפלס הקרקע כמרחב ציבורי.

אין לאפשר הפיכה של דירות קומת קרקע בבניינים קיימים לדירות גן ואין לאפשר תכנון של דירות כאלה בבניינים חדשים.

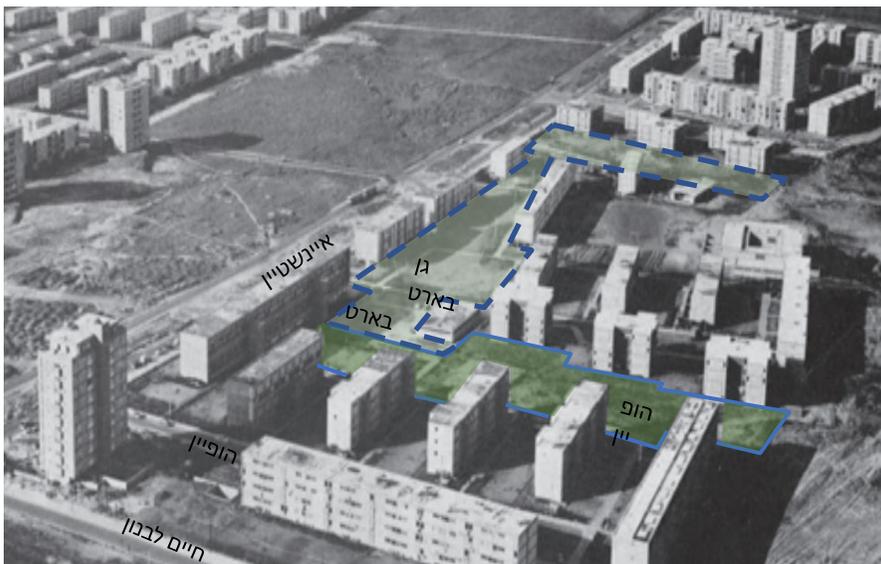
**צמחיה:** יש לשמור על הצמחייה הקיימת ולהכין תכנית עיצוב נופי לכל השכונה.

**פיתוח:** יש לשמור על אופי החומרים המקוריים בפיתוח: גדרות כורכר, שבילים מבטון מסורק ועוד.

**שמירה על מרחבים:** חלילים ומיבננים בעלי ערך - דרך ללא מוצא - הופיין - דרך ללא מוצא - בארט, - דופן רחוב איינשטיין.



ז'ר כורכר קושר בין שפת הגן הציבורי למרחב סמי ציבורי מעבר דרך קומת הקרקע מאיינשטיין לגן הופיין



מבט ממועף הציפור אל שיכון לדוגמה, שנות ה-60. מתוך: המגוון שבאחידות, רמת אביב ב' - משיכון לדוגמה לשכונה לדוגמה, (2015). גל פלג אדריכלים

## גן הופיין

# גן הופיין כללי

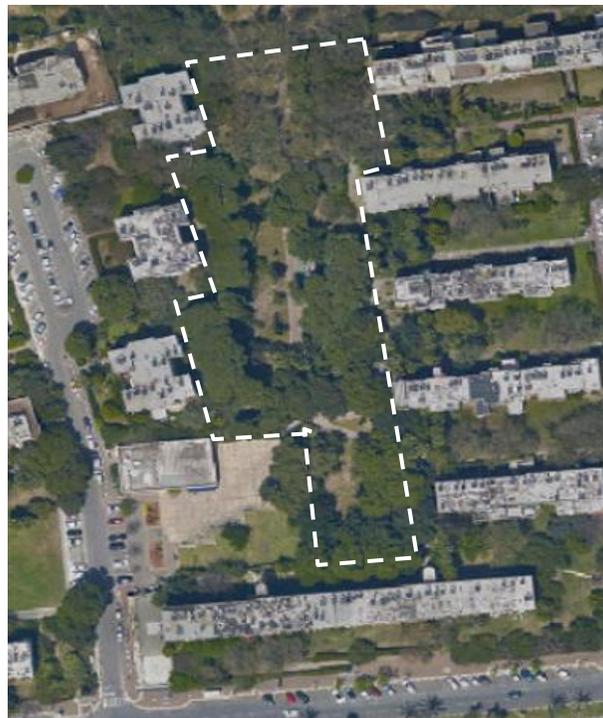
כתובת: בארט 2-6

גוש חלקה: 6649 ; 246

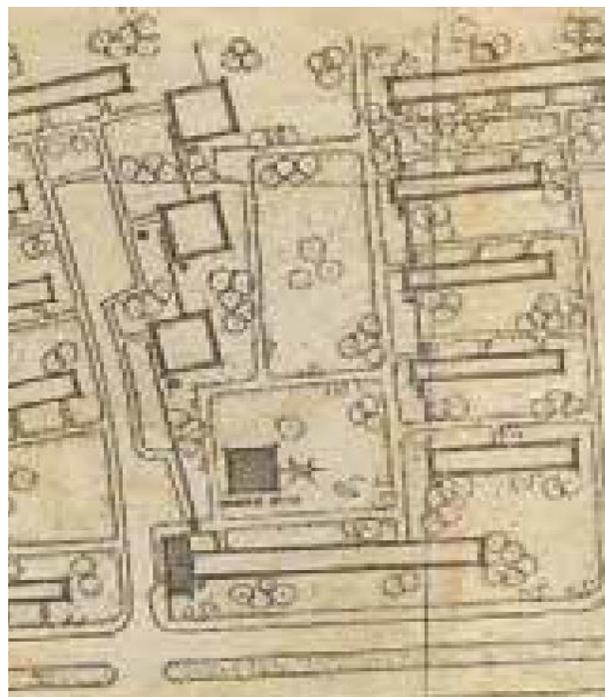
גודל: 5.5 דונם

מתכנן: ליפא יהלום ודן צור

שנת הקמה: תחילת שנות ה-60

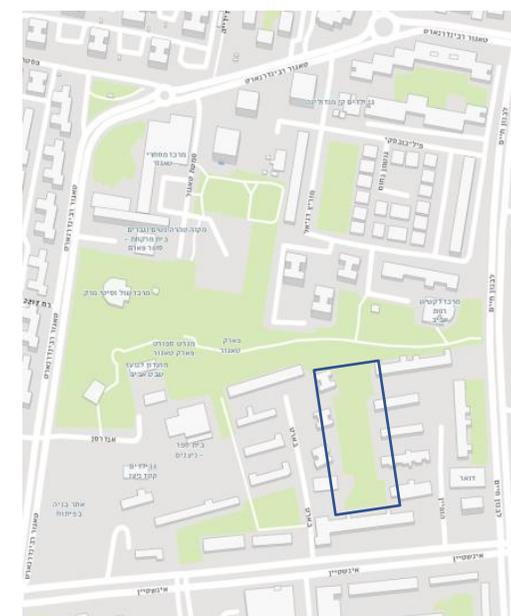


גן הופיין על רקע תצ"א 2021 gis ת"א-יפו



מקטע מתוך תוכנית כללית ראשונית של 'שיכון לדוגמה', 1963

גן הופיין תוכנן כגן ציבורי מרכזי בשיכון לדוגמה. בדומה למרחב הנופי של רמת אביב א' הגן תוכנן בהשראת ה"גן הקיבוצי" כמרחב פתוח המקשר בין מבני המגורים הציבור והשימושים הקהילתיים. הגן תוכנן ובוצע כחורשה אקסטנסיבית עם 2 מוקדי משחק, שבילים וספסלי מנוחה. במהלך עשרות שנות קיומו נערכו בו שינויים קלים בלבד כגון החלפת ריצוף, הוספת שביל, החלפת מתקני משחק וריהוט הגן. צמחיית הגן הבוגרת נשמרה אך זקוקה לטיפוח ולתחזוקה.



גן הופיין 2022

ינואר 2025

מרחב נופי אורבני בתל אביב-יפו | שנות ה-50-70

מחקר ותיעוד: המעבדה לחקר הנוף המעוצב  
אדר' נוף פרופ' טלי אלון מוזס  
אדר' נוף ד"ר יעל סופר

# גן הופיין - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

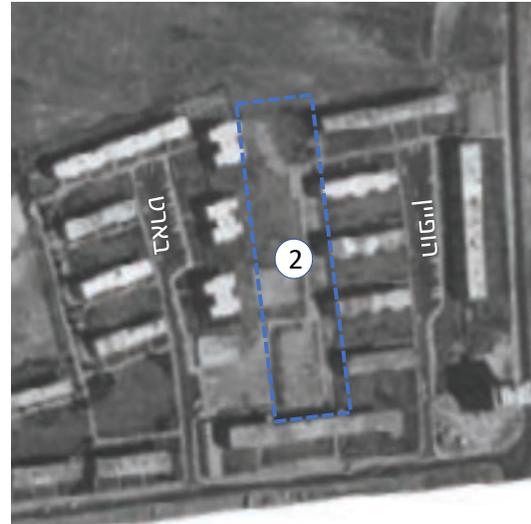
תצ"א היסטוריות

## ניתוח תצ"א בין השנים 1959 ל-1986

1. סוף שנות ה-50, עבודות עפר ראשונות להקמת השיכון.
2. פיתוח הגן בתחילת שנות ה-60 כלל סלילת שבילים, נטיעת עצים, מדשאה בדרום הגן, ובניית רחבות ריבועיות.
3. בשנות ה-70 וה-80 חלל הגן השתנה כתוצאה מצימוח החורשה, אך לא בוצעו שינויים בשלד הגן.



1968, צמיחת עצים במרחב סמי ציבורי, נטיעות גן הופיין, פיתוח רחבת בארט



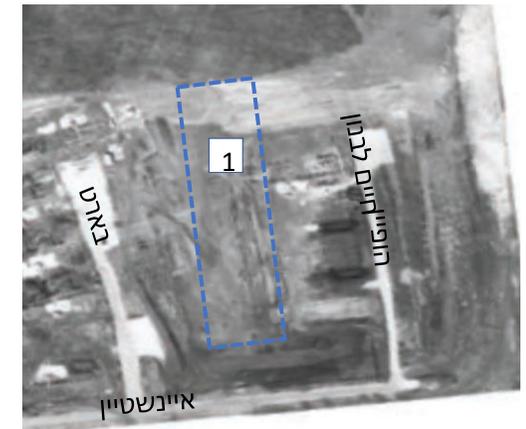
1963, סיום בנייה פיתוח הגן - שבילים, רחבת משחק וכנראה מדשאה מול מבנה בלוק דרומי



1986, שבילים, רחבות משחק ועצים בוגרים



1973, צמיחה של העצים בשולי הגן, פיתוח ונטיעות במרכז



1959, סלילת רחובות ותחילת עבודות עפר בשטח שיכון לדוגמה

\* מקור תצ"א 1959-1986: גל פלג אדריכלים (2015). תיק תיעוד רמת אביב ב'

# גן הופיין - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

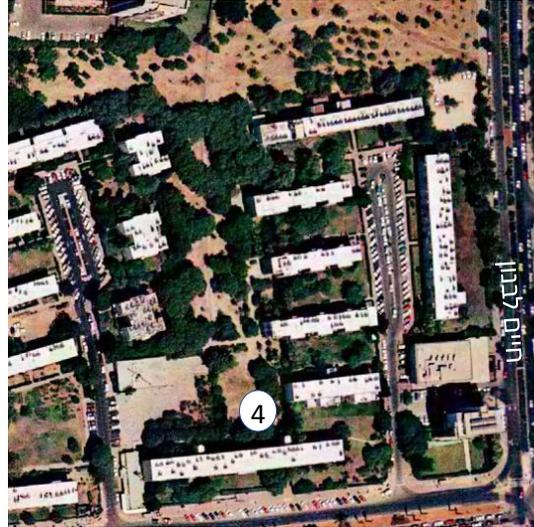
תצ"א היסטוריות

ניתוח תצ"א בין שנות ה-90 לשנת 2022

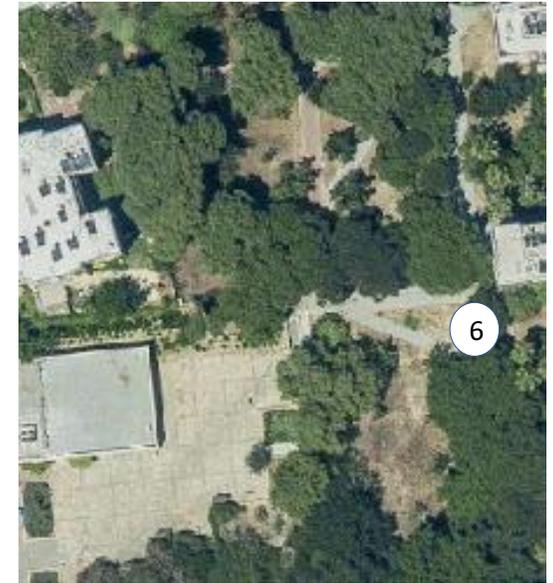
4. בסוף שנות ה-90 לא חלו שינויים במבנה הגן והוא הווה חורשה אקסטנסיבית. השטח הדרומי ללא מדשאה
5. בתחילת שנות ה-2000 - נוספו מתקני משחק צבעוניים במרכז הגן.
6. בשנת 2014 הוחלף הריצוף ונוסף שביל משני חוצה לכיוון מזרח.
7. כיום, במערב שיכון לדוגמה מבוצעות עבודות התחדשות "עיבוי בינוי".



2002



1997



2022



2014

\* מקור תצ"א 1997-2022 gis ת"א-יפו

### רקמה רציפה של מרחב שטחים פתוחים

בתכנית הכללית של שיכון לדוגמה משנת 1963 בולטת התפיסה של גן הופיין כחלק מרקמה רציפה של מרחב שטחים פתוחים.

- א. מערכת שבילים להולכי רגל המקשרת בין המבנים של השיכון ושל שכונת רמת אביב א.
- ב. מרחב נופי "פסטורלי" ובו מדשאות ועצים בקבוצות ובודדים.
- ג. סגנון ושפה נופית אחידה במרחב.

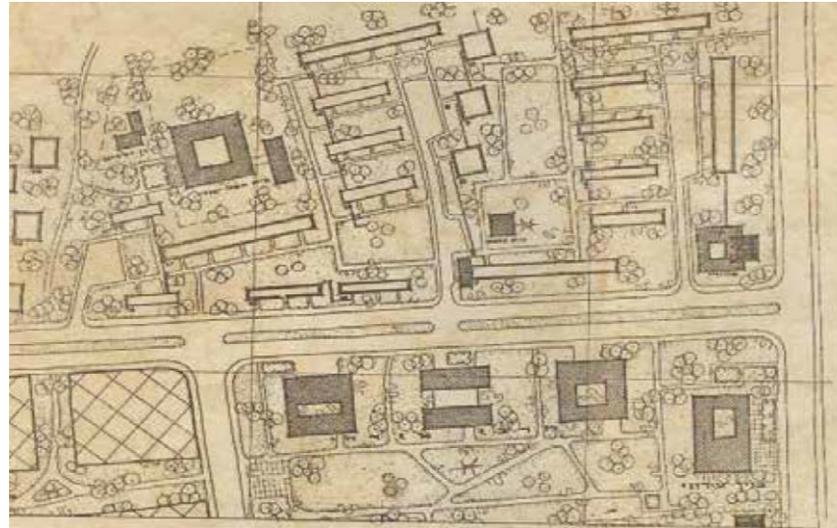
### מרחבים קשורים בעלי אופי ושימושים שונים

תכנית הנטיעות נערכה עבור מפעל חיסכון לבניין שיכון לדוגמה, כתכנית מפורטת לביצוע בתחילת שנות ה-60. בתכנית ניכרת החשיבה הכוללת למרחב כולו בה מצד אחד קיים רצף וקשר בין המרחבים ומצד שני כל מרחב מאופיין בפיתוח נופי שונה.

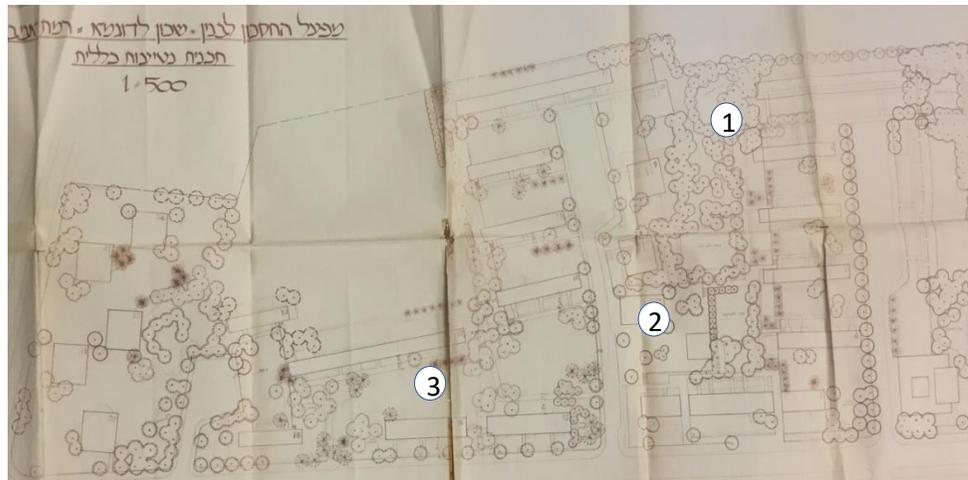
1. גן הופיין עוצב כחורשה אקסטנסיבית עם שבילים ואזורי משחק.

2. רחבת בארט עוצבה כמרחב פתוח ומרוצף להתכנסות ושהיה במרכז השכונתי.

3. גן בארט - המרחב המערבי לרחוב בארט תוכנן כמדשאה מרכזית המשמשת למפגש משחק שהייה ונוי.



תוכנית כללית של 'שיכון לדוגמה', 1963, מתוך: מגזין אתרים נעמה שבתאי ציזר 2016 כי שיכון אינו רק בלוק: דילמות עכשוויות בשימור השיכון הציבורי



מפעל חיסכון לבניין שיכון לדוגמה, תוכנית נטיעות כללית, יהלום, צור. ארכיון אגף שפ"ע, עיריית ת"א-יפו

# גן הופיין - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תצ"א ותכניות מקור



2022



1963



מקטע מתוך תכנית מפעל חיסכון לבניין שיכון לדוגמא, תוכנית נטיעות כללית, יהלום, צור. ארכיון אגף שפ"ע, עיריית ת"א-יפו

- 1 - - - - גבול הגן
- 2 - - - - קיר תמך מכורכר
- 3 - - - - שטח משחקים
- 4 - - - - ערוגות עם וושינגטוניות
- 5 - - - - אלמנט מדרגות משולב בקיר

השוואת תכנית המקור עם תצ"א 1963 ו-2022 מראה כי

גבול הגן בוצע בהתאם לתכניות מקור ובולט כיום בצמחייה הבוגרת ובקירות התמך הגובלים במגרשים.

לאורך הגבול המזרחי ובחזית אייבנשטיין נבנו ונשמרו קירות תמך מאבני כורכר מקומיות.

לפי תכניות המקור הוקמו 3 אזורי משחק.

במפגש בין מגרשי המגורים לגן תוכננו שטחים סמי ציבוריים עם ערוגות נטועות וושינגטוניות. הערוגות מופיעות שוב במפלס המגורים ובגן.

בין מפלסי הגן הוקמו גרמי מדרגות המשולבים בקירות התמך.

שבילי הגן בוצעו כמו בתכנית אך מערך השבילים שתוכנן בין הגן לבלוק לאורך אייבנשטיין בוצע בחלקו.

\* מקור תצ"א 1997-2022 gis ת"א-יפו

# גן הופיין - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - טופוגרפיה

## עיצוב הקרקע למפלסי הבינוי והפיתוח

תכנון השיכון התבסס על המורפולוגיה של הסביבה הקיימת והשיכון תוכנן בשיפוע קל כלפי דרום מערב.

בשונה מרמת אביב א' בה השטחים הפתוחים שימרו את פני הקרקע הקיימים, בשיכון לדוגמה בוצעו עבודות עפר לפילוס השטחים ביחס לבינוי. הגורמים שהביאו לשינוי סגנון הפיתוח.

א. לטובת בניית שיכון לדוגמה הוקצו תקציבים מיוחדים על פני שיכונים אחרים שניבנו באותו זמן.

ב. בתכנון ניתן דגש על הקשר בין יחידות הדיור ואופיין השונה לשטח הפתוח.

המרחב חולק לשלושה מפלסים באמצעות קירות תמך מכורכר ובטון חשוף:

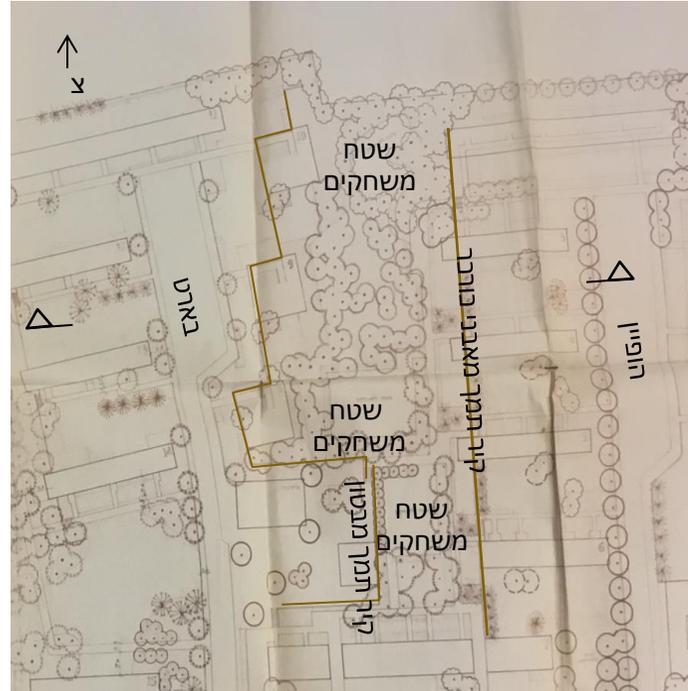
1. מפלס מבני שיכון טוריים סביב חלל מרכזי - רחוב הופיין.

2. מפלס מגורים סביב חלל מרכזי רחוב בארט.

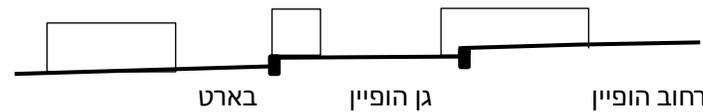
3. גן הופיין כמרחב מקשר המדרג את הפרש המפלסים שנוצר בין חללי השכונה.



מדדגות המקשרות בין המפלס של המבנים אל השטח הציבורי של החורשה. 2022.



קיר להפרדת המפלס של המבנים ורחוב הופיין מהשטח הציבורי של החורשה. 2022.



חתך עקרוני מזרח מערב דרך גן הופיין, שיכון לדוגמה לפי תכנית נטיעות כללית

# גן הופיין - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - צמחיה

## מיזוג סגנונות: פסטורלי ומודרני

תכנון צמחיית הגן נותן ביטוי למיזוג בין הסגנון הפסטורלי טבעי של חורשה לשפת העיצוב המודרנית.

**פסטורלי טבעי:** מרבית השטח ניטע בקבוצות עצים שהגדירו חללי משנה.

**מודרני:** במפגש עם המבנים, משני עברי קיר התמך נבנו ערוגות ריבועיות ובהן ניטעו וושינגטוניות. מקרא תכנית הנטיעות הכללית מספק מידע מפורט למיני העצים.

כיום נותרה צמחיה מקורית רבה במקום אך זו זקוקה לטיפול ולתחזוקה שיבליטו את האיכויות המקוריות של הנטיעות.



- אלמוג
- שזיף פיסרדי
- צפצפה
- צפצפה מכסיפה
- צפצפה שחורה
- אורן
- אורן הצנובר
- אורן קנרי
- סיגלון
- צאלון נאה
- פיקוס חלוד
- מכנף נאה
- בוהיניה
- וושינגטוניה



תוכנית נטיעות כללית, מקטע מתוך תכנית מפעל חיסכון לבניין שיכון לדוגמה, יהלום, צור, ארכיון אגף שפ"ע, עיריית ת"א-יפו

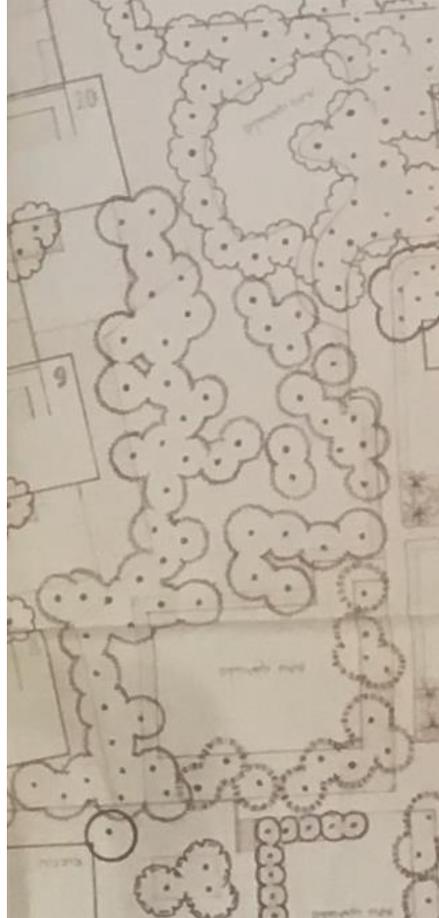
תצ"א 2008 גיס ת"א-יפו, קבוצות העצים בחורשה מבוססות על נטיעות המקור ועדין מגדירות את החללים שתוכננו למשחק, בנוסף בערוגות הגיאומטריות שתוכננו בתווך בין הגן למגורים קיימות ובהן וושינגטוניות

# גן הופיין - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

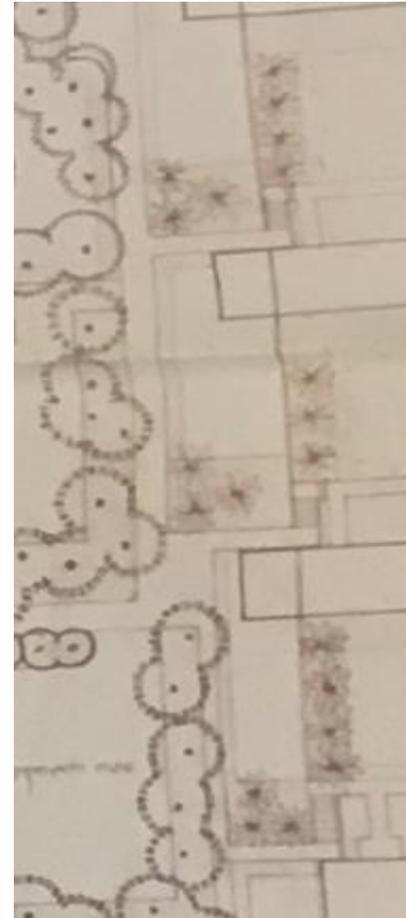
## מרכיבי התכנון - צמחיה



מגוון עצים במרחב הגן כחורשה וקבוצות מגדירות חללים לשטחי משחק, 2022



צמחיה בסגנון פסטורלי: נטיעות חורשה של עצים בקבוצות ובודדים להגדרת חלל דמוי טבעי בגן, האופי האקסטנסיבי של החורשה קיים גם כיום ומאפשר גדילה של עשבונים מקומיים.



צמחיה בסגנון מודרני: מקטע מתוך תכנית המקור עם ערוגות אורתוגונליות ועצי ושינגטניה בתווך בין הגן למגורים



ושינגטוניות בערוגות ריבועיות סמוך למבני השיכון וקיר התמך, מצב הערוגות והעצים מזוהם ודורש טיפוח ושיקום

# גן הופיין - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## מרכיבי התכנון - תנועה

התנועה בגן תוכננה במטרה לקשר בין המרחבים ולאפשר טיול ושהיה במקום.

סגנון השבילים מינימליסטי וממשיך את הגיאומטריה האורתוגונאלית של הבינוי.

בחלקו הצפוני של הגן תוכנן אזור משחק באופי שונה עם אזור משחק ושבילים בקווים מעוגלים.

בתוכניות המקור תוכננו כניסות לגן דרך בלוק המגורים הדרומי מרחוב איינשטיין. בפועל קיימת כניסה אחת בחלקו המזרחי כמעבר כסמי ציבורי.

בתחילת העשור השני לשנות ה-2000 נוספו בגן רמפות נגישות על גבי שבילים קיימים. בנוסף, הותוו בגן מספר שבילים בשפת עיצוב שאינה תואמת את השבילים המקוריים.



2022, בעיגול האדום, שבילים שנוספו



1963, בתצ"א בולטים השבילים ורחבות המשחק שבוצעו במקור בגיאומטריה אורתוגונאלית



מקטע מתוך תכנית מפעל חיסכון לבניין שיכון לדוגמה, תוכנית נטיעות כללית, יהלום, צור. ארכיון אגף שפ"ע, עיריית ת"א-יפו

- גבול הגן
- קיר תמך מכורכר
- שביל ציבורי
- שביל סמי ציבורי
- אלמנט מדרגות משולב בקיר
- רמפה לנגישות

# גן הופיין - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

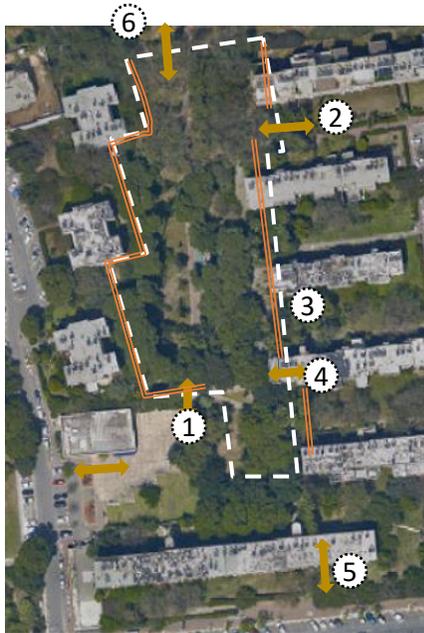
מרכיבי התכנון - כניסות

הכניסות לגן תוכננו ונבנו בשבילים ומדרגות ממפלס בארט והופיין. (1,2,4).

במקור תוכננו מרחב אינשטיין מספר כניסות דרך מבנה הבלוק. בפועל כניסה אחת למבנה המגורים משמשת כמעבר בשטח סמי ציבורי לכיוון הגן. לאורך הכניסה ואל תוך הגן מוביל קיר אבני כורכר שמהווה גם קיר תמך וגבול לגן (3,5).

עם פיתוח השטח הציבורי הפתוח מצפון לשיכון לדוגמה, השביל המרכזי של הגן התחבר למפלס הקרקע מצפון (6).

בעשור השני לשנות ה-2000 ניבנו משני עברי השביל המרכזי רמפות נגישות מרחבת בארט ומחלקו הצפוני של רחוב הופיין (2).



2. מדרגות ורמפה מקשרות בין הגן והמבנים ברחוב הופיין, 2022



3. קיר כורכר תומך את המפלס של המבנים ברחוב הופיין מהגן הציבורי, 2022



4. מדרגות בין המפלס של המבנים אל השטח הציבורי של החורשה, 2022



1. מדרגות כניסה למרחב החורשה ממרכז בארט, 2022



5. כניסה נגישה ממפלס רחוב אינשטיין דרך מרחב סמי ציבורי לגן הופיין, 2022

# גן הופיין - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## מרכיבי התכנון - פרטי פיתוח וחומרים - קירות כורכר טבעי

### קירות הכורכר הם פרט ייחודי מקורי במרחב הנופי של גן הופיין:

צוות האדריכלים של שיכון לדוגמה, המשיך את שפת העיצוב של רמת אביב א בעיצוב המפגש בין המרחב הציבורי והפרטי על ידי קיר מכורכר (אך בעיבוד אחר). הקירות מוקמו בבסיסי הבניינים וכקירות תמך בגן.

1. גרם מדרגות מקשר בין הגן למבני רחוב הופיין. המדרגות נבנו במקור מאריחי בטון בדומה לרחבת בארט ואלו הוחלפו באריחי אבן משתלבת אפורה.

2. פרט קיר כורכר שהתבלה וזקוק לשיקום

3. הקיר המזרחי עובר לאורך כל הגן ותומך את מפלס המגורים. בתמונה נראה ניצול של הפרשי הגבהים ליצירת חדר עם חזית כניסה מהגן.

4. שילוב הקיר לתוך מבנה הבלוק הדרומי בכניסה לגן דרך הבניין

5. צילום היסטורי של הקיר סמוך לכניסה מרחוב איינשטיין

6. קיר כורכר בשיכון עממי ברמת אביב א'. עיבוד הכורכר שונה



4



3



2



1



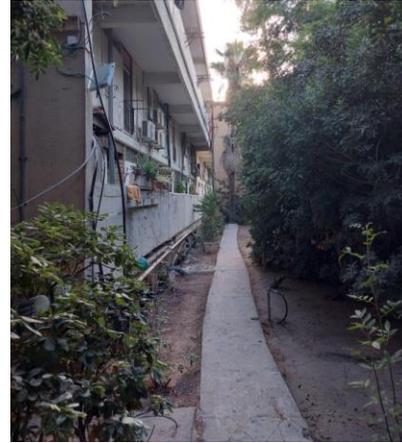
6



5

# גן הופיין - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

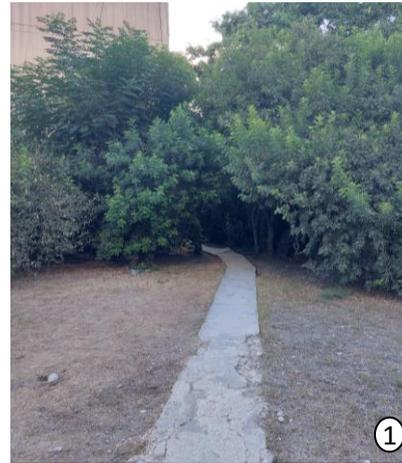
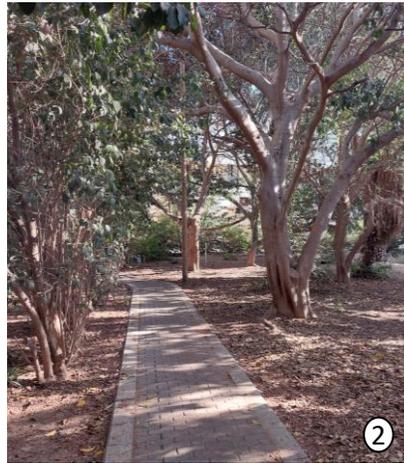
מרכיבי התכנון - פרטי פיתוח וחומרים - שבילים, מתקני משחק וריהוט גן



1. שבילי הגן המקוריים מבטון יצוק אופי השבילים מינימליסטי, ללא פרט שפה והוא דומה לפרטי שבילים שהיו נהוגים בקיבוצים בשנים אלו. שבילים כאלו נותרו בעיקר ליד מבני המגורים.

2. שבילי הגן המחודשים רוצפו באבן משתלבת אפורה ואדומה עם אבני שפה.

3. אזורי המשחק חודשו עם השנים. פרטי הפיתוח הנם סטנדרטיים וכוללים מתקנים ומשטחי גומי. עם זאת גודלם תואם את המרחב המקורי לפיו הם תוכננו והם שולבו בין העצים הוותיקים.



# גן הופיין - שינויים לאורך השנים



2022



1997



מקטע מתוך תכנית מפעל חיסכון לבנין שיכון לדוגמא, תוכנית נטיעות כללית, יהלום, צור. ארכיון אגף שפי"ע, עיריית ת"א-יפו

- גבול הגן - - - - -
- קיר תמך מכורכר —————
- שביל ציבורי = = = = =
- שביל סמי ציבורי = = = = =
- אלמנט מדרגות משולב בקיר [ ]
- רמפה לנגישות →

לפי ניתוח התצ"א ותכניות המקור, השינויים שחלו בגן במהלך השנים הם:

1. לאורך השנים השטח שתוכנן למשחק בחלקו הדרומי של הגן הפך לשטח פתוח ללא מתקנים.

2. עד תחילת שנות ה-2000 שבילי הגן נשארו ככל הנראה כפי שבוצעו במקור בחומר ובצורה. בעשור השני הוחלף ריצוף השבילים המרכזיים באבנים משלבות ונוספו מספר שבילים ששינו את שפת העיצוב המקורית.

3. במקביל נבנו רמפות נגישות לצד גרמי המדרגות בכניסות מרכזיות מרחבת בארט ומרחוב הופיין בחלקו הצפוני.

4. בתחילת שנות ה-2000 חודשו מתקני המשחק במרכז הגן ובחלקו הצפוני.

\* מקור תצ"א 1997-2022 gis ת"א-יפו

### הערכה כוללת:

- א. גן הופיין מהווה מרחב נופי היסטורי כחלק מרקמת מרחבים נופיים של שכונת רמת אביב א' וב'. כחלק מהמרחב באים בו לידי ביטוי העקרונות המאפיינים את רקמת המרחבים ובהם:
- קישוריות גבוהה להולכי רגל.
  - מיזוג ודיפוזיה בין המרחב הציבורי לסמי ציבורי על ידי אלמנטים בסגנון מודרני וגיוון מלווה בשיחים וושינגטוניות. ערוגות, רחבות ומדרגות.
  - שילוב בין הסגנון הפסטורלי והמודרני במרחב רציף דוגמת הגן הקיבוצי.
  - חומריות המשלבת בטון וכורכר טבעי בקירות התמך.

### ב. בגן אלמנטים בעלי ערך היסטורי הראויים לשמירה, שיקום וטיפוח ובהם:

- טופוגרפית הגן המבוססת על מפלסים בין קירות תמך של מבני השיכון.
- מגוון רב של עצים בוגרים נטועים כחורשה אקסטנסיבית.
- תוואי שבילים וגרמי מדרגות מקוריים.
- חללי פנים בגן כשטחי משחק ומנוחה.
- ערוגות, מדרגות ורחבות הקושרות את המרחב הציבורי לסמי ציבורי.

### ג. הגן עבר מעט שינויים לאורך 60 שנות קיומו וניתן בפעולות שיקום מעטות לשמור על אופיו המקורי.

### המלצות:

- א. יש לשמור על מערכת השבילים והרחבות של הגן הקושרת בין מקבצי המבנים סביבו. מומלץ לשקם את התוואים המקוריים והחומריות בהתאמה לתקני נגישות. שבילים שנוספו ללא קשר לשפת העיצוב מומלץ לפרק, ולבנות מחדש בשפת התכנון המקורית על ידי החלפת האבן המשתלבת בארחי בטון מרובעים דגמת רחבת בארט או ביציקת שבילי בטון בגוון דוגמת הקיים בדרום הגן.

### ב. שיקום ושמירה על מרכיבי הפיתוח המקוריים בגן:

- לשמור על תוואי הקרקע הקיים באופיו האקסטנסיבי.
- לטפל בשיחים ולנקות צמחיה פולשת, כדי לאפשר למיני עשבוניים מקומיים לצמוח בחללים פתוחים.
- לשמור על העצים הבוגרים, לבצע גיזום והרמת הנוף של העצים הקיימים.
- לשמור, לשקם ולחזק את קירות הכורכר המקוריים
- לשקם את גרמי המדרגות ולהתאים את הריצוף בהם לחומריות השבילים.
- לחזק את השימוש בחללי הגן למשחק.

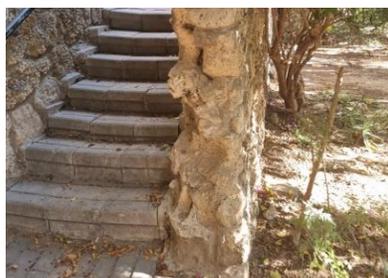
ג. יש לשמור ולשקם את האזורים המקשרים בין המרחב הציבורי לסמי ציבורי לאורך מבני הופיין ואיינשטיין. כחלק מהדינמיות של הגן, ניתן לבצע התאמות של שבילים רמפות וגרמי מדרגות לתקני נגישות באופן ששומר על שפת העיצוב והחומר המקוריים.

- לשלב בהתאם לצורך ריהוט גן, מתקני משחק ותאורה בהתאם לדרישות התחזוקה של העיר.

- במידת הצורך לטעת עצים במינים שנכללים ברשימת הצמחייה המקורית.



שטח מוזנח לשיקום לטיפולוגית חורשה בין הגן למבנה מגורים, רחבת המבנה גם היא לשמירה ושיקום



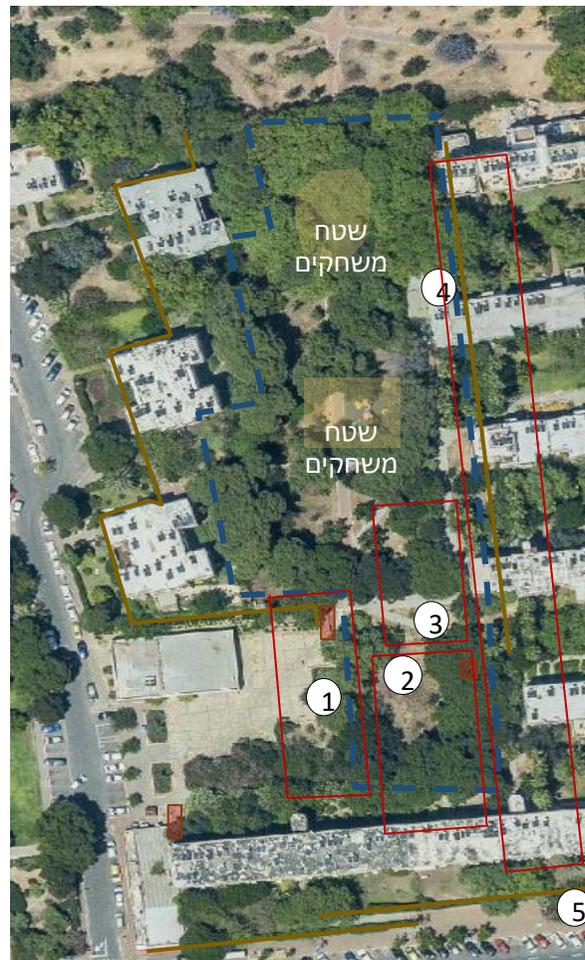
גרם מדרגות וקיר לשיקום במעבר מהגן לרחוב הופיין, 2022



ריצוף מקורי בארחי בטון ברחבת בארט יכול לשמש כדוגמה לשיקום שבילי הגן והרחבות לפי פרטי המקור



קיר כורכר לשיקום בכניסה מרחוב איינשטיין לגן, 2022



1. כניסה ודופן מערבית עם רחבת בארט כולל שיקום ושמירה על קירות בטון חשוף, קירות אריחי בטון, ריצוף אריחי בטון, אלמנטי ניקוז וצמחיה.
2. שיקום המרחב הדרומי בגן כולל הרמת נוף העצים הקימים, ויצירת שטח לפעילות בדומה לתכנון המקורי ובהתאם לצרכי התושבים כגון אזורי משחק/גינה/טבע עירוני.
3. עיצוב שבילים בהתאם לשפת המקור של שבילי הגן בחומריות ובקווים אורתוגונליים.
4. שיקום, שיחזור ושמירה על הרצועה הקושרת בין המרחב הציבורי לסמי ציבורי ובה: קירות כורכר, מדרגות בטון, פתחי ערוגות עם עצי וושינגטוניות ושיחים, רחבות מרוצפות אריחי בטון.
5. שיקום ושמירה על הכניסות מרחוב איינשטיין כולל שיקום קירות כורכר ואפשרות לחצות לכיוון הגן.

## א. ספרים, מאמרים וכתבות:

1. המגוון שבאחידות - תיק תעוד מתחמי של שכונת רמת אביב ב'. גל פלג אדריכלים 2015.
2. רמת אביב א' תיק תיעוד מרקמי רונאל אדריכלים
3. בלסלב, י' (2013). העשור הראשון להתפתחות שכונות תל אביב שמעבר לירקון, 1947-1958. עיונים בתקומת ישראל. 23, 233-273.
4. שבתאי-ציזר, נ'. (2016). כי שיכון אינו רק בלוק: דילמות עכשוויות בשימור השיכון הציבורי. אתרים. 6, 38-48.
5. בן-חיים, ש' (1958, 17 בינואר). שיכון בלי כיעור, יחידת שכנות. מערבי. רונאל אדריכלים (2018). תיק תעוד מרקמי, רמת אביב א'.
5. מוריה, י', בר ניר ס' (2003). ברשות הרבים: מחווה לגן העיר תל אביב, אברהם קרוון. מוזיאון תל אביב לאמנות.
6. פרייס, ד' (2011). רמת אביב א' שכונה בת קיימא. עבודת מאסטר, בית הספר פורטר ללימודי הסביבה.

## ב. עיריית תל-אביב-יפו:

1. GIS עיריית תל אביב-יפו. <https://gisn.tel-aviv.gov.il/iview>
2. סקר טבע עירוני בתל-אביב-יפו (2012). עיריית תל-אביב-יפו. <https://www.tel-aviv.gov.il/Residents/Environment/Pages/NatureSurvey.aspx>
3. תכנית המתאר תא/5000 (2016). עיריית תל-אביב-יפו. <https://www.tel-aviv.gov.il/Residents/Development/Pages/Outline.aspx>

## ג. ארכיונים ומאגרי מידע:

1. ארכיון מחלקת הנדסה עיריית תל אביב. תיקי בניין
2. ארכיון עיריית תל-אביב-יפו. תצא"ות.
3. ארכיון אגף שפ"ע
4. אוסף וילי פולנדר. צילומי שכונת יד אליהו בשנות ה-50.
5. אוסף יוסף ליאור. צילומי שכונת יד אליהו בשנות ה-70.

## ד. מקורות נוספים

- אוסף יהלום וצור - ארכיון עזריאלי לאדריכלות, מוזיאון תל אביב לאומנות.  
אוסף העיתונות וכתבי העת. הספרייה הלאומית.  
<https://www.nli.org.il/he/discover/newspapers>  
מפות היסטוריות תל-אביב. הספרייה הלאומית. <https://merhav.nli.org.il/>  
המרכז למיפוי ישראל.  
אתר משרד האוצר <https://mavat.moin.gov.il/MavatPS/Forms/SV3.aspx>  
<https://www.icrfonline.org/> Israel Cancer Research Fund

ספריית המפות בחוג לגיאוגרפיה וסביבת האדם באוניברסיטת תל אביב

ה. אוסף המפות ע"ש ערן לאור, הספרייה הלאומית:

- Jaffa - Tel Aviv (1930). Survey of Palestine  
[https://www.nli.org.il/he/maps/NNL\\_MAPS\\_JER002369514/NLI#\\$FL10446291](https://www.nli.org.il/he/maps/NNL_MAPS_JER002369514/NLI#$FL10446291)
- Jaffa - Tel Aviv Compiled, drawn & printed by the Survey of Palestine (1944). Survey of Palestine  
[https://www.nli.org.il/he/maps/NNL\\_MAPS\\_JER002366983/NLI#\\$FL25553687](https://www.nli.org.il/he/maps/NNL_MAPS_JER002366983/NLI#$FL25553687)
- תל אביב (1949). המרכז למיפוי ישראל  
[https://www.nli.org.il/he/maps/NNL\\_MAPS\\_JER002914649/NLI#\\$FL27974414](https://www.nli.org.il/he/maps/NNL_MAPS_JER002914649/NLI#$FL27974414)
- תל אביב - יפו, רמת גן גבעתיים ובני ברק (1958). המרכז למיפוי ישראל  
[https://www.nli.org.il/he/maps/NNL\\_ALEPH002367482/NLI#\\$FL27927032](https://www.nli.org.il/he/maps/NNL_ALEPH002367482/NLI#$FL27927032)

ו. מקורות נוספים:

- Simple Mapping Solutions. simplex-mapping-data.com
- תכנית המתאר תא/5000 (2016). עיריית תל-אביב-יפו. <https://www.tel-aviv.gov.il/Residents/Development/Pages/Outline.aspx>



גן ברודצקי, שנות ה-70 מתוך: רמת אביב א תיק תיעוד מרקמי. (2018). רונאל אדריכלים

## גן ברודצקי, גן הוקרה לקרן ICFR

# גן ברודצקי

כללי

כתובת: ברודצקי 66, תל אביב יפו

גוש: 6649, 6629

חלקה: 109, 139, 137, 207, 205, 544, 545,  
282, 288, 294, 286, 295, 278, 277

שטח: 19 דונם

מתכננים: יהלום וצור בשנות ה-60,  
יעקב פוקס סוף שנות ה-90

שנת הקמה: 1972

הרחבה וחיידוש: 2000

## כללי:

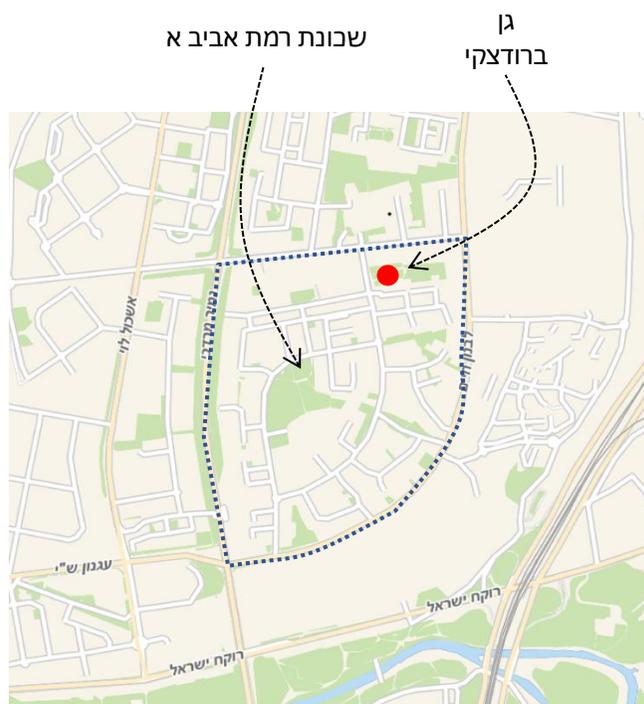
גן ברודצקי - גן ציבורי ממוקם בשכונת רמת אביב א' בצפון תל אביב. הגן תחום ממערב ברחוב ברודצקי, ממזרח במעונות הסטודנטים ברחוב חיים לבנון ומצפון ברחוב איינשטיין. הגן ממוקם בסמוך למרכז מסחרי - רפואי, שיכונת רמת אביב ובית האבות משען. בשנות השבעים פותח חלקו המערבי של הגן במקביל לפיתוח בית אבות משען, ובחלקו המזרחי ניטעה חורשה. בשנת 2000 פותח החלק המזרחי עד מעונות הסטודנטים. עם חיידוש הגן במימון הקרן לפיתוח תל אביב שונה שמו לגן הוקרה לתורמי ICFR. חיידוש הגן כלל החלפת הריצופים והוספת מרכיבי פיתוח וצמחיה בסגנון פוסט מודרני שאפיין את אדריכלות הנוף בסוף המאה ה-20 ותחילת המאה ה-21.



תצ"א גן ברודצקי, 2021, מתוך: GIS עיריית ת"א-יפו



שילוט הוקרה לתורמי הגן, 2022



מפת אזור גן ברודצקי, 2021. מתוך: GIS עיריית ת"א-יפו

### 1972-1997 סגנון פסטורלי ומודרני - "הגן הקיבוצי"

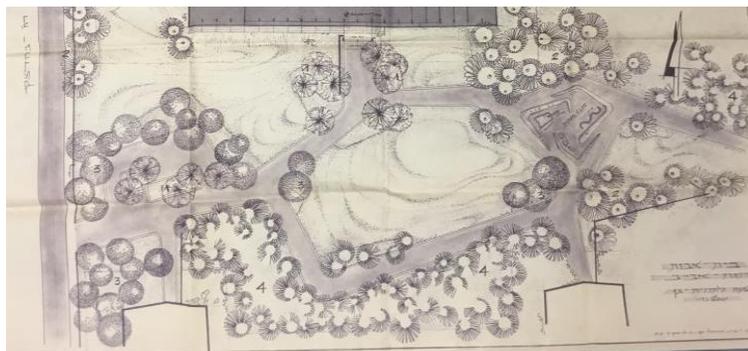
תכנון וביצוע מערב הגן נעשה בין השנים 1967 - 1972 על ידי אדריכלי הנוף ליפא יהלום ודן צור. התכנון כלל את השטח הפתוח של בית האבות משען - שילוב בין סגנון מודרניסטי מינימליסטי לפסטורלי. סגנון זה מאפיין את עיצוב המרחב הציבורי של שכונות רמת אביב ונקשר רעיונית לנוף הקיבוצים. באילו, למרחב הציבורי היה תפקיד מרכזי בזהות המתחדשת של הישוב בארץ. אדריכלי הנוף בתקופה זו שאבו את רעיונותיהם מערי הגנים שפותחו באירופה תוך התאמתם להתיישבות בארץ ישראל. הגן, כמרחב לשהייה, פנאי ומעבר שכונתי ופנים שכונתי, התאפיין במרחב ירוק - גבעות דשא, שביל טיול היקפי, דופן וקו רקיע נטוע עצים בסגנון חורש מקומי. שימושי הגן כלל שבילים ורחבות מאספלט ובטון, אזורי ישיבה ומשחק.

### 1997-2022 סגנון פוסט מודרני

בין השנים 1997 - 2000 פותח החלק המזרחי בתכנון אדריכל הנוף יעקב פוקס. התכנון שמר על שלד הגן, השבילים והצמחייה. לצידם הוסיף פוקס אלמנטים בסגנון פוסט מודרני הבאים לידי ביטוי במגוון חומרים ושימושים. אלו כללו הדגשת הריצופים, הוספת גזיבו במרכז הגבעה ופרגולה - מאבן ועץ, מתקני משחק, שילוב שלטי תורמים, ומזרקה צבעונית ברחבת הכניסה. בנוסף, תכנית פוקס הרחיבה את מגוון מיני השיחים והמשתרעים ליצירת עושר גנני.

### 2022 - תוספות צמחיה ואלמנטים בגישה בת קיימא

לאחרונה ניטעו בגן מיני עצים ארץ ישראלים - אלון התבור בשוליים ובמרכז המדשאה. הנטיעות בשוליים חיזקו את הדופן הנטועה וחיידשו צמחיה שהתנוונה עם השנים. שתילת עצים במרכז המדשאה שינתה את המבט הפתוח לחלל הגן בנוסף, גגות הפרגולה בכניסה והגזיבו בראש הגבעה הוחלפו בריעות ברזנט.



מקור ארכיון אגף שפ"ע עירונית ת"א-יפו



צילום, פברואר 2022

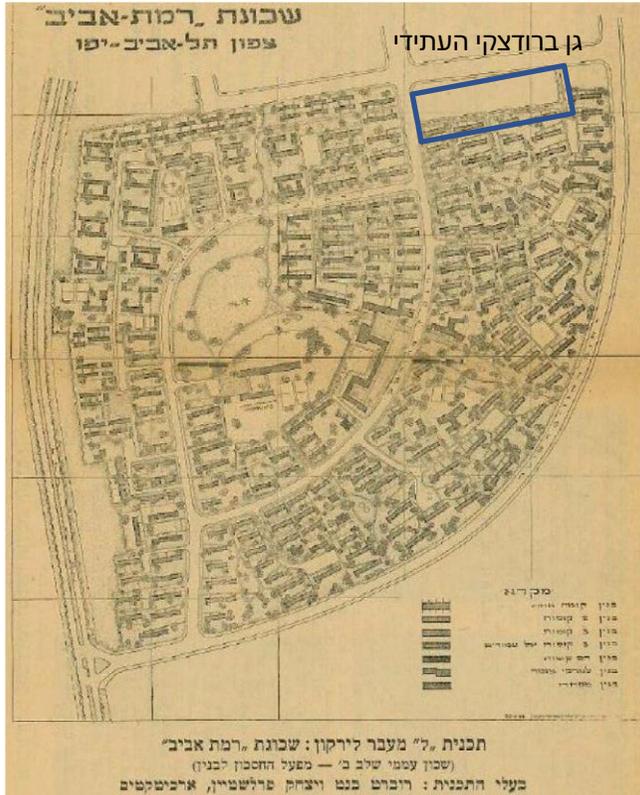


צילום, יוני 2022

תכנית יהלום וצור, 1972:  
גן פסטורלי עם נוף גבעות דשא ו"חורש טבעי" המקיף חלל מרכזי ורחבת התכנסות עם ספסלי ישיבה. פרטי פיתוח מינימליסטיים מאספלט ובטון. ארכיון אגף שפ"ע עירונית ת"א יפו

תכנית פוקס, 1997:  
הוספת מרכיבים בסגנון פוסט מודרני לשלד המקורי של הגן. בצילום, ריצופים בשביל ההיקפי וגזיבו בראש הגבעה.

יוני 2022:  
מבט לחלל המרכזי של הגן, נטיעות עצים במדשאה המרכזית והחלפת גג הגזיבו יוצרים שינוי במראה המקום.

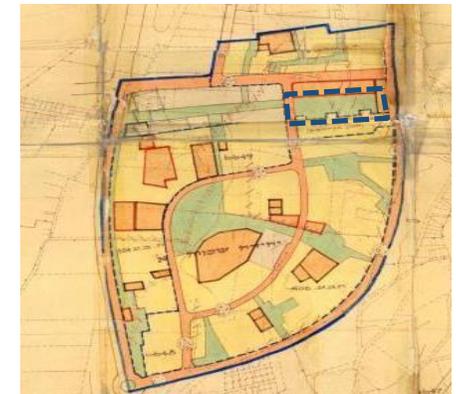


שטח גן ברודצקי, שנות ה-70 | בתצלום שלד הגן עם נטיעות צעירות. הגן מחובר לרחוב חיים לבנון ברחבה של מעונות הסטודנטים. | מתוך: רמת אביב א תיק תיעוד מרקמי. (2018). רונאל אדריכלים



שטח גן ברודצקי, שנות ה-60 | מתוך: רמת אביב א תיק תיעודי מרקמי (2018) רונאל אדריכלים

- בעבר, שטח גן ברודצקי היה חלק מאדמות הכפר שיח מונייס ושימש לחקלאות. לאחר מלחמת העצמאות, הפך האזור לשדה בור עד תחילת שנות ה-70.
- בתב"ע 406 משנת 1961 בתכנון בנט ופרלשטיין, שטח הגן יועד לשצ"פ - שטח ציבורי פתוח, סמוך למבני ציבור - מעונות סטודנטים ובית אבות, מגורי שיכון ומסחר. בפועל, האזור הצפוני של השכונה תוכנן בפירוט ובוצע בשלב מאוחר למרבית שכונת רמת אביב א' במקביל להקמת שיכון לדוגמה של רמת אביב ב'.
- בנוסף לשימושי נופש ופנאי, הגן תוכנן כחלק ממערך הקשרים והתנועה בשכונת רמת אביב א' האוניברסיטה, דרך נמיר ודרך חיים לבנון.
- תכניות מקור מצביעות על קשר ישיר בין הגן לרחוב חיים לבנון והאוניברסיטה דרך מעונות הסטודנטים. במהלך השנים נחסם קשר זה בגדר המעונות.



תב"ע 406 1961 רבורט בנט ויצחק פרלשטיין, תיקון 1 לתכנית ל' מקור: גנזך מנהל הנדסה, עיריית ת"א-יפו

בתכנית מקורית לבינוי ופיתוח - רמת אביב א' מופיע השטח טרם תכנון ופיתוח. יעד השטח לשצ"פ נעשה בשלב מאוחר יותר עם תכנון תב"ע לכל השכונה כולל שיכון לדוגמה ברמת אביב ב'. מקור: חוברת פרס ישראל רוקח של העיר ת"א-יפו למפעלי הנדסה לטקס החלוקה השניה של הפרס, הוצאת מחלקת ספרים של עיריית ת"א-יפו, 19.6.1958

# גן ברודצקי - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תצ"א ומיפויים היסטוריים

עד תחילת שנות ה-50 שטח הגן היה חלק מאזור קרקעות חקלאיות של הכפר שייח מונס.

1951 אישור תכנית ל' לשכונת עבר הירקון בתכנון פרלשטיין.

1954 תחילת בניית שכונת רמת אביב כחלק ממכלול שלב א של מפעל השיכון העממי. תכנון התב"ע, ותכנית מפורטות לשכונה נעשו על ידי האדריכלים רוברט בנט ויצחק פרלשטיין. התכנון המפורט לרמת אביב שינה את מערך ייעודי השטחים והפריד בין תנועת רכב לתנועת הולכי רגל במרחב ירוק פתוח רציף (בלסלב, 2013).

1955 בניית מרבית המגורים בשכונת רמת אביב א ביזמת מפעל החיסכון לבניין מטעם משרד השיכון (רונאל אדריכלים, 2018).

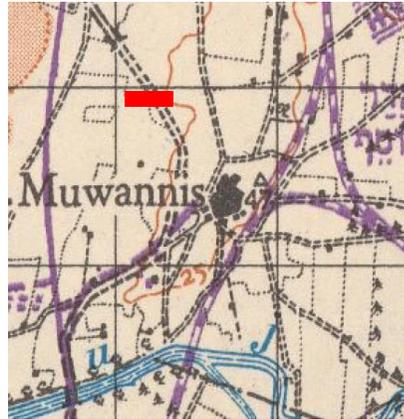
1959-57 בנייה של כ-90% משכונת רמת אביב (בלסלב, 2013). הפיתוח של השטחים הפתוחים היה בשלבים מסוף שנות ה-50 ועד לסוף שנות ה-70. בתב"ע 406 משנת 1961 נקבע סטטוטורית שטח הגן. תכנון שטח למבני ציבור - מעונות הסטודנטים קטע את הקשר לרחוב חיים לבנון.

1963-59 הקמת שיכונים מדרום לרחוב איינשטיין ומצפון לשכונת רמת אביב ב' כולל גן ברודצקי (שבתאי-ציזר, 2016).

1973 מפת הגנים הציבוריים בתל אביב-יפו מציגה את חלקו המערבי של גן ברודצקי אשר נפתח לקהל הרחב בשנת 1972. המפה מראה כי חלקו המזרחי של הגן מצוי בשלבי תכנון.



1959, מפת העיר תל אביב הספרייה הלאומית



1953, מפת תל אביב על רקע מדידה מנדטורית, הספרייה הלאומית



1951 תכנית ל', אתר משרד האוצר



1973 מפת הגנים הציבוריים בתל-אביב-יפו, ארכיון עיריית ת"א-יפו



1962 מפת תל אביב וסביבתה, 1962, הוצאת "רסקו". מקור: המרכז למיפוי ישראל



1961 תב"ע 406 בנט ופרלשטיין, תיקון 1 לתכנית ל' מקור: גנזך מנהל הנדסה, עיריית ת"א-יפו

# גן ברודצקי - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תצ"א ומיפויים היסטוריים



תצ"א משנת 1963. מקור: מנהל הנדסה, עיריית ת"א-יפו



תצ"א משנת 1959. מקור: מנהל הנדסה, עיריית ת"א-יפו



תצ"א משנת 1968. מקור: מנהל הנדסה, עיריית ת"א-יפו



תצ"א משנת 1986. מקור: מנהל הנדסה, עיריית ת"א-יפו



תצ"א משנת 1973. מקור: מנהל הנדסה, עיריית ת"א-יפו



תצ"א משנת 1968. מקור: מנהל הנדסה, עיריית ת"א-יפו

**1958** שכונת רמת אביב א' בשלבי בניה. צפון השכונה והגן עדין לא מפותחים. בשטח הגן מתועדת שדרת ברושים חקלאית (לא קיימת כיום) ודרך מצפון לדרום.

**1959** תחילת הבנייה בצפון השכונה. עבודות העפר ופילוס השטח. הרחובות חיים לבנון, ברודצקי ואינשטיין נסללים ונמצאים בשלבי פיתוח שונים.

**1963-1968** סיום בניית שיכונים ברמת אביב א' ושיכון לדוגמה מצפון לרחוב אינשטיין לפי תכנית בנט פרלשטיין. שטח הגן והמרכז המסחרי נותרים כשטח בור. **1968** בנין בית האבות בהקמה.

**1972** בניית בית האבות משען ופיתוח גן ברודצקי.

**1973** חלקו המערבי של גן ברודצקי מפותח בתכנון יהלום וצור. בתצ"א מתועדים שבילים ורחבה מרכזית הקושרת את הגן דרך מעונות הסטודנטים לרחוב חיים לבנון.

**1986** בחלקו המערבי של הגן ניתן לראות התפתחות העצים ומדשאה, בחלקו המזרחי נטיעת חורשה עד לשטח מעונות הסטודנטים.

# גן ברודצקי - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תצ"א ומיפויים היסטוריים

1997 גן ברודצקי טרם ההתחדשות, צד מערבי מפותח וצד מזרחי כחורשה אקסטנסיבית עם עצים בוגרים בחלקה הצפוני.

בתצ"א נראה שטח הגן סביב בית האבות שנהרס בתחילת שנות ה-2000 לטובת חניה במקביל להקמת המרכז המסחרי - קניון רמת אביב.

2005 לאחר ביצוע תכנית התחדשות ופיתוח לכל שטח הגן לפי תכנית פוקס כולל נטיעת מדשאה וטיפוח עצים קיימים, ריצוף שבילים ורחבות באבן משתלבת צבעונית, פיתוח אזורי משחק, פרגולה, גזיבו ומזרקה ברחבת הכניסה.

2014 התפתחות העצים בחלקו המזרחי של הגן.

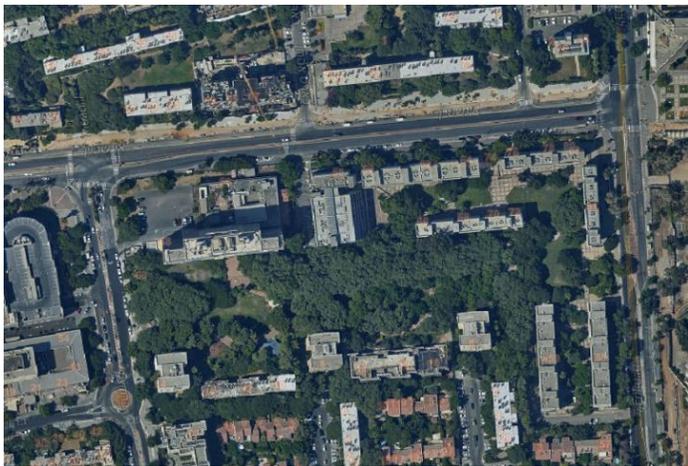
2022 כיסוי נרחב של הגן בצמרות העצים. במרכז הגן נראית החלפת קירוי הגזיבו ביריעה.



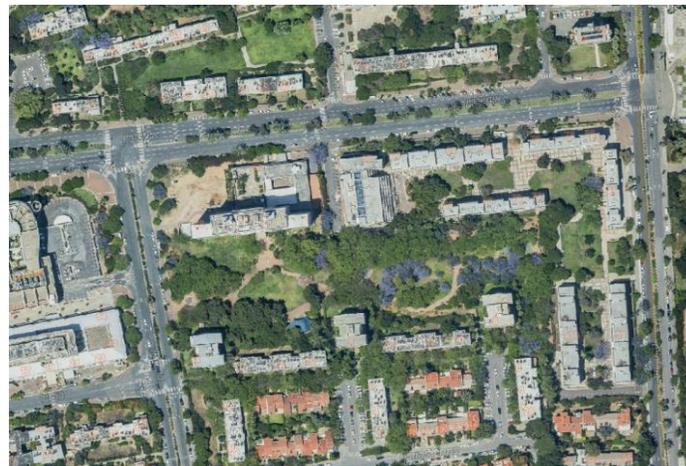
2005, מקור תצ"א: GIS, עיריית ת"א-יפו



1997, מקור תצ"א: GIS, עיריית ת"א-יפו



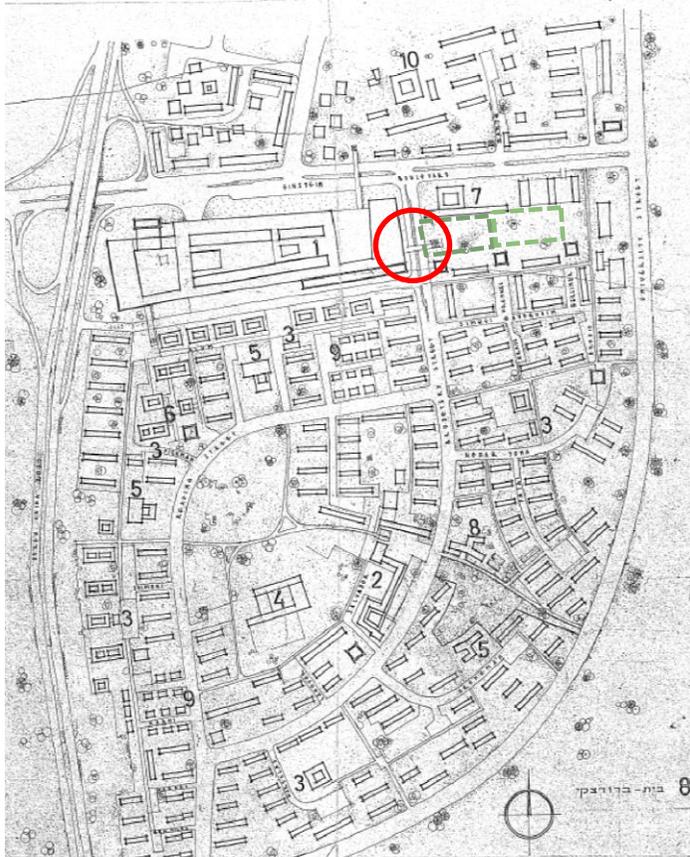
2022, מקור תצ"א: GIS, עיריית ת"א-יפו



2014, מקור תצ"א: GIS, עיריית ת"א-יפו

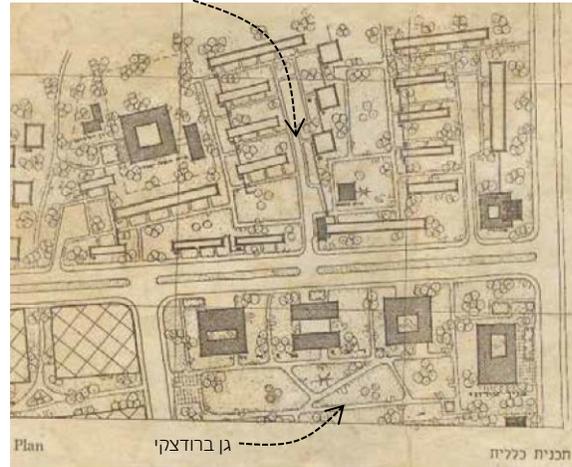
# גן ברודצקי - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תכניות סביבה - בנט, פרלשטיין



1966 תכנית סביבה בנט. מתוך תכנית בקשת היתר לתוספת בניה בית ברודצקי. מקור ארכיון מנהל הנדסה, ת"א-יפו, תיק בניין בית ברודצקי

שיכון לדוגמה, רמת אביב ב'



1963 תוכנית כללית של 'שיכון לדוגמה'. מתוך: אתרים, 2016



1974-1969, מעונות אינשטיין בתכנון האדריכל אברהם יסקי.

**1963** תכנית כללית משנת 1963 לשכונת רמת אביב א' ושיכון לדוגמה- האדריכלים רוברט בנט ויצחק פרלשטיין יחד עם אדריכלי הנוף ליפא יהלום, דן צור (וג. גמרמן). התכנית הדגישה את מבנה השטחים הפתוחים כמערכת רציפה למעבר ושהייה בתוך השכונות ובינן באמצעות שבילים המשכיים בין המבנים והמרחבים הירוקים. מערכת הקשרים שכונתית ואזורית המאפיינת את המרחב גם היום. בתכנית, המחשה עקרונית לפיתוח כל גן ברודצקי והקשרים ממנו לרחובות הסמוכים כולל מעבר מזרחה לרחוב חיים לבנון דרך אזור מעונות הסטודנטים. קשר זה אינו קיים כיום.

**1966** תכנית סביבה מתוך תכנית בקשת היתר לבית ברודצקי של בנט ופרלשטיין מכילה את מערך מבני הציבור בשכונה. כך בסמוך לבית האבות המתוכנן (משען) מסומן מרחב הגן באופן סכמתי לצד ייעודי מגורים, מעונות אוניברסיטה ומרכז מסחרי ברחובות איינשטיין ברודצקי. התכנית מדגישה את הקשר בין הגן למרכז המסחרי באמצעות גשר.

# גן ברודצקי - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

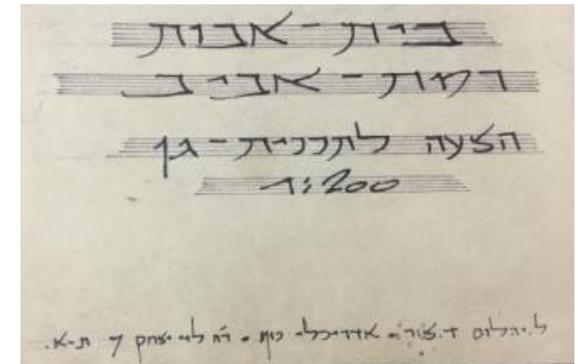
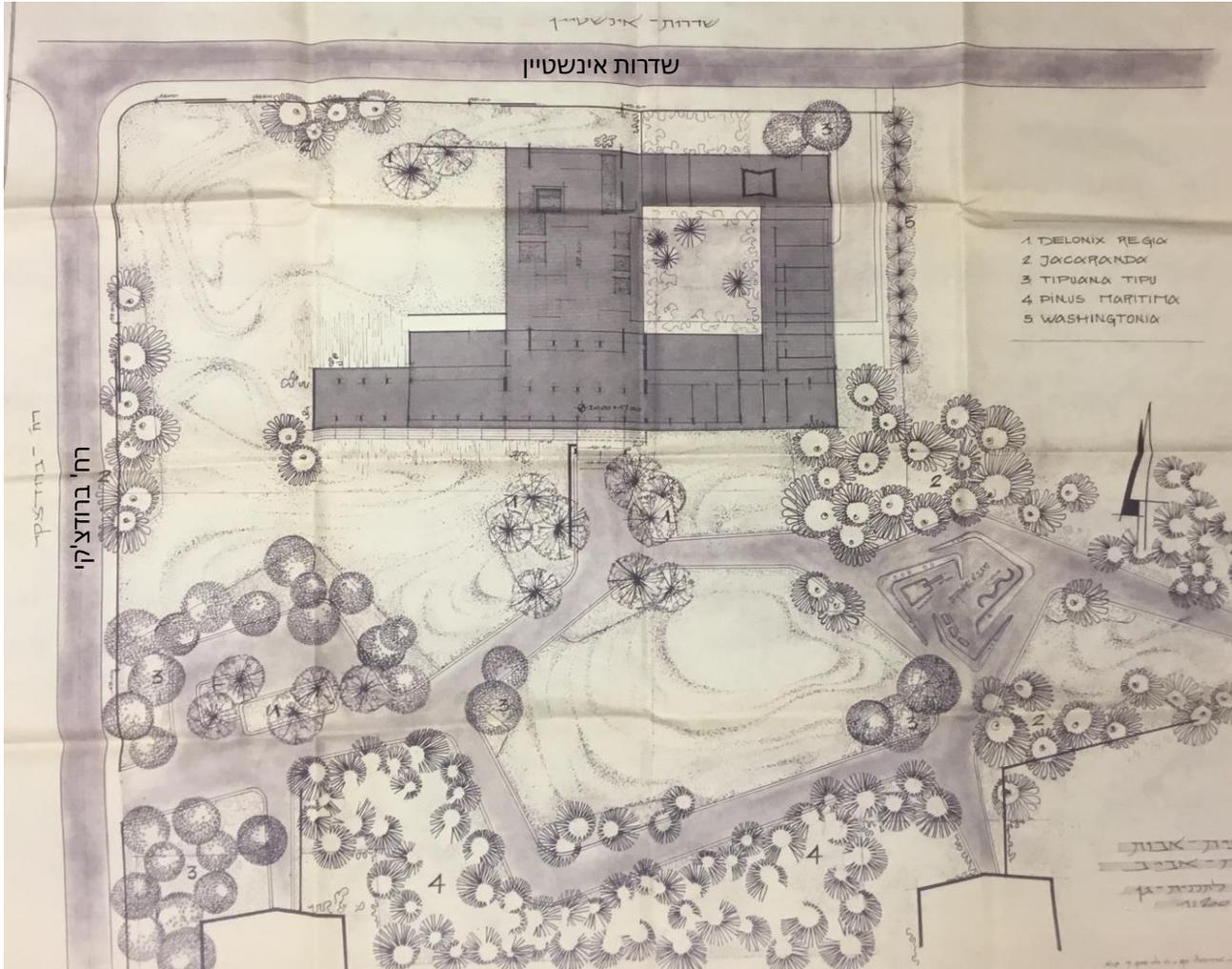
## תכנית כללית גן ברודצקי מרכז משען - יהלום וצור, 1967

התכנית לגן הציבורי וגן בית האבות משען תוכננה ב-1967 על ידי ליפא יהלום, דן צור ואדריכל חיים כהנוביץ שעבד כאדריכל שכיר במשרדם.

התוכנית הוכנה לחלק המערבי של שטח הגן וכללה עיצוב הטופוגרפיה, צמחייה, שבילים רחבת כניסה מרחוב ברודצקי, רחבת התכנסות ומשחק מול המעבר לרחוב איינשטיין וכניסות לבתי מגורים מהגן.

במהלך השנים נשמרו חלק ממרכיבי התכנית המקורית ובהם הטופוגרפיה מערך השבילים הרחבות והכניסות לגן, ועצים רבים.

אזורי המשחק והספסלים המופיעים ברחבת ההתכנסות והכניסה לא קיימים כיום, תאור חלקי של מרכיביהם נמצא במפרט ובכתב הכמויות של התכנית.

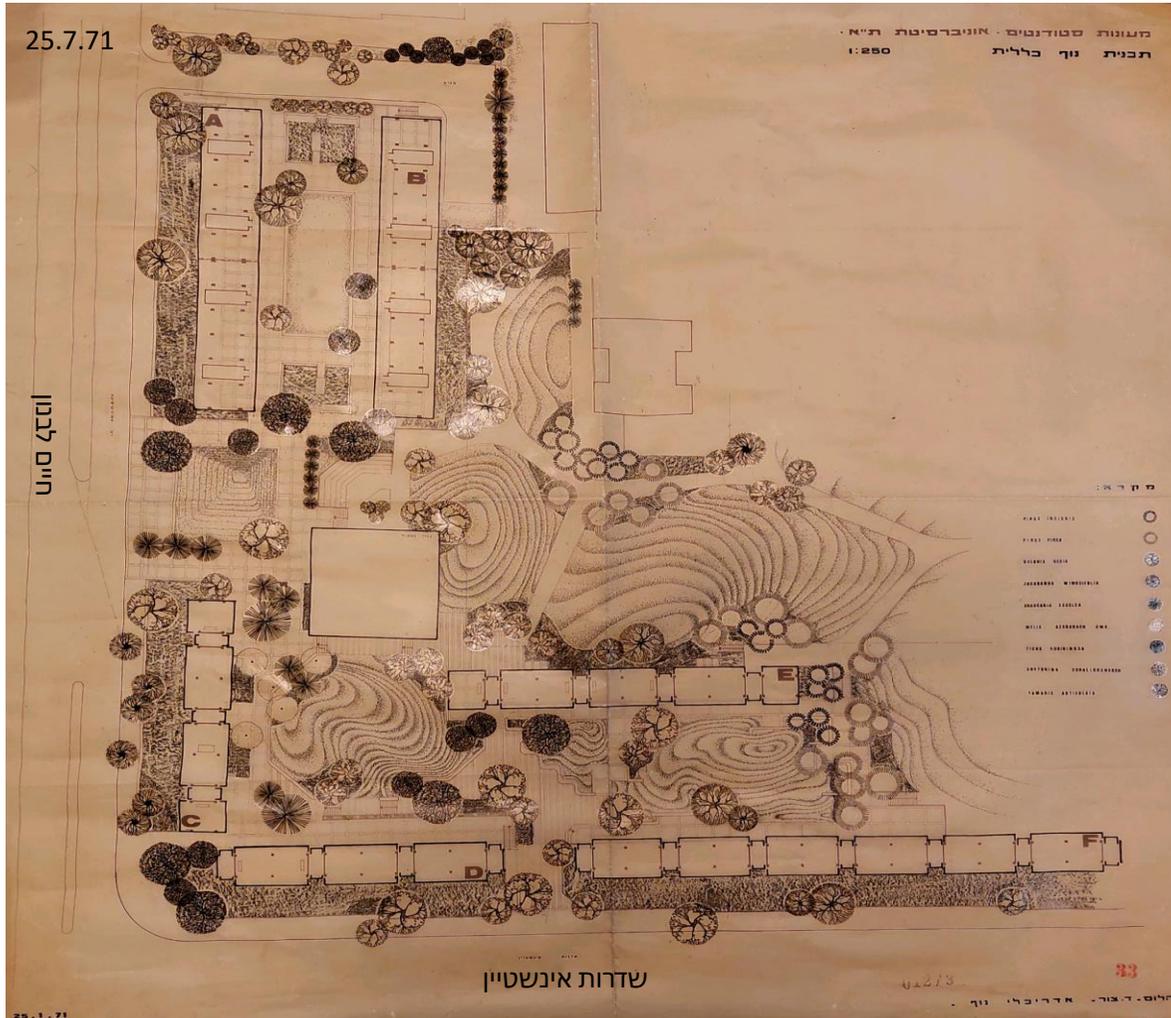


תכנית כללית - גן ברודצקי 1967, יהלום, צור. ארכיון אגף שפ"ע, עיריית ת"א-יפו

## גן ברודצקי - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור תכנית כללית מעונות הסטודנטים - יהלום וצור, 1967

תכנית הפיתוח למעונות הסטודנטים של אוניברסיטת תל אביב תוכננה בשנת 1971 על ידי יהלום וצור - מתכנני הנוף של קמפוס האוניברסיטה.

התכנית, שהוכנה באותן השנים של תכנון וביצוע גן ברודצקי, משקפת רצף של שפה עיצובית בה החלק המערבי ממשיך לרצף הכולל את שטח המעונות ושטח הגן.



תכנית כללית 25.7.71 למעונות הסטודנטים יהלום וצור. אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי

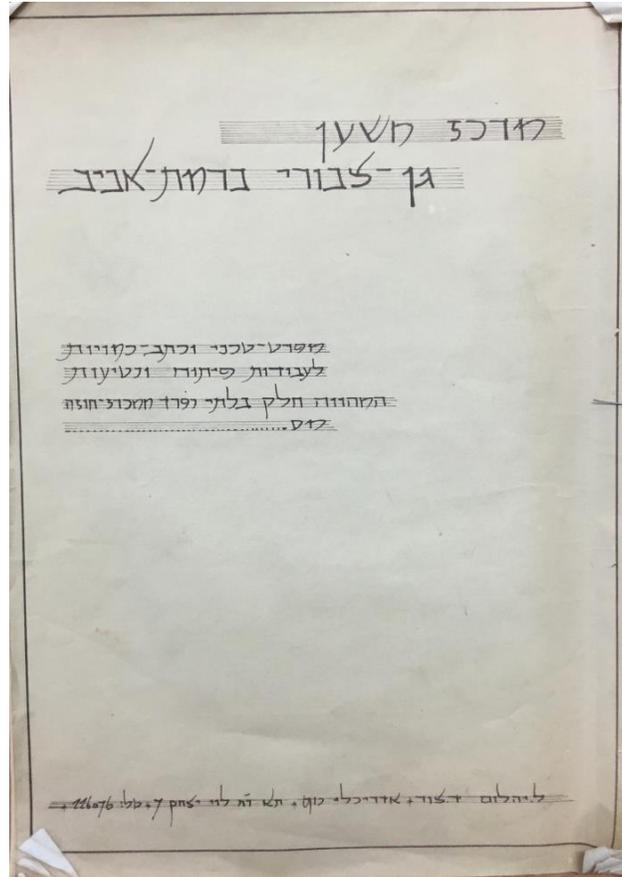
# גן ברודצקי - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מפרט טכני וכתב כמויות ל"מרכז משען, גן ציבורי ברמת אביב" - יהלום וצור, 1967

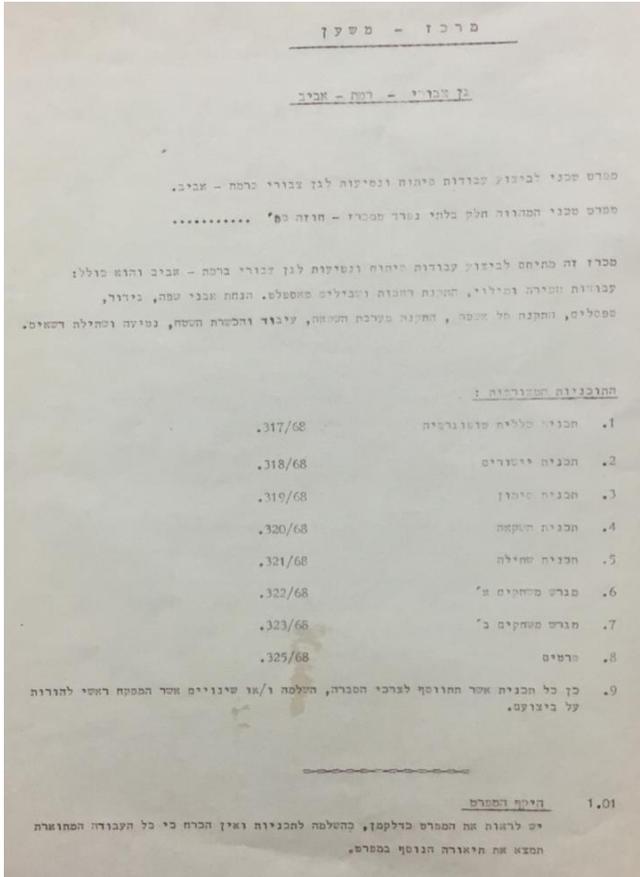
המפרט הטכני וכתב הכמויות נשמרו כחלק מתוכניות המקור.

מסמכים אלו משלימים מידע חשוב אודות הגן המקורי כגון אופן ביצוע הפרטים, כמויות, ופרוגרמה שהופיעו בתכניות מקור שלא נשמרו.

על פי מסמכי המפרט, תכניות הגן כללו: תכנית טופוגרפיה, ישורים, סימון (מידות), השקאה (השקיה), תכנית שתילה (צמחיה), תכניות לשני מגרשי משחקים ופרטים.



עמוד השער של המפרט הטכני לביצוע עבודות פיתוח ונטיעות, מסמך המהווה חלק מסט טכניות הגן, 1967, ארכיון אגף שפ"ע עיריית ת"א-יפו



על פי מסמכי המפרט, תכניות הגן כללו תכנית טופוגרפיה, ישורים, סימון (מידות) השקאה (השקיה), תכנית שתילה (צמחיה), תכניות לשני מגרשי משחקים ופרטים

# גן ברודצקי - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## תיעוד היסטורי - מסמכי ארכיון, תיקי עירייה, עיתונות

עיריית תל-אביב-יפו  
מינהל ההנדסה  
המחלקה לגנים ונוף

סכומים בטושים ליום 31.1.72  
גינות וחורשות פתוחות לקהל (המשך)

- 3 -

מס' אזור	הסמך	הסתו ביונים	הכנת
4	גן פיץ גרין	1.0	
"	גן הקצמאות	142.0	x
5	הורשת הירוקן (הגינה הדרומית)	135.0	
"	גן טוטני	80.0	
"	גן הדר יוסף	25.0	x
"	גן חיים	4.0	x
"	גן יהודה	5.0	
"	מעבר סכונ' ו' - טרנינג	1.5	
"	מעבר אפקה	1.5	
"	גן יד-המעביל	0.5	
"	הורשת צהלה	43.0	x
"	חורשת הדר יוסף	17.0	x
6	גינה ברחוב גרונימן	13.0	
"	גינה ברחוב ברודצקי	10.0	
"	גינה ברחוב אבנר	20.0	
"	גינה ברחוב ברוך	4.0	
"	חולצה ריזלינג	40.0	x

רשימת שטחי ירק 1972, ארכיון עיריית תל-א-יפו

30 חורשות וגינות חדשות

המחלקה לגנים ונוף בעירייה, נסעה והכשירה כ-2 חטנים האחרונות 30 חורשות וגינות חדשות. 8 מתן פתוחות כבר לקהל, לאחר שהוסלמו בהן עבודות הכשרה מקיפות שכללו, בין האחר, חכנה סדרך, הצבת סטטליט וטולחנות פיקניק, מחנכי משחק ועוד; וביהרן מבוצעות עבודות הכשרה לקראת פתיחתן בעתיד הקרוב.

(\*) חורשות שניספו:

ביד-אליהו	- 40 דונם	ברחוב חברה חדשה (גן הגנה)	+ 5 דונם
בדרך הטייסים	- 15 דונם	ברחוב פיבל	- 5 דונם
בדרך השלום	- 6 דונם	בגדה הדרומית של הירוקן	- 32 דונם
באפקה	- 5 דונם	ברחוב נהרדעא - סוסין	- 5 דונם
בתדר-יוסף	- 20 דונם	בדרך בן-צבי	- 12 דונם

2/.

ברחוב דפנה	- 8 דונם	בבני-ארי - יסן	- 4 דונם
בסדרה בלוס	- 0.5 דונם	בבני-עמל - פול יד לבנים	- 9 דונם
ברחוב אמסטרדם	- 5 דונם	בדרך נחניה	- 34.5 דונם
		ברחוב ברודצקי (ע"י בית אבות)	- 10 דונם

(\*) גינות שנפתחו לקהל:

ברחוב ברודצקי - רמה-יוביב	- 10 דונם
ברחוב גרונימן - רמה אביב	- 13 דונם

חומר רקע לסיור עיתונאים בגנים וחורשות בתל-א-יפו 1972. מחלקת גנים ונוף. ארכיון עיריית תל-א-יפו



יעקב פוקס. צילום: אתר ABC ISRAEL



ליפא יהלום. מקור: רמת אביב א' תיק תיעוד מרקמי רונאל אדריכלים



דן צור. מקור: רמת אביב א' תיק תיעוד מרקמי רונאל אדריכלים

יהלום וצור השתלבו בתכנון רמת אביב כחלק מצוות המתכננים. הקמת הצוות היוותה תקדים במשרד הבינוי והשיכון ונעשתה בזכות התעקשותו של רוברט בנט לשלב ייעוץ נופי כבר בשלבי התכנון הראשוניים של השיכון. את ההיכרות והניסיון בתכנון משותף רכשו בנט וצור בעבודתם המשותפת בתכנון קיבוצים.

התפיסה התכנונית נופית של רמת אביב נועדה לייצר רצף של שטחים פתוחים בהם שפע של צמחיה ומרחבים הנדמים כטבעיים. שטח השכונה וסביבתה היו חשופים לחלוטין במקור. עבודתם הנופית של יהלום וצור כללה בנוסף לתוכניות השתילה תכנון ועיצוב הטופוגרפיה של מורדות רכס הכורכר בהתאמה לתכנון השטחים הפתוחים והבנויים באופן שמאפשר רצף מתון ונגיש של שבילים כמעט ללא טרסות ומדרגות. יהלום וצור המשיכו בתכנון משותף עם בנט ופרלשטיין בתכנון מוקדם ומפורט של שכונת נווה אביבים - רמת אביב ב', ושל אוניברסיטת תל אביב (רונאל, 2018).

**דן צור וליפא יהלום** מחלוצי אדריכלות הנוף הישראלית. במשך יותר מ-60 שנות עבודתם, החל משנות ה-40 עסקו בגיבוש תפיסת הנוף המודרנית בישראל בסביבות ערים, קיבוצים ומרחבים טבעיים פתוחים. בין עבודותיהם הבולטות: גן השלושה, מכון ויצמן, שכונת קיראון, שכונת רמת אביב ואוניברסיטת תל אביב, אחוזת הקבר בן גוריון ובקעת הקהילות ביד ושם (רונאל 2018).

**דן צור** 1926-2012 נולד בקיבוץ תל יוסף. על אף עיסוקו באדריכלות נוף, הכשרתו כללה לימודי ציור, אומנות וחקלאות במקווה ישראל. עד שנות ה-50 עבד כמתכנן סביבת הנוי בקיבוצים וב-1953 הפך לשותף במשרד אדריכלים עם ליפא יהלום עימו עבד עד פטירתו.

**ליפא יהלום** 1913-2006 נולד באנטופול ברוסיה. בגיל 20 עלה לישראל במסגרת תנועת השומר הצעיר והצטרף למייסדי קיבוץ כפר מנחם. את הכשרתו מקצועית רכש במשרדו של אדריכל הנוף יחיאל סגל והיה שותפו עד לפתיחת משרדו הפרטי בשנת 1942. בשנת 1953 הצטרף לדן צור כשותף במשרד יהלום וצור עד צאתו לגמלאות בשנת 1993 (וויקיפדיה).

# גן ברודצקי - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

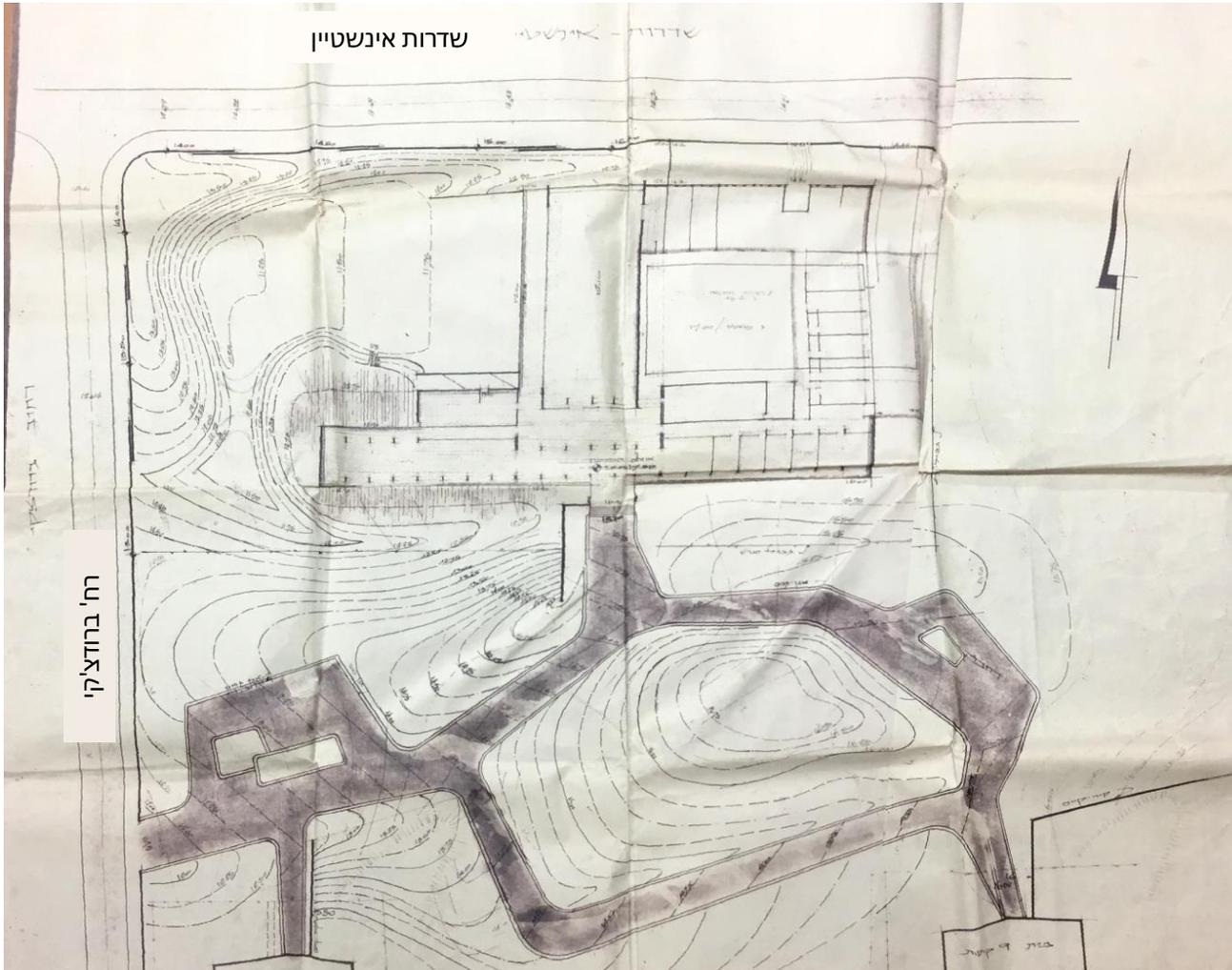
מרכיבי התכנון - טופוגרפיה וקרקע

תכנית הגבהים שהוכנה בשנת 1967 כוללת את עיצוב הטופוגרפיה, השבילים, הכניסות והרחבות.

- עיצוב הטופוגרפיה מאפיין את עבודתם של אדריכלי הנוף יהלום וצור שאימצו את סגנון הגן האנגלי הפסטורלי, בו עוצב הנוף לכלל תמונה וחוות נופ אידילי, במרחב העירוני.
- במרחב הגן תוכננו גבעות, מדרונות וערוצי ניקוז, למרות שפני השטח הטבעיים במקום היו מישוריים ומעובדים לאורך שנים ארוכות.
- גישה זו היוותה את "טביעת האצבע" של משרד יהלום וצור בשונה מגישתו של אברהם קרוון שהשתמש בתנאי השטח הקיימים כבסיס לעיצוב גני העיר.
- הטופוגרפיה של המרחב הציבורי והמרחב הפרטי של בית האבות עוצבה יחדיו, בראיה כוללת למרות שכבר בעת התכנון הפרידה גדר בין השטחים.

עיצוב הטופוגרפיה יצר

1. שיפועים מתונים לשהייה ומעבר.
2. ניקוז עילי של המים וניצול מי הנגר להשקיית מרחבי הגן.



גן ברודצקי, תכנית גבהים. 1:200. 15/11/1967. באדיבות ארכיון אגף שפ"ע עירונית ת"א-יפו

# גן ברודצקי - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - טופוגרפיה וקרקע

טופוגרפית הגן מלאכותית ומבוססת על תוספת קרקע חמרה חולית, חקלאית מהסביבה.

- הגן מגשר על הפרש גובה של כ-5 מטר מחלקו המזרחי למערבי, באמצעות שבילים בשיפועים מתונים של כ-4%.
- עיצוב הטופוגרפיה יצר גבעה מרכזית (1) מוקפת בשביל מתון היוצרים את החלל הפתוח המרכזי של הגן.
- בשולי הגן עוצבו גבעות מתונות בגובה 2-3 מ' מפני השבילים, המתחברות לפני הקרקע בדפנות הגן, ברחובות (2) במעברים ובמגרשי המגורים (3) ומבנה הציבור.
- שיפועי הגבעות מתונים ומאפשרים פעילות ומעבר בהן.
- עקרונות אלו מאפיינים את סגנון הגן הקיבוצי והסגנון הפסטורלי בו הגן מגיע עד למבנים ומאפשר מעבר נוח דרכו לשכונה.



גן ברודצקי, תכנית טופוגרפיה. 1:200. 15/11/1967. ארכיון שפע, עיריית ת"א-יפו

# גן ברודצקי - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - טופוגרפיה וקרקע

המפרט הטכני המיוחד, מהווה חלק מסט תכניות המקור, מפרט את אופן ביצוע עבודות הקרקע, הידוק השבילים והכנת שטחי הגינון

דיוק הייזורים  
פני הקרקע לאחר הייזור צרוכים להתאים לגובהים לאורך ולרוחב ולפרופיל הנתונים בתכניות ו/או הוראות המפקח עד לדיוק  $\pm 0.03$  בשטחי השבילים והרחבות עד לדיוק  $\pm 0.1$  ס"מ וזאת לאחר ההידוק כמתואר בסעיף 2.05. כולל עיבוד - "צורה דרך" לרחבות ושבילים וכד' והידוקם המלא.

אדמה חקלאית  
הספקת שכבה של 40 ס"מ אדמה חקלאית, המובאת מבחוץ ו/או משטח העבודה, פוריה ונקיה מחלות ומזיקים, חפורה בשכבות עליונים עד לעומק של 1 מטר לכל היותר. פיזור האדמה לפי גובהים מתוכננים ו/או לפי הוראות במקום, אדמה חקלאית אשר לא תענה לדרישות לא תאושר ועל הקבלן להרחיק מקום העבודה על חשבונו.

הרחקת עודפי עפר  
עקב ביצוע עבודות עפר, עלולים להוצר עודפי אדמה שיש להוציאם מהשטח בעזרת ציוד מכני, הכל בהתאם להוראות ותנאי המקום וזאת במסלול עם ביצוע עבודות העפר והיישורים מבלי לגרום עיכוב למהלך העבודה. העפר יורחק אל מקום שורה עליו המפקח.

מיון סוגי קרקע  
הרשות בידי המפקח להורות על מיון סוגי הקרקע, הבאתם לשטחים השונים ופיזורם בהתאם ליעודם כגון: אדמה חקלאית עליונה פוריה ונקיה לשטחים הפיזועים - לנן, אדמה עפר מטיב מאושר לשטחים המיועדים לשבילים וכד' ועל הקבלן לבצע בהתאם, ללא כל תביעה נוספות ובלבד שתנועות הקרקע והעברת החומר לא תעלה על מרחק של 200 מ'.

מילוא  
המילוא בשטחי הדרכים, הרחבות וכד' ייעשה בשכבות שעוביין לא יעלה על 20 ס"מ לפני הכבישה ובתנאי שיהיה מחומר הראוי למילוא לפי אישורו של המפקח, כל שכבה תהודק הידוק מלא בהתאם לסעיף 2.05. לא תחזור שכבה חדשה לפני שקודמתה הותקנה בהתאם לדרישות. חומר המילוא יהיה מאושר ויובא ברובו מבחוץ. השטחים המיועדים לגן לא יהודקו. אדמת המילוא בשטחי הגן אשר תהודק, תחרט ע"י מחרשת רוטר בעומק 40 ס"מ, עם סיום עבודות המילוא. בשטחי חול המיועדים לנמיעה יש למלא באדמה חקלאית פוריה ונקיה מלכלוך ומעשבים רב שנתיים. עובי השכבה לאחר הייזור 40 ס"מ לפחות. האדמה תלקח משטחים אחרים בשטח העבודה המיועדים לחפירה.

עופים בנושאי קרקע מתוך המפרט הטכני לביצוע עבודות פיתוח ונטיעות. 1967, ארכיון אגף שפ"ע עיריית ת"א-יפו

# גן ברודצקי - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## מרכיבי התכנון - צמחיה

תכנית צמחיה משנת 1967 מפרטת את העצים, והמדשאות.

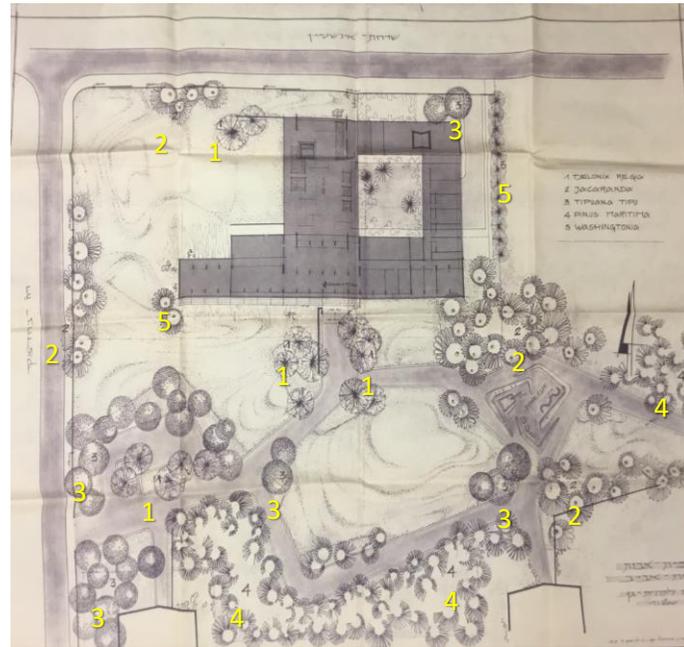
- על פי המפרט וכתב הכמויות נשתלו בגן שיחים רבים, וורדים מזנים שונים, בעיקר בשוליו.
- תכנון הצמחייה מאפיין סגנון פסטורלי ומבוסס על תצורות נוף מן הטבע הכפרי האנגלי בהתאמה לאקלים הישראלי. המדשאה משמשת כאחו והעצים הנטועים כבודדים ובקבוצות מדגישים את קו הרקיע, מספקים שטחי צל משמעותיים, קרחת יער, ויוצרים חללים אינטימיים או מוקדים ויזואליים לאורך השבילים.
- שולי הגן נטועים בעצים ושיחים למסגור ומיסוך בין הבינוי לפתוח. העצים בגן זהים לאלו שנבחרו על ידי יהלום וצור למרחב הירוק של רמת אביב והאוניברסיטה.



עצי וושינגטוניה בקבוצה בין הגן למבנה בציבור 2022



עצי וושינגטוניה בקבוצה בין הגן למבנה בציבור 2022



תכנית גן ברודצקי 1967, יהלום, צור. ארכיון אגף אגף שפ"ע, עיריית ת"א-יפו

1	DELONIX REGIA
2	JACARANDA
3	TIPUANIA TIPU
4	PINUS MARITIMA
5	WASHINGTONIA

1	- צאלון נאה
2	- סיגלון
3	- מכנף נאה
4	- אורנים
5	- וושינגטוניה



עצי אורן בקבוצה כמוקד הצללה ונוף במרכז הגן, 2022



עצי וושינגטוניה בקבוצה בין הגן למבנה בציבור 2022

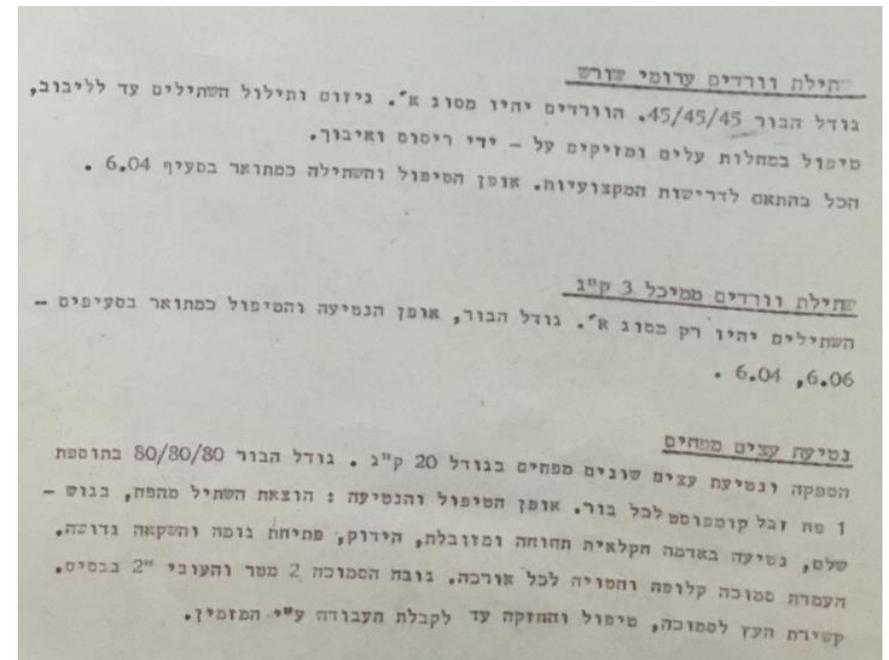
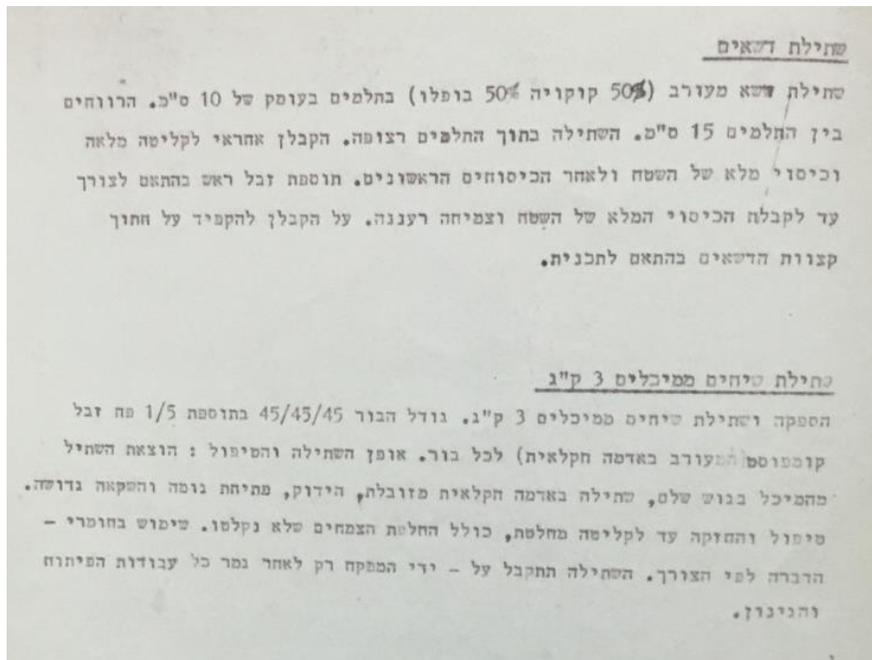
# גן ברודצקי - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## מרכיבי התכנון - צמחיה

במפרט הטכני המיוחד המהווה חלק מתכניות המקור, נמצא פירוט לחלק ממיני הצמחייה שנשתלה בנוסף לעצים ושיחים ובהם מדשאות משני זני דשא - קוקיה ובופלו וורדים.

המפרט מתעד את טכניקות ואופן ביצוע עבודות הפיתוח של שנות ה-60.

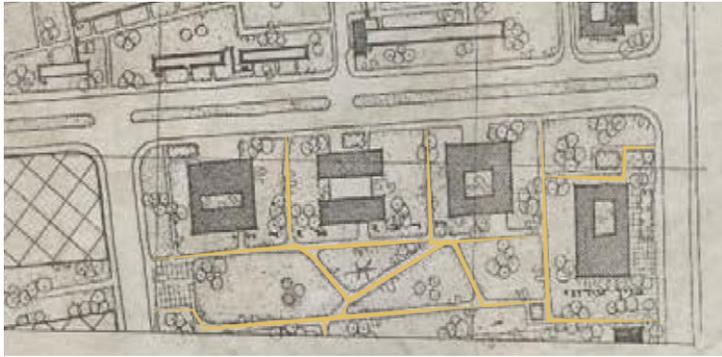
צמחיית הגן של שנות ה-70 התבססה על 5 מיני עצים וככל הנראה מינים ספורים ירוקי של שיחים כגון עפרית, פיטוספורום קריסה וורדים לצד מדשאה מרכזית.



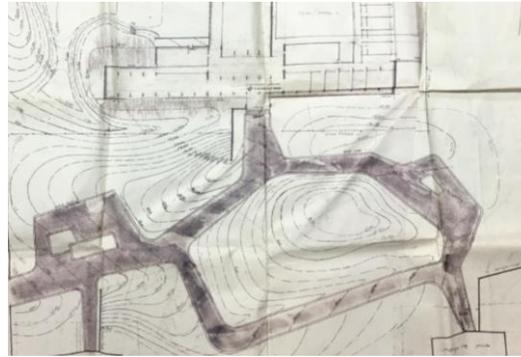
סעיפים בנושאי צמחיה מתוך המפרט הטכני לביצוע עבודות פיתוח ונטיעות, 1967, ארכיון אגף שפ"ע עיריית ת"א-יפו

# גן ברודצקי - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - תנועה וכניסות



מערכת שבילים עקרונית בגן ברודצקי בתוכנית כללית של 'שיכון לדוגמה'. 1963. אתרים, 2016



מערכת התנועה בתוכנית גבהים 1967, יהלום וצור. ארכיון עזריאלי

התנועה בגן תוכננה כחלק מתפיסת התנועה הכוללת בשכונות רמת אביב. לפיה, מערכת השטחים הפתוחים הינה חלק ממערך תנועה להולכי רגל ורוכבי אופניים ששילב תנועות רובעיות, צירים שכונתיים, פנים שכונתיים ומרחבים סמי ציבוריים.

בתוכניות העקרוניות תוכנן ציר מרכזי דרך הגן מהאוניברסיטה למרכז המסחרי, מעבר שחסום היום. במקומו קיים ציר פנים שכונתי שעוקף את המעונות מדרום.

יתר התנועות שתוכננו במקור פעילות גם כיום והם מהוות חלק משמעותי ביצירת רוח המקום וזהות השכונה כשכונה בת קיימא היסטורית.



סכמת תנועה על גבי תצא משנת 1978. עיריית ת"א-יפו

- כניסה רבעית/שכונתית
- כניסה פנים שכונתית
- כניסה למבנה
- שביל גן היקפי
- שבילי מעבר שכונתיים
- שבילים פנים שכונתיים
- שביל למרחב סמי ציבורי

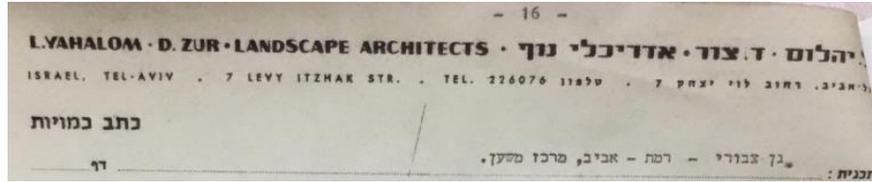
# גן ברודצקי - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - פרטי פיתוח

על פי המפרט הטכני וכתב הכמויות, שבילי הגן והרחבות בוצעו באספלט עם אבני גן "דוגמת אבני התיחום בשכונת רימון על ידי סביון".

במקטע מוגדל של מגרש המשחקים משורטטים ארגז החול ספסלי העץ וכנראה אלמנטים תוחמים לישיבה יצוקים בטון.

פרט נוסף שמוזכר במפרט הם ספסלים מבולי אקליפטוס.

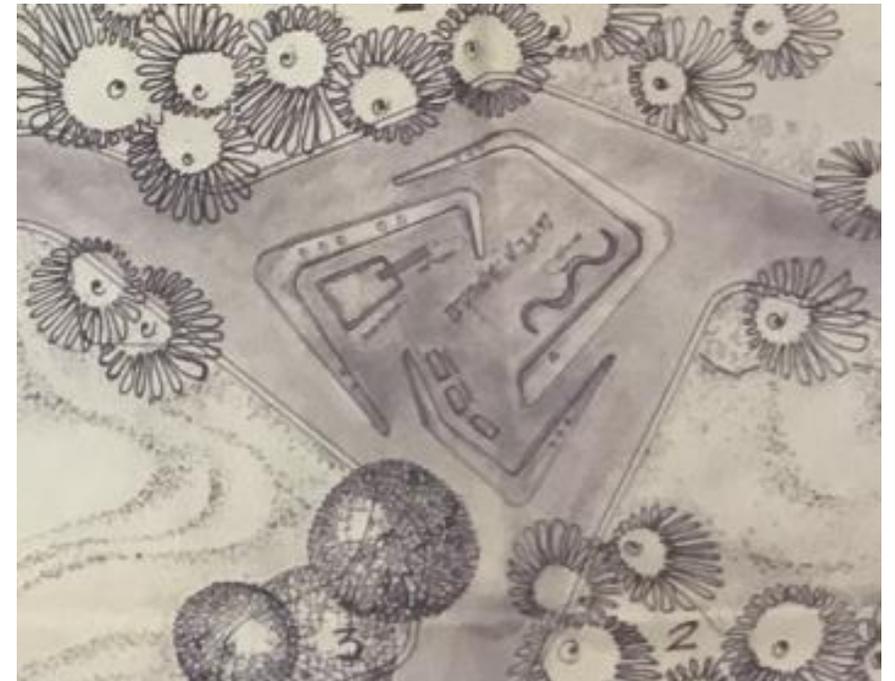


2,500	מ2	שבילים ורחבות מאספלט, הספקה, פיזור וכבישת שכבת קורקר ושכבת אספלט, הכל כמתואר במפרט הטכני סעיפים 3.10 - 3.01 ובהתאם לתוכניות 317/68, 319/68 ולהוראות.
625	מ.א	הספקה והתקנת אבני תחום מבטון טרום (כדוגמת אבני ההחום בשכונת רימון ע"י סביון). הכל כמתואר במפרט הטכני טע' 3.11 ובהתאם לפרט אח/1 בתכנית מס' 325/68 ולהוראות.

ארגז חול  
הספקה והתקנת ארגזי חול לפי פרט אח/1 בתוכנית 325/68. חפירה מהרום הכללי לרום הנדרש. יישור והרחקת עודפי אדמה, הידוק התשתית ופיזור מצע חול. יציקת דפנות והמושב בבטון מזוין לפי פרט. סוג הבטון ב/200. השקאה הבטונים מסך שבוע ימים מיום גמר היציקה, מילוי חלל הבור בחול זך, חול ים, מטיב ע"י המפקח במקום.

ספסל מבולי עץ אקליפטוס  
הקבלן יספק ויחקיקן ספסלים מעץ אקליפטוס יבש. מעובד בהתאם לתכנית פרט, ומרוח פעמיים בשמץ עם חוספת לקה שקופה. הקבלן יציב את הספסלים בהתאם לתוכניות ולהוראות המפקח באחר.

סעיפים בנושאי פרטי פיתוח מתוך המפרט הטכני לביצוע עבודות פיתוח ונטיעות. 1967, ארכיון אגף שפ"ע עיריית ת"א-יפו



מקטע בתכנית יהלום וצור (1967) עם מגרש המשחקים ושבילים תחומים באבן גן רחבה. מקור ארכיון אגף שפ"ע עיריית ת"א-יפו

# גן ברודצקי - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - מבני ציבור בדופן המרחב

הגן מוקף בבינוי, בחלקו הצפוני והמזרחי מוקף במבני ציבור.

## בית אבות משען

תוכנן ע"י אדריכל ר. בנט הוקם בין השנים 1962-1957.

סגנון המבנה מודרניסטי ברוטליסטי, המשתמש בחומר המקורי לגמר, ללא צבע או חיפוי. שתי קומות מסד הכוללות שימושים ציבוריים.

עם השנים הפכה החצר הפנימית שבמקור היתה חלק מהגן לחניה.

## מעונות אינשטיין

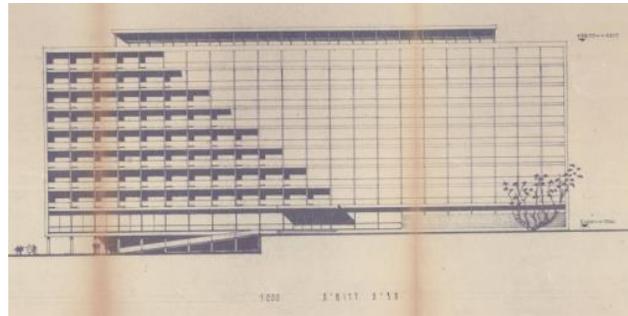
תוכננו ע"י אדריכל אברהם יסקי, הוקמו בין השנים 1969-1974. מתחם מעונות סטודנטים תחום ומסוגר.

סגנון המבנה ברוטליסטי, גמר בטון, מערך חצרות פנימיות.

תכניות הפיתוח הנופי למתחם משנת 1971 קשרו בין גן ברודצקי לגן המעונות כרצף של שטחים פתוחים מקושרים.



תצ"א גן ברודצקי, 2021. מתוך: GIS עיריית תל-א-יפו



חזיתות בית אבות משען, בנט, מתוך תוכנית מאושרת 1966, תיק הבניין, עיריית תל-א-יפו



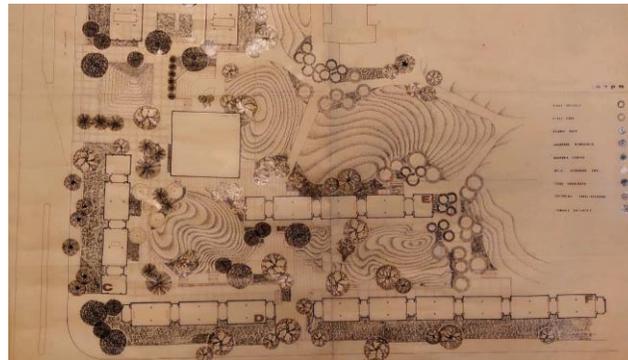
תנועה חסומה בכניסה למעונות הסטודנטים, 2022



מעונות סטודנטים - מתוך תיק תיעוד מרמי - רמת אביב א'



חצר המעונות תוכננה גם היא על ידי יהלום וצור. חלק ממרכיבי הגן נשמרו וכן הריצוף המקור, מתוך גוגל מפות



תכנית פיתוח למעונות הסטודנטים, 1971 אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי

# גן ברודצקי – גן תורמי קרן ICRF (2000)

מרכיבי התכנון - טופוגרפיה

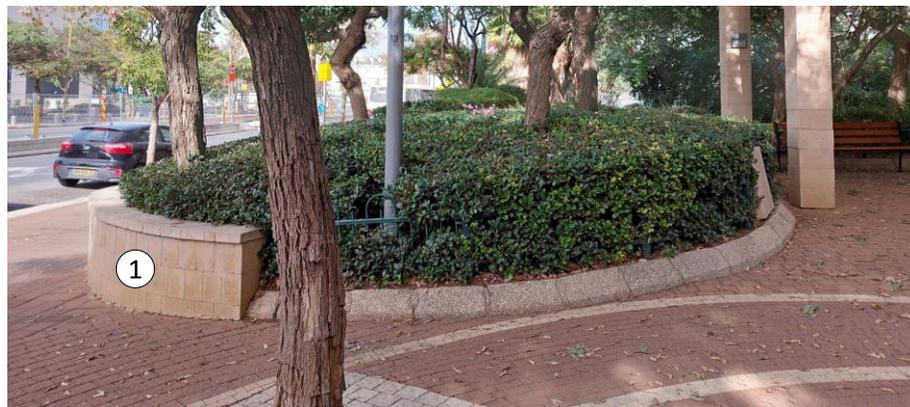
עיקר השינויים בטופוגרפית הגן שנערכו במרחב ביחס למקור הם:

## 1. קיר אבן בדופן רח' ברודצקי:

כחלק מעיצוב מחודש לכניסה (תכנית פוקס) שולב בדופן רחוב ברודצקי קיר אבן המשכי הזהה בחומר ובצורה לאלמנט המים והפרגולה. מטרת הקיר הייתה ככל הנראה לתחום ולתמוך את הקרקע בשל הרחבת המדרכה כחלק מרחבת הכניסה לגן.

## 2. גבעות דשא במזרח הגן:

פיתוח החורשה המזרחית לגן כלל עיצוב פני הקרקע עם גבעות בשיפועים מתונים באופן שיצר המשכיות לשפת העיצוב של המקום.



קיר מחופה אבן גיר בדופן רחוב ברודצקי כחלק ממערך רחבת הכניסה לגן, 2022



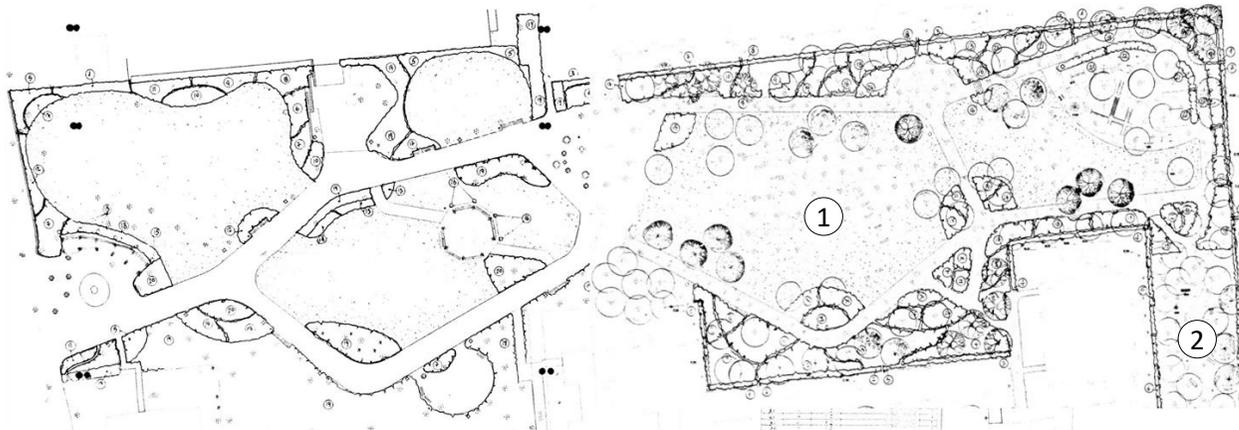
גבעות דשא מתונות ואבני שפה, ערוגה מגרנוליט בין שבילים לקרקע שנוספו בתכנית פוקס כחלק מפיתוח הצד המזרחי של הגן, 2022

# גן ברודצקי - גן תורמי קרן ICRF (2000)

מרכיבי התכנון - צמחיה



תכנית פוקס לחלק המזרחי של הגן - שתילת מדשאה וטיפוח החורשה הקיימת שניטעה בסוף שנות ה-60, מהווה המשך לסגנון המקורי של הגן משנות ה-60, 2022



תוכנית צמחיה, 2000, יעקב פוקס. ארכיון אגף שפ"ע, עיריית ת"א-יפו

תוכניות השלד והצמחיה של יעקב פוקס לכל מרחב הגן, משנת 2000, התבססו על התכנון הקיים של הגן והחורשה. כולל סימון העצים הקיימים שנשמרו.

לצד העשרת הפרוגרמה ומיני הצמחייה, פוקס אימץ ושמר על הגיאומטריה ושפת העיצוב של יהלום וצור בטופוגרפיה, ובשימוש בצמחיה הבוגרת בבסיס לחידוש הגן.

2

בולוסנתוס נאה	כרבל לבד
<u>טבביה איפה</u>	<u>קלויטריה-מכבדית</u>
מגנוליה גדולת עלים	<u>אלמוגן</u>
עץ קיים נשאר	בוהיניה-מגוונת



פיתוח המעבר המזרחי לשכונה בתכנית פוקס עם עצי מגנוליה ושיחים ירוקי עד, צילום 2022

# גן ברודצקי - גן תורמי קרן ICRF (2000)

מרכיבי התכנון - שילוט והנצחה

הנצחת תורמי קרן ICRF בגן מהווה כיום חלק חשוב בגן. בנוסף לשם הגן, לצד כל אזור פעילות נמצא שלט תורמים.



צילומי שלטי ההנצחה, 2022



צילומי שלטי ההנצחה, 2022



צילום, 2005, יוסף ליאור ארכיון קרן תל אביב

# גן ברודצקי - גן תורמי קרן ICRF (2000)

מרכיבי התכנון - פרטי פיתוח וחומרים



במחצית השנייה של 2022 נערכו בגן עבודות נטיעה והחלפה של קירוי פרגולת הכניסה והגזיבו מעץ לקירוי בריעת ברזנט.



נטיעות במרכז הגן והחלפת קירוי פרגולת הכניסה וגזיבו יוני 2022



מרכז הגן והחלפת קירוי פרגולת הכניסה והגזיבו פברואר 2022

## גן ברודצקי – מצב קיים

טבע עירוני

מתוך סקר טבע עירוני של עיריית ת"א - אתר 52 - רמת אביב א'

גן ברודצקי הינו חלק ממערך שטחים פתוחים בשכונת רמת אביב א'. שכונת מגורים ותיקה של בתי מגורים נמוכים יחסית וביניהם שטחים ירוקים רבים המקושרים ביניהם. הרצף הירוק מאפשר הימצאותם של בעלי חיים ייחודיים כדוגמת קיפוד חולות, ינשוף עצים וציפורי שיר.

**קרקע:** חול, חמרה.

**מורפולוגיה:** מתונה.

**מורכבות טופוגרפית (מופעי נוף):**

נמוכה- בעיקר מורכבות מקומית של מאפייני השטחים הירוקים. שטח מגונן, חורשה, מדרונות.

**בתי גידול:** חורשה מגוננת, חורשה, רצועות שיחים.

**תצורות צומח:** מגונן, חורשה, שיחיה, צומח עשבוני.

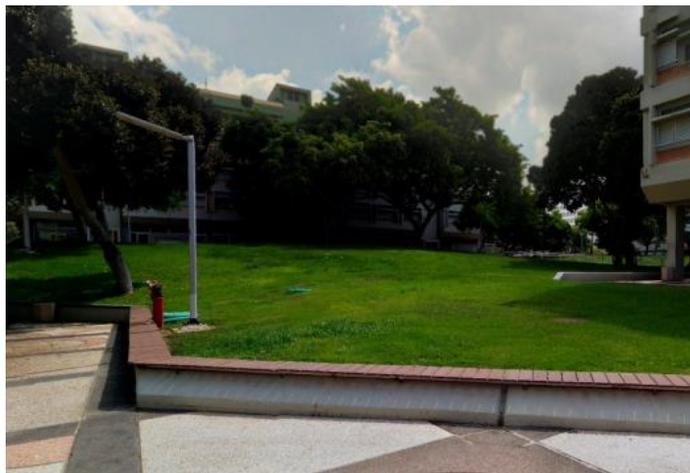
**יחידות צומח:** ברומית ספרדית - לחך סגלגל | אמיר קוצני - חלמית מצויה.

**צומח ייחודי:** אספסת איטלקית, תורמוס א"י.

**בעלי חיים:** ציפורי שיר, זוחלים, יונקים קטנים.

**בעלי חיים ייחודיים:** קיפוד חולות, ינשוף עצים.

**מינים פולשים ציפורים:** מאיינה מצויה, דררה.



מתוך גוגל מפות



מראה כללי - מתוך סקר טבע עירוני ת"א-יפו, 2012



דוכיפת. מתוך סקר טבע עירוני ת"א-יפו, 2012



מתוך google maps



# גן ברודצקי – גן תורמי קרן ICRF (2000) שינויים לאורך השנים

מרכיבי התכנון - יחידות צומח

יחידות הצומח של הגן הן:

- א. מדשאה עם נטיעות עצים בודדים: אורן צאלון וושינגטוניה.
- ב. עצים ושיחים בדופן עם בינוי, ובהם: אורן מכנף, פיטוספורום קריסה ועופרית.
- ג. חורשת מכנף נאה.
- ד. חורשת אורנים.
- ה. חורשת ג'קרנדה – סיגלון.

שלב א: עד תחילת שנות ה-2000

- 1. החלק המערבי גונן באינטנסיביות והיה מקושר ברצף מגונן לחצר של בית משען.
- 2. החלק המזרחי ניטע חלקית בחורשה אקסטנסיבית עם פני שטח חשופים.

תכנית יהלום וצור מתאפיינת במינימליזם ובניקיון בהתאמה להשקפות עיצוב מודרניות. צמחיית הגן של שנות ה-70 התבססה על 5 מיני עצים וככל הנראה מינים ספורים ירוקי של שיחים כגון עפרית, פיטוספורום קריסה וורדים לצד מדשאה מרכזית.



שלב א: תצ"א 1995 מתוך: GIS עיריית ת"א-יפו



קבוצת אורנים וושינגטוניות בדופן המדשאה, 2022



חורשת ג'קרנדות בחלק המזרחי של הגן, 2022



שלב ב: תצ"א 2014 מתוך: GIS עיריית ת"א-יפו



אורן בודד לצד מבנה הגזיבו, 2022

# גן ברודצקי – גן תורמי קרן ICRF (2000) שינויים לאורך השנים

מרכיבי התכנון - צמחיה



שינויים בצמחיה בגן - 2022 השלמת נטיעות באזורים מופרים בגן



צמחיה בגן - פוקס תחיל שנות ה-2000 עצי מגנוליה ומיני שיחים משתרעים במזרח הגן



צמחיה בגן - יהלום וצור שנות ה-60-90 שיחים ירוקי עד ועצי מכנף במעבר מהגן למגורים

## שלב ב' מתחילת שנת ה-2000

תכנון ופיתוח החלק המזרחי בגיטון אינטנסיבי הכולל מדשאות שיחים ותוספת עצים לעצי החורשה הקיימת. בכל מרחב הגן יחידות הצומח נשארו בבסיס לשפת עיצוב הגן לצד העשרת מגוון המינים.

תכנית פוקס מתאפיינת בעושר ובמגוון מינים שהצבע והטקסטורה מהווים שיקול בולט בבחירתם. ביניהם אלמוגן, בוהיניה, מגנוליה בולסנתוס, קולורטריה, פילודנדרון וציפור גן עדן.

**גבעות דשא במזרח הגן:** פיתוח החורשה המזרחית כלל עיצוב פני הקרקע עם גבעות בשיפועים מתונים באופן שיצר המשכיות לשפת העיצוב של המקום.

## 2022 שלב ג' 2022 –

נטיעות עצי א"י במדשאה המרכזית ובשוליה על ידי אגף שפ"ע. כחלק ממגמה לתחזוקה מקיימת לגנים ניטעו לאחרונה בגן ברודצקי עצי אלון במדשאה המרכזית ובשוליה. לעצים במדשאה המרכזית תהיה השפעה מכרעת על החלל המקורי של הגן.



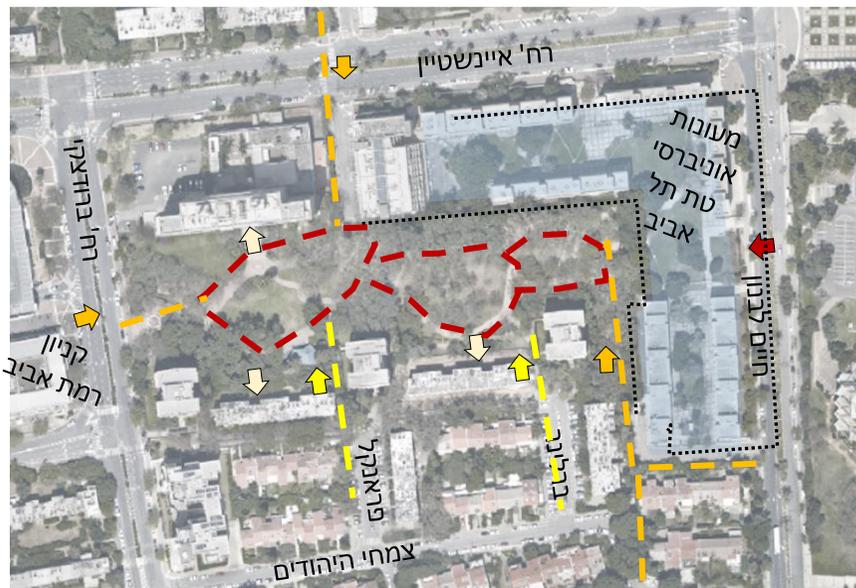
נטיעת עצי אלון בשוליים ובמדשאה מרכזית יולי 2022



העשרת הצמחיה המקורית בשיחים ועצים עם עלווה ופריחה מגוונת. בתמונה דוגמה לערגת פילודנדרון שתוכננה על ידי פוקס סביב צאלון נאה שתוכנן על ידי יהלום וצור. פברואר 2022

# גן ברודצקי – גן תורמי קרן ICRF (2000) שינויים לאורך השנים

מרכיבי התכנון - תנועה וכניסות



תצ"א גן ברודצקי, 2021. מתוך: GIS עיריית ת"א-יפו

- כניסה רבעית/שכונתית
- כניסה רבעית/שכונתית חסומה
- כניסה פנים שכונתית
- כניסה למבנה
- שביל גן היקפי
- שבילים מעבר שכונתיים
- שבילים פנים שכונתיים
- שביל למרחב סמי ציבורי
- גדר

מרבית הכניסות והשבילים בגן שומרים את מערך התנועה השכונתי והפנים שכונתי ובהם שביל הגן ההיקפי, המעברים והכניסות מרחוב איינשטיין, ברודצקי, ברילנר, פרנקל וצמחי היהודים.

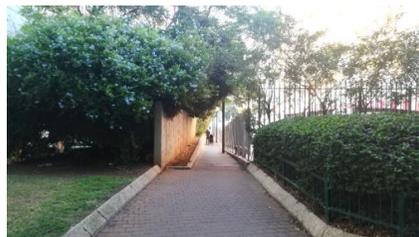
הכניסה המרכזית מרחוב חיים לבנון דרך מעונות הסטודנטים נחסמה עם גידור המעונות.



(1) כניסה מרחוב ברודצקי, 2022



כניסה מרכזית מרחוב חיים לבנון דרך המעונות, נחסמה לאחר גידור המעונות



(4) כניסה צדדית מרחוב איינשטיין



(3) כניסה צדדית מסמטת ברילנר



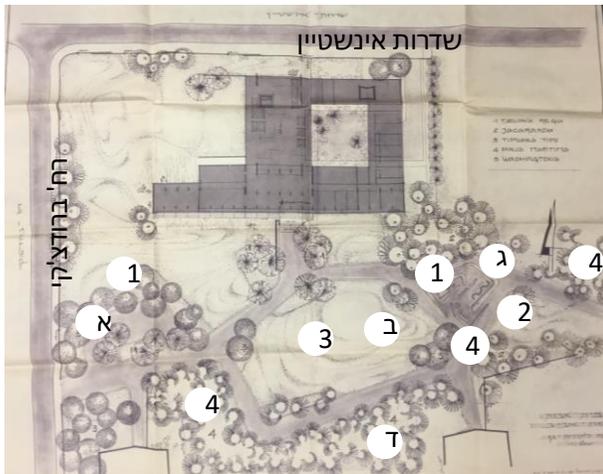
(2) כניסה צדדית מסמטת פרנקל

# גן ברודצקי – גן תורמי קרן ICRF (2000) שינויים לאורך השנים

מרכיבי התכנון - שימושים



מזרקה, פרגולה וריצוף רחבת הכניסה תכנית פוקס, צילום 2022



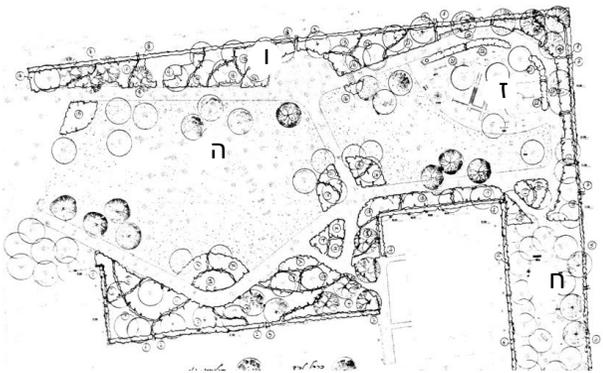
תכנית כללית - גן ברודצקי 1967, יהלום, צור. ארכיון אגף שפ"ע, עיריית ת"א-יפו



ג



ו



תכנית כללית - גן ברודצקי 2000, פוקס. ארכיון אגף שפ"ע, עיריית ת"א-יפו



משמאל, פרגולה לצד ערוגת פרחים עונתיים בעת פתיחת הגן המחודש בשנת 2000. צילום יוסף ליאור ארכיון קרן תל אביב



ב



ד

1967 תוכנית יהלום וצור כללה שימושים לחלק

המערבי של הגן:

1. רחבת כניסה מרוצפת מרחוב ברודצקי עם ארגז חול למשחקים
2. רחבת התכנסות עם מגרש משחקים
3. מדשאה מרכזית
4. שטחי גינון ונטיעות

2000 תכנית פוקס כללה את פיתוח הצד המזרחי של

הגן וכן חידוש השבילים והרחבות והוספת שימושים:

- א. מזרקה ופרגולה ברחבת הכניסה 'מרח' ברודצקי
- ב. גזיבו בראש המדשאה
- ג. ריצוף רחבה ושילוב שולחנות משחק
- ד. אזור משחק לפעוטות
- ה. מדשאה
- ו. רחבה ופרגולה
- ז. אזור משחק
- ח. מבואה - ספסלים וגינון

בנוסף הוצבו בגן שלטים מאבן מסותתת להנצחת שמות תורמי קרן ICRF.

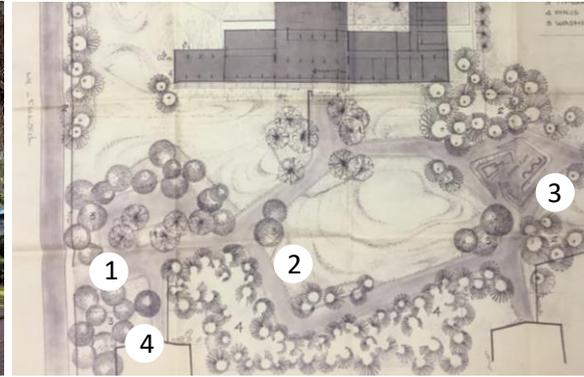
2005 חנוכת הגן לתורמי הקרן, צילומים, יוסף ליאור ארכיון קרן תל אביב

# גן ברודצקי – גן תורמי קרן ICRF (2000) שינויים לאורך השנים

מרכיבי התכנון - פרטי פיתוח וחומרים



אבן הגן מגרנוליט בשולי השביל היא כנראה מקורית בעוד הריצוף החולף מאספלט למשתלבות, צילום 2022



תכנית כללית - גן ברודצקי 1967, יהלום, צור. ארכיון אגף שפ"ע, עיריית ת"א-יפו

מרבית המידע על פרטי הפיתוח המקוריים נמצא בתכנית הכללית לצמחיה, במפרט ובכתב הכמויות. לא נמצא תיעוד מצולם למקום, ולפיכך קיימים פערים בידע בין מה שתוכנן ומה שבוצע בפועל. מן המסמכים עולה שהשבילים והרחבות נסללו אספלט וזה החולף בשנת 2000 לאבן משתלבת.

העובדה שתוואי השבילים בחלק המערבי נותר כמעט זהה למקור ואבני הגן בהם עשויים גרנוליט שבה השתמשו יהלום וצור בפרויקטים אחרים מאותה התקופה, עשויה להצביע על כך שזהו חלק שנשמר מהתכניות המקוריות..

במיקום מגרש המשחקים המופיע בתכנית, נמצאים כיום שולחנות משחק שבוצעו לפי תכנית פוקס.

חידוש והרחבת הגן בתחילת שנות ה-2000 כלל שימוש במגוון חומרים ששינה את הסגנון המינימליסטי, של המרחבים שפותחו באותה התקופה על ידי יהלום וצור לסגנון פוסט מודרני.

סגנון זה התאפיין בשילוב מגוון חומרים טקסטורות צבעים ומוטיבים מעיצוב גנים בעולם. אלו באו לידי ביטוי:

1. אבן גיר בהירה בקירות ועמודי אבן: במזרקה, בגזיבו ובפרגולות.
2. שימוש באריחי קרמיקה ואבן אדומה במזרקה.
3. קירוי הגזיבו והפרגולות בעץ מלא.
4. אבן גושנית גירנית לשלטי ההנצחה.
5. ריצוף משתלב מתועש בגוונים ובדוגמאות שונות.



גזיבו מאבן וקירוי עץ מתומן ייחודי כחלק מפרטי הפיתוח ששילב פוקס בגן 2022



רחבת משתלבות, פרגולה מאבן ועץ ומזרקה מאבן וקרמיקה בכניסה לגן מאפיינות את פרטי הפיתוח של חידוש הגן על ידי פוקס. 2022



רחבת משתלבות, בדוגמות מעגליות עם שולחנות משחק כחלק מפרטי הפיתוח של חידוש הגן על ידי פוקס. 2022

סעיפי המלצה בנושא נופים אורבניים היסטוריים:

הנוף האורבני-היסטורי הוא אזור אורבני שנוצר מריבוד תכונות, ערכי תרבות וערכי טבע במהלך ההיסטוריה. הנוף האורבני-היסטורי מרחיב את המושג "מרכז היסטורי או "מכלול", והוא כולל הקשרים אורבניים רחבים ואת סביבתם הגיאוגרפית. (סעיף 8)

הקשרים רחבים אלו כוללים בעיקר את הטופוגרפיה של האתר, את הגאומורפולוגיה שלו את ההידרולוגיה ואת תכונותי הטבעיות. (סעיף 9)

וכן את סביבתו הבנויה ההיסטורית וזו העכשווית גם יחד, את התשתיות מעל לפני הקרקע ומתחתיה, את השטחים הפתוחים ואת הגנים, את דפוס שימושי הקרקע שלו ואת הארגון המרחבי, תפיסות יחסים חזותיים, ואת כל המרכיבים הנוספים של המבנה האורבני. (סעיף 9)

אלו כוללים גם מיומנויות חברתיות ותרבותיות, ערכים ותהליכים כלכליים. (סעיף 9)

הגן משקף תרבויות, ערכים ותהליכים כלכליים שמאפיינים את תל אביב וישראל במחצית השניה של המאה ה-20. בשנות ה-50-70 יושם במרחב שילוב רעיוני בין גן פסטורלי לתנאי המקום ליצירת תבנית נוף אידיולי ישראלי. ביטוי לכך נמצא בשילוב בין עצי אורן כחלק מנרטיב הייעור, מדשאות המזוהות עם אהו ירוק אנגלי ועצי נוי מאוקלמים ירוקי עד ופורחים. מתקני משחק שולבו במידה מצומצמת יחסית לגנים כיום ותרבות הגינון התבססה על צמחיה חסכונית במים. אופי האלמנטים האדריכליים היה מינימליסטי, בטון ואספלט ושיקף השקעות כלכליות צנועות. מיקום הגן בשכונת רמת אביב וסמיכותו למעונות הסטודנטים היו חלק מרעיון חברתי וקהילתי בו הגן הוא מרחב לשהייה מעבר וקישור בין האוניברסיטה לשכונה ומוקדיה. בסוף המאה ה-20 תחילת שנות ה-2000 הופיעו בגן מרכיבים פוסט מודרניים הכוללים שימוש במגוון חומרים, אלמנטים ושימושי משחק אינטנסיביים לפי צרכי הקהילה וללא מחויבות למינימליזם. מימוש הסגנון הפוסט מודרני הגיע בד בבד עם המעבר ממימון וניהול עירוני של מחלקת הגינון של העירייה למימון תורמים על ידי קרן תל אביב. הנצחת התורמים הפכה לחלק מרכזי בזהות הגן.

מאפייני גן ברודצקי בהקשר לסעיפי ההמלצה:

גן ברודצקי ניטע ופותח בשטח ששימש עד קום המדינה לחקלאות. בין שנות ה-50-60 עם הקמת שכונת רמת אביב א' ושיכון לדוגמה, השתנה נוף המקום והמרחב פותח על פי גישות מודרניות המבוססות על עקרונות "עיר גנים" שיושמו באותה תקופה בארץ. מיזוג זה הוליד את תצורת נוף השיכונים הכוללת מערכת שטחים פתוחים ירוקים המקשרת בין המגורים, מבני הציבור, המסחר החינוך. נופים אלו מאפיינים את שיכוני תל אביב שהוקמו באותם שנים במזרח, דרום וצפון העיר תל אביב יפו. תכניות חידוש הגן הוסיפו רובד נופי נוסף ייחודי לסוף המאה ה-20 בשפת עיצוב פוסט מודרנית שתוכננה על ידי אדריכל הנוף יעקב פוקס והתאפשרה בזכות מימון קרן תל אביב.

הגן חובר לגבהים הקיימים בסביבותיו אך הטופוגרפיה במקום מלאכותית ועוצבה בסגנון פסטורלי. למרות שניו תוואי הקרקע, ניקוז הגן העילי מתחבר למערכת הקיימת ומרבית שיטחו בתכנית רכה הקולטת את מי הנגר. צמחיית הגן מבוססת על צמחיה מגוונת: עצים שונים, שיחים ומדשאה. על פי סקרי טבע בית הגידול במקום מושך אוכלוסיות בעלי חיים מקומיים כגון ציפורי שיר מכרסמים וחרקים כחלק ממערכת טבע עירונית. עבודות הפיתוח שנעשו לאחרונה במקום משקפות את מגמות הקיימות בעיצוב הגנים על ידי נטיעת עצים מקומיים טבעיים ושימוש בקריי קל להצללות.

הגן מבטא את תפיסת התכנון של אדריכלי הנוף יהלום וצור בעשורים הראשונים לעבודתם. הגנים שעיצבו נועדו להיות מרחב ירוק, אידיולי, "פסטורלי טבעי" ופתוח בלב העיר, לשימוש האוכלוסייה המקומית. תפיסות התכנון הנופיות זכו לשיתוף פעולה ייחודי עם מתכנני התב"ע פרלשטיין ובנט שקשרו את הגנים הציבוריים למערכת ירוקה מרקמית. תפיסות אלו מומשו באותה תקופה ברמת אביב א, ב וג' לכניסות ולמעברים לגן תפקיד מרכזי במימוש גישה זו והם עוצבו כחלקי גן הפונים לרחוב. חידוש הגן חיזק את דימוי הגן הפסטורלי את נראות הגן מהרחוב ואת מגוון שימושי בהתאם לעקרונות הפוסט מודרניזם בגנים.

\* ההגדרות לקוחות מתוך המלצה בנושא נופים אורבניים-היסטוריים, (UNESCO, 2011) סעיפים 8-13, תרגום הוועד הישראלי לאונסקו, משרד החינוך ומנהל שימור רשות העתיקות

**הערכה:**

הגן מהווה חלק ברקמת המרחב הנופי העירוני היסטורי של שיכונני צפון העיר תל אביב שנבנו ופתחו בשנות ה-50-70.

חלקו המערבי של הגן תוכנן על ידי אדריכלי הנוף יהלום וצור זוכי פרס ישראל והוא מהווה מרחב נופי היסטורי עם ערכים ואלמנטים היסטוריים שנשמרו במקום.

סגנון הגן, מבנהו, הצמחייה ומרכיבי הפיתוח משקפים את התכנון המקורי, ההיסטורי ומשרתים בהווה את צרכי הקהילה והסביבה.

תוספות שנעשו בגן ופיתוח חלקו המזרחי בתכנון יעקב פוקס הוסיפו נדבך בעל ערכים נופיים בעלי ערך של סגנון פוסט-מודרני במרחב הפתוח העירוני של תל אביב.



סימון המבט למרכז הגן בתכנית כללית לגן 1967

**המלצות כלליות לשימור והדגשת מאפייני הגן:**

מאפייני הסגנון של הגן הם מרכיבים חיוניים לשימור. מרכיבים אלו כוללים:

- **טופוגרפיה קיימת**
- **מערכת התנועה השבילים והרחבות** כחלק ממערכת הקשרים השכונתיים הפנים שכונתיים והמקומיים.
- **תצורות הצומח והפרטים הקיימים-** חורשות, עצים בקבוצות ובודדים, ושיחים בוגרים בחלל המרכזי של הגן ובשוליו.
- **מוקדים ייחודיים מאוחרים** בעלי ערכים ראויים לשימור הם רחבת הכניסה ובה מזרקה, פרגולה וספסלים, גזיבו ורחבה עם פרגולה בחלק המזרחי.
- מומלץ לשלב בגן שילוט הסברה בנושא ייחודו הנופי ההיסטורי.



מבט מרחבת הכניסה למרכז הגן ממחיש את שמירת החלל המרכזי כפי שתוכנן במקור. אבן הגן מגרנדוליט שמרה על צורת השבילים ועל חיבור השביל לגבעת הדשא. צילום 2022

**המלצות כלליות לשימור והדגשת מאפייני הגן:**

הגן הינו מערכת דינמית ולפיכך מרכיבים כמו מיני עצים, שיחים, ריהוט הגן ושימושים התואמים את רוח המקום ניתנים לשינויים כל עוד הם תואמים את עקרונות התכנון המקוריים של הגן.

**המלצות קונקרטיות לשימור והדגשת מרכיבים בגן**

- **עצים בוגרים קיימים** - יהיו לשימור שיחים - מומלץ להמשיך ולטפח את קבוצות השיחים בשולי הגן ובאיים במרכז הגן.
- **שבילים ורחבות** - יש לשמור על תוואי וצורת השבילים והרחבות.
- **אבן הגן הקיימת מגרנדוליט היא לשימור.** האבן תוחמת את צורת השבילים המקוריים ויוצרת את חתך השביל וגבעות הדשא האופייני לגן.



נטיעת עצים בחלל המרכזי של הגן תשפיע על החלל ההיסטורי, צילום יוני 2022

**טיפול באלמנטי פיתוח שאינם תואמים את רוח המקום:**

**א. גזיבו ופרגולת כניסה:**

מומלץ להחזיר ולשקם את קרוי העץ שהיה קיים במקום כחלק ממערך פרטים פוסט - מודרניים שאפיינו את המקום החל משנת 2000.

**ב. יש לשמור על החלל הפתוח של**

**המדשאה המרכזית.** לרכז את הנטיעות החדשות בקבוצות בדומה לתכנית המקוריות בגן ועל מנת לשמר את החלל והמבטים המקוריים.

**ג. יש לשקול פתח מעבר בין הגן**

**למעונות ולהחזיר את המצב המקורי בו הכניסות למבנים נעשו דרך הגן בסגנון "הגן הקיבוצי".**

**א. ספרים, מאמרים וכתבות:**

בלסלב, י' (2013). העשור הראשון להתפתחות שכונות תל אביב שמעבר לירקון, 1947-1958. עיונים בתקומת ישראל. 23, 273-233.

שבתאי-ציזר, נ'. (2016). כי שיכון אינו רק בלוק: דילמות עכשוויות בשימור השיעון הציבורי. אתרים. 6, 38-48.

**ב. עיריית תל-אביב-יפו:**

1. GIS עיריית תל אביב-יפו. <https://gisn.tel-aviv.gov.il/iview>
2. סקר טבע עירוני בתל-אביב-יפו (2012). עיריית תל-אביב-יפו. <https://www.tel-aviv.gov.il/Residents/Environment/Pages/NatureSurvey.aspx>
3. תכנית המתאר תא/5000 (2016). עיריית תל-אביב-יפו. <https://www.tel-aviv.gov.il/Residents/Development/Pages/Outline.aspx>

**ג. ארכיונים ומאגרי מידע:**

אוסף העיתונות וכתבי העת. הספרייה הלאומית. <https://www.nli.org.il/he/discover/newspapers>

ארכיון מחלקת הנדסה עיריית תל אביב. תיקי בניין ארכיון עיריית תל-אביב-יפו. תצא"ות.

ארכיון אגף שפ"ע תל אביב יפו

ארכיון התמונות - קרן תל אביב יפו

ארכיון עזריאלי אוסף יהלום וצור

מפות היסטוריות תל-אביב. הספרייה הלאומית. <https://merhav.nli.org.il/> המרכז למיפוי ישראל.

אתר משרד האוצר <https://mavat.moin.gov.il/MavatPS/Forms/SV3.aspx>  
Israel Cancer Research Fund <https://www.icrfonline.org/>

**ד. מקורות נוספים:**

Simple Mapping Solutions. [simplex-mapping-data.com](http://simplex-mapping-data.com)

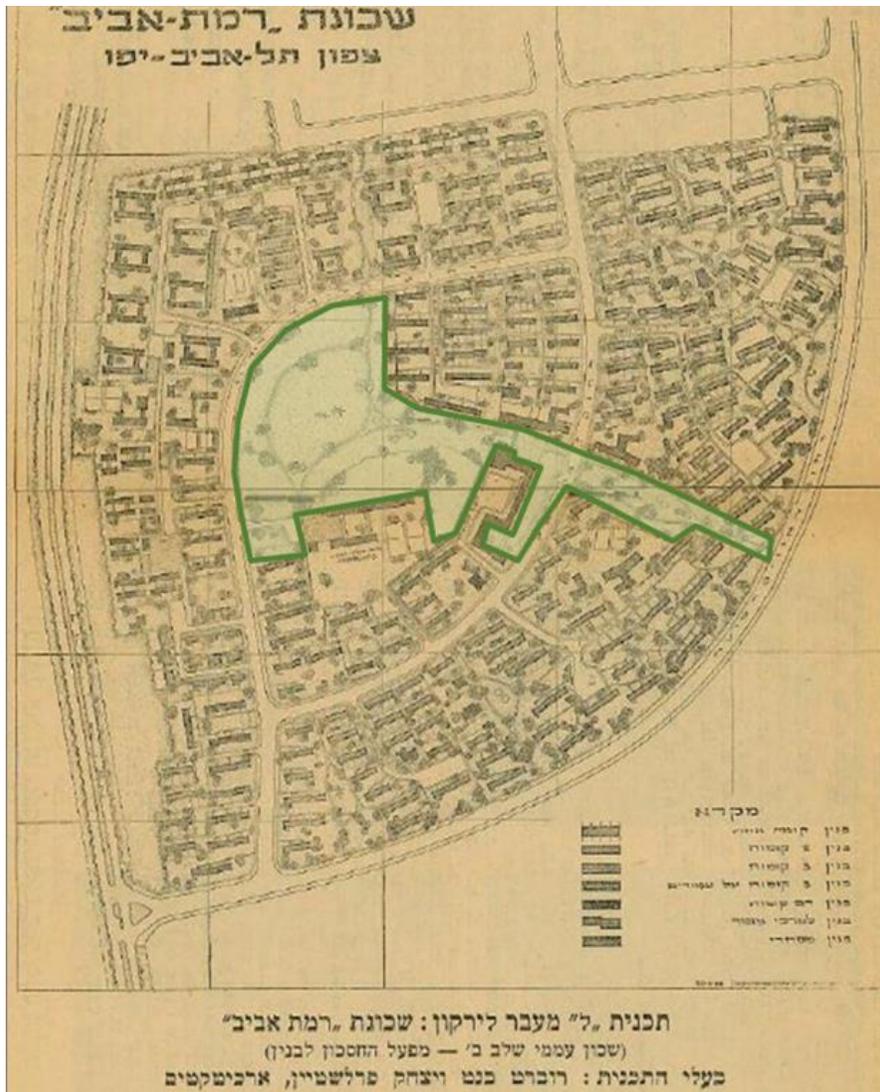
תיק תיעוד מרקמי - רמת אביב א'. הונאל אדריכלים, 2018.

חברת פרס ישראל חוקח של העיר תל אביב - יפו למפעלי הנדסה לטקס החלוקה

השניה של הפרס, הוצאת מחלקת ספרים של עיריית תל אביב-יפו, 19.6.1958

גל פלג אדריכלים, (2015) המגוון שבאחידות, רמת אביב ב' משיכון לדוגמא לשכונה

לדוגמא, עיריית תל אביב יפו



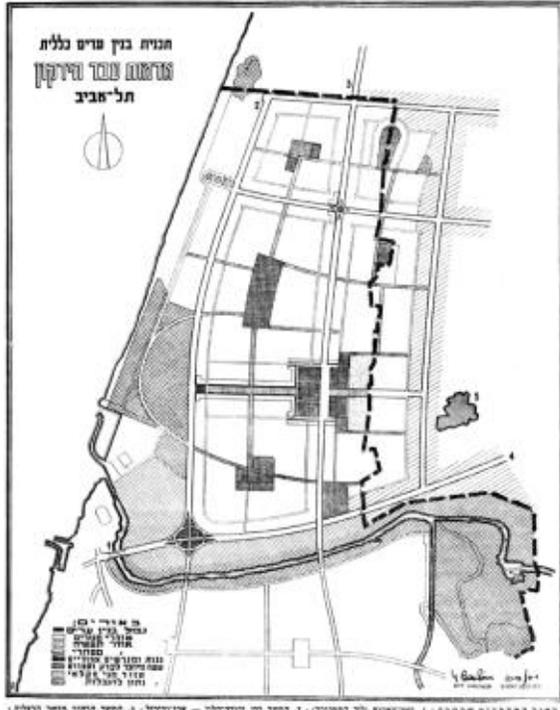
## רמת אביב א': כללי, חורשת רדינג, מרכז ברודצקי, שדרות אבנר

תכנית האב לרמת אביב, חוברת פרס ישראל רוקח של העיר תל אביב-יפו למפעלי הנדסה, עיריית תל אביב, 1958



# רצף מרחבים ברמת אביב א' - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מידע היסטורי על מרחב התכנון - שכונות עבר הירקון



עד תחילת שנות ה-40 גבולה הצפוני של העיר תל אביב נקבע לנחל הירקון. לאחר מאבק ממושך ליצירת רצף ישוב יהודי בין תל אביב להרצליה, אישר הנציב העליון בשנת 1942 הרחבה של עוד כ-6000 ד' לשטחה של העיר תל אביב בשטח צפוני מזרחי עד לאדמות הכפר שיח מוניס. החלטה זו הובילה לקנייה של אדמות ולהקמת שכונת הדר יוסף, תל ברוך וקריית שאול.

לאחר מלחמת העצמאות בשנת 1948 הוקן כל השטח בין תל אביב להרצליה, ששכנו בו הכפרים סומייל, ג'מוסין שיח' מוניס וג'ליל, מתושביו הערבים, והשטחים עברו לרשות המדינה.

תכנית מתאר ראשונה לשטח זה אושרה בממשלת ארץ ישראל בתאריך 6 בינואר 1947. על בסיס תכנית זו אישרה מועצת העיר תל אביב בחודש מרס 1948 את תכנית הבניין של מהנדס העיר יעקב בן-סירה לאדמות עבר הירקון.

אדמות אלו והשכונות שהחלו לקום בהם ביוזמת המדינה, עברו לרשותה של תל אביב עם אישורה של תכנית ל' בשנת 1951 (בלבסלב 2013).

מרחב עבר הירקון ערב קום המדינה, דצמבר 1944.

תכנית בניין ערים כללית אדמות עבר הירקון תל אביב, 1948  
מקור: ירון בלסלב, העשור הראשון להתפתחות שכונות תל אביב שמעבר לירקון

# רצף מרחבים ברמת אביב א'- המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור מידע היסטורי על מרחב התכנון - השטחים הציבוריים בשכונה

תיעוד מרחבים פתוחים בשכונה



תצ"א משנת 1958 עם סימון גבולות השכונה. (חונאל, 2018) מקור מנהל הנדסה, עיריית ת"א - יפו



רחבת המרכז המסחרי ברחוב ברודצקי, צילום מתוך סרטון תיעוד הקמת השכונה 1958



מבנה קופת חולים ונטיעות גנניות ברחוב ברודצקי סמוך לרחבת המרכז המסחרי והכניסה לגן - כיום חורשת רדינג



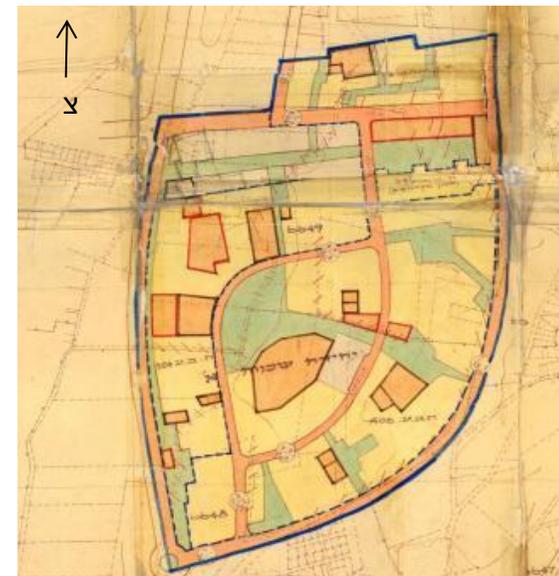
רמת אביב 1960-1961, צלם: וילי פולנדר, הארכיון העירוני



גן סמי ציבורי סמוך למרחב מגורים, תכנון יהלום וצור 1958

# רצף מרחבים ברמת אביב א' - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מידע היסטורי על מרחב התכנון - תכנון כוללני 51-1954



מימין תב"ע 406 (תיקון 1 לתכנית ל') 1961 בתכנון בנט ופרלשטיין. גנזך מנהל הנדסה, עיריית תל אביב-יפו. במרכז תכנית ל' 1951 לשכונות עבר הירקון. בבחול, סימון שטח שכונת רמת אביב א'. אתר משרד האוצר. משמאל תרשים מתוך הכתבה "שיכון בלי כיעור", 17.1.1958, עיתון "מעריב".

רוברט בנט: "חלקנו את 680 מאות הדונם באופן שמחצית השטח תהיה שמורה לצרכי הציבור ואילו השאר יוקדש לבתים עצמם".  
מעריב, 1958 "שיכון בלי כיעור, יחידת שכונת" מאת שאול בן חיים.

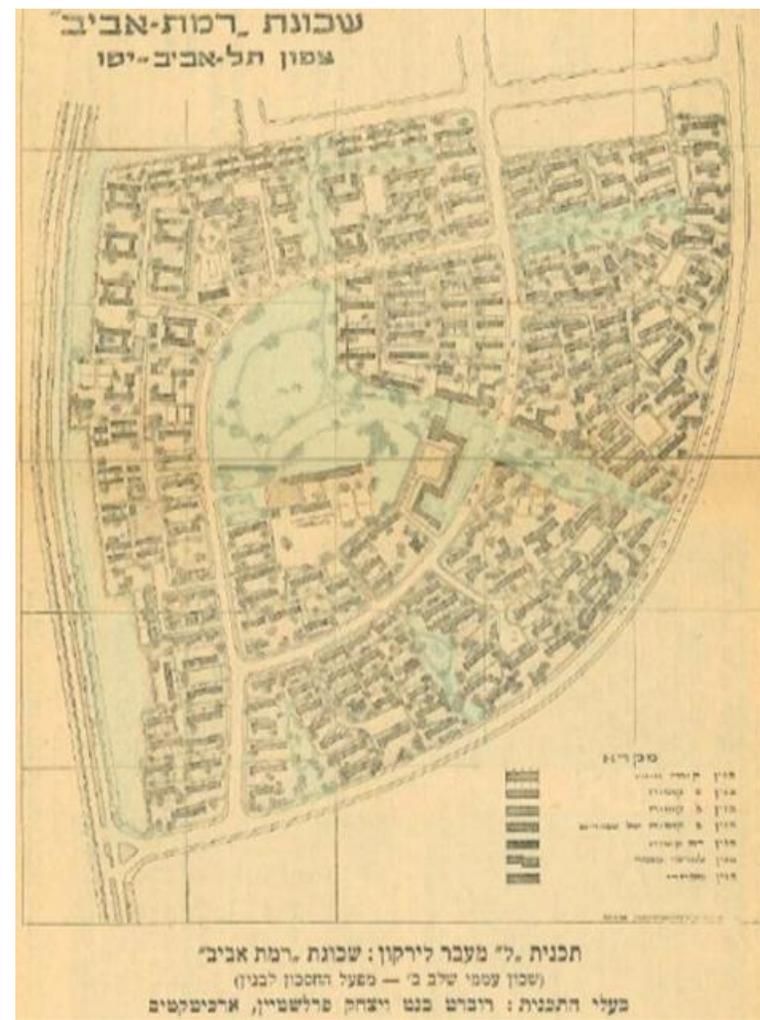
רצף מרחבים ברמת אביב א' - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור  
 מידע היסטורי על מרחב התכנון - תכנון כוללי 51-1954



תתשים מודל עיר גנים

Garden cities of to-morrow Howard, E.

מודל עיר גנים מתוך הספר Garden Cities of tomorrow Howard.E



תכנית רמת אביב 1958, תכנית מקורית לבינוי ופיתוח-רמת אביב א'. חוברת פרס ישראל וחקן למפעלי הנדסה, מחלקת הספרים של עיריית תל אביב-יפו

# רצף מרחבים ברמת אביב א' - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מידע היסטורי על מרחב התכנון - רצף שטח פתוח



תכנית השכונה הדגישה את הקשר בין הבינוי למרחב הפתוח. כחלק מגישות התכנון לשכונות שנבנו בארץ באותן השנים, גישה ששאבה את השראתה מתכנון שכונות ערי הגנים והקיבוצים (מוריה, בר ניר, 2003).

הקשר בין אזורי המגורים, מבני הציבור והמרחב הציבורי הפתוח עוצב כרקמה רציפה ירוקה להולכי רגל, נפרדת מתנועת רכבים. מערכת השטחים הפתוחים תוכננה על ידי צוות תכנון במשותף, ובאופן מפורט על ידי משרד אדריכלי הנוף יהלום וצור. רצף המרחבים מתאפיין בשילוב שני סגנונות: פסטורלי ומודרני.

## שדרות אבנר וחורשת רדינג

תוכננו במקור כגנים עם שבילים מעוגלים, מוקדי צמחיה ומרחבי מדשאות פתוחים. עם זאת, כבר בהקמת המרחבים, ניטעו כחורשות ונתרו באופיין האקסטנסיבי.

## רחבת מרכז ברודצקי

מתאפיינת בעיצוב מודרני, מינימליסטי, עם זרימה בין חללי החוץ לפנים. בהתאמה לתכנון הארכיטקטוני (רונאל 2018).

תכניות המרחב בוצעו ב-1959 וחלקים רבים בהם נותרו עד היום קרובים למקור.

מעברים להולכי רגל: בחינת המעברים בתרשים מצביעה על הכוונה לקשור באופן מלא ורציף בין המרחבים על ידי מעברים להולכי רגל ורחבות ציבוריות באופן שונה מתכנית שפורסמו ב-1958 וממה שבוצע בפועל. בתרשים בולט מיקום מבני הציבור שמוקמו במרחב הפתוח ללא הפרדת המגרשים בגדרות, עקרון שבוצע חלקית במרכז ברודצקי ובית ברודצקי ולא בבתי הספר.

רוברט בנט: **"המהפכה הגדולה ביותר של יחידת השכונות מזדקרת ממבט ראשון. אין בה גדרות. כל השטח כולו הציבורי והפרטי כאחד טובל בים של ירק והבתים אינם אלא איים בהירים באותו ים ירוק ומרגיע את העין והחושים..."**

מפת סביבה של מערך מבני ציבור (ממוספרים) ברמת אביב, הכולל מעברים להולכי רגל (ירוק) ורחבות ציבוריות (בביתום), מבני הציבור ממוקמים במרחב הפתוח ללא הפרדת המגרשים בגדרות. אדרי' רוברט בנט, 1966, גנזך העירייה, מנהל ההנדסה, עיריית ת"א - יפו

# רצף מרחבים ברמת אביב א' - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מתכנני המרחב: יצחק פרלשטיין

יצחק פרלשטיין 1914 - 1981 נולד בתל אביב, למשפחת סוחרים ממקומי העיר. בשנים 1934-1937, למד אדריכלות ובניין ערים בלונדון, בה עבד עם פרופ' פטריק אברקורמבי, מייסד תנועת ערי הלווין החדשות ומתכנן ערים בהודו ובדבלין.

עם חזרתו לארץ בסוף שנות ה-30 השתלב בתכנון אזור רצועת החוף באגף התכנון במשרד ראש הממשלה, תחת אדר' אריה שרון.

מעורבותו בתכנון צפון תל אביב ושכונות עבר הירקון החלה בתכנון בתכנית ל' שהיוותה את התכנית הכללית להתפתחות האזור ובהמשך את תכניות התב"ע של רמת אביב, שיכון ל' ובשיתוף עם האדריכל רוברט בנט את התכנית המפורטת לרמת אביב א' ורמת אביב ב'. בתכנון השכונה פרלשטיין עסק בתכנון המתארי ובתכנון מבנים בקנה מידה עירוני דוגמת המרכז המסחרי האזורי שנבנה כקניון רמת אביב מאוחר יותר.

בין עבודותיו הבולטות, מגדל שלום מאיר, רמת פולג וקריית נורדאו בנתניה, רמת אשכול בירושלים ורמת יוסף בבת ים (רונאל 2018).



יצחק פרלשטיין מקור התמונות: ארכיון יצחק פרלשטיין רמת אביב א' תיק תעוד מרקמי, רונאל אדריכלים



## תעודה

לחתן "פרט ישראל רוקח" למפעלי הנדסה, תשי"ח  
א' תמוז תשי"ח  
19.6.1958

לכבוד

הארכיטקטים ה"ה י. פרלשטיין ור. בנט,  
ת ל = א ב י ב.

אדונים נכבדים,

יש לי הכבוד והעונג להודיעכם, כי מועצת העיר תל-אביב-יפו אישרה את המלצתה של ועדת השופטים לפרט ישראל רוקח, הנועד למפעלי הנדסה - שחבריה היו: נציגי הסכניון בהיפה, אגודת האינג' ינרים והארכיטקטים בישראל ועיריית תל-אביב-יפו - להעניק לכם פרס על תכנית בניין-עיר לשכון שטול המלון "רמת-אביב" בצפון תל-אביב, שעבר לירקון, שהוקם על-ידי אגף השיכון של מטרד-העבודה.

בשם מועצת-העיר ובטתי, אני מברך אתכם, שהפרס הזה - אשר סטרתו "להרים על נס מפעלים ארכיטקט-סוניים נאים וטועילים במחומי העיר תל-אביב-יפו, אשר מלבד ערכם השמושי החשוב לתועלת הצבור, הם כצטיינים מבחינה אדריכלית-סכנית, ומסייפים נוי לצורתה החיצונית של העיר" - יחזק את ידיכם להמשיך בעבודתכם החשובה לתפארת עירנו ומדינת ישראל כולה.

בכבוד רב ובכרחה

(א. בויער)

מ"מ ראש העיר

פרס ע"ש חוק לאדר' פרלשטיין ובנט על תכנון שכונת רמת אביב. 19.6.1958  
מקור: ארכיון יצחק פרלשטיין

# רצף מרחבים ברמת אביב א' - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מתכנני המרחב: רוברט בנט



רוברט בנט, שלישי מימין בטקס הודעה על פתיחת בית ברודצקי 7 יוני, 1957, עיתון "דבר" מקור: רמת אביב א' תיק תעוד מרקמי רונאל אדריכלים



מודל בית ברודצקי - הדגשת הקשר בין במבנה למרחב הנופי סביבו. במודל נראית היטב הרחבה והשביל של שדרות אבנר כפי שתוכננו במקור מקור: הודעה על פתיחת בית ברודצקי 7 יוני, 1957, עיתון "דבר" רמת אביב א' תיק תעוד מרקמי רונאל אדריכלים



רוברט בנט מימין ואריה שרון משמאל מקור ארכיון רוברט בנט, רמת אביב א' תיק תעוד מרקמי רונאל אדריכלים



חדר האוכל בקיבוץ גבעת ברנר שנות ה-60 אדריכל רוברט בנט, מקור: וויקיפדיה - מאת בית אור - נוצר על ידי מעלה היצירה

רוברט בנט 1909-1987 נולד בקרקוב, פולין ולמד בבתי ספר לטכנולוגיה במקלבורג ובברלין בגרמניה. בשנת 1932 עלה לארץ והחל לעבוד במשרדו של אריה שרון בו התמחה בתכנון קיבוצים

בין השנים 1946-1950 היה שותף לאדריכל בנימין צ'לנוב ולאחר מכן פתח משרד עצמאי בתל אביב. בנט השתלב בפרויקטים בהובלת משרד הבינוי והשיכון, בתכנון ערים וקיבוצים. בנוסף למת אביב תכנן בנט בתל אביב את שכונות נווה שרת, נווה דוד, יפו ג' ויפו ד' וברחבי הארץ את חדר האוכל של גבעת ברנר, עריית חולון מרכז רסקו ועוד.

בגישת התכנון של בנט בולטת ההכרה בחשיבות התכנון הנופי סביבתי של נחלת הכלל ועידוד חיי קהילה בפרוגרמה ופריסת פרוגרמה מגוונת לצרכי הציבור. במהלך עבודתו בתכנון קיבוצים הכיר בנט את דן צור, היכרות אשר הובילה לשילובם של יהלום וצור כמתכנני נוף כבר בשלב התכנון הראשוני בבניית השיכונים לדוגמה ברמת אביב ובבאר שבע.

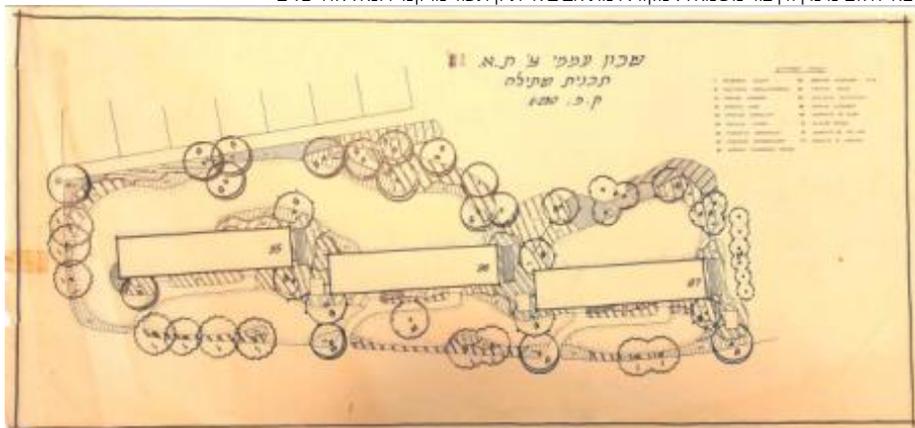
בתכנון רמת אביב בולטת תרומתו בתכנון המפורט ושל מרבית מבני המגורים וציבור, ביניהם בית ברודצקי, מרכז המסחרי ברחוב ברודצקי בתי האבות משען ופיכמן (רונאל 2018).

# רצף מרחבים ברמת אביב א' - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מתכנני המרחב: ליפא יהלום ודן צור



ליפא יהלום מימין ודן צור משמאל. מקור: רמת אביב א' תיק תעוד מרקמי רונאל אדריכלים



תכנית שתילה שכונ עממי (רמת אביב א') בתכנון יהלום וצור, מקור: אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי



אזור משחק לילדים בעיצוב יהלום וצור. בשיכון פליכובסקי, רמת אביב ב' מקור: אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי

יהלום וצור השתלבו בתכנון רמת אביב כחלק מצוות מתכננים. הקמת הצוות היוותה תקדים במשרד הבינוי והשיכון ונעשתה בזכות התעקשותו של רוברט בנט לשלב ייעוץ נופי כבר בשלבי התכנון הראשוניים של השיכון. את ההיכרות והניסיון בתכנון משותף רכשו בנט וצור בעבודתם המשותפת בתכנון קיבוצים.

התפיסה התכנונית נופית של רמת אביב נועדה לייצר רצף של שטחים פתוחים בהם אגף שפ"ע של צמחיה ומרחבים הנדמים כטבעיים. שטח השכונה וסביבתה היו חשופים לחלוטין במקור. עבודתם הנופית של יהלום וצור כללה בנוסף לתוכניות השתילה תכנון ועיצוב הטופוגרפיה הטבעית של מורדות רכז הכורכר בהתאמה לתכנון השטחים הפתוחים והבנוי באופן שמאפשר רצף מתון ונגיש כמעט ללא טרסות ומדרגות. יהלום וצור המשיכו בתכנון משותף עם בנט ופרלשטיין בתכנון מוקדם ומפורט של שכונת נווה אביבים – רמת אביב ב', ושל אוניברסיטת תל אביב (רונאל, 2018).

דן צור וליפא יהלום מחלוצי אדריכלות הנוף בישראל. במשך יותר מ-60 שנות עבודתם, החל משנות ה-40 עסקו בגיבוש תפיסת תכנון הנוף המודרני בישראל בערים, בקיבוצים ובמרחבים טבעיים פתוחים. בין עבודותיהם הבולטות: גן השלושה, מכון ויצמן, שכונת קיראון, שכונת רמת אביב ואוניברסיטת תל אביב, אחוזת הקבר בן גוריון ובקעת הקהילות ביד ושם (רונאל 2018).

**דן צור** - 1926-2012 נולד בקיבוץ תל יוסף. הכשרתו כללה לימודי ציור, אומנות וחקלאות במקווה ישראל. עד שנות ה-50 עבד כמתכנן סביבת הנוי בקיבוצים וב-1953 הפך לשותף עם ליפא יהלום עימו עבד עד פטירתו.

**ליפא יהלום** - 1913-2006 נולד באנטופול ברוסיה. בגיל 20 עלה לישראל במסגרת תנועת השומר הצעיר והצטרף למייסדי קיבוץ כפר מנחם. את הכשרתו מקצועית רכש במשרדו של אדריכל הנוף יחיאל סגל והיה שותפו עד לפתיחת משרדו הפרטי בשנת 1942. בשנת 1953 צרף את דן צור כשותף עד צאתו לגמלאות בשנת 1993 (וויקיפדיה).

קטעים מתוך כתבה בעיתון מעריב

"שיכון בלי כיעור" – יחידות השכנות 17.1.1958 כוללים ראיון עם האדריכל הוברט בנט והתייחסות משמעותית לנושא השטחים הפתוחים והמרחבים הנחקרים.

# שיכון בלי כיעור

## "יחידת השכנות" מעבר לירקון

— מאת שאול ברחיים —

3

כל השטח כולו, הצבורי הפרטי כאחד, שובל בים של ירק, והבתים אינם אלא איים בתוכם באותו ים ירוק הפגיע את העיני החורשים.

אולם אין זה היחידוש היחיד. גם צורת הירידות שונה. הפעם לא הולשם הדגש על המהירות, ומפילא אפשר זימ לחודש י"ג תר"ש מושבת לחלוקת נבנות של השטח. יש בו וחלקו את פושטת הירידה לאורך מגרשים ואזור שניה. הקימה חדר מגורים שהוא גדול יותר מכל הידוע עד כה בשכונות, ולעומת זאת הקטינו את הירידה השניה. כמובן שגם מהפכה זו לא עברת בנקל. מספר לנו כי גור' אליה, מראשי אגף חשי כזו, כי באו אליו עולים חדשים ממזרח א"י רופה בשענות המגרות, "בכאלמטוק לא גרנו אף פעם במרודד", טענו במרידות, ואז היה נהגו לנו ירידה תרדש מאתנו. לנגד דוקא במרודד, בכך התכוונו כמובן לחדר המגורים בעל הצורה המוארכת.

במרחק של לא יותר מ-200 מטר מפל ירידה יוצא אזור מסתרי קטן ובו חנויות של מצריכים יום יומיים: חככות, חנות היקיות, ואילו אורך הדרך למרכז המסחרי של היחידה כולל יותר מ-600 מטר. לכל 2500 נפש חוקם בן ילדים שמה ליד מסוריים אף הם כך שהדרך מכל דינה לבן תהיה קצרה ככל האפשר. כל 5000 נפש מקבלים בית ספר יסודי, ואילו כל יחידת שכנות בת עשרות אלפים נפש מחויקה גם בבית ספר תיכוני משלה.

המרכז המסחרי של יחידת השכנות מעבר יד נאה כשלעצמו. יש בו לא פחות מ-50 חנויות מכל הסוגים. פרט זה נמצא בדיוק במרכז שטח היחידה, במקום לעמוד גם בית עם אולם חרצאות וקולנוע בעל 7000 מקומות. אולם לפני בית הגם ישכון סגור חדרים בגובה מגורי השטח הירוקי המכל (ה. שאול) תאילנית חונדות (ז) שטח של 3 דונם ייחדו המתכננים לבני זאת. שמהיה המרכז לפגישות, לשינוי, לאי סיחות עם ערבי קיץ, או לדייקי נשף. בית קפה ומסעדה פשליפות את הכספי, וכן הפבר יוריות מדרגות לבן העיבירי הנדסה הנמשך ממרחקו מסחרי לטבר בתו המגורי רים. נכן זה יהיו גם מגישים משקחים, פיר בד המגריים הסדורים במקומות שונים ב" סביבות התרים עצמם.

כביש טבעת מקיף את כל יחידות השכ" נות. ממנו מסתעפים כבישים קטנים יותר הנכנסים אל בירות החולות. כל כביש נבנות מסתיים במבוי סתום שמקצו דומה קטנה כדי שאפשר יהיה לשוב כל רכב הנכנסים כדי שישתקם.

לשמן תלכו הרלב מכללת מערכת שביליים מסועפת המותכנתת כך, שילדים יוכלו ליה ניש באמצעותם לבתי הספר, האמנות ליד נהיה. תכל מכלי שיהא צורך יחידות את תכנישים ועיקריתם בים סוגנת התנועה.

בקרוב מאוד יעמוד בנין ענקי בן גג כי מרת ליד המרכז המסחרי ובפניו נמן פת יקום עוד בנין כזה בקצה השני של יחידת

תושבי תל אביב, רגילים כל כך בכיעור, באזורלמסות ארכיטקט מרנית, ובחיקוד תכנון, עד שכאשר נוצר בקרבם מסעל המקפל בתוכו את כל המעלות הפופות בשטח הנוי והתכנון, קוטפים גם אותם במעטת מכוער.

העובדים בכביש החוף לנתניה, רואים את הבתים הקיצוניים של "שיכון רמת אביב", בקרבת גשר החירוקן הנצחה. הבתים רדוים, חסרי רות, תעלות ועימות חול משרות דכאון. אך לו המריחו עצמם העובדים לחכנם לאותו שיוכך "רמת אביב", היו בוראי סוקרים את סיהם כהשי תהות.

שכן מאודי בגוי הסמכות הצבע ה" פקוקי על קירות הבתים, התעלות הסתר חות ורמימה האדמה. צמחה סנינה מוס' למה. טרי מהפכה במסוגי השיכון של הא" רך. כאן — ביחידת השכנות רמת אביב — נעשה לראשונה שימוש של תכ" יד עיר.

על סיל שטח של 600 דונם עם הדבר: ה"ך ניצל הנאי הקרקע ומבלי לפגוע במב" ה"ה הסוטורלי טבעי. צמחה עיר קטנה ונבנתה סביבות טבעות. ה"י שיכון ר"י לים בני שחלים עד שילוש קומות. טעליהם יתווספו גם מגרדי שחלים. בניני מגרשים בני 12 קומות ומעלה. וזלי יחידת מגורים באוסאקיה" שנוצרה לספק את כל צרכי התושבים ולשחררם מן הצורך לנסוע מן המרכז למרכז העיר לשם קניית פתוח, או תרופה, או כל דבר אחר.

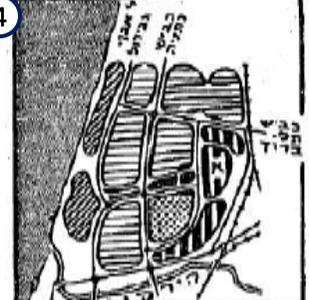
התכנון הטל על ידי האגף לשכון של משרד העבודה על שני ארכיטקטים תל אביביים. היה ר. בנט ו. מלשטיין.

המתכננים היו מאושרים. כי כאן התגשם חלומם של כל מתכנני ר"י. לישותם הועמד שטח מגוי, נקי מכביש, והמשימה שהוטלה עליהם הייתה — להגן עיר. בני פעולות תורמתיות, בני חטאים קדמונים. בלי קי פוח הגי לביני התושבות.

מספר לנו מר ר. בנט: "ידענו כי חסר לנו תא חקיים דבר שונה מהמקובל אצל רינו. רצינו להצמד לדוגמאות האירופאיות ולבנות "יחידת שכנות" המספקת את כל צרכי עצמה ומשפשת רקע לחיי תורה. דבר זה היה חשוב לנו ולאנו השכון במיר חד, מאחר שלשכנות חדשה כזו זורם אצלנו הטרו אדם מגורן משליל קבירי הגליות שי" נו היה צורך להכניז כר. עשירת אלפים

יש ושהא יקו נמר שיכנסו יבתים זה ימים ירנישו עצמם חלק בלתי נסיר של חדריה חסונבת אותם. ולא יהיו כאליו באי כודי. על כל חלקטנו קודם כל שונדי יהיה זה לא יעלה על 10 אלפים נפש. חלקנו 600 מאות חיוניים באופן סכמטית ושטח תהיה שמורה לגרבי צבור ואילו נשאר יקודש לבתים עצמם. חיוקה או"י ח' לוח, לפי שזה נעשה כעיר עצמה.

האמפכה הנדולת ביותר של יחידת השכ" ות מודקרת ממכס ראשון. אין בה גדרות. ה"ה שגמה בתי ספר ותיאטרון ומועדון



מיקום יחידת שכנות רמת אביב

1

2

3

1. פני השטח הטבעיים: ...כאן ביחידת השכנות רמת אביב נעשה לראשונה מעשה של תכנון עיר. על פני שטח של 680 דונם, תוך ניצול תנאי הקרקע ומבלי לפגוע במבנה הטופוגרפיה הטבעי, צמחה עיר קטנה ומגוננת
2. מרחב שטחים ציבוריים: רוברט בנט: "חלקנו את 680 מאות הדונם באופן שמחצית השטח תהיה שמורה לצרכי הציבור ואילו השאר יוקדש לבתים עצמם".

3. רצף המרחב הפתוח: "המהפכה הגדולה ביותר של יחידת השכנות מזדקרת ממבט ראשון. אין בה גדרות. כל השטח כולו הציבורי הפרטי כאחד טובל בים של ירק והבתים אינם אלא איים בהירים כפתוחים ים ירוק ומרגיע את העין והחושים"

4. רחבת המרכז המסחרי: "המרכז המסחרי של השכונה מעניין ונאה לכשעצמו. מרכז זה נמצא בדיוק במרכז שטח היחידה. ...יחידוש נוסף בנוף השיכון הישראלי: הכיכר, (הפיאצה האיטלקית הנודעת). שטח של 3 דונם ייחדו המתכננים לכיכר שתהיה המרכז לפגישות, לטיול, לאסיפות עם בערבי קיץ או לריקודי נשף. בית קפה ומסעדה משלימות את הכיכר ומן הכיכר יורדות מדרגות לגן הציבורי הגדול."

5. מערכת תנועת הלכי הרגל: "למען הולך הגל סללה מערכת שבילים מסועפת המתוכננת כך, שילדים יוכלו להגיע באמצעותם לבתי הספר, האמנות לחנויות, והכל מבלי שיהא צורך לחצות את הכבישים העיקריים בהם סואנת התנועה."

# רצף מרחבים ברמת אביב א' - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - טופוגרפיה



הטופוגרפיה המאפיינת כיום את השכונה מבוססת על פני השטח הטבעיים בעת הקמתה בשנות ה-50 של המאה ה-20. אלו, היוו את הבסיס ותנאי הפתיחה לתכנון השכונה (רונאל, 2018).

תכנון הטופוגרפיה התווה את עקרונות התכנון לתשתיות, מערכת השטחים הציבוריים הפתוחים, הדרכים וגבהי המבנים. אלו באו לידי ביטוי בשני אופנים מרכזיים:

**ניקוז המים - תוואי ערוץ מים טבעי** אשר חצה את השכונה מצפון לדרום אל עבר הירקון, הכתיב את מיקום הפארק (חורשת רדינג) במרכזה, כדי שייחנה מהשקיה טבעית ויסייע בניהול מי נגר.

**הפרשי גובה - על מנת להתמודד עם הבדל הגבהים בין החלק המזרחי של השכונה אשר נבנה על מורדות רכס הכורכר לבין חלקה המערבי המישורי,** השתמשו המתכננים בפתרון של טרסות קשתיות שהתוו את מערכת הרחובות והמדרכות המגוננים -ה"אצבעות הירקות". באופן זה שמרו על רצף פיתוח שאינו מקוטע ע"י קירות תמך ומדרגות, פתרון נפוץ בשכונות אחרות (רונאל, 2018).

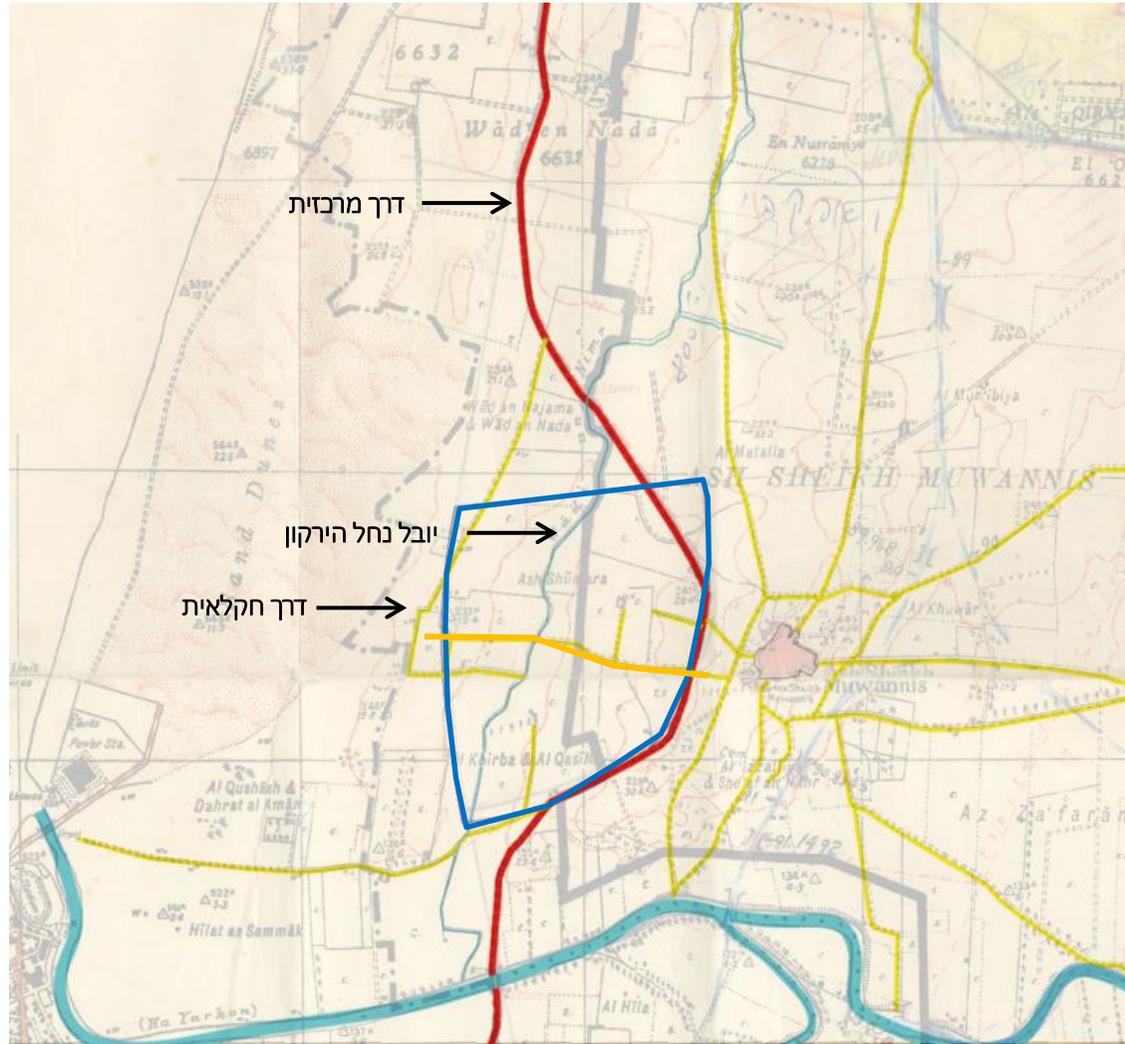
פתרונות אלו מהווים את הבסיס לתכנון מיטיבי בר קיימא התורם לניהול מי נגר, ליצירת בתי גידול טבעיים ולשימור המגוון הביולוגי. ובנוסף, ליצירת מערכות תנועה רכות מופחתות רכבים, ועוד (פרייס, 2011).

...כאן ביחידת השכונות רמת אביב נעשה לראשונה מעשה של תכנון עיר. על פני שטח של 680 דונם, תוך ניצול תנאי הקרקע ומבלי לפגוע במבנה הטופוגרפיה הטבעי, צמחה עיר קטנה ומגוונת...

מתוך עיתון "מעריב" 17.1.1958 "שיכון בלי כיעור" יחידת השכונות מאת שאול בן חיים "

# רצף מרחבים ברמת אביב א - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - תנועה



מפת תחום העיר תל אביב, 1934 ספריית המפות בחוג לגאוגרפיה וסביבת האדם באוניברסיטת תל אביב. מפת הדרכים ההיסטוריות מתוך תיק תיעוד מרקמי רונאל אדריכלים, 2018

רמת אביב הוקמה על האדמות החקלאיות היסטוריות שהשתייכו לפני קום המדינה לכפר שיח מוניס. אדמות אלו הושקו על ידי מי יובל נחל הירקון. (תואי הערוץ עובר במרכז השכונה דרך השטח של חורשת רדינג). לאורך ההיסטוריה, הדרך הראשית באזור עברה סמוך לכפר והמשיכה צפונה. בתכנית ל' תואי דרך זו, היווה את התואי רחוב חיים לבנון. דרך חקלאית נוספת הובילה מהכפר לכיוון מערב דרך השטחים החקלאיים והפרדסים ומיקומה חוצה את לב השכונה.

תואי דרך זו השפיע ככל הנראה על תכנון מערך התנועה בשטחים הפתוחים והוא מהווה את הציר היחיד הראשי החוצה את השכונה מרחוב חיים לבנון דרך שדרות אבנר, מרכז ברודצקי וחורשת רדינג לכיוון דרך נמר (רונאל, 2018).



שטחי החקלאות וגבעות הכורכר באזור הכפר שיח מוניס, טרום הקמת השכונה. תצ"א הטייסת הגרמנית, גיחה מתאריך 12.9.1918 מקור: ספריית המפות בחוג לגאוגרפיה באוניברסיטת תל אביב

# רצף מרחבים ברמת אביב א' - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - תנועה

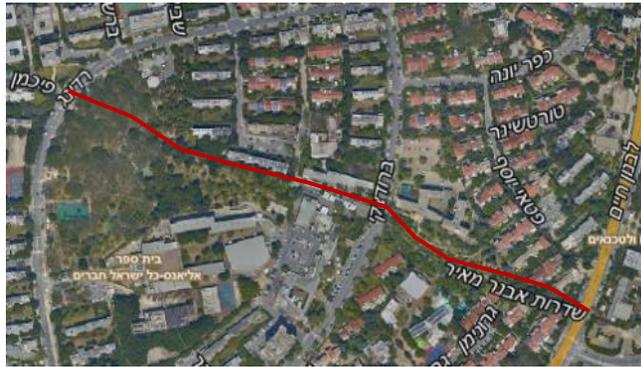
רמת אביב א' תוכננה כמרחב אוטונומי בין צירים עירוניים מרכזיים היושבים על רכסי כורכר: רחוב חיים לבנון, דרך נמיר והציר המקשר ביניהם דרך איינשטיין.

תכנון התנועה בשכונה קישר בין צירים אלו במטרה לאפשר רצף מעבר להלכי רגל בתוך השכונה וממנה (רונאל, 2018).

רצף המרחבים הנחקר מהווה ציר מעבר עירוני והוא יושב על דרך היסטורית חקלאית בתחום הכפר שייח מוניס. במובן זה מהווה הציר ערך היסטורי נופי ייחודי.

**רצף המרחבים נחצה על ידי צירים פנים שכונתיים המקשרים בין רחובות מרכזיים בשכונה.**

הקשר בין מבני הציבור, המסחר והמגורים במרחב הנופי השכונתי הוא מאפיין ייחודי לשכונה. קשר זה מאפשר גישה ישירה בשבילים בין שימושים שונים, כמעט ללא גדרות או חסמים. התכנון שואב את השראתו מהתכנון הקיבוצי (פרייס, 2011).



תצ"א אזור חורשת רדינג 2021 [gisn.tel-aviv.gov.il/iview](http://gisn.tel-aviv.gov.il/iview)



תצ"א מתאריך 14.10.1949 מקור: מנהל הנדסה, עיריית תל אביב-יפו

- גבול שכונת רמת אביב א'
- חורשת רדינג, מרכז ברודצקי ושדרות אבנר
- דרך היסטורית



תכנית מערך דרכים ושבילים שכונת רמת אביב א'. מקור תיק תיעוד מרקמי רונאל אדריכלים, 2018

# רצף מרחבים ברמת אביב א' - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - פרטי פיתוח ייחודיים

פרטי הפיתוח הנופי במרחב תוכננו בהתאם לרעיונות העיצוב הכוללניים של השכונה. כך ניתן למצוא באופן חזרתי במפגש בין המרחב הציבורי לבינוי בקירות אבן חאמי מכורכר כמסד ובקירות תמך.

פרט הקיר מאבן החאמי המסותת שולבו על ידי יהלום וצור בפיתוח רחבת המרכז המסחרי באופן שמייצר המשכיות של חלל וחומר בין המבנה למרחב.

במקור בוצעו במרחב גם ריצופים מאבן גיר מבוקעת או מסותת ואלו הוחלפו עם השנים באבנים משתלבות.

פרט ייחודי לתקופה זו הם קירות תמך הבנויים מאריחי ריצוף ואבני גן כחומר גלם פשוט המבוסס על יציקות בטון בעיצוב מינימליסטי.

פרטים אלו מופיעים גם בגנים שעוצבו על ידי אברהם קרוון בגן שושני וגן יהודה.



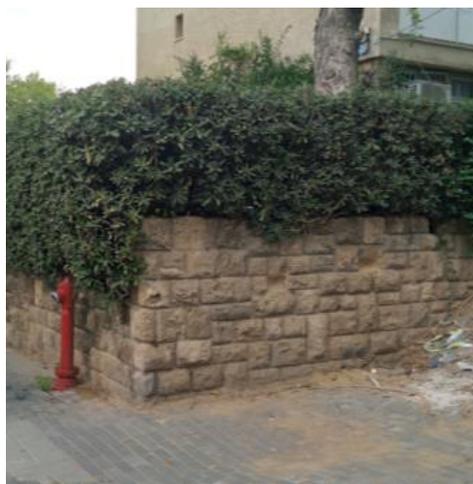
קיר תמך לערוגה ממרצפות בטון וקופינג בהנחה אופקית יולי 2021



קיר תמך בנוי אבני שפה בהנחה אופקית בכניסה לשדרות אבנר פרט ייחודי מקורי מסוף שנות ה-60 יהלום וצור או קרוון



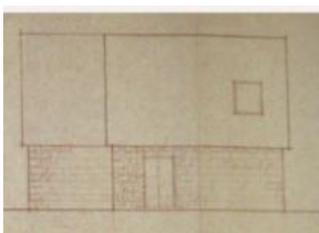
קיר ערוגה במרחב בין מגורים לחורשת רדינג הנחה אופקית של אבני ריצוף



קיר אבן כורכר מסותת חאמי כקיר תומך בבית ברודצקי עיצוב, בנט



קיר אבן בדוגמת חאמי בין מפלס חנויות לרחבת מרכז ברודצקי יולי 2021



קיר האבן בחזית מזרחית בקופת חולים, עבר חיפוי קירות התמך לערוגה ולכניסת הפרטר נותרו מקוריים.



קיר אבן הכורכר מסותת בבניית חאמי, בכניסה לקופת חולים. אופייני למפגש מבנים עם המרחב הציבורי. עיצוב בנט, יהלום וצור.



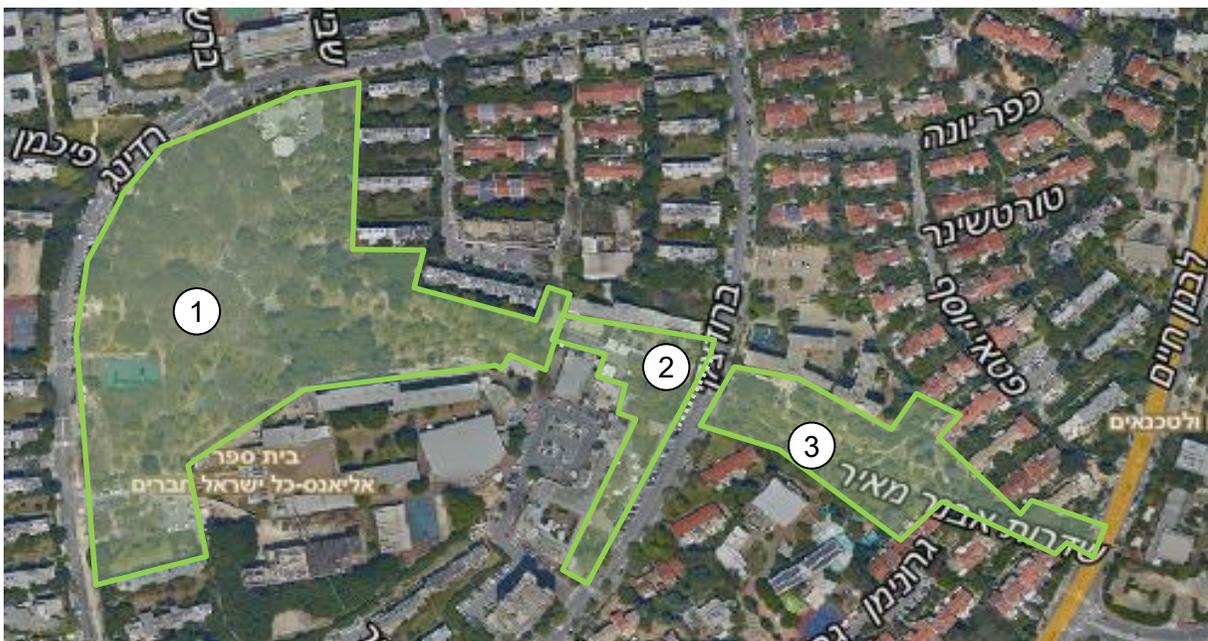
אבן שפה גננית מאבן גיר טבעית בגבול ערוגה ורחוב ברודצקי. צילום יעל סופר יולי 2021



במקור שולבו ברחבה ובשבילים ריצוף מאבן גיר שלא קיימים כיום. מקור: ארכיון עיריית ת"א - יפו

# רצף מרחבים ברמת אביב א': חורשת רדינג, מרכז ברודצקי ושדרות אבנר - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

כללי



תצ"א רצף מרחבים ברמת אביב א': 1. חורשת רדינג, 2. מרכז מסחרי ברודצקי, 3. שדרות ואבנר 2021 [gisn.tel-aviv.gov.il/iview](https://gisn.tel-aviv.gov.il/iview)

כללי:

המרחבים: חורשת רדינג, מרכז מסחרי ברודצקי ושדרות אבנר, מהווים חלק מרכזי במערכת השטחים הפתוחים ברמת אביב א'. מיקומם בלב השכונה, אופיים הייחודי ורצף המעבר בהם כציר מרכזי על שכונתי ושכונתי, מציבים אותם כמרחב נופי היסטורי בעל משמעות שכונתית ואזורית בעבר, בהווה ובעתיד. רמת אביב א' תוכננה על ידי צוות מתכננים ואדריכלי נוף – פרלשטיין, בנט, יהלום וצור בגישה הוליסטית בה מבני המגורים, מבני הציבור והמרחב הציבורי הם מערכת שלמה, ורציפה בה תנועת הולכי הרגל והרכב נפרדות. הגישה שאבה את עקרונותיה מתכנון ערי גנים בעולם ובישראל וההתיישבות הכפרית בארץ. רצף המרחבים הנחקר, מבוסס על דרך היסטורית שעברה בשטחי הכפר מושיח מוניס, טרם הקמת המדינה, ומהווה כיום ציר הולכי הרגל מרכזי הקושר את השכונה לאוניברסיטה ולשדרות נמיר. לצד המשותף בין המרחבים, כל אחד מהם נושא אופי שונה עם מאפייני צמחיה, שימושים ועיצוב ייחודיים לו.

כתובת: רח' רדינג, ברודצקי, חיים לבנון

1. חורשת רדינג: גוש 6770 חלקה 4
2. מרכז מסחרי ברודצקי: גוש 6770 חלקה 4
3. שדרות אבנר: גוש 6769 חלקה 57

גודל: כ-54 דונם (שלושת המרחבים)

מתכננים: יהלום וצור, בנט פרלשטיין, קרוון

שנת תכנון 1958-1955

נטיעה ופיתוח: 1970-1956

המשך פיתוח: 2021-2010



תכנית סביבה

# חורשת רדינג - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

כללי

כתובת: רחוב רדינג 30-36

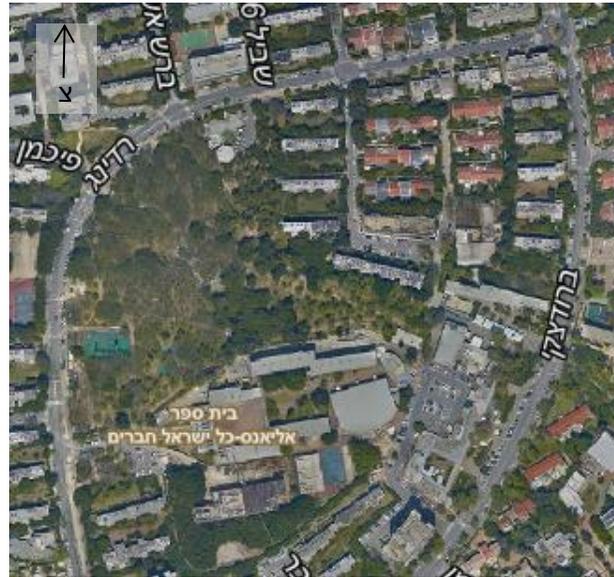
מרכז מסחרי ברודצקי: גוש 6770 חלקה 10

גודל: 5.5 דונם

מתכננים: אדריכל רוברט בנט

אדריכלות נוף: ליפא יהלום ודן צור

שנת הקמה: 1959



תצ"א חורשת רדינג 2021 gisn.tel-aviv.gov.il/iview



צילום אוויר משנות ה-50 של שכונת רמת אביב א. מקור פרסום משרד השיכון



חורשת רדינג, יולי 2021

שטח חורשת רדינג תוכנן במקור כגן שכונתי מרכזי. תכנית הגן כללה מדשאות, שבילים וקבוצות עצים ושיחים בסגנון פסטורלי.

במהלך שנות ה-60 שטח הגן ניטע כולו בעצי חורשה. אופי הגן נותר עד היום כחורשה, ולמעשה התכנון המקורי לא בוצע.

דפנות החורשה גובלים במערב ובצפון ברח' רדינג ובמגורים, במזרח במרכז ברודצקי, בדרום בב"ס אליאנס. מבני ציבור סמוכים נוספים הם גן הילדים ובית הספר אורנים ברח' רדינג, מרכז מסחר ותעסוקה ברודצקי, מבנה אגף תברואה, ובית הכנסת השכונתי.

מתחילת שנות ה-2000 נוספו בחורשה מתקני משחק, ריצוף חלק מהשבילים, גינת כלבים, מתקני כושר ושביל אופניים. מדרום, בשטח חורשה מעבר לרח' אוניקובסקי הוקם גן תומר, בתכנון אדריכל הנוף חיים כהנוביץ' כגן הנצחה.

בשנים האחרונות חורשת רדינג מטופחת כאתר טבע עירוני המשלב את תצורת החורשה עם מיני בר עונתיים, והוא מרכז פעילות קהילתית סביבתית.

# חורשת רדינג- המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

סגנון



חורשת רדינג, דופן דרומית מול בית ספר אליאנס. יולי 2021



חורשת רדינג בעונת החורף האביב. עצי חורשה משולבים בטבע עירוני - עשבונים חד שנתיים בתת הקרקע ללא ריסוס. צילום רונאל אדריכלים רמת אביב א', תיק תיעוד מרקמי.



project-tlv.info

<https://project-tlv.info/buildings/reading/%D7%97%D7%95%D7%A8%D7%A9%D7%AA-%D7%A8%D7%9E%D7%AA-%D7%90%D7%91%D7%99%D7%91-%D7%A8%D7%93%D7%99%D7%A0%D7%92-30-36/>



קבוצת עצי מכנף נאה, מתקני משחק משולבים בחורשה. יולי 2021

חורשה עירונית אקסטנסיבית משולבת במרחב טבע, בסגנון מינימליסטי.

החורשה מאופיינת בקבוצות עצים בוגרים המפוזרים באופן הומוגני יחסית בדומה לחורשת קק"ל.

חורשת רדינג מבטאת את הגישה שאפיינה את הקמת המרחבים הפתוחים הציבוריים של העיר בשנים שלאחר קום המדינה. שטחים אלו ניטעו בעצים בלבד ללא פיתוח נוסף, על מנת לשמור על השטחים הפתוחים, לבסס את מעמדם וליצר בשלב הראשון תשתית עצים שמאוחר יותר תפותח כגן ( מוריה, בר ניר, 2003).

בשנים האחרונות החורשה מטופלת ללא ריסוס. באמצעות כיסוח עשבוניים בקיץ.

השימושים כגון אזורי המשחק, הקיוסק גינת הכלבים, ואזורי הישיבה משולבים ברקמת החורשה.

## היבטים חברתיים:

לאורך כל שנות קיומה, חורשת רדינג מאפשרת נגישות לכל הציבור לשימושים בלתי פורמליים, קהילתיים, פתוחים ומזמינים לחוויית טבע במרכז העיר.

זאת באמצעות כניסות מרובות לאורך רחוב רדינג, ממבני הציבור ומבתי המגורים שסביב לחורשה.

# חורשת רדינג - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## תכנית מקור

בתכנית השכונה משנת 1958, שטח החורשה, עוצב כגן שכונתי מרכזי אליו הובילה מערכת מעברים ושטחים פתוחים לינאריים.

מערכת השטחים הפתוחים עוצבה על ידי יהלום וצור כללה מעברים ושבילים בסגנון פסטורלי המתאפייין בקווים זורמים מעוגלים, שתילת עצים בקבוצות ובודדים, ומרחבי מדשאות עד למבנים.

בפועל, תכנון הגן לא יצא לפועל ובמקומו נשתלה החורשה.



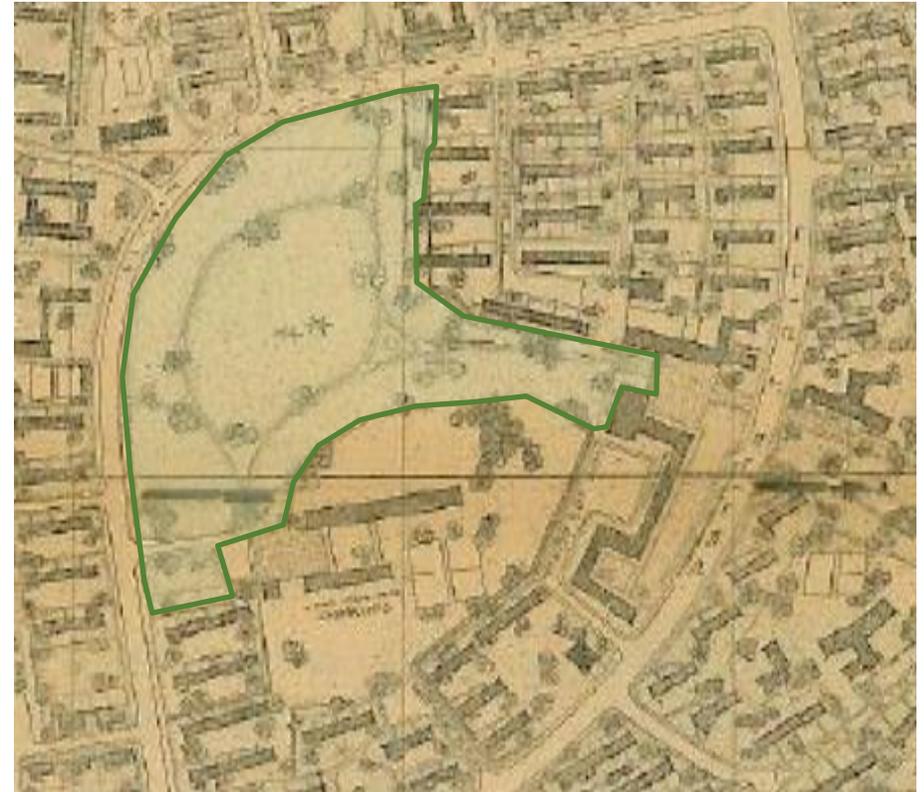
מבט מהאוויר על רמת אביב ובמרכז שטח חורשת רדינג. בתצלום בולטים הדרכים מבני הציבור והמגורים שנבנו לפני פיתוח הגנים. מקור פרסום של משרד השיכון, 1958.



מבט מהאוויר לשטח הגן המרכזי לפני נטיעת החורשה לכיוון בית הספר אליאנס, 1960 אוסף וילי פולנדר, באדיבות הארכיון העירוני



מבט מהאוויר, שנות ה-50 גן גדולי ישראל בשיכון ה' שיכון לדוגמא בבאר שבע שהוקם במקביל לרמת אביב. הגן עוצב על ידי יהלום וצור בסגנון ובפרוגרמה דומה מאוד לתכנית גן המרכזי של רמת - אביב שלא בוצעה. מקור אוסף יהלום וצור, ארכיון עזריאלי.



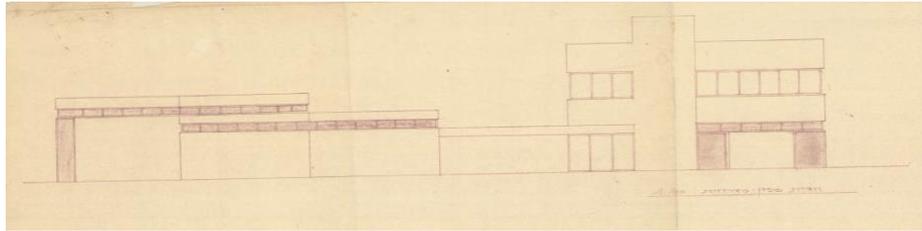
# חורשת רדינג - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## מבני ציבור ומבנים משולבים במרחב

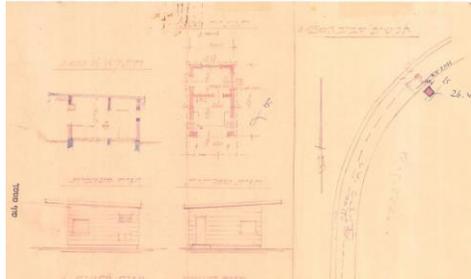
המבנים בתחומי חורשת רדינג הם בית התרבות של ההסתדרות, (כיום גן ילדים) וקיוסק. המבנים פתוחים למרחב הפתוח, ללא גידור, והם מוקפים בעצי החורשה. מבנה התרבות תוכנן על ידי פרלשטיין בסגנון מודרני בטיפולוגיה יוצאת דופן וייחודית לשכונה (רונאל, 2018).

מבנה בית ספר אליאנס הוקם ב 1957 והוא מהווה את הדופן הדרומית היוצרת את החלל של מרחב החורשה.

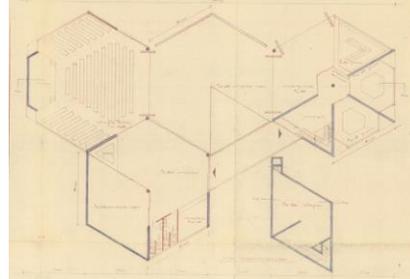
כיום בית הספר וגן הילדים מגודרים והמעבר הפיזי חסום. עם זאת ויזואלית קיימת המשכיות של מבטים ואופי הצמחיה של עצי החורשה. הקיוסק שמר על פתיחות ללא גדרות, מעקות או שיחים.



בית תרבות, ההסתדרות, חזית צפונית כלפי רחוב רדינג, מקור: תיק ביניין הארכיון ההנדסי תל אביב



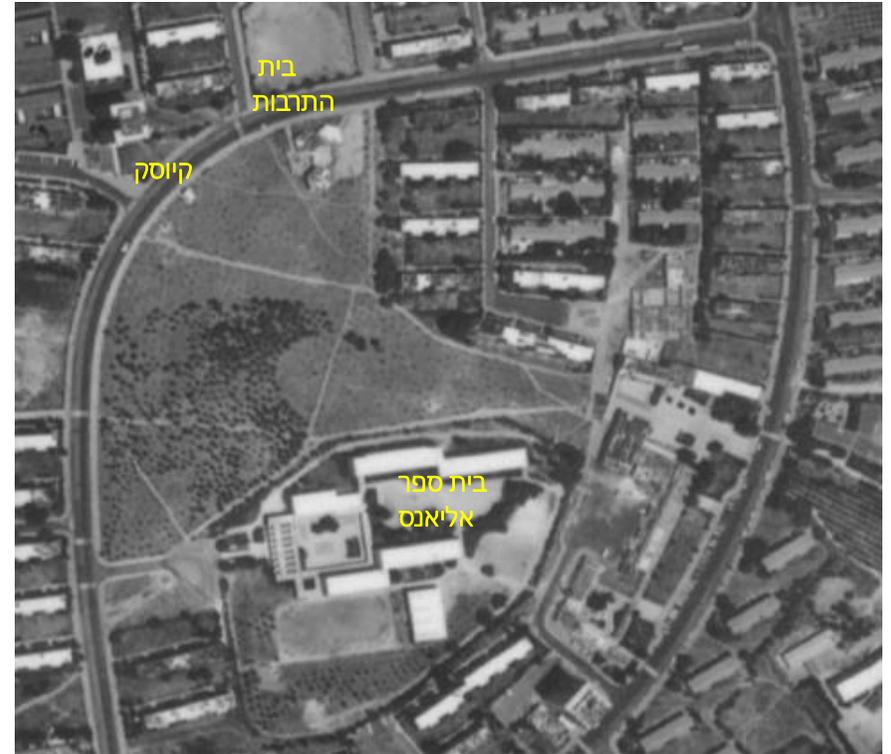
תכנית הקיוסק ברחוב רדינג. אדריכל יוסף אדלר, 1963 מקור הארכיון ההנדסי עיריית תל אביב, תיק 09840340



בית תרבות, ההסתדרות, תכנית קומת קרקע, מקור: תיק ביניין ארכיון מנהל הנדסה תל אביב



מבט מהאוויר לשטח הגן המרכזי לפני נטיעת החורשה לכיוון בית הספר אליאנס, 1960, אוסף וילי פולנדר, באדיבות הארכיון העירוני



תצ"א 1968: מקור ארכיון מנהל הנדסה עיריית תל אביב יפו

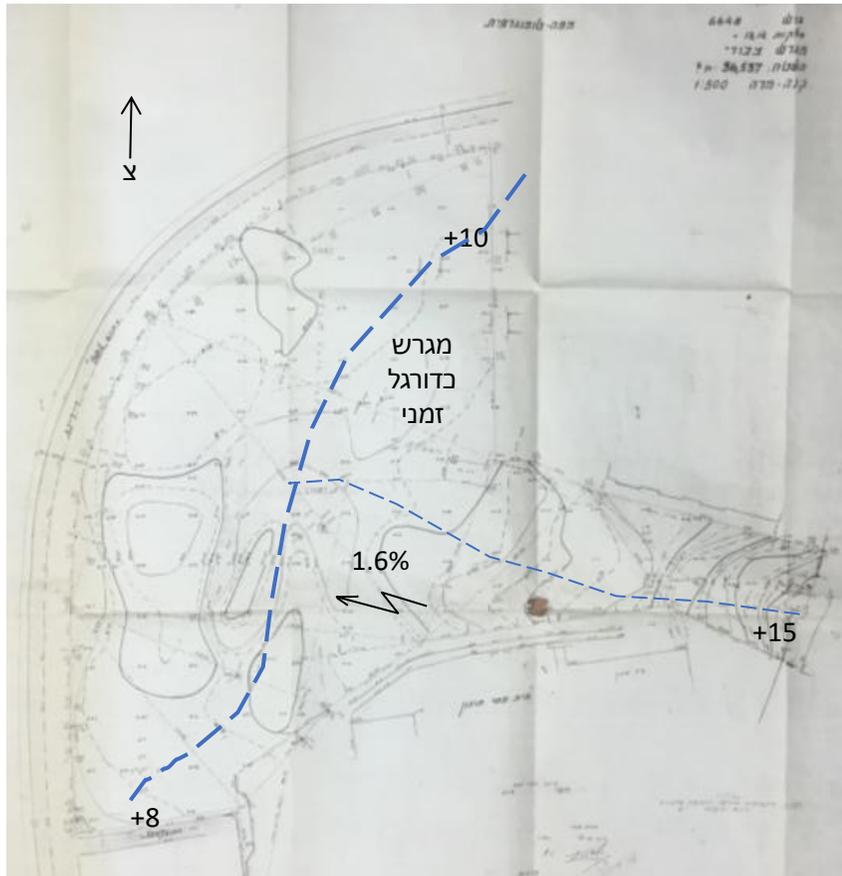
# חורשת רדינג - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - טופוגרפיה

טופוגרפית חורשת רדינג כיום, נסמכת על הטופוגרפיה של השטח כפי שבוצע במקור בסוף שנות ה-50. מדרון מתון ממזרח למערב בשיפוע ממוצע של 1.6%. רב פני השטח נותר בתכנית רכה המאפשרת לחלול מי נגר ללא ריצוף.

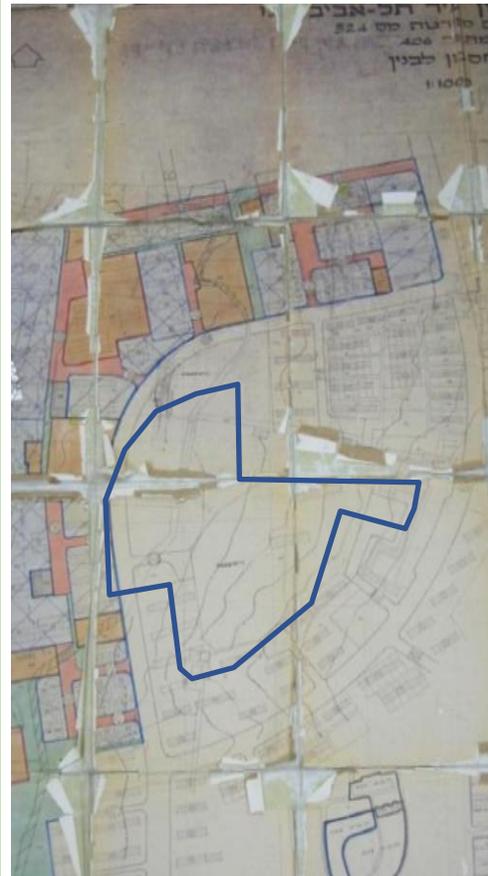
התכנון המקורי הסתמך על הגבהים הקיימים ושמר על פני השטח שהיו במקום ועל הקרקע החמרה חולית. כך נשמרו, פני הקרקע, ציר הניקוז המרכזי של המרחב בכיוון צפון דרום, וחלק מהדרכים ההיסטוריות. ניצול תוכנות אלו תואם גישות סביבתיות בתכנון בר קיימא (פרייס, 2011).

בתכנית התב"ע לחלק המערבי של השכונה ובתכנית מדידה משנת 1961 ניתן לראות כיצד הטופוגרפיה מהווה את הבסיס לתכנון הבינוי והשטחים הפתוחים.



— — — — — ציר זרימה מרכזי צפון דרום לכיוון נחל הירקון  
 - - - - - ציר זרימה פנימי שבנותי מזרח מערב

תכנית מדידה משנת 1961 על בסיס מדידת גבהים משנת מפורטת 1959. בתכנית סומן מגרש כדורגל וייתר השטח נראה כשדה בור טרם נטיעות ופיתוח. מקור ארכיון אגף שפ"ע תל אביב



תב"ע 1963 524 י. פרלשטיין, ר. בנט תוכנית לדופן המערבית של השכונה עם רקע מדידה של השטח המיועד לגן. מקור ארכיון מנהל הנדסה

# חורשת רדינג - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - צמחיה

חורשה אקסטנסיבית של עצים שניטעו בקבוצות ה-60, דוגמת חורשות קק"ל.

בדפנות הגן עם בתי המגורים נשתלו שיחים ועצים ממינים שונים המהווים דופן וחיץ.

חזית הגן עם בית הספר אליאנס מגודרת אך ללא שיחים באופן שהמבט בין החורשה לבית הספר פתוח.

על הקרקע של החורשה מורכב מעשבונים וחד שנתיים עונתיים המשנים את מופיעיהם במהלך השנה.



קבוצת עצי מכנף נאה - קבוצת העצים הגדולה בגן



עצים ושיחים גבוהים בדופן הגן בין מגורי השיכון לגן



רצף מבטים והמשכיות החורשה בין בית ספר אליאנס לחורשת רדינג



דגם נטיעת החורשה בנוי מקבוצות עצים גדולות הומגוניות בדומה לנטיעת חורשות קק"ל. מיני העצים בקבוצות הם אשל הפרקים, מכנף נאה, פיקוס חלוד, סיסם הודי וסיגלון חד עלים. מספר עצים ייחודיים בחורשה מופיעים כבודדים: מגנוליה מול בית הכנסת, אקליפטוסים למוניים מול אליאנס וגרווילאה חסונה ליד גן הילדים

# חורשת רדינג - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - צמחיה

## עשבונים וחד שנתיים



פריחה עונתית של חד שנתיים, 2021

## עצים ייחודיים



אלמוגן ושיחים ברחבת כניסה מרחוב ברודצקי, 2021

## עצי חורשה בקבוצות



קבוצת עצי מכנף נאה בדרום מערב החורשה, 2021

מרבית עצי החורשה ניטעו בשנות ה-60 של המאה-20

חובם זנים מאוקלמים שהיוו את ההרכב האופייני לנטיעות בתל אביב בעשורים הראשונים לקום המדינה, ביניהם: פיקוס חלוד, סיגלון חד עלים, מכנף נאה, סיסם הודי, אשל הפרקים (מין מקומי יחידי בחורשה).

בין עצי הגן נמצאים מספר עצים בודדים ייחודיים: מגנוליה, אקליפטוס לימוני, וגרווילאה חסונה

מיני שיחים בולטים השתולים בדופן הצפונית של החורשה כחייץ ויזואלי ממבני המגורים: לנטנה ליליכית, קריסה גדולת פרי, פלפלון דמוי אלה, עפרית הכף, טקומית הכף.



עצי סיגלון ועשבונים חד שנתיים בעונת הקיץ, 2021



אשל הפרקים, מין מקומי בכניסה צפונית, 2021



קבוצת סיגלונים במערב הגן, 2021

# חורשת רדינג - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - תנועה

התנועה בחורשת רדינג מהווה חלק מצירים על-שכונתיים, ופנים שכונתיים:

## ציר עירוני

מרח' חיים לבנון והאוניברסיטה דרך חורשות אבנר ורדינג

## שביל אופניים

נסלל לאחרונה ועובר בגן במקביל לרחוב רדינג

## צירים פנים שכונתיים

מרוצפים המהווים רצף תנועת הולכי רגל ואופנים פנים שכונתיים

## צירים סמי ציבוריים

מחברים בין המגורים לחורשה ולמרחב הציבורי

## שבילי עפר לא פורמליים

חוצים את החורשה בהתאם להעדפות המשתמשים.



תצ"א אזור חורשת רדינג 2021 [gism.tel-aviv.gov.il/view](http://gism.tel-aviv.gov.il/view)

רחבה מרכזית



ציר תנועה ראשי עירוני



שביל אופניים כחלק מציר על שכונתי



שביל מרוצף וציר תנועה שכונתי



# חורשת רדינג - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - כניסות

הכניסות לחורשת רדינג מתחלקות למספר סוגים:

- כניסות ושבילים כחלק מציר על-שכונתי מזרח מערב:
- כניסה מרכזית לגן מרחוב ברוזצקי דרך המרכז המסחרי
- כניסה מרחוב רדינג מול רחוב פיכמן
- כניסות לשבילים מרוצפים המהווים צירים פנים שכונתיים

חזית פתוחה לחורשה לאורך רחובות רדינג, אוניקובסקי המורכבת ממדרכה ושביל אופניים, מאפשרת כניסה לאפורמליות לגן.



- ציר תנועה ראשי על שכונתי
- שביל מרוצף וציר תנועה שכונתי
- כניסה עירונית
- כניסה שכונתית
- כניסה פנים שכונתית



שביל כניסה בחורשת אשלים מרחוב רדינג, צפון. 2021



כניסה מרכזית לגן מהמרכז המסחרי ברחוב ברוזצקי. תצלום, מפות גוגל 2015



מעבר ישיר ממרחב סמי ציבורי של מגורים למרחב הציבורי בחורשה, 2021



מבט לגן מהמעבר בין מרכז מסחרי לחורשת רדינג, 2021



שביל כניסה מרכזי מרחוב רדינג תצלום, מפות גוגל 2015

# חורשת רדינג - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - שימושים

1. רחבת כניסה
2. מתקני משחק
3. גן כלבים
4. שבילי מעבר וטיול
5. קיוסק
6. שולחנות פיקניק, ספסלים.
7. שביל אופניים
8. מתחם כושר
9. גן הנצחה תומר



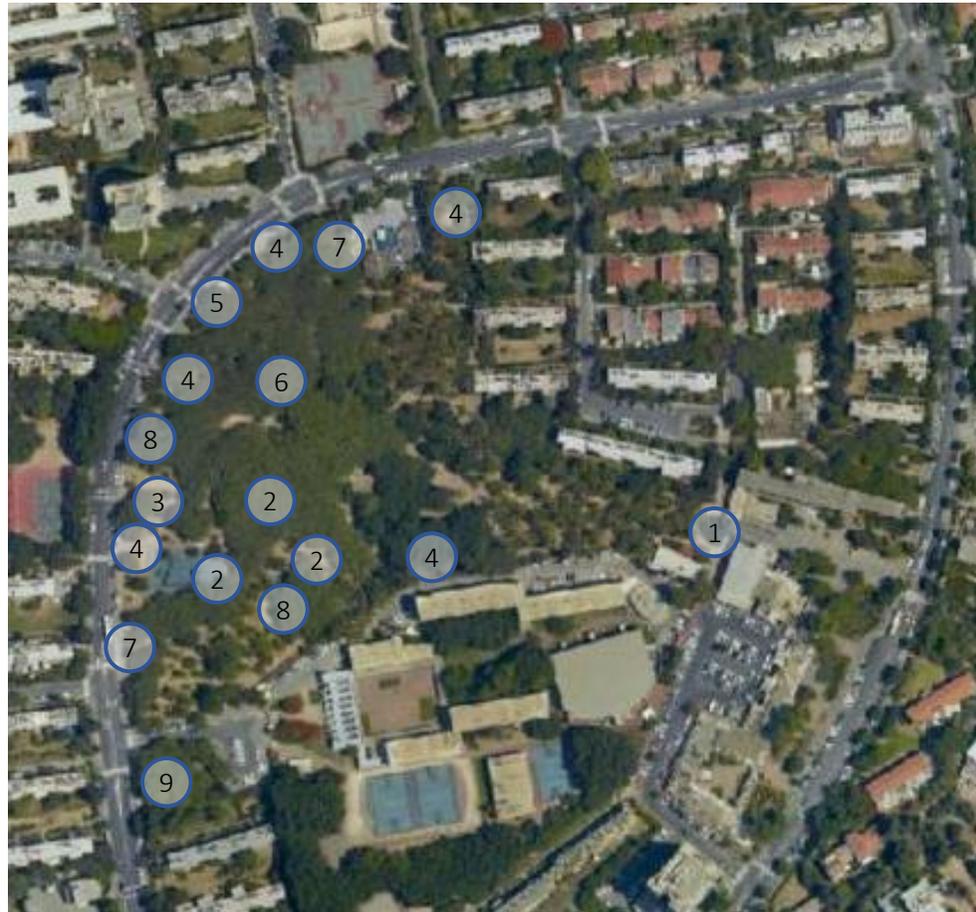
5. קיוסק ברחוב רדינג, 2023



8. מתחם כושר



9. גן תומר - הנצחה 2021



1. רחבת כניסה מכיוון מרכז ברודצקי 2021



2. מתקני משחק, 2021

# חורשת רדינג – שינויים לאורך השנים

## גן תומר

גן תומר פותח בפינה הדרומית מערבית של חורשת רדינג, בתחילת שנות ה-2000 על בסיס עצי חורשה בוגרים שניטעו במקום על ידי מחלקת גנים ונוף בשנת 1970/



<https://www.pikiwiki.org.il/gallery/?tags=%D7%92%D7%9F+%D7%AA%D7%95%D7%9E%D7%A8>



תכנית גן תומר שהוכנה בשטח הדרומי של החורשה. מתכנן: חיים כהנוביץ' תחילת שנות ה-2000, מקור ארכיון אגף שפ"ע עיריית תל אביב יפו

# חורשת רדינג – שינויים לאורך השנים

מרכיבי התכנון - פרטי פיתוח

עד תחילת שנות ה-2000 החורשה פותחה כשטח אקסטנסיבי עם שבילי עפר. פרטי פיתוח ייחודיים קיימים בדפנות החורשה ובהם קירות אבן, קירות ישיבה ותיחום לערוגות ממרצפות בטון.

החל משנת 2000, פותחו בחורשה שבילים מרוצפים באבן משתלבת, אזורי משחק, ספסלי ישיבה, עמודי תאורה, ושולחנות פיקניק בסגנון פונקציונאלי, וסטנדרטי. מרבית שטח החורשה נותר ללא תכנית קשיחה ובאופייה האקסטנסיבי

היעדר הגידור בין מבני המגורים לשכונה והשימוש במחסומי רכב מינימליסטיים, מבליט את הקשר הישיר בין השכונה, הרחוב והחורשה.

ככלל, היעדר פיתוח אינטנסיבי ברוב שטח החורשה מדגיש את אופייה הייחודי והוא תואם מגמות סביבתיות של קיימות וטיפוח שטחי טבע עירוניים.



משטח גומי באזור כושר המשתלב בפני הקרקע של החורשה



ריהוט סטנדרטי, תקני וריצוף אבן משתלבת בשבילי החורשה, יולי 2021



קיר אבן בדוגמת חאמי במפגש בין מבנה מגורים לחורשה, יולי 2021



שביל אופניים, יולי 2021



שביל עפר לא פורמאלי, מרכזי במקומו ובאופיו כשביל חורשה, יולי 2021



קיר מקורי בתכנון יהלום וצור לישיבה ותיחום ערוגה במרחב בין מגורים לחורשה

# מרכז מסחרי ברודצקי

כללי

כתובת: רח' רדינג

חורשת רדינג: גוש 6770 חלקה 4

גודל: 37 דונם

מתכננים: יהלום וצור, בנט, פרלשטיין, קרוון

שנת תכנון: 1958-1955

נטיעה ופיתוח: 1970-1959

המשך פיתוח: 2010-2021

המרכז המסחרי הוותיק של השכונה, מתפקד עד היום כמרכז פעיל לאורך כל שעות היום לתושבי השכונה והאזור. זאת על אף העובדה כי במרחק 500 מ' נמצא קניון רמת אביב (רונאל, 2018).

המרכז משלב מרחב ציבורי פתוח הקושר בין הרחוב, מבני ציבור-קופת חולים והפארקים הסמוכים ומאפשר שהייה ופעילויות קהילתיות.

עד סוף שנות ה-80 פעל במקום קולנוע תמוז. כיום מרכז ברודצקי משלב מסחר, שירותים, תעסוקה, פעילויות קהילה, בילוי ופנאי.

למרות שינויים שנעשו במהלך השנים, המרכז, והמרחב הפתוח סביבו, הצמחייה ופרטי הפיתוח, שמרו על אופיים המקורי והם מהווים דוגמה ייחודית לעיצוב מרחב ציבורי פתוח בסגנון מודרני, מינימליסטי המאפיין את סביבות מבני הציבור בשנים שלאחר קום המדינה.



תצ"א מרכז ברודצקי 2021 [gisn.tel-aviv.gov.il/iview](http://gisn.tel-aviv.gov.il/iview)



חזית הרחבה ומרכז מסחרי ברודצקי



רחבה מרכזית, יולי 2021

# מרכז מסחרי ברודצקי

סגנון

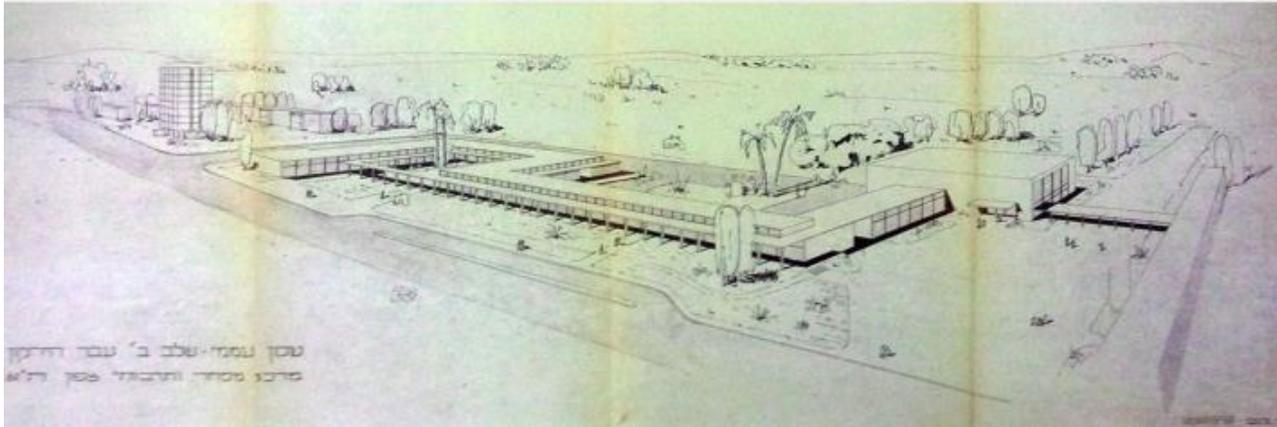
המרכז המסחרי תוכנן על ידי האדריכל רוברט בנט בסגנון מודרני תוך הקפדה על הקשר עם המרחב הציבורי.

זאת באמצעות מיקום המרכז על הציר השכונתי מהרכזי, בהפניית צירי התנועה והמבט של המרחב ובריבוי חזיתות המותאמות למפלסי המרחב, ולכיווני הצירים הפיזיים והויזואליים של התנועה והשימושים במקום.

עיצוב המרחב הציבורי הפתוח נעשה על ידי יהלום וצור בסגנון מודרני, מינימליסטי המאפיין את גישתם בתכנון מרחב פתוח של מבני ציבור, בשונה מהסגנון הפסטורלי בגנים.

עקרונות הסגנון בעיצוב המרחב כיום:

רחבות וערוגות בגיאומטריה אורתוגונלית. שימוש בשיחים לנוי ולהגדרת חללים. (במקור, מרחב החזית היה מדשאה) נטיעת עצים בקבוצות ובודדים. פרטי פיתוח פונקציונאליים כגון שימוש באבן ריצוף משתלבת ואבני שפה לריצוף ולקירות תמך, בשילוב אבן כורכר וגיר טבעיים. מרכיבים פונקציונליים בבניה קלה הקשורים בתפקיד הרחבה כמרכז קהילתי. כגון הצללה, במה, ספסלי עץ.



פרספקטיבה מקורית של אדריכל ר. בנט, מקור גנזך עיריית ת"א-יפו



מעבר נגיש בין מפלס חורשת רדינג והמרכז המסחרי. רחבות המרכז ניבנו בשני מפלסים: מפלס חזית לגן ומפלס חזית לרחוב ברודצקי



רחבת מעבר במרכז המסחרי ברודצקי ממוקמת בציר המרכזי העל שכונתי. יולי 2021

# מרכז מסחרי ברודצקי - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

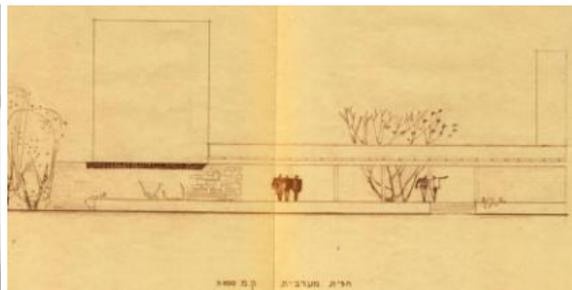
"המרכז המסחרי של השכונה מעניין ונאה לכשעצמו. מרכז זה נמצא בדיוק במרכז שטח היחידה. במקום יעמוד גם בית העם וקולנוע. ... לפני בית העם ישכון חידוש נוסף בנוף השיכון הישראלי: הככר, (הפיאצה האיטלקית הנודעת). שטח של 3 דונם ייחדו המתכננים לכיכר שתהיה המרכז לפגישות, לטיול, לאסיפות עם בערבי קיץ או לריקודי נשף. בית קפה ומסעדה משלימות את הכיכר ומן הכיכר יורדות מדרגות לגן הציבורי הגדול."

מתוך עיתון "מעריב" 17.1.1958 "שיכון בלי כיעור" יחידת השכנות מאת שאול בן חיים

משמאל, שנות ה-70 מבט מהאיר על חזית המרכז המסחרי לכיוון רחוב ברודצקי. בצילום נראים עצים ושיחים צעירים ברחבות ושטח החזית בין המרכז לרחוב מפותח כמדשאה. השביל המוביל למרכז המסחרי מרוצף באבן שכבות. מקור: ארכיון עיריית ת"א - יפו

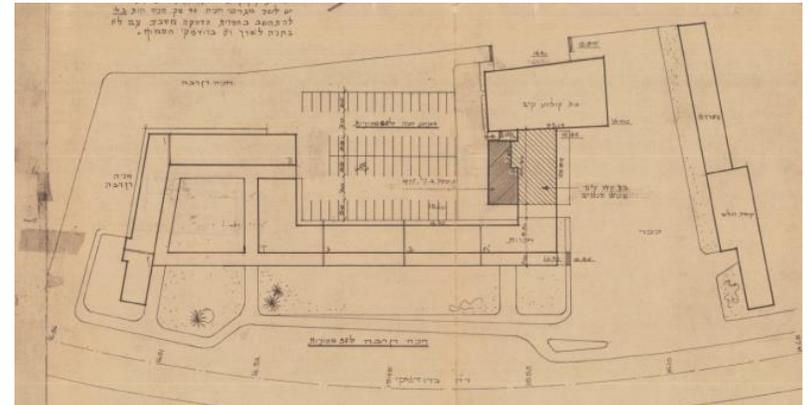


מבט מהמרכז המסחרי דרך הרחבה לכיוון מזרח מקור ארכיון עיריית תל אביב



חזית מערבית של בניין המשדרים – בית לפידות, הגשר והחצר במפלס הכניסה ההמשכי לגן מקור ארכיון עיריית ת"א - יפו

תכנון המרחב הציבורי של המרכז המסחרי ברודצקי נערך על ידי האדריכל בנט ואדריכלי הנוף יהלום וצור. תכנון המרחב המשיך את הסגנון המודרני המינימליסטי ואת הפונקציות השונות של המבנה ברחבות, שבילים וערוגות צמחיה. אלו עוצבו בקווים פשוטים, אורתוגונוליים בשונה מהמבצ הקיים כיום, בחזית המרכז היתה מדשאה בעוד השיחים והעצים נשתלו בערוגות סמוכות למבנה. הרחבה רוצפה באבן טבעית מבוקעת בשבילים, ובאבן מסותת ברחבה המרכזית. הללו הוחלפו עם השנים באבן משתלבת. הגשר והרמפה המקשרים בין המפלסים השונים במרכז ואל הגן נבנו בתחילת שנות ה-70 עם הקמת בניין המשדרים- בית לפידות.



תכנית גגות וחניה הכוללת פיתוח נוף עקרוני - סימון ערוגות, מדשאות, שבילים ורחבות מקור ארכיון עיריית ת"א - יפו



מרכז מסחרי ברודצקי בבנייה וברקע מבנה קופת חולים מקור: Drabkin-Darin, H., Housing in Israel, p.113, Gadish Books, Tel aviv, 1958

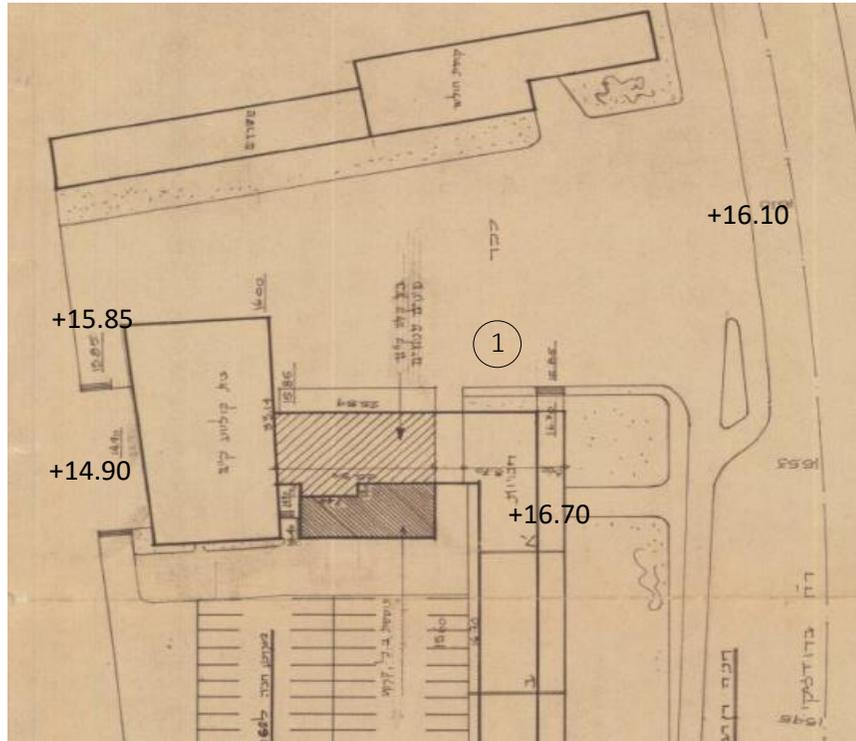
# מרכז מסחרי ברודצקי - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - טופוגרפיה

רחבת המרכז המסחרי כיום מבוססת על הרחבה משנת 1959. הרחבה מפולסת עם נטייה קלה מערבה. תכנון זה מאפשר מעבר רציף מהרחוב, ומדגיש את מיקומה על ציר תנועת הולכי רגל שכונתי מרכזי.

המשך הציר המרכזי ברמפה נגישה אל המפלס התחתון של מבני המשרדים, בית הכנסת והגן..

אלו יוצרים רציפות פיזית ויזואלית ותחושה של זרימה בין החללים השונים.



-  מפלס רחבת מרכז מסחרי
-  מפלס קומת משרדים תחתונה וגן
-  ציר תנועה מרכזי

תכנית גגות וחניה. רחבת המרכז המסחרי מפולסת ומישורית ללא פתרון המפלסים שבוצע בין קומת המשרדים התחתונה והגן ורחבת המרכז המסחרי. מקור רונאל אדריכלים (2018) רמת אביב א', תיק תיעוד מרקמי



עליה בגרם מדרגות מתון עם קיר ערוגה מרחבת המעבר המרכזית למפלס הכניסה לחניית. צילום 2021



רחבת המרכז מפולסת. המעבר למפלס הגן והמגורים ברמפה. שמירת קשר רציף של המפלס בין המסחר למשרדים בגשר. צילום 2021

# מרכז מסחרי ברודצקי - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - צמחיה

עיצוב הצמחייה במקום משלים את הסגנון האדריכלי שתכנן רוברט בנט ומדגיש את תפקודו של המרכז כמרחב ציבורי מרכזי המשמש למעבר, התכנסות, מסחר ובילוי.

מיני העצים שנבחרו למרכז המסחרי משלבים בין זרימת החורשה והשדרה דרך המרכז יחד עם הדגשת תפקידה במרקם השכונה.

עצי סיסם הודי נטועים כבודדים ומהווים עץ המשכי ומקשר לחורשת רדינג ושדרות אבנר.

עצי אלמוג ותמר משמשים עץ פיסולי סמוך לכניסות מבני הציבור.

השימוש בעץ פיסולי נועד לייצר אוריינטציה וזיהוי הכניסה, סדר והדגשת מבנה הציבור.

השיחים השתולים בערוגות ניטעו מאוחר יותר, במקום מדשאה.



חזית רחבה ומרכז מסחרי ברודצקי, עצי אלמוג וערוגות שיחים גזומים. תצלום מפות גוגל 2015



שתילת עצים ושיחים בערוגות בסגנון מינימליסטי המאפשרת מבטים בין במרכז לרחוב



תצ"א מרכז ברודצקי 2021 [gisn.tel-aviv.gov.il/iview](https://gisn.tel-aviv.gov.il/iview)

# מרכז מסחרי ברודצקי - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

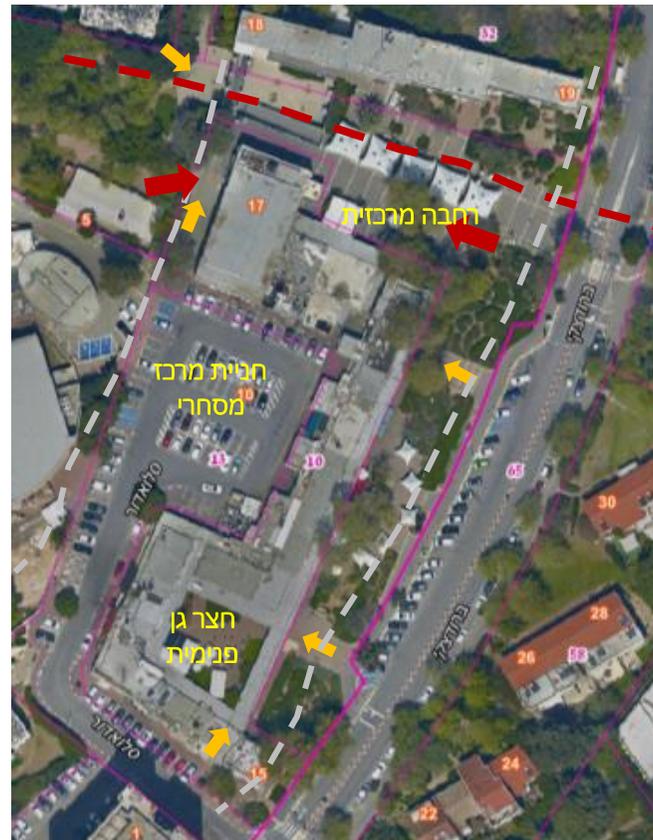
מרכיבי התכנון - תנועה וכניסות

המרכז המסחרי מוקם על צומת צירים עירוני ושכונתי. גם היום המרכז מאפשר הגעה נוחה רגלית או ברכב מתוך השכונה.

הרחבה המרכזית דרכה עובר הציור, מתוכננת כחלל תחום בין מבני מסחר, ציבור ומשרדים, הפתוח לרחוב ולגן.

צורת החלל של המרחב מדגישה את ציר המעבר ומפנה את ההולך פיזית וויזואלית להמשך הציור.

צירי משנה שכונתיים מחברים בין מבני המגורים, הרחוב והמרכז המסחרי.



- ציר תנועה ראשי על שכונתי
- שביל מרוצף וציר תנועה שכונתי
- כניסה מרכזית, על שכונתית
- כניסה שכונתית



מעבר מרכזי מכיוון רחוב ברודצקי 2021



מעבר מרכזי מכיוון מרכז ברודצקי 2021



מעבר מרכזי לכיוון חורשת רדינג 2021

# מרכז מסחרי ברודצקי - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - שימושים

1. רחבת מעבר מרכזית
2. רחבות ישיבה לבתי קפה
3. חצר מבנה משרדים, ויצו במפלס הגן
4. רחבת פעילות קהילתית
5. קיוסק
6. חניית מרכז ברודצקי
7. חצר גן פנימית



3. חצר קומת משרדים ויצו במפלס הגן, 2021



4. רחבת פעילות קהילתית, 2021



7. חצר גן פנימי במרכז המסחרי, צילום הונאל אדריכלים 2017



1. רחבת מעבר מרכזי, 2021



2. רחבת ישיבה בית קפה, 2021

# מרכז מסחרי ברודצקי - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - פרטי פיתוח

פרטי הפיתוח של המרכז המסחרי משלבים בין פרטים מקוריים שתוכננו ובוצעו בשנת 1959 על ידי בנט, יהלום וצור ופרטים שנוספו עם השנים.

למרות השינויים, במרחב נותרו קירות ומדרגות המשמרים את אוירת המרכז המקורית באמצעות החלל והחומר.

קירות כורכר מסותתים בדוגמת חאמי מהווים פרט אופייני למפגש בין המרחב הפתוח לבינוי. בנט, יהלום וצור שילבו את הפרט בקירות מבנים, קירות בגבול מגרש וקירות תמך לערוגות.

קירות תמך ותיחום ערוגות באריחי בטון בהנחה אופקית הינם פרט ייחודי לגנים של תל אביב בתקופה זו וניתן למצוא אותם ברחבי רמת אביב א' ובגן שושני ברמת החייל.

פרטי הפיתוח העכשוויים משתלבים בחלקם עם הפרטים המקוריים.



קיר תמך לערוגה במרכז המסחרי, אבן כורכר מסותת בבניית חאמי, אופיינית למפגש מבנים ומרחב הציבורי



קיר אבן כורכר מסותת בבניית חאמי, אופיינית למפגש מבנים עם המרחב הציבורי, עיצוב בנט



קיר תמך לערוגה ממרצפות בטון וקופינג בהנחה אופקית, עיצוב יהלום וצור, יולי 2021



רחבת פעילות קהילתית כבמת דק נמוכה עם פתחים לעצים בוגרים קיימים וריהוט עץ צילומים יעל סופר יולי 2021



מעבר בין רחבת המרכז, עם מעקות ביטחון מאחז שנוספו בהתאם לתקן עכשווי



אבן גננית מאבן גיר טבעית בין מדרכת הרחוב לערוגה צפונית של המרכז המסחרי, יהלום וצור

# שדרות אבנר

כללי

כתובת: רח' ברודצקי 34, חיים לבנון 30

שדרות אבנר: גוש: 6769 חלקה: 57

גודל: 11 דונם

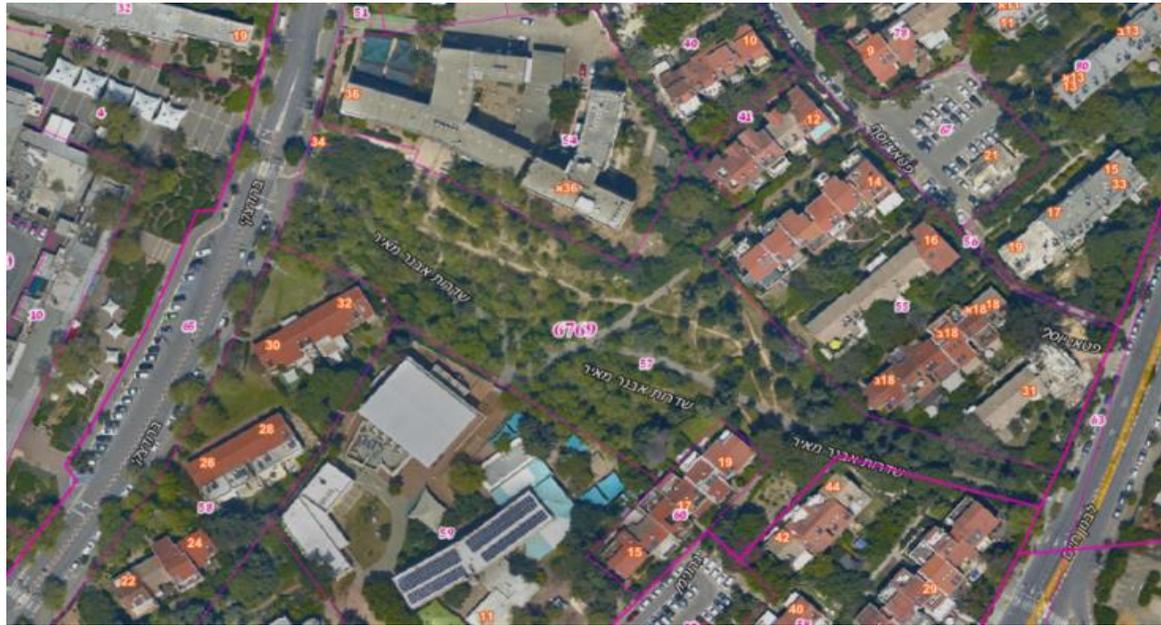
מתכננים:

אדריכלות נוף: ליפא יהלום, דן צור, אברהם קרוון  
אדריכלים: בנט ופרלשטיין

שנת תכנון: 1955

נטיעה ופיתוח: 1970-1959

המשך פיתוח: 2021-2010



תצ"א שדרות אבנר 2021 gisn.tel-aviv.gov.il/iview

## שלב ג':

במהלך השנים השדרה נשארה באופיה האקסטנסיבי. בעשור האחרון, מטופחת כאתר טבע עירוני המשלב את תצורת החורשה עם מיני בר עונתיים, צמחיית בוסתן ושיחי תבלין. במקום הוקמה גינה קהילתית המרכזת פעילות סביבתית.

שדרות אבנר תוכננה כגן לינארי המשמש בעיקר למעבר בין מבני המגורים, מבני הציבור והרחובות.

**שלב א':** בתחילת שנות ה-60 פותחו השביל ורחבת הכניסה לבית ברודצקי וניטעו עצי חורשה. בחזית בית ברודצקי טופחה מדשאה.

**שלב ב':** בסוף שנות ה-60 פותחו בחורשה שביל מרכזי ועוצבו רחבות כניסה עם ערוגות ברחוב ברודצקי ובכניסה לבית הספר. ברחוב ברודצקי בחזית הגן נבנה קיוסק. בחורשה נשמרו פרטי מקור ייחודיים לתקופה, קירות מאבני כורכר וקירות המשלבים אריחי ריצוף ואבני גן מבטון.



שדרות אבנר, יולי 2021

מרחב טבע עירוני אקסטנסיבי פונקציונלי המשלב חורשה, גן לינארי ובוסתן עירוני.

### היבטים פיזיים:

השדרה תוכננה במקור כגן לינארי אך בוצעה כחורשה עירונית המשמרת את פני השטח הטבעיים במקום.

השבילים בחורשה הינם בעלי אופי בלתי פורמלי. הם נועדו בעיקר למעבר ומחברים את הרחובות ומרחבי המגורים ומבני הציבור.

בשנים האחרונות השדרה והחורשה מטופחים כטבע עירוני בשילוב גן בוסתן אקסטנסיבי.

אזורי השהיה והפעילות בשדרה הינם בעלי אופי לא פורמלי התואם את אופי החורשה והבוסתן.

### היבטים חברתיים:

חורשת אבנר מייצגת גישה בה השטחים הירוקים נגישים לכל הציבור לשימושים בלתי פורמליים, קהילתיים, פתוחים ומזמינים לחוויית טבע במרכז העיר.



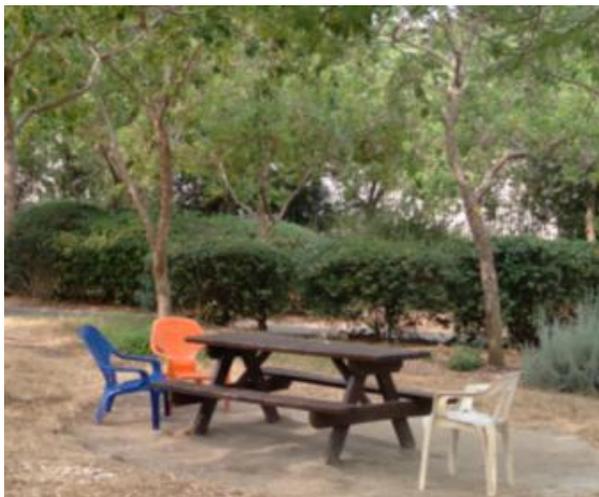
שדרות אבנר - שביל מרכזי מרוצף לכיוון רחוב חיים לבנון בין שיחים ועצי חורשה. יולי 2021



שדרות אבנר, דרך העפר המרכזית מכיון רחוב ברודצקי לרחוב חיים לבנון, דרך שטח החורשה וגן הבוסתן



פעילות קהילתית סביבתית בשדרות. מקור צילום מהסרט- בוסתן עירוני ברמת אביב- סיפור של שכונה



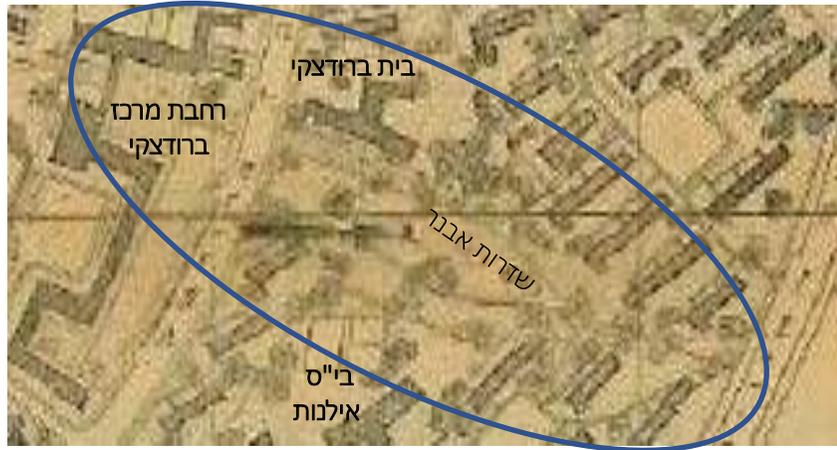
אזור שהיה לא פורמאלי בשדרות אבנר. יולי 2021

## שדרות אבנר - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

שדרות אבנר תוכננו כציר רחב פתוח המקשר בין הרחובות המרכזיים, מבני המגורים, מבני הציבור והמרכז המסחרי. אופי המרחב מוצג באופן שונה בתכניות השכונה, פעם כמרחב פסטורלי מגונן עם שבילים כחלק ממערכת שטחים פתוחים המשכית לגן המרכזי ופעם כציר ישר הקושר בין הרחובות ורחבות מרכזיות של מבני ציבור ומגורים. בפועל שדרות אבנר ניטעו כחורשה בסגנון ובאופן המשכי לחורשת רדינג וחורשת יונה.

בשלב הראשון בסוף שנות ה-50 ניטעה החורשה בשתי קבוצות עצים עיקריים, מחטניים בחלקה העליון ורחבי עלים בחלקה התחתון, פותחה רחבת בית ברודצקי והשביל המוביל אליה מרחוב ברודצקי.

בשלב שני בסוף שנות ה-60 נבנה הקיוסק, רוצף שביל מרכזי הכולל רחבות, טרסות ויחודיות מאבני שפה ושיחים לאורכו.





# שדרות אבנר - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - צמחיה



תצ"א שדרות אבנר 2021 [gisn.tel-aviv.gov.il/view](https://gisn.tel-aviv.gov.il/view)

למרות שמם, שדרות אבנר לא מאופיינת בנטיעות עצי שדרה אלא בחורשה בעלת אופי אקסטנסיבי. החורשה משלבת נטיעות עצים ושיחים בקבוצות, עם בתה עשבונית חד שנתית של מיני בר. מרבית עצי החורשה הינם זנים מאוקלמים המאפיינים את הנטיעות בתל אביב בעשורים הראשונים לקום המדינה, ובהם קבוצת מחטניים במזרח השדרה וקבוצת רחבי עלים ונשירים במרכז השדרה.

בדומה למרכז המסחרי, ברחבת הכניסה לשדרות מרח' ברודצקי וברחבות מול מבני הציבור שולבו עצים ייחודיים ופיסוליים – צאלון נאה ותמר

החל משנת 2010 מתקיימת בגן תכנית למובילי קיימות של עיריית ת"א, תושבי השכונה והפורום למען טבע עירוני.

בחורשה נזרעו ונשתלו מינים טבעיים מקומיים שנעלמו כגון חצבים, שיחי אלת מסטיק ושזרוע צמחי בר. התכנית שמה דגש על פעילות התנדבותית של הקהילה המקומית, בתי ספר ומוסדות ציבור סמוכים. בצפון מערב החורשה מטופח בוסתן עירוני ובו עצי פרי ושיחי תבלין וריח.



חורשת מחטניים, אורנים וברושים, 2021



השביל המרכזי ועצי חורשה, עם שיחים ממינים שונים, 2021



שביל "שדה" בחורשת הבוסתן, 2021

# שדרות אבנר - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - צמחיה

עצי החורשה נשתלו בתחילת שנות ה-60 בקבוצות מאותו מין באופן שאפיין שתילת חורשות קק"ל:

חורשת מחטניים הכוללת עצי אורן הסלע, אורן ברוטייה, ברוש אריזוני וברוש מצוי.

חורשת עצי סיסם הודי, בה משולבים לאורך השביל, שיחי נוי כגון הרדוף הנחלים, אשחר רחב עלים, עופרית הכף, היבסקוס, טקומית הכף..

חורשת הבוסתן מבוססת על עצים וותיקים מסוג סיסם נאה וסגלוןחד עלים בשילוב נטיעות משנות ה-2000 של מיני פרי כגון תאנה, שקד, זית, הדורים, תות לבן, שיזף מצוי ושיחי תבלי וריח, מרווה רפואית, רוזמרין, זוטה לבנה ועוד.

בחורשה מטופחים מיני בר עשבוניים לצד השבת מינים שנעלמו כגון חצב מצוי במטרה להעשיר את המגוון הביולוגי.

## חורשה אקסטנסיבית ובוסתן



שביל עפר בחורשת סיסם ועשבוניים, 2021

## עצים ייחודיים ברחבת



צאלון ושיחים ברחבת כניסה מרחוב ברודצקי, 2021

## חורשת מחטניים



אורן סלע בחורשת מחטניים, 2021



תמר מצוי ושיחים בערוגת הרחבה מול בית הספר, 2021



ברוש אריזוני בחורשת מחטניים, 2021



שיחי תבלין וריח בשילוב עצי חורשה, 2021

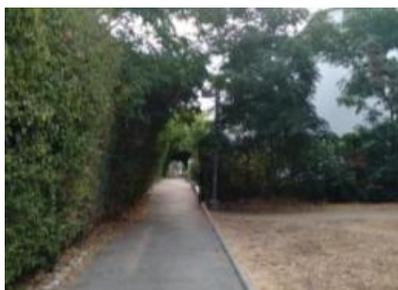
# שדרות אבנר - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - תנועה כניסות

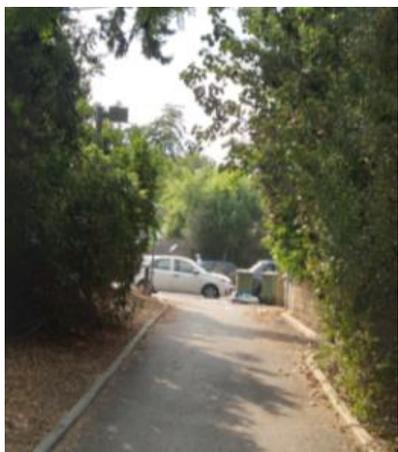
- ציר תנועה ראשי על שכונתי —
- כניסה עירונית ←
- כניסה שכונתית ←
- שביל מחצף וציר תנועה שכונתי - - -
- כניסה פנים שכונתית ←



תצ"א אזור חורשת רדינג [gisn.tel-aviv.gov.il/view](http://gisn.tel-aviv.gov.il/view)



שביל מעבר פנים שכונתי



כניסה מרכזית מכיוון חיים לבנון, כיום נראית כשביל צר ונסתר יחסית



שבילי כניסה מהשדרה לבית ברודצקי



כניסה מרכזית לשדרות אבנר מכיוון רחוב ברודצקי. עיצוב הכניסה מדגיש את הכניסה לגן בקירות נמוכים המאפשרים פילוס הקרקע ומניעת סחף לרחוב

התנועה בשדרות אבנר מחולקת למספר סוגים:

**צירי על שכונתי** ממזרח למערב ציר הולכי רגל המתחיל ברח' חיים לבנון והאוניברסיטה דרך שדרות אבנר ורדינג לכיוון דרך נמיר.

**ציר פנים שכונתי** מצפון לדרום המחבר בין רחובות פטאי וגרונימן.

**שבילי עפר לא פורמליים** החוצים את החורשה בהתאם להעדפות המשתמשים.

**תנועה במרחב סמי ציבורי** בין מרחבי המגורים ומבני הציבור הסמוכים, בית ברודצקי ובית הספר (מעבר חסום) לשדרה לכל אורכה. מאפיין ייחודי למרחב המזכיר את המרחב הקיבוצי

## כניסות:

**כניסת ברודצקי** מול המרכז המסחרי ממשיכה את רצף החלל העירוני מהמרכז, בקיוסק ורחבה קטנה המובילה באמצעות קירות תומכים אל השדרה.

**כניסת חיים לבנון** אינה בולטת ונראית כמעבר שכונתי ולא ככניסה ראשית.

# שדרות אבנר - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - שימושים

1. רחבת כניסה
2. שבילי מעבר וטיול
3. קיוסק
4. שולחנות פיקניק, ספסלים.
5. גינת בוסתן קהילתית
6. אזורי טיפוח מיני בר
7. רחבת בית הספר (כניסה לא פעילה)



5. גינת בוסתן קהילתית



6. אזורי טיפוח מיני בר



7. רחבת כניסה לבית הספר



תצ"א אזור חורשת רדינג 2021 [gisn.tel-aviv.gov.il/iview](http://gisn.tel-aviv.gov.il/iview)



1. רחבת כניסה בהדדקי



4. שולחנות פיקניק, ספסלים



3. קיוסק ברחוב רדינג



2. שבילי מעבר וטיול

# שדרות אבנר - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - פרטי פיתוח

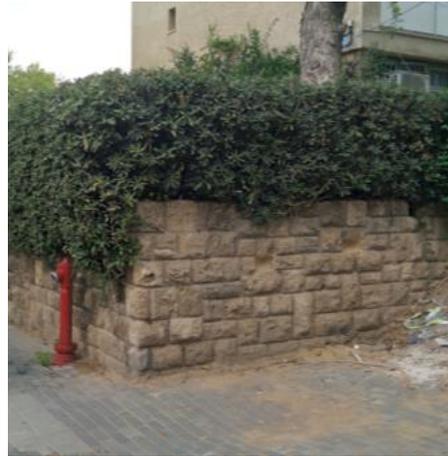
פרטי הפיתוח המקוריים בניבנו  
כנראה בין 1959 ל 1970.

בין פרטי הפיתוח פרטים ייחודיים  
ומקוריים מאבני שפה, היוצרים קירות  
תמך מעוגלים לערוגות ולתמיכת  
קרקע.

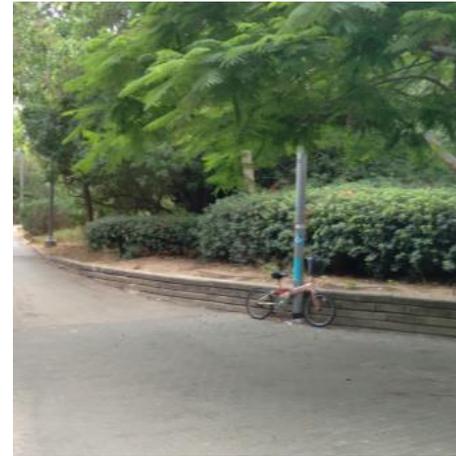
שביל השדרה המרכזי סלול באספלט  
וכנראה היה במקור מכורכר מהודק.



קיר אבן כורכר כקיר תמך בין מבני מגורים לשדרה



קיר אבן כורכר מסותת חאמי כקיר תומך בבית ברודצקי.  
עיצוב, בנט



כניסה מקיר תמך בנוי אבני שפה בהנחה אופקית.  
פרט ייחודי מקורי מסוף שנות ה-60 יהלום וצור או קרוון



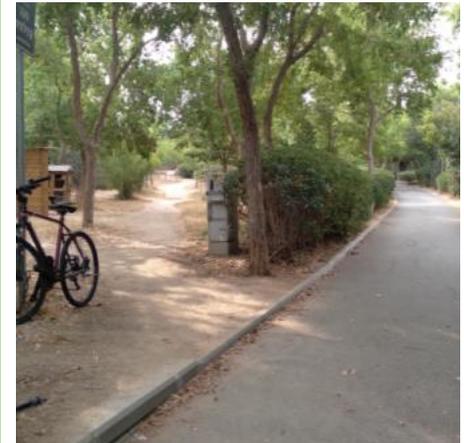
ערוגה נמוכה מאבני שפה מונחות בהנחה אופקית



מסלעה מאבני כורכר במצב התפוררות בקיר ערוגה סביב  
קיוסק



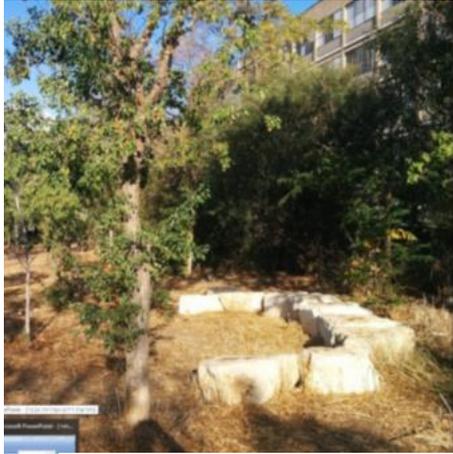
כניסה מקיר תמך בנוי אבני שפה בהנחה אופקית, פרט ייחודי  
מקורי מסוף שנות ה-60. עיצוב יהלום וצור או אברהם קרוון



שביל מרכזי מאספלט ואבן גן. יולי 2011

# שדרות אבנר – שינויים לאורך השנים

## מרכיבי התכנון - פרטי פיתוח בשדרה ובגן הבוסתן



פינת בישול ואפיה בתנורים כחלק מפעילויות חינוכיות בטבע עירוני ובבוסתן. פינת ישיבה מסלעים לא מסותתים.



ספריית גן ופינת ישיבה סמוך לבית ברודצקי

בגן הבוסתן והגינה הקהילתית הוצבו ריהוט ופרטי פיתוח לא פורמאליים, בגישה מקיימת, שיתופית תוך מעורבות הקהילה בבנייה ובתחזוקת המרחב הציבורי

בגן הבוסתן פינות ישיבה מחומרים ממוחזרים, זמניים, ומתכלים (פלייס-מייקינג).

פרטי הפיתוח בחורשה ובגן הבוסתן משקפים גישה המקרבת בין המרחב הפרטי והציבורי.

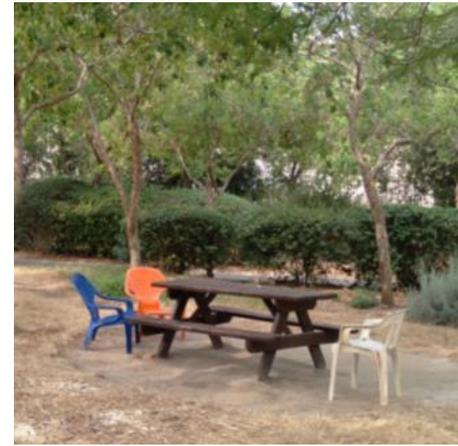
למרות שמבחינת חומרים וצורות, פרטי העיצוב של גן הבוסתן שונים לחלוטין מפרטי הפיתוח של יהלום וצור ובנט, הם ממשיכים את התפיסה של הקשר הבלתי אמצעי והישיר בין המשתמשים, תושבי השכונה והמרחב הנופי.



פינת ישיבה ממשטחים, פרויקט קהילתי. צילומים יעל סופר יולי 2010



מעקה ענפים כגדר הגן הקהילתי



שולחן פיקניק קק"ל עם ריהט גן ניד אופייני לחצרות פרטיים – יוזמה קהילתית

## מתוך סקר טבע, 2012, רמת אביב א', עיריית ת"א:

**תאור כללי:** שכונת מגורים ותיקה של בתי מגורים נמוכים יחסית וביניהם שטחים ירוקים רבים המקושרים ביניהם. הרצף הירוק מאפשר הימצאותם של בעלי חיים ייחודיים כדוגמת קיפוד חולות, ינשוף עצים וציפורי שיר. בשטחים בהם הופסק הריסוס ניתן לראות הופעה של מיני בר.

**קרקע:** חול, חמרה.

**מורפולוגיה:** מתונה

**מורכבות טופוגרפית מופעי נוף:** נמוכה – בעיקר מורכבות מקומית של מאפייני השטחים הירוקים.

**חזות כללית:** אזור מגורים

**מפגעים והפרות:** פסולת, גידור

**רמת הפרה בשטח, מפגעים:** נמוכה

## מאפיינים:

**בתי גידול:** חורשה מגוננת, חורשה, רצועות שיחים.

**תצורות צומח:** חורשה, שיחייה, צומח בר עשבוני.

**יחידות צומח:** ברומית ספרדית – לחך סגלגל, אמיך קוצני – חלמית מצויה

**כיסוי צומח:** 30%-50%

**צומח ייחודי:** אספסת איטלקית, תורמוס א"י.

**בעלי חיים:** ציפורי שיר, זוחלים, יונקים קטנים. קיפודי חולות, צב יבשה מצוי



**חי ייחודי:** קיפוד חולות, ינשוף עצים

**אתרים חשובים:** שטחים ירוקים, שטחים ציבוריים פתוחים: חורשת רדינג, חורשת יונה, שדרות אבנר.

**חשיבות ברצף:** חיבור לאתרים אחרים:

לשטחים הירוקים קיימת חשיבות ברצף המקומי הפנים שכונתי

**מינים פולשים ציפורים:** מאיינה, דרארה

**רמת השתמרות השטח:** נמוכה – בית הגידול הטבעי אינו קיים. מגוון המינים הנצפה כולל מינים שהסתגלו לחיים בבתי גידול המעוצבים ע"י האדם.



סימון המרחב מתוך סקר טבע עירוני תל אביב יפו, 2012

**שמירה וטיפוח של ערכי טבע קיימים:** מניעת ריסוס וכיסוח בשטחים לא מגוננים שמירת מאפייני הסבך.

הימנעות מקיטוע וחסיתה של שטחים ירוקים ע"י שימוש בגדרות בלתי עבירות. רצוי שלא לגדר בין הבתים או לחלופים לעשות שימוש בגדר המאפשרת מעבר תחתיה.

ממשק אוכלוסיית חתולי הבית. ניטור פעילות הקיפודים וגיבוש ממשק לשימור האוכלוסייה

**מסקנות והמלצות:** חשיבות האתר:

אזור מחייה ומרכז פעילות של קיפוד החולות - מין אדום בסכנת הכחדה. אתר קיבון של ינשוף עצים. פעילות ציפורי שיר.

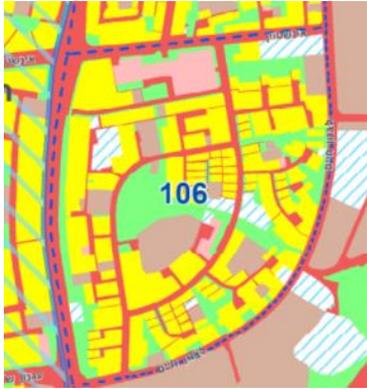
**שיקום ושיחזור בתי גידול מערכות אקולוגיות:**

זרעת מיני בר מקומיים. יצירה ועיבוי של סבך השיחים שיהווה מסתור לאוכלוסיית הקיפודים.

# רצף מרחבים ברמת אביב א' - מצב קיים

מצב סטטוטורי

תכנית מתאר מקומית כוללת מס' תא/5000 נספח מצב מאושר



- מקרא מצב מאושר**
- מגורים
  - תעסוקה
  - מסחר/אזור מעורב מגורים
  - שטחים פתוחים
  - מבנים ומוסדות ציבור
  - מלונאות

תכנית מתאר מקומית כוללת מס' תא/5000 נספח אזורי ייעוד



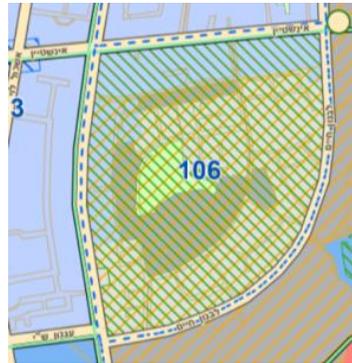
- אזור מגורים בבניה נמוכה
- אזור מגורים בבניה עירונית נמוכה
- אזור מגורים בבניה עירונית
- אזור מגורים בבניה רבת קומות
- אזור תעסוקה מקומי
- אזור תעסוקה עירוני
- אזור תעסוקה מטרופוליטית
- אזור מעורב לתעסוקה ולמגורים
- ציר מעורב
- חזית מסחרית
- מוקד תעסוקה חדש
- שטח פתוח עירוני

תכנית מתאר מקומית כוללת מס' תא/5000 נספח תחבורה



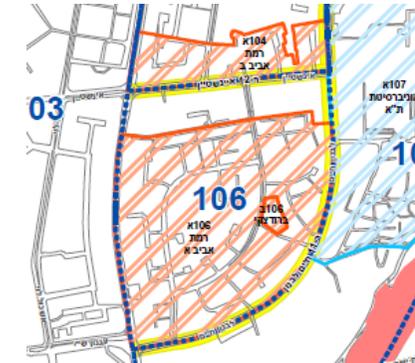
- קווי מערכת תחבורה עתידית נוסעים (מתע"ו)**
- תחום
  - נודד
  - כחול
  - צהוב
  - סגול
  - ירוק
  - אדום
  - דרך מהירה
  - דרך פרברית מהירה
  - דרך עורקית רב-עירונית
  - דרך עורקית עירונית

תכנית מתאר מקומית כוללת מס' תא/5000 נספח עיצוב עירוני



- עד 4 קומות
- עד 8 קומות
- עד 15 קומות
- עד 25 קומות
- עד 40 קומות
- שטח פתוח
- מצוק חופי להגנה ושימור
- מוקד פיתוח חופי
- אתר טבע נקודתי
- כיכר עירונית
- רחוב עירוני

תכנית מתאר מקומית כוללת מס' תא/5000 נספח אזורי ומתחמי תכנון



- גבול אזור תכנון
- מספר אזור תכנון
- מתחם תכנון עם הוראות מיוחדות
- מתחם להתחדשות עירונית
- מספר ושם מתחם תכנון
- רחוב עם הוראות לעיצוב מיוחדות
- מספר ושם הוראות לעיצוב רחובות
- גבול התוכנית

1. נתוני התכניות מצביעים על היחס לחורשת רדינג כשטח פתוח עירוני וטבעי מרכזי בצפון העיר בהווה ובעתיד. תכניות המתאר לא משקפות את חשיבות הרצף המרחבי הכולל את שדרות אבנר ורחבת מרכז ברודצקי.

2. הרקמה הקיימת כיום בסביבות החורשה מיועדת לעבור התחדשות עירונית בבניה בגובה 4-15 קומות, נושא שעשוי להשפיע על אופייה.

3. לצד ההתחדשות המתוכננת רמת אביב א' מוגדרת כאתר טבע עירוני (מפוספס ירוק)

4. בהיקף השכונה מתוכננת תחבורה רבת היסעים עם עדיפות לתח"ץ, תכנון המחזק את הצורך בהליכותיות ובקישוריות הקיימים בשכונה.

# רצף מרחבים ברמת אביב א' - מצב קיים

מגמות התכנון

מרקם בנוי לשימור

אתר טבע עירוני

שטח ניהול וניקוז מי נגר

מתחם להתחדשות עירונית



תשריט מדיניות תכנון רמת אביב א', צ'רנבסקי, 2014, עיריית תל אביב-יפו



הדמיית מצב עתיד, רמת אביב מסמך מדיניות תכנון השכונה, צ'רנבסקי, 2014

## מסמכי מדיניות - רמת אביב

תא/מק/4318 (2014) מדיניות לרמת אביב א' ולדרום רמת אביב ב', מנהל הנדסה, עיריית תל אביב יפו

תא/מק/9003- מדיניות גדרות רמת אביב הוותיקה, 17/09/2014 מס החלטה 0022-14 ב'2, מנהל הנדסה, עיריית תל אביב יפו

תא/מק/9116 (2020), מדיניות עיצוב - רמת אביב א (הירוקה) (עיריית תל-אביב-יפו, הועדה המקומית לתכנון ובניה מינהל ההנדסה

# רצף מרחבים ברמת אביב א' - שינויים לאורך השנים

מיפוי היסטורי

**1934-1945** אזור רמת אביב א' נמצא בחלקו בתחום אדמות הכפר שייח מוניס וחלקו בתחום העיר תל אביב על אדמות שנקנו מהכפר

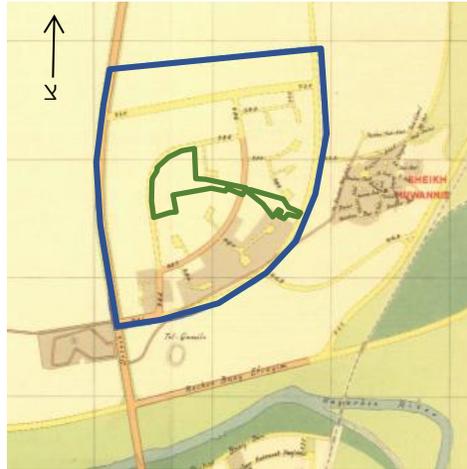
**1934** - הדרך הראשית ההיסטורית תהווה את תוואי רחוב חיים לבנון

**1945** - האזור ברובו נטוע פרדסים.

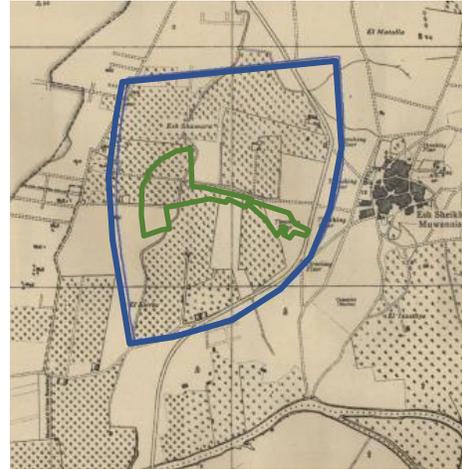
**1955** - הקמת מערך הזרעים ובניית השיכונים דרומית מזרחית לרחוב ברודצקי. טרם פיתוח המרחבים הציבוריים הפתוחים והאוניברסיטה

**1962** - השכונה ורצף המרחבים הפתוחים מפותחים ומוזגשים בפירוש במפה העירונית.

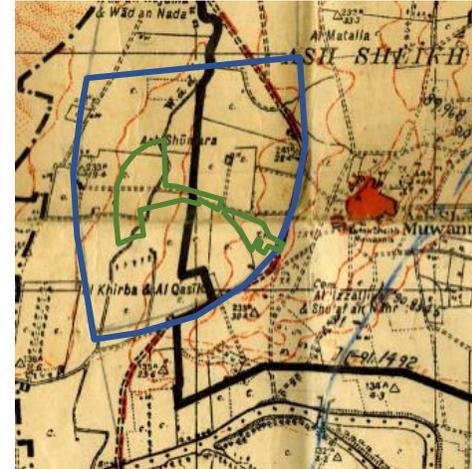
**1986-2008** רצף המרחבים בין חורשת רדינג לאבנר מסומן כשצ"פ המרכזי בשכונה



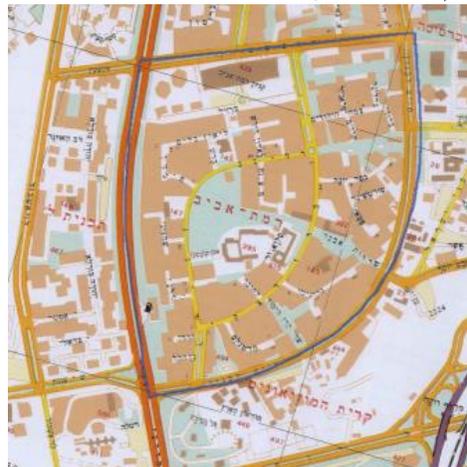
**1955** מפת העיר תל אביב-יפו, 1:10,000  
מקור: מנהל הנדסה, עיריית ת"א - יפו



**1945** מפת תל אביב, Survey of Palestine  
מקור: ספריית המפות בחוג לגיאוגרפיה וסביבת האדם באוני' ת"א



**1934** מפת תחום העיר תל אביב  
מקור: ספריית המפות בחוג לגיאוגרפיה וסביבת האדם באוני' ת"א



**2008** מפת תל אביב וסביבתה, 1:12,500  
מקור: המרכז למיפוי ישראל, הארכיון הלאומי למפות ותצ"א



**1986** מפת תל אביב וסביבתה, 1:12,500  
מקור: המרכז למיפוי ישראל, הארכיון הלאומי למפות ותצ"א



**1962** מפת תל אביב וסביבתה, הוצאת "רסקו"  
מקור: המרכז למיפוי ישראל, הארכיון הלאומי למפות ותצלומי אוויר

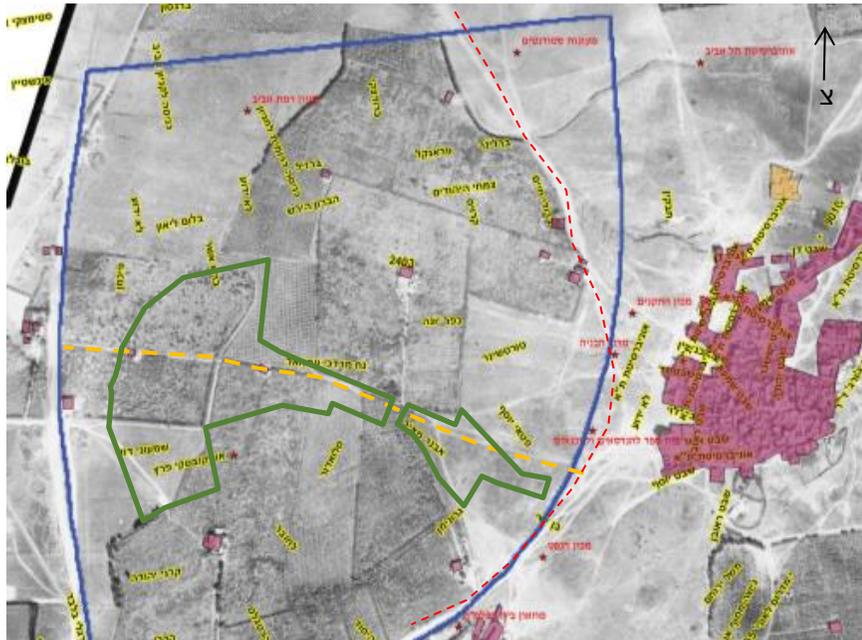
# רצף מרחבים ברמת אביב א' - שינויים לאורך השנים

תצ"א היסטוריים

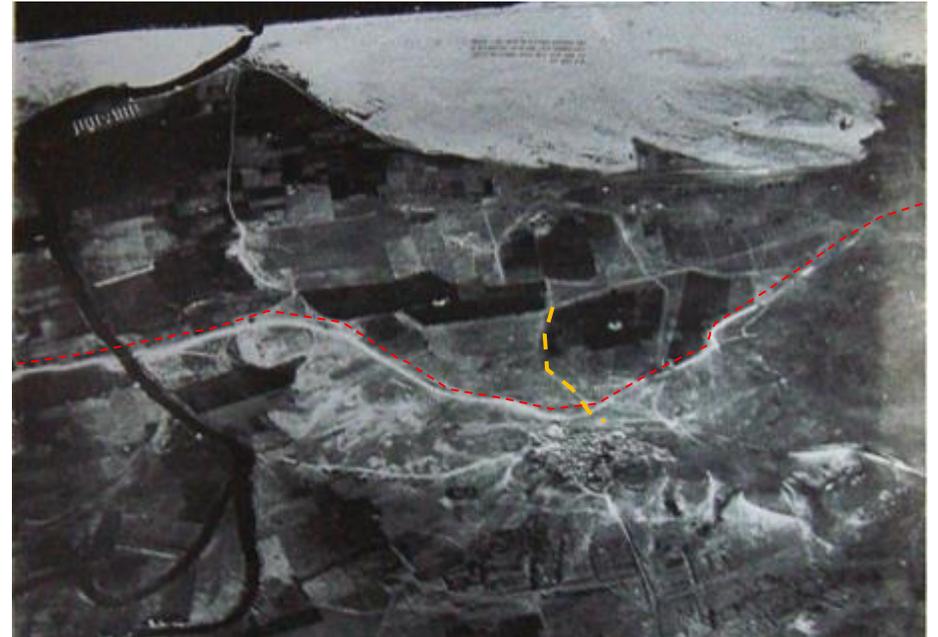
כללי: עד 1949

שטחי השכונה העתידיים יוקמו על גבי חלקות חקלאיות של הכפר שיח מוניס. בתצ"א משנת 1918, בולט הכפר על רכס הכורכר, הדרך הראשית מיפו צפונה, שתהווה את גבול השכונה ברח חיים לבנון ודרך העפר החקלאית המובילה מערבה דרך החלקות.

- גבול שכונת רמת אביב א' —————
- גבול רצף המרחבים —————
- דרך היסטורית ראשית - - - - -
- דרך היסטורית חקלאית - - - - -



תצ"א עם סימון בתי הכפר שיח מוניס מתאריך 14.10.1949. מקור: תיק תעודי מרקמי רונאל אדריכלים



שיח מוניס ושטחי החקלאות טרום הקמת השכונה. תצ"א הטייסת הגרמנית, גיחה מתאריך 12.9.1918. מקור: ספריית המפות בחוג לגאוגרפיה וסביבת האדם באוניברסיטת תל אביב

# רצף מרחבים ברמת אביב א' - שינויים לאורך השנים

1956 - התפתחות



1956

## חורשת רדינג:

שדה בור, שרידי ברושים מפרדסים ומבנה מגורים בודד מהכפר שיח מוניס.  
דרך חקלאית היסטורית חוצה את ציר שדרות אבנר, המרכז המסחרי וחורשת רדינג במרכזם.

## מרכז ברודצקי:

1956, הקמת מבני המסחר וקופת חולים

## שדרות אבנר:

1956 הקמת בית ברודצקי ובתי שבון עממי

- גבול שכונת רמת אביב א' —————
- גבול חורשת רדינג —————
- דרך היסטורית ראשית - - - - -
- דרך היסטורית חקלאית - - - - -
- ציר ניקוז - - - - -

תצ"א 1956 מקור ארכיון מנהל הנדסה עיריית תל אביב יפו, רונאל אדריכלים, צילום: רמת אביב תחילת שנות ה-60 מתוך מסמך מדיניות עיצוב רמת אביב (הירוקה) 2020, ע' תל אביב-יפו, הועדה המקומית לתכנון ובניה, מנהל הנדסה

# רצף מרחבים ברמת אביב א' - שינויים לאורך השנים

תצ"א היסטוריים



תצ"א 1958, מקור ארכיון מנהל הנדסה עיריית ת"א - יפו

1958

## חורשת רדינג:

שטחי בור במקום השטחים המעובדים מבנה מגורים ועצים בוגרים סביבו שורת ברושים, שריד בגבול חלקה הדרך מזרח מערב כציר מעבר ראשי החל מ 1957 הקמת בית ספר אליאנס

## מרכז מסחרי ברודצקי:

קופת חולים וחלק החניות קיימים קולנוע תמוז בבניה. חזית הגן וחצר המרכז כפי שתוכננו במקור על ידי יהלום וצור ובנט בוצעו עם מדשאה, רחבות, נטיעות ושבילים מינימלסטיים.

## שדרות אבנר:

בית ברודצקי שביל הגישה והרחבה בדופן שדרות אבנר מבוצעים. כל שטח השדרה ניטע בשנה זו. בתצ"א נראות הנטיעות גם בחורשת כפר יונה

- ↑ גבול שכונת רמת אביב א' (Solid Blue Line)
- ↓ גבול רצף המרחבים (Solid Green Line)
- דרך היסטורית ראשית (Dashed Red Line)
- ← דרך היסטורית חקלאית (Dashed Yellow Line)

# רצף מרחבים ברמת אביב א' - שינויים לאורך השנים

תצ"א היסטוריים

1959

## חורשת רדינג:

שטח הגן נותר כשדה בור. מבנה היסטורי ניצב במרכזו. שורות הברושים הוסרו.

## מרכז מסחרי ברודצקי:

המרכז המסחרי, קופת חולים, גן החזית והמדשאה מבוצעים, בית לפידות עדין לא בנוי. הרחבה המרכזית קיימת רק בין קופת החולים לחנויות. המעבר לגן דרך מדרגות.

## שדרות אבנר:

נטועה כחורשה בכל שטחה עם שבילי עפר בדפנות השדרה ובמרכזה.

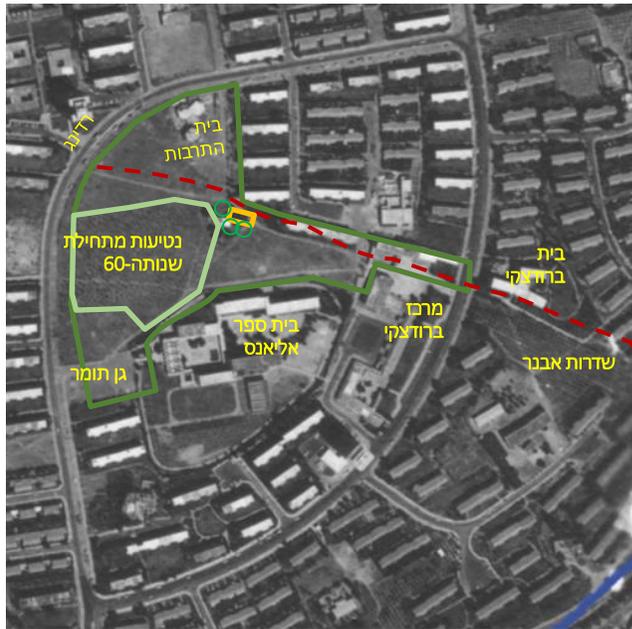
1963-61

## חורשת רדינג:

נטיעת מרכז החורשה  
1961 בניית בית תרבות ההסתדרות (קזניצ'י)  
בצפון החורשה (כיום גן ילדים).  
1963 בניית הקיוסק ברחוב רדינג

## מרכז ברודצקי:

1962 בניית בית לפידות והרחבה בינו והמרכז המסחרי



תצ"א 1963

- ↑ גבול חורשת רדינג
- ↓ גבול נטיעות שלב א'
- דרך היסטורית
- מבנה היסטורי
- עץ בוגר

תצלומי האוויר: מקור ארכיון מנהל הנדסה עיריית ת"א - יפו



תצ"א 1959



מרכז ברודצקי ושדרות אבנר תצ"א 1959

# רצף מרחבים ברמת אביב א' - שינויים לאורך השנים

תצ"א היסטוריים

1968

## חורשת רדינג:

נטועה ברובה עם עצים בשלבי צמיחה שונים. הבית ההיסטורי נהרס, העצים הבוגרים שסביבו נותרו במרכז הגן. ייתכן שהם קיימים גם היום.

## מרכז מסחרי ברודצקי:

הרחבה לאורך ציר הולכי הרגל מפותחת במלואה. העצים ברחבה והמדשאה בחזית לרחוב וגן החצר הפנימית נראים בברור.

## שדרות אבנר:

העצים סמוך למבנים גדולים בעוד נטיעות החורשה עדין צעירות. עובדה שקשורה כנראה בסוג התחזוקה האקסטנסיבי, לעומת השקיה בחצרות מגורים. מלבד שביל בית ברודצקי בחורשה עדין ללא שבילים מרוצפים. הגן מזרחית לבית ברודצקי נעלם לטובת מבנה נוסף. בתכנית מדידה מופיע מבנה הקיוסק

1973

## חורשת רדינג:

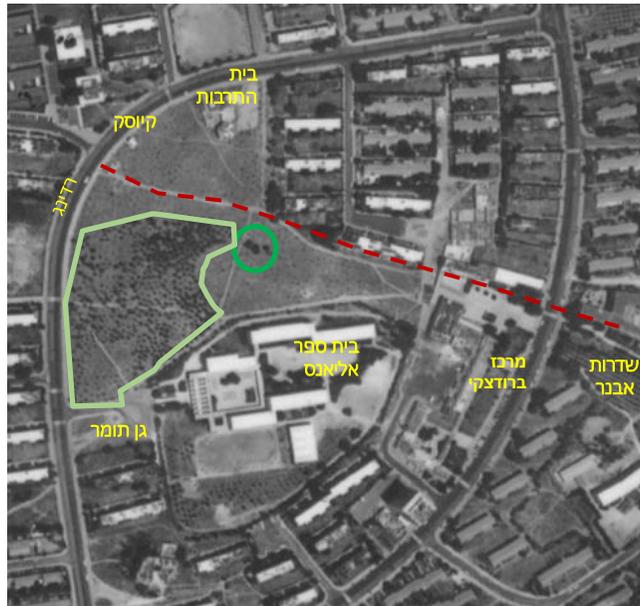
מתפתחת, העצים הבוגרים ההיסטוריים בולטים במרכז החורשה.

## מרכז מסחרי ברודצקי:

כנראה ונבנו הגשר למרכז המסחרי מבית לפידות והרמפה לחורשת רדינג.

## שדרות אבנר:

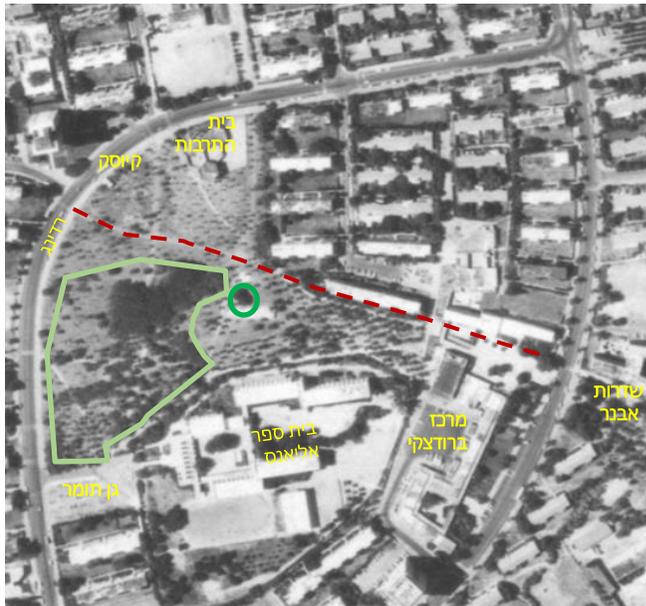
רחבת הכניסה לשדרה ובמרכזה עץ, ליד הקיוסק.



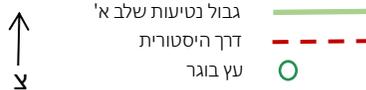
תצ"א 1968



שדרות אבנר תצ"א 1968



תצ"א 1973



תצלומי האוויר: מקור ארכיון מנהל הנדסה עירונית ת"א - יפו

# רצף מרחבים ברמת אביב א' - שינויים לאורך השנים

תצ"א היסטוריים

1986

**חורשת רדינג:**

מלבד עצי החורשה ושבילי עפר בלתי פורמליים לא נראה עוד פיתוח בגן.

**מרכז מסחרי ברודצקי:**

הגן בחזית המרכז עובר שינויים המדשאה מוחלפת בשיחים ונוספת רחבה, שביל במרכזה. העצים הבוגרים נשמרים ומשתלבים בגן המחודש.

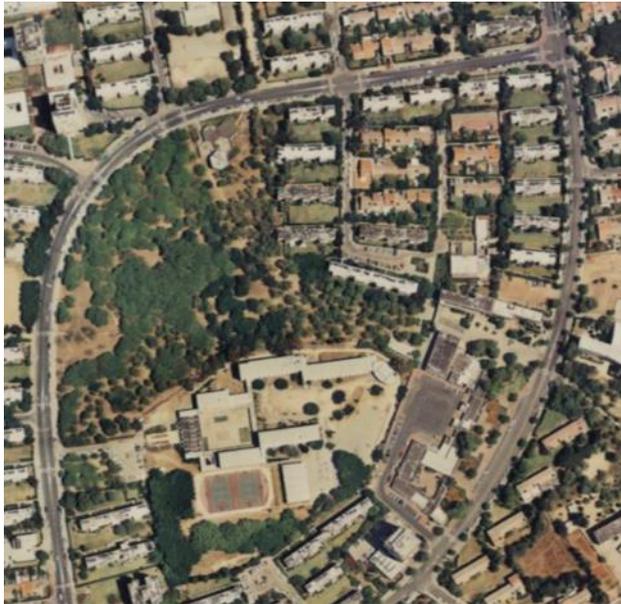
1995

**בחורשת רדינג:**

בולטים הגושים של קבוצות עצים והעדר פיתוח נוסף מעבר לנטיעות.

**שדרות אבנר:**

ניתן לראות היטב את הכניסה מרחוב ברודצקי ושביל מרכזי מרוצף בציר העל - שכונתי ובציר הפנים שכונתי. בנוסף לרחבת הכניסה וותיקה לבית ברודצקי נוספה רחבת כניסה לבית ספר אלומות. בין עצי החורשה בולטים שטחי צמחי הבר.



תצ"א 1995



תצ"א 1986



שדרות אבנר תצ"א 1995

תצלומי האוויר: מקור ארכיון מנהל הנדסה עיריית ת"א - יפו

# רצף מרחבים ברמת אביב א' - שינויים לאורך השנים

תצ"א היסטוריים

2009

**חורשת רדינג:**

עם עצים בוגרים, שבילים מרוצפים, שטח לפעילות משחק וגינת כלבים בחלק המערבי סמוך לרחוב רדינג והקיוסק.

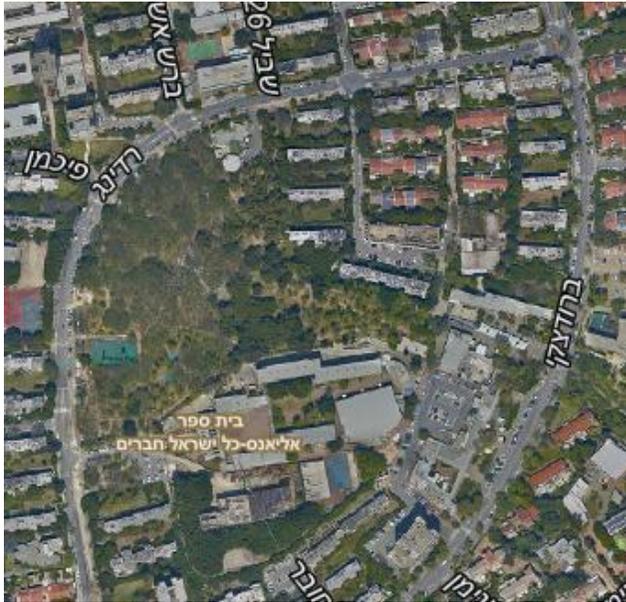
2021

**בחורשת רדינג:**

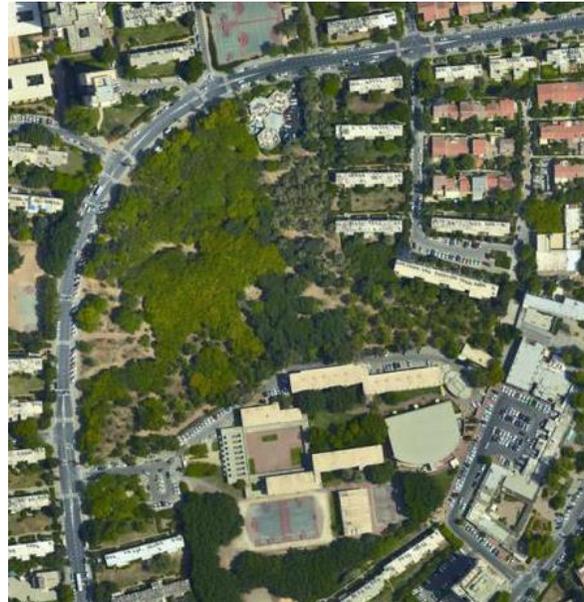
שביל אופניים לאורך רחוב רדינג.

**חורשת אבנר:**

שבילים סלולים אספלט ושבילי עפר לא פורמליים. בין העצים בולטים שטחי עשבוניים וצמחיית בר.



תצ"א 2021 חורשת רדינג [glsn.tel-aviv.gov.il/iview](https://glsn.tel-aviv.gov.il/iview)



תצ"א 2009

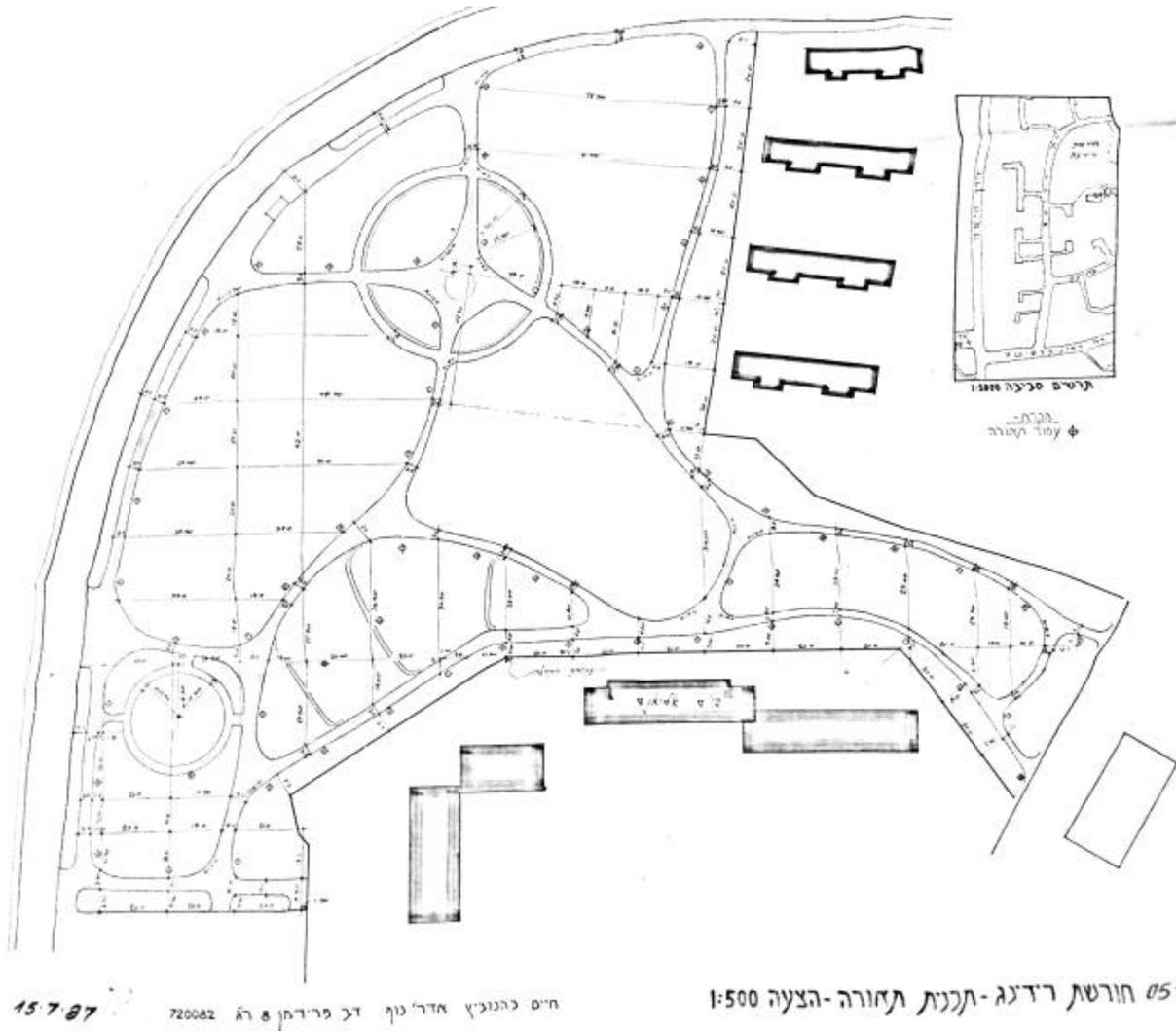
תצלומי האוויר: מקור ארכיון מנהל הנדסה עירונית ת"א - יפו

# רצף מרחבים ברמת אביב א' - שינויים לאורך השנים

## תכניות שבוצעו באופן חלקי

בשנת 1987 הוכנה לחורשת רדינג תכנית על ידי משרד חיים כהנוביץ.

מהתכנית בוצע מערך השבילים בחורשה. עם זאת האזורים שתוכננו למשחק סביב מרכזים מעוגלים לא בוצעו.



הצעה לתכנית גן בחורשת רדינג, 15.07.1987. חיים כהנוביץ. מקור ארכיון אגף שפ"ע, עיריית תל אביב

# רצף מרחבים ברמת אביב א' - שינויים לאורך השנים

סיכום השינויים במרחבים

כללי:

רצף המרחבים הפתוחים במרכז רמת אביב א' תוכנן בשלבי התכנון הראשוניים של השכונה ומהווה את שלד המרחב הפתוח הציבורי הכולל צירים פיזיים, ויזואליים ומוקדי פעילות, שהייה ופנאי. פיתוחם החל בסוף שנות ה-50 לאחר ששלד המבנים והרחובות כבר הוקמו.

ניתן לאפיין התפתחות זו בשלושה שלבים מרכזיים:

## שלב ראשון - בין השנים 1957 ל 1968

מרבית המרחבים ניטעו בעצי חורשה כשהמעבר בהם בשבילי עפר. לראשונה פותח המרכז המסחרי שעוצב בסגנון מודרני, המשכי לסגנון האדריכלי של המבנים, עם מדשאות, עצים ושבילים בגיאומטריה אורתוגונלית.

## שלב השני - בשנות ה-70 פותחו שדרות

אבנר כולל הכניסות, השבילים הראשיים והרחבות ונטיעת השיחים לאורכם.

## שלב השלישי - העשור הראשון של

שנות ה-2000 מבטא את הדרשה לפרוגרמה עשירה עבור משתמשים אזורי משחק, גני כלבים, כושר ועוד. העשור השני מבטא את מגמות הקיימות וטיפוח טבע עירוני לצד שיתוף וחיזוק מעורבות הקהילה המקומית.

חורשת דינג:

## עד שנת 1949

שטח חקלאי מעובד: שדות ומטעים. מבנה מגורים יחיד מהכפר שייח מוניס. עצים בוגרים סביב למבנה, ושורת ברושים בגבול חלקות, דרך חקלאית ראשית מזרח מערב, ערוץ ניקוז עילי מצפון לדרום - לירקון

## שנות ה-50

שטחי בור, מבנה מגורים ועצים בוגרים סביבו.

הדרך מזרח מערב כציר מעבר ראשי במרחב. 1957 הקמת בית ספר אליאנס 1958 הכנת תכנית עקרונית לגן שלא בוצעה

## שנות ה-60

1961 הקמת בית תרבות ההסתדרות 1963 הקמת הקיוסק ברחוב דינג נטיעות עצים עד שנת 1970 פירוק המבנה ההיסטורי

## שנות ה-2000

ריצוף שבילים ותאורה, הצבת ריהוט גן, הקמת אזורי משחק וכושר, גינת כלבים שינויים בממשק ובתחזוקה המאפשרים לצמחיה עשבונית להתפתח. הקמת גינת הנצחה בחלק דרומי של החורשה 2021 סלילת שביל אופניים

מרכז מסחרי ברודצקי:

## עד שנת 1949:

שטח חקלאי מעובד: שדות ומטעים. דרך חקלאית ראשית מזרח מערב

## שנות ה-50:

1954 סלילת רחוב ברודצקי, הקמת המרכז המסחרי, בניין קופת חולים. 1958 פיתוח הגן בחזית המרכז עם מדשאות, עצים ושבילי אבן שכבות טבעית. חלקה המזרחי של הרחבה מפותח ומרוצף באבן טבעית.

## שנות ה-60:

1962 הקמת בית לפידות והחלק המערבי של הרחבה

## שנות ה-70:

בניית הרמפה בין הרחבה לחורשת דינג, הוספת שיחים ברחבה בין המרכז המסחרי לקופת חולים

## שנות ה-80:

שינויים בשלד הגן והרחבה סביב המרכז המסחרי ובהם, החלפת המדשאה בחזית בשיחים והוספת שבילים ורחבות בין רחוב ברודצקי והחניית.

## שנות ה-2000:

הוספת הצללה בציר המרכזי, במת עץ וספסלים.

שדרות אבנר:

## עד שנת 1949:

שטח חקלאי מעובד: שדות ומטעים. דרך חקלאית ראשית מזרח מערב.

## שנות ה-50:

1954 סלילת רחוב ברודצקי וחיים לבנון בניית השיכון העממי. 1957-1956 הקמת בית ברודצקי, הרחבה והשביל המחבר לשדרה ולבתי המגורים. 1958 נטיעת עצי החורשה

## שנות ה-60:

1968 בניית הקיוסק ברחוב ברודצקי

## שנות ה-70:

תחילת שנות ה-70 פיתוח רחבת הכניסה מכיוון ברודצקי, סלילת שבילים מרכזיים ורחבה מול בית ספר אילנות. לפי אופי הפרטים ייתכן שאת התכנון המפורט לביצוע הכין מנהל מחלקת הגנים אברהם קרוון.

## שנות ה-2000:

פעילות קהילתית בשילוב העירייה לטיפוח השדרה כאתר טבע עירוני ובוסתן עירוני הובילו לעיצוב השדרה כמרחב המדגיש מגמות קיימות, טבע עירוני, סביבה וקהילה. אלו מאופיינים במרחבי צומח טבעיים, עצי בוסתן, גינה קהילתית ומוקדי פעילות בשטח הפתוח כגון ספרייה, פינת בישול ומנוחה.

סעיפי המלצה בנושא נופים אורבניים היסטוריים:

הנוף האורבני היסטורי הוא אזור אורבני שנוצר מריבוד תכונות, ערכי תרבות וערכי טבע במהלך ההיסטוריה. הנוף האורבני היסטורי מרחיב את המושג "מרכז היסטורי או "מכלול", והוא כולל הקשרים אורבניים רחבים ואת סביבתם הגיאוגרפית. (סעיף 8)

מאפייני רצף המרחבים בהקשר לסעיפי ההמלצה:

מתכנני רצף המרחבים ברמת אביב נשענו מצד אחד על תכונות המקום והאזור ההיסטורי ומצד שני יצרו רובד נופי חדש כחלק מעיצוב הזהות התרבותית נופית של הישוב. הקמת השכונה במקום הייתה נקודת מפנה בנוף המקום מנוף חקלאי לעירוני נטוע ומגונן.

הריבוד היסטורי מתבטא בהמשכיבות תכונות הטופוגרפיה, הגיאומורפולוגיה ההידרולוגיה וברצף המרחבים כציר תנועת הולכי רגל אזורי מקשר ממזרח למערב.

הקשרים רחבים אלו כוללים בעיקר את הטופוגרפיה של האתר, את הגאומורפולוגיה שלו את ההידרולוגיה ואת תכונותיו הטבעיות. (סעיף 9)

## טופוגרפיה וגיאומורפולוגיה:

השכונה ובמיוחד רצף השטחים הפתוחים מבוססים על מבנה השטח וגבהיו הטבעיים. שיפועי השטח ופני הקרקע הטבעיים מסיעים לניקוז ולחול טבעי, מקומי. חורשת רדינג הממוקמת במורד רצף המרחבים, נהנית גם היום מתוספת הנגר המאפשרת התפתחות עצי החורשה והצמחיה המקומית כמעט ללא תוספת השקיה.

וכן את סביבתו הבנויה ההיסטורית וזו העכשווית גם יחד, את התשתיות מעל לפני הקרקע ומתחתיה, את השטחים הפתוחים ואת הגנים, את דפוס שימושי הקרקע שלו ואת הארגון המרחבי, תפיסות ויחסים חזותיים, ואת כל המרכיבים הנוספים של המבנה האורבני. (סעיף 9)

## ציר תנועת הולכי רגל

רצף המרחבים המהווה היום את ציר הולכי הרגל המרכזי השכונתי והעל-שכונתי. הציר נמצא בשימוש גבוה היות ומחבר בין השכונה לאוניברסיטה ועורקי תחבורה ראשיים ממזרח ומערב. תוכנן ובוצע על תוואי דרך חקלאית היסטורית. עיקרון זה משרת את רעיון תכנון השכונה כיחידה עצמאית בה ניתן להגיע ברגל לכל מקום לצד קשרים אזוריים. שימור הדרך ההיסטורית קושר בין עבר להווה..

אלו כוללים גם מיומנויות חברתיות ותרבותיות, ערכים ותהליכים כלכליים. (סעיף 9)

## ההיבטים הפיזיים, חברתיים כלכליים ותרבותיים של רמת אביב א'

משקפים פרק חשוב בו במהלך העשור הראשון להקמת המדינה שבו שוכנו בישראל מאות אלפי עולים. השכונה מהווה מודל לתפיסה התכנונית של השיכון כיחידה עצמאית, מודרנית העונה על צרכי מגורים, מסחר, שרותי חברה, תרבות ופנאי של תושביה. עקרונות העיצוב של המרחב שאבו את השראתם מערי הגנים, השיכונים המודרניים באירופה והקיבוצים מאותה תקופה. מכאן השקעת תשומת הלב והמשאבים במרחב הציבורי הבנוי והפתוח המהווים ערך מוביל עד היום.

\* ההגדרות לקוחות מתוך המלצה בנושא נופים אורבניים היסטוריים, (UNESCO, 2011) סעיפים 8-13, תרגום הוועד הישראלי לאונסקו, משרד החינוך ומנהל שימור רשות העתיקות

סעיפי המלצה בנושא נופים אורבניים-היסטוריים:

הקשרים רחבים אלו כוללים. ממדים לא-מוחשיים של מורשת, הקשורים למגוון ולזהות (סעיף 9).

נוף אורבני היסטורי כחלק ממערכת כוללת של פיתוח בר קיימא (סעיף 10).

מאפייני רצף המרחבים בהקשר לסעיפי ההמלצה:

## קשרים רחבים ומימדים לא מוחשיים

קרבתה של האוניברסיטה לשכונה, תרם לאחוז גבוה של אקדמאים וסטודנטים הגרים בה. אלו תורמים לצביון הקהילה המקומית ולמעורבותה הגבוהה בסביבה.

## רמת אביב דוגמה לשכונה בת קיימא

תכונותיה של רמת אביב הבאות לידי ביטוי כבר בתכנון הראשוני כגון פגיעה מזערית בפני הקרקע המקומיים, התבססות על מערכת ניקוז עילית קיימת, יצירת רצף מרחבי נופי פתוח המכיל את תנועת הולכי הרגל ללא תנועת רכבים, הופכים את השכונה לדוגמה חשובה לתכנון בר קיימא. אלו באים לידי ביטוי בהיבטים סביבתיים וקהילתיים.

עקרונות התכנון שנשמרו לאורך כל השנים, מסייעים כיום לחיזוק מגמות קיימות וטבע עירוני שהתושבים, גופים ירוקים והעירייה מקדמים בשכונה.

תפיסת הנוף האורבני-היסטורי שמה לה למטרה לשמר את איכות הסביבה האנושית, לשפר את השימוש היצרני ובר הקיימא של מרחבים אורבניים, תוך הכרה באופי הדינמי שלהם, ולקדם את המגוון החברתי והתפקודי שלהם. הגישה משלבת את המטרות של שימור המורשת

האורבנית עם מטרות הפיתוח החברתי והכלכלי. היא נטועה ביחסים מאוזנים ובני קיימא בין הסביבה האורבנית לסביבה הטבעית, ובין הצרכים של דור ההווה ודור העתיד בשילוב הירוושה מהעבר (סעיף 11).

## רמת אביב א מתחם התחדשות עירונית

רמת אביב כיום על ערכיה הסביבתיים והקהילתיים הינה בעלת אופי ייחודי. לצד ערכים אלו, תכנית המתאר מגדירה את כל אזור השכונה כמתחם להתחדשות עירונית בעיקר בהיבטי מגורים.

תפיסת הנוף האורבני-היסטורי רואה בגיוון תרבותי וביצירתיות נכס חשוב לפיתוח אנושי, חברתי וכלכלי, ומספקת כלים לניהול שינויים פיזיים וחברתיים, כדי להבטיח שהתערבויות עכשוויות יהיו משולבות בהרמוניה עם המורשת בסביבה היסטורית ויובאו בחשבון הקשרים אזוריים. (סעיף 12)

תפיסת הנוף האורבני-היסטורי לומדת ממסורות ומתפיסות של קהילות מקומיות תוך כיבוד ערכים של קהילות לאומיות ובין-לאומיות (סעיף 13)

\* ההגדרות לקוחות מתוך המלצה בנושא נופים אורבניים-היסטוריים, (UNESCO, 2011) סעיפים 8-13, תרגום הוועד הישראלי לאונסקו, משרד החינוך ומנהל שימור רשות העתיקות

# רצף מרחבים ברמת אביב א'

הערכה - ערכים מוחשיים

## הערכה

רצף שלושת המרחבים הינו מרחב נופי עירוני היסטורי ובו ערכים מוחשיים ובלתי מוחשיים ייחודיים לתקופת המחקר 1970-1950

## ערכים ברמה הכוללת של המרחב:

רקמה מרחבית ירוקה רצופה ומקשרת, המבוססת על דרך היסטורית.

רקמה עשירה בעצים בעלת אופי פיתוח אקסטנסיבי, תכסית רכה מחלחלת עם צמחיה רב שנתית ועונתית, שבילים ומעברים עם רחבות ואזורי שהיה בסגנון מינימליסטי

קשר הדוק בין המבנים למרחב הפתוח.

מרחב המעודד אינטראקציה חברתית וקהילתית בפעילויות יומיומיות כגון גישה למוקדי קניות ותעסוקה, לצד פעילויות מיוחדות כגון התאספות, חינוך, בילוי ופנאי.

## הערכה (המשך):

## ערכים ברמה מפורטת של המרחב:

**שדרות אבנר וחורשת רדינג** הינן דוגמאות ייחודיות לטיפולוגיית החורשות שניטעו בשנים 1970-1950 בצפון תל אביב. בשל הפיתוח המועט יחסית בהם ואופיין האקסטנסיבי החורשות מהוות זירה דינמית ליישום מגמות עכשוויות סביבתיות וקהילתיות בנות קיימא. במרחבים אלו קיימים יחסית מעט פרטים ייחודיים ועיקר ערכם הוא הטיפולוגיה שלהם כחורשות אקסטנסיביות.

**מרכז מסחרי ברודצקי** הוא דוגמה ייחודית לפיתוח נופי בסגנון מודרני, מעבודותיהם הראשונות של יהלום וצור במבני ציבור בעיר. במרחב נשמרו מערכת רחבות ושבילים למעבר ושהייה, עצים ופרטי פיתוח כגון קירות תמך ואבני שפה.



קיר אבן בדוגמת חאמי בין מפלס חנויות לרחבת מרכז ברודצקי יולי 2021



חורשת רדינג, דופן דרומית מול בית ספר אליאנס, יולי 2021



שדרות אבנר יולי 2021



קיר אבן בדוגמת חאמי במפגש בין מבנה מגורים לחורשה, יולי 2021

# רצף מרחבים ברמת אביב א' הערכה והמלצות - ערכים מוחשיים

## המלצות כלליות לשימור והדגשת מאפייני רצף המרחבים:

**שמירת הרצף הפיזי של המרחבים, תוך הדגשת המגוון והייחודיות של כל אחד מהם בהתאם לתכונותיו הקיימות**

**שמירה על תוואי הקרקע** ופני הקרקע, והניקוז הקיימים, תוך המשכיות ממשק התחזוקה האקסטנסיבי.

**שמירת הקשר האדריכלי עיצובי** בחלל ובפרט בפיתוח בין המבנים למרחבים.

**טיפול ושמירה על מערך התנועה**, המעברים, הכניסות בין המרחבים למגורים, מבני הציבור והמסחר, כמאפיין ייחודי פיזי וחברתי של השכונה.

**רצף המרחבים הינו דינמי ולפיכך מרכיבים כמו מיני עצים, שיחים, ריהוט הגן ושימושים התואמים את רוח המקום ניתנים לשינויים כל עוד הם תואמים את עקרונות התכנון המקוריים.**

## המלצות קונקרטיות במרחבים

### בשלושת המרחבים:

הדגשת הציר העובר בדרך ההיסטורית על ידי שילוט הסברה. ניתן לשקול גם יצירת מרכיב פיתוח מקשר כגון ריצוף או אבני דרך.

שמירת העצים הבוגרים.

שמירת שבילי העפר הבלתי פורמליים.

המשך טיפוח צומח הבר.



## חורשת רדינג:

שמירת המבט הפתוח בין החורשה לבית ספר אליאנס, רחוב רדינג ואשכול גני הילדים. טיפוח ושיקום קירות המסד המקוריים של המגורים מאבי כורכר.

## מרכז מסחרי ברודצקי:

שימור עצים ומרכיבי פיתוח מקוריים, הדגשת ערכי החלל המודרניסטי והקשר בין המרכז לרחוב ולמבני הציבור הסמוכים. לשם כך יש לשקול את עיצוב ומיקום הפרגולה לאורך המעבר מרחוב ברודצקי לחורשת רדינג וכן שילוב מחודש של מדשאות בחזית המרכז.

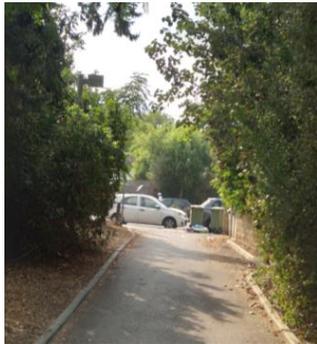


## שדרות אבנר:

שימור תוואי השבילים ואופיים המינימליסטי.

טיפול ושימור מרכיבי הפיתוח בכניסה לשדרה מרחוב ברודצקי. כולל בית ברודצקי, סביבת הקיוסק וקירות התמך מאבני גן בדופן השדרה.

פתיחה וחשיפה של הכניסה לשדרה מרחוב לבנון על ידי גיזום והרמת נוף הצמחיה ומיקום עמדת פחי האשפה במרחק מספיק מהכניסה לשביל טיפוח ושיקום קירות המסד המקוריים של המגורים מאבני כורכר. עידוד פעילות סביבתיות קהילתיות, פלייסמייקינג, בוסתן קהילתי ועוד, תוך שמירה על איזון בין המרחב הטבעי לאזורי הפעילות.



# רצף מרחבים ברמת אביב א'

סיכום השטחים הפתוחים - שמירה והתחדשות



שדרות אבנר



א. שמירה והתחדשות של המרחב הפתוח הנופי ההיסטורי של רמת אביב בראיה כוללת, מרובדת, בת קיימא

ב. שמירה וטיפול המשכיות מרכיבי המרחב הפתוח בשכונה: טופוגרפיה, קרקע, צמחיה, ייעודי שטחים ושימושים, עקרונות תנועה וזרימה במרחב, מרכיבי הפיתוח: חומריות וטכנולוגיית בנייה, מורשת התכנון של המקום.



מרכז מסחרי ברודצקי



חורשת דינג



חצרות נחל הכלל



**כלי שימור והתחדשות**  
 -קביעת אחוזי תכסית קשיחה  
 -מקסימליים בשטחים ציבוריים פתוחים  
 -שימוש בריצופים ומרכיבי פיתוח המאפשרים ניקוז וחלחול תוך שמירה על שפת עיצוב ייחודית הקיימת במרחבים השונים.  
 -פיתוח ותחזוקת המרחבים כבית גידול המשלב טבע עירוני ומרחב פתוח גנני.  
 -שמירת רצף גבהים קיים, קביעת גבהי אפס לבינוי המשכיים למרחב הפתוח  
 -הבטחת בתי גידול בחצרות נחלת הכלל:  
 -הגבלת שטחי חניון, הגדרת עומק קרקע מעל חניון  
 -חיזוק שימושי הקהילה במרחב

### א. ספרים, מאמרים וכתבות:

1. Drabkin-Darin, H (1957). *Housing in Israel: Economic and Sociological Aspects*. Gadish Books.
2. Gottesman, R (2018). *By Leaves We Live – Geddes plan project*. White City Center Tel Aviv.
3. אלון, א' (2019, 19 באוגוסט). נא להכיר: גן סעדיה שושני בת"א. News1 <https://www.news1.co.il/Archive/0024-D-134326-00.html>
4. בלסלב, י' (2013). העשור הראשון להתפתחות שכונות תל אביב שמעבר לירקון, 1958-1947. עיונים בתקומת ישראל, 23, 273-233.
5. בן-חיים, ש' (1958, 17 בינואר). שיכון בלי כיעור, יחידת שכנות. מעריב. רונאל אדריכלים (2018). תיק תעוד מרקמי, רמת אביב א'.
5. מוריה, י', בר ניר ס' (2003). ברשות הרבים: מחווה לגן העיר תל אביב, אברהם קרוון. מוזיאון תל אביב לאמנות.
6. פרייס, ד' (2011). רמת אביב א' שכונה בת קיימא. עבודת מאסטר, בית הספר פורטר ללימודי הסביבה.
7. קוטלר, י' (1960). טיפוח הגנים והנוי בישראל – טיפוח לאזרחות טובה. הארץ.

### ב. עיריית תל-אביב-יפו:

1. GIS עיריית תל אביב-יפו. <https://gism.tel-aviv.gov.il/iview>
2. מחלקת תצ"א מנהל הנדסה אגף תכנון העיר
3. סקר טבע עירוני בתל-אביב-יפו (2012). עיריית תל-אביב-יפו. <https://www.tel-aviv.gov.il/Residents/Environment/Pages/NatureSurvey.aspx>
4. תכנית המתאר תא/5000 (2016). עיריית תל-אביב-יפו. <https://www.tel-aviv.gov.il/Residents/Development/Pages/Outline.aspx>

### ג. ארכיונים ומאגרי מידע:

1. אוסף העיתונות וכתבי העת. הספרייה הלאומית. <https://www.nli.org.il/he/discover/newspapers>
2. ארכיון מחלקת שיפור פני העיר. תיקי גננות.
3. ארכיון יצחק פלרשטיין
4. ארכיון מנהל הנדסה תל אביב יפו
5. ארכיון עזריאלי. אוסף יהלום וצור
6. ארכיון עיריית תל-אביב-יפו. תיקי גננות.
7. ארכיון עיריית תל-אביב-יפו. תצא"ות.
8. ישראל נגלית לעין. <http://www.israelalbum.org.il/>
9. מפות היסטוריות תל-אביב. הספרייה הלאומית. <https://merhav.nli.org.il/>

### ד. מקורות נוספים:

1. Simple Mapping Solutions. [simple-mapping-data.com](http://simple-mapping-data.com)
2. דן צור (ללא תאריך). ויקיפדיה. [https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A6%D7%95%D7%A8%D7%93%D7%9F\\_%D7%A8%D7%99%D7%94%D7%9C%D7%99%D7%A4%D7%90\\_%D7%99%D7%94%D7%9C%D7%95%D7%9D](https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A6%D7%95%D7%A8%D7%93%D7%9F_%D7%A8%D7%99%D7%94%D7%9C%D7%99%D7%A4%D7%90_%D7%99%D7%94%D7%9C%D7%95%D7%9D)
3. ליפא יהלום (ללא תאריך). ויקיפדיה. [https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A8%D7%95%D7%91%D7%A8%D7%98\\_%D7%91%D7%A0%D7%98\\_\(%D7%90%D7%93%D7%A8%D7%99%D7%9B%D7%9C\)](https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A8%D7%95%D7%91%D7%A8%D7%98_%D7%91%D7%A0%D7%98_(%D7%90%D7%93%D7%A8%D7%99%D7%9B%D7%9C))
4. הוברט בנט (ללא תאריך). ויקיפדיה. [https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A8%D7%95%D7%91%D7%A8%D7%98\\_%D7%91%D7%A0%D7%98\\_\(%D7%90%D7%93%D7%A8%D7%99%D7%9B%D7%9C\)](https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A8%D7%95%D7%91%D7%A8%D7%98_%D7%91%D7%A0%D7%98_(%D7%90%D7%93%D7%A8%D7%99%D7%9B%D7%9C))
5. המלצה בנושא נופים אורבניים-היסטוריים, (UNESCO, 2011) סעיפים 8-13, תרגום הוועד הישראלי לאונסקו, משרד החינוך ומינהל שימור רשות העתיקות
6. סופר, י' (2021) נוף עירוני היסטורי בהתחדשות עירונית, הצעת מחקר לדוקטורט, הטכניון חיפה. *מפת תחום העיר תל אביב* (1934). ספריית המפות בחוג לגאוגרפיה וסביבת האדם באוניברסיטת תל אביב. בתוך: רונאל אדריכלים. תיק תעוד מרקמי. רמת אביב א'.
- חברת פרס ישראל רוקח של העיר תל אביב – יפו למפעלי הנדסה לטקס החלוקה השניה של הפרס, הוצאת מחלקת הספרים של עיריית תל אביב-יפו, 19.6.1958
- גל פלג אדריכלים, (2015) המגוון שבאחידות, רמת אביב ב' משיכון לדוגמא לשכונה לדוגמא, עיריית תל אביב יפו
- בושתן עירוני ברמת אביב- סיפור של שכונה 2013



צילום, בוריס כרמי, שנה לא ידועה, אוסף מיתר

## לב פארק הירקון: כללי, האגם, הגן הטרופי, אמפי ואהל

קון, ירקון, ירקון - איי איי איי  
שמש צהובה בשמיים  
שום דבר לא זז  
שקט חם, כבד  
שני ילדים יושבים בתוך שורשי אקליפטוס ענק  
אקליפטוס ענק  
ששותה לרוויה את המים הכחולים

תל אביב, גדות הירקון, 1950, אריק איינשטיין

# לב פארק הירקון כללי

כתובת: לאורך שדרות רוקח

גוש חלקה: 6645, 6644

גודל: 3500 דונם

מתכננים:

יוסף סגל ואבא אלחנני  
צבי דקל, גדעון שריג

שנת החנוכה: 1969



פארק הירקון (צילום: דובי טל, אלבטרוס) מתוך ynet



פארק הירקון (צילום: יוחאי בורם) מתוך אתר טיולי

פארק מטרופוליני בצפון תל אביב.

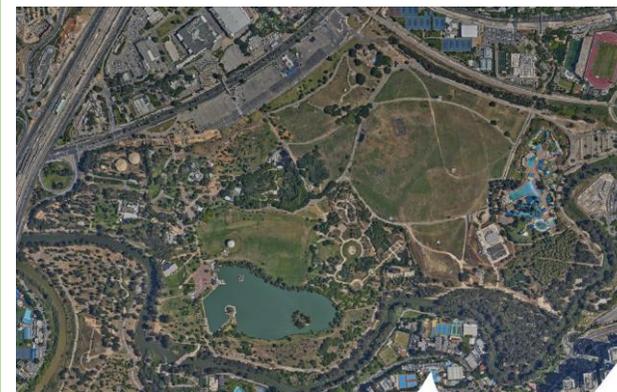
הפארק מוקף כיום בשכונות מגורים. בעת הקמתו שכונות עבר הירקון היו בתהליכי פיתוח מואצים.

הפארק משמש כריאה ירוקה וכמרכז לפעילות מטרופולינית בעיקר בתחומי הספורט והנופש.

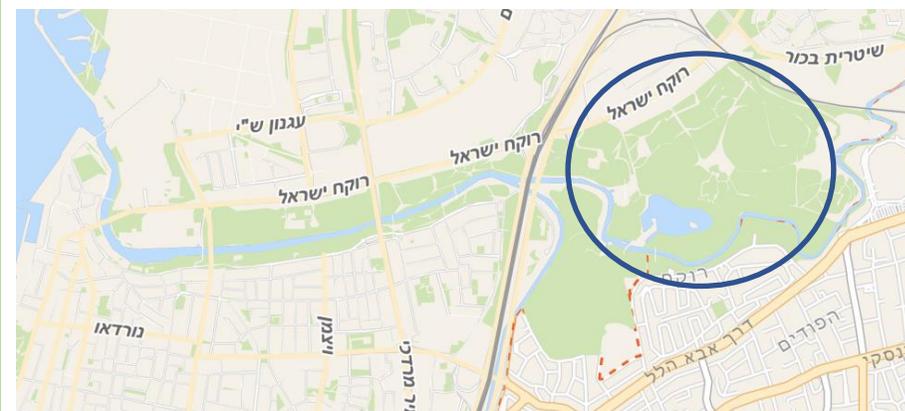
במהלך השנים נעשו בפארק שינויים רבים. הכרטיס, מתעד את עבודות הפיתוח בין שנות החמישים לשנות השבעים.

בשנים האחרונות נעשו מאמצים לחיזוק ההיבטים הטבעיים של הפארק כאתר טבע עירוני.

הפארק הוא חלק מרצועת נחל הירקון וגובל בשטחי גן לאומי ושטחים ציבוריים פתוחים.



תצ"א אזור פארק הירקון, אתר GIS עיריית ת"א - יפו



תכנית סביבה. אתר GIS עיריית ת"א-יפו

# לב פארק הירקון

## סגנון

תכנון הגן בידי סגל ואלחנני, הדגיש את עקרונות עיצוב הגן הפסטורלי - האנגלי.

**מרכיבי הסגנון הפסטורלי:** טופוגרפיה זורמת - גבעות, עמק ומדרונות.

נטיעות עצים בקבוצות ובודדים עם חלונות לנוף. פרישת מדשאות ללא גדרות ליצירת זרימה ורצף החלל.

שילוב גופי מים במרחבי הפארק.

מרבית מרכיבי הסגנון המקורי נשמרו גם בפארק העכשווי.



תמונות, בוריס כרמי, שנה לא ידועה אוסף מיתר



# לב פארק הירקון - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

הפארק בתוכניות ארציות



מפת הפארק ארכיון המדינה c - 5469/11

ועדה ממשלתית להקמת פארקים ציבוריים (1950)

הועדה החליטה על הקמת 3 פארקים באזור המרכז על אדמות נפקדים. 1750 דונם מאדמות שטחי הכפר שייח מוניס כולל שטחים לירידים ולתערוכות.

תכנית שרון (1951)

נחל הירקון כרצועה ירוקה, אחד מארבעה פארקים ארציים. תפקידו לשמור את הירקון כאתר שימור טבע ונופש, ולהוות חגורת ירק התוחמת את גבול ההתפשטות העירונית.

תכנית מפורטת של אגף התכנון במשרד הפנים לפארק לאורך הירקון (1956)

התכנית שמרה על פיתולי הנחל, יעדה שטח נרחב לאיגום ושטחי נופש סביב הגדות.



פארק לאומי לאורך גדת הירקון, עיבוד לספר על הירקון של שמואל אביצור ארכיון המדינה 22.10.1956



# לב פארק הירקון - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

הפארק בתוכניות עירוניות

**תכנית גדס (1925)**

נחל הירקון כרצועה ירוקה, בשפך, אזור תעשייה.

**תכנית בנין עיר כללית מס 50 (1942)**

שטח פתוח בגדה הדרומית של הירקון ושמורת טבע במפגש הירקון והאיילון. שנתיים מאוחר יותר הפך שטח שמורת הטבע לפארק עירוני.

**תכנית מתאר מס"ל לשטחים מעבר לירקון (1953)**

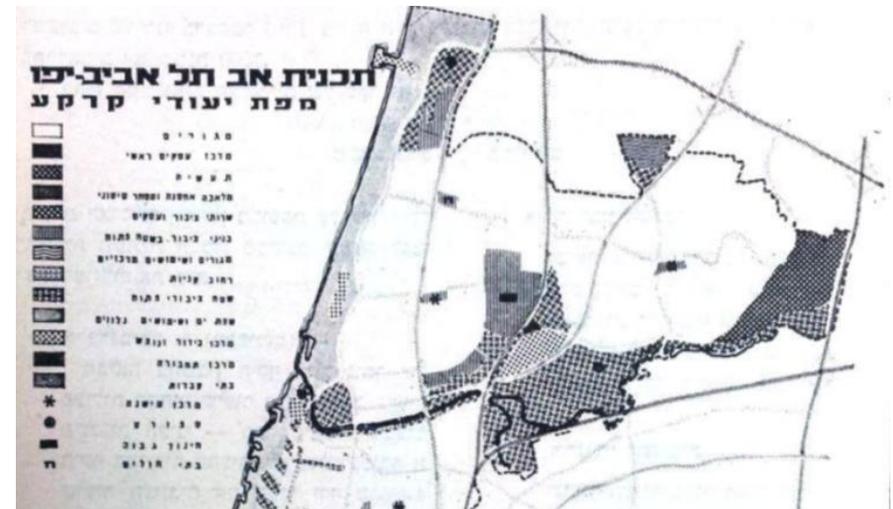
בהתאם להחלטת הממשלה כל השטח מצפון לנחל יועד לגנים ולתערוכות למעט שטח רכס הכורכר שיועד לעתיקות ולמבני ציבור (מוזיאון ארץ ישראל).

**תכנית הורוביץ (1954)**

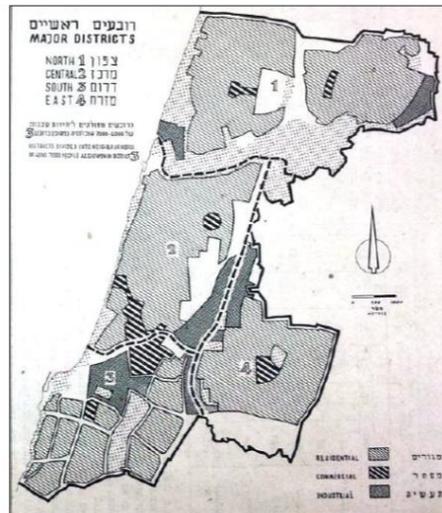
התכנית יעדה את השטחים סביב הירקון לפארק המתחבר לפארק החופי.

**תכנית השמשוני (1968)**

התכנית אימצה את הפרוגרמה לפארק משנת 1967.



תכנית השמשוני, 1968



תכנית הורוביץ, 1954



תכנית מתאר מס"ל לשטחים מעבר לירקון, 1953, אתר המפות של עיריית ת"א-יפו



תכנית מפורטת לתל אביב, 1942, אתר המפות של עיריית ת"א-יפו

### מאיר ויקטור (4270 דונם)



תכנית, 1964 באדיבות רות אבני

פארק המשמש כמקום נופש ומרגוע, "חיק טבע" לצד פעילויות בידור וספורט. חפירת אגם מים גדול ויצירת אי מלאכותי בקווים לא פורמליים לאשליית גוף מים טבעי עם מערכת גשרים. יצירת נוף פסטורלי - ציורי באמצעות יצירת שטחי מדשאות נרחבים ונטיעת עצי שלכת, בעיקר באזור מרכז הפארק. ריכוז הבינוי במוקדים. שמירה על מרכז הפארק כשטח פתוח המשולבים בו מתקני בידור, תרבות ופסלים. איסור כניסת מכוניות, ויצירת מערכת שבילים מתפתלת.

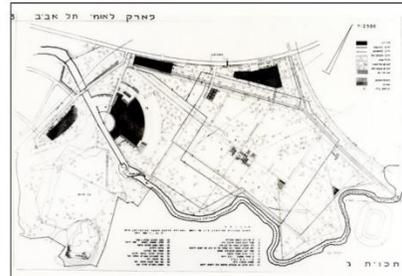
### איקה וביטוש קומפורטי (4270 דונם)



תכנית, 1964 אא"י

פארק המשמש כמקום נופש ומרגוע, "חיק טבע" לצד פעילויות בידור וספורט. חפירת אגם מים גדול ויצירת אי מלאכותי בקווים לא פורמליים לאשליית גוף מים טבעי עם מערכת גשרים. יצירת נוף פסטורלי - ציורי באמצעות יצירת שטחי מדשאות נרחבים, ונטיעות מאסיביות של עצים. שמירה על מרכז הפארק כשטח פתוח המשולבים בו מתקני בידור, תרבות ופסלים. איסור כניסת מכוניות, יצירת מערכת שבילים מתפתלת להולכי רגל ורוכבי סוסים.

### רות אניס



תכנית, 1964 באדיבות רות אניס

פארק המשמש כמקום נופש ומרגוע, "חיק טבע" לצד פעילויות בידור וספורט. חפירת אגם מים גדול ויצירת אי מלאכותי בקווים ישרים המשלב שייט ובריכת שחיה. יצירת נוף פורמלי ואורתוגנלי במרכז הפארק של מדשאות וגינות פרחים ופרגולות עם מזרקות. קביעת אזורים לחורשות, פיקניקים ומחנאות.

### פרוגרמה של יוסף סגל ואריה אלחנני 1968-1967

פארק אשר הינו מרחב הירק הגדול והמושך ביותר בכל האיזור המיועד למספר גדול של מבקרים (כ-100,000 איש) והמהווה מוקד משיכה של נופש ב"חיק הטבע" ובידור למגוון של מבקרים מכל שכבות הציבור.

הולכת מי שיטפונות בעונות הגשמים.

נטרול מי השפכים ויצירת מים נקיים זורמים באפיק.

חפירת אגם מים גדול בקווים רכים.

יצירת מערכת מים להזרמת מים בתעלות ובאתר שבע טחנות.

יצירת נוף פסטורלי במרכז הפארק של מרחבי דשא, עצים ופרחים עם מערכת שבילים מתפתלת.

לאורך הירקון עיבוד אקסטנסיבי של החורשות.

משחקי תאורה ומים.

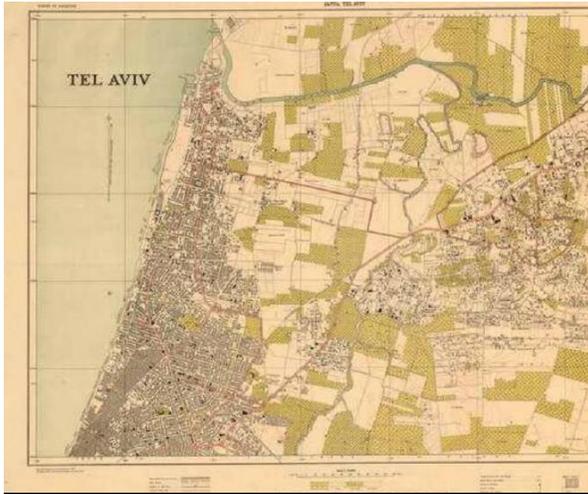
כניסה רגלית מהשכונות, תחבורה ציבורית וחניה לכ 4000 מכוניות.

# לב פארק הירקון - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תצ"א ומיפוי היסטורי

מיפוי היסטורי:

בשנות העשרים והשלושים שטחי הפרדסים שסביב לירקון הלכו והתרחבו. במחצית שנות הארבעים נתן לראות את השטח הבנוי בסמוך לנחל במערב. בתצ"א משנת 1956 ניתן להבחין בהתפשטות העיר מזרחה לאורך הגדה הדרומית של הירקון, להתפשטות השכונות מצפון לירקון, ולנטיעות האינטנסיביות לאורך הגדה הדרומית של הנחל.



מפת יפו-תל אביב 1944, אתר אוסף מפות על שם לאור, הספרייה הלאומית



מפת יפו-תל אביב וסביבתה, 1925 אוסף מפות, ספריית המחלקה לגיאוגרפיה, אוניברסיטת תל-אביב



תצ"א משנת 1944, אזור נחל הירקון ביו שפך האיילון לים אוסף תצלומי אוויר, ספריית המחלקה לגיאוגרפיה, אוניברסיטת תל-אביב



תצ"א 1924, אוסף תצלומי אוויר, ספריית המחלקה לגיאוגרפיה, אוניברסיטת תל-אביב

# לב פארק הירקון - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

תצ"א ומיפוי היסטורי

בשנת 1958 הוקם גשר הירקון על דרך נמיר. בתצ"א משנת 1970 ניתן לראות את הנטיעות לאורך הנחל, את גשר הירקון, את חפירת האגם ואת שטח הפארק המפותח לצד נתיבי אילון (שטרם פותחו).



תצ"א משנת 1956, נחל הירקון משפך האיילון לים. אוסף תצלומי אוויר, ספריית המחלקה לגיאוגרפיה, אוניברסיטת תל-אביב



אזור הירקון בגבולות תל אביב, 1970  
CORONA Atlas of the middle east



מפגש האיילון (מוסררה) עם הירקון בשנת 1944, ארכיון עיריית ת"א-יפו

## עד שנות ה-70

עד שנות השישים עיקר פיתוח השטח היה באמצעות נטיעות יער עירוני המבטאת בעלות על הקרקע (בדומה לנטיעת יערות בשטחים הלא עירוניים).  
אברהם קרוון נטע לאורך הירקון רבבות עצים: אשל, מילה, איקליפטוס, קזוארינה, אורן, ברוש, דולב, דלברגיה, דקלים ועוד. לרוב בקבוצות צפופות.

(י. בן ערב, פארק הירקון בצפון תל אביב, גן ונוף כה-ד 1970)



הירקון בימינו, ליד התחברות נחל איילון - היקום כאן פארק? למרחב, 24 לפברואר 1967



המשחתהפים בטקס נוטעים את השתיילים הראשונים טקס נטיעת הפארק העירוני המרכזי, 5.7.1951, יעת"א 1951:34



שבילים ראשונים בפארק, תחילת שנות השבעים, צילם יוסף סגל, באדיבות המשפחה

# לב פארק הירקון - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור שלבים בהתפתחות לב הפארק, עד שנות ה-70 ובמהלכן

שנות ה-70:

פריצת שבילים בפארק, חפירת הבריכה ומילוייה



עבודות חפירת האגם, 1969, צילם יוסף סגל, באדיבות המשפחה



מילוי האגם, 1970, צילם יוסף סגל, באדיבות המשפחה





## פארק הירקון נחנך היום

פת היום יעו: גבולה המזרחי של העיר, באורך כללי של 6 ק"מ יב ריחב משתנה בין 150 מ' ל-1500 מ', בקטע עד 7 טחנות, משהרע הפארק משני עברי הירקון. מ"ד טחנות מזרחה מהנה הירקון את גבולו הדרומי של הפארק.

הפארק מתיכנן במסגרת הנוכח הית על שטח של כ-2500 דונם, אם נצרך את כל השטחים "הצוי ביריים הירוקים" הגובלים כגון: גני התערוכה, קרית המוזיאונים, שמורת הטבע במורדות שייך מ"ד גיס. בן החיית זכ"י. — גניע לריו כיו של למעלה מ-4500 דונם איז נור ירק ציבורי רציף.

הפארק יהיה מרחב הירק הג" דול והמושך ביותר באזור תל-אביב, יפותחו בו גם נישאים וער" כים הקשורים בשעשועים, תיירות וניפוש, אשר יהיו מוקד משיכה לציבור על כל גווניו, בימי חג ואירועים מיוחדים עשוי הפארק לקלוט למעלה מ-100,000 איש.

אגם שיט בשטח של 70 דונם, עם תעלה לאורך של 1000 מטר; תכנית זו באה גם להסדיר את קטע הירקון בין "שבע טחנות" ל"עשר טחנות", מבלי לפגוע בא" פיק ובצמיחה הקיימת. כן היא כיללת שהזור מסל "שבע טחנות" וקידוח באר מים.

### 4500 דונם שטח הפארק

איתורו של השטח לפארק תל-אביב בתל-אביב—יפו (פארק היר" קיז) נקבע מעצם קיומו של היר" קין וערכי הטבע הצמודים לו. השטח המיועד משתרע ברצועה ברוחב משתנה לאורך הירקון, מש"



דבר 8, ספטמבר 1969

יפו את החלק הראשון בפארק ה" לאומי של העיר (פארק הירקון). בשטח של 100 דונם, הנמצא ליד מעבר גשר הרכבת בשדרות רוקח ובסמוך לגני התערוכה. טקס פתיחת הפארק ייערך במס" גרת אירועי 60 שנה לתל-אביב. במעמד שר הפנים, מ.ח. שפירא וראש עיריית ת"א-יפו, יהושע רבי" נוביץ.

בשטח החדש של הפארק הושלמו בן השאר, עבודות גינון נרחבות, ניטעו חורשות, שטחי דשא רחבי ידים, משטחי פרחים ושיחי נוי הוכשרו שבילים מרוצפים וספסלים לנוחות הציבור.

בהמשך לשטח מזרחה, הנחצה ע"י נהר הירקון, מכשירים עתה שטח נוסף של 300 דונם, שבו יוכשר גם אגם שיט בשטח של 70 דונם ותעלת מים לאורך 1000 מטר, ה" עבודה זה עתה בעיצומה.

שטח הפארק בכללותו ישתרע על כ-4500 דונם, כולל שטחי הגנים והנטיעות של גני התערוכה, קרית המוזיאונים, שמורת הטבע במורדות שייך מוניס ועוד. עבודות ההכשרה של שלב א' בכללותן, הכוללת הכ" שרת שטחים למתקני נופש, לשי"י תים ציבוריים משוכללים ולמתקני שעשועים שונים, בהשקעה של כ-5 מיליון לירות, יושלמו תוך שנתיים.

על המשמר 2, ספטמבר 1969



# לב פארק הירקון - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## תוכנית הפארק



- |                      |                      |
|----------------------|----------------------|
| 1. אגם שיט ודייג     | 12. מגרשי ספורט      |
| 2. מזח לעגינת סירות  | 13. גן מינאטורי      |
| 3. קפה ומסעדה        | 14. תיאטרון בובות    |
| 4. בריכת שחיה        | 15. חורשות למחנאות   |
| 5. שירותים לאגם רחצה | 16. חללים פתוחים בגן |
| 6. מפל מים           | 17. גן חיות          |
| 7. תעלת שייט         | 18. איצטדיון         |
| 8. גשרים וסכרים      | 19. מרכז בידור       |
| 9. מזנונים וסככות צל |                      |
| 10. אגם דייג         |                      |
| 11. אמפיאטרון        |                      |

תכנית אלחנני-כנען אדריכלים וסגל אדריכל נוף עקרונית תכנון הפארק

טיילת ברוחב 6-7 מ' המלווה את הנחל לאורך 5-6 ק"מ.

תעלה מדושאת להובלת מי שטפונות ברוחב של כ 7 מ'.

אגם שיט.

אגם קטן ליד שבע טחנות להשטת סירות משחק של ילדים.

האגם תחום בסכר המפריד בין המים המתוקים במעלה הנחל למלוחים במורדו.

אזור בידור אינטנסיבי לשפת האגם.

אמפיאטרון המיועד ל 5000 איש מעודפי חפירת האגם.

מדשאות.

חורשות לצרכי מחנאות.

מגרשי משחקים.

מקומות שתיה, שרותים ועוד.

(י. בן ערב, פארק הירקון בצפון תל אביב, גן ונוף כה-ד 1970)

# לב פארק הירקון - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## תוכנית הפארק



1. אגם שייט ודייג
2. תחנת סירות
3. בית קפה
4. אגם הרצה
5. מלתחות ושירותים
6. מפל
7. תעלת שייט
8. גשר וסכר
9. סככות צל ומזנונים
10. מזח דייגים
11. אזור בידור
12. אזור ספורט
13. אזור פיקניק ומחנאות
14. מגרשי משחק לילדים
15. גן הדרכה לבטיחות בדרכים
16. מסלולי סקטים
17. גן טרופי
18. מסלולים לטיסנים
19. מסלולי כדורת
20. אזור תצוגות ותערוכות
21. תחנת רכבת מיניאטורית
22. שטח גנני פתוח

תוכנית כללית של הפארק, א. אלחנני ונ. כנען אדריכלים, י. סגל אדריכל גנים (ארכיון עיריית ת"א - יפו, נובמבר 1970)

# לב פארק הירקון - פרק ב: המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## מרכיבי התכנון - טופוגרפיה

תכנון הפארק מתבסס על הטופוגרפיה הקיימת לאורך נחל הירקון ועל עבודות עפר מקומיות כתוצאה מחפירת האגם ושינוי באפיק הזרימה של הנחל. במפה משנת 1949 ניתן לראות את שוליו של רכס הכורכר עליו ישב הכפר שיח מוניס מצפון לנחל.

בתכנית הפארק משנת 1970 ניתן לראות את עבודות העפר המקומיות ליצירת חללים נפרדים בפארק. בטקסט מתואר ניצול החפירה לעיצוב הטופוגרפיה המקומית.

בתכנון הגנים היחודיים כמו לדוגמא בגן הטרופי, או בגן הסלעים (שתוכנן בתקופה מאוחרת למחקר זה) נעשו עבודות עפר מקומיות ליצירת חללים מופנמים.



מפה משנת 1949



תכנית עקרונית, גן ונוף 1970

# לב פארק הירקון - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## מרכיבי התכנון - צמחיה

הבסיס הראשוני של שלד צמחיית הפארק נוצר על ידי נטיעות של עירית תל אביב לאורך הירקון, בעיקר בשנות ה-40. מתקופה זו של טרום הקמת המדינה נותרו בעיקר חורשות האקליפטוסים והברושים.

בגן נעשה שימוש נרחב במגוון מינים ובשילוב של זנים מקומיים ארץ ישראליים וזנים מאוקלמים.

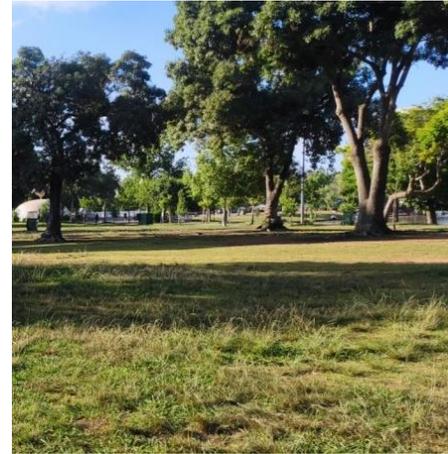
שתילת העצים נעשתה בהתאם לסגנון הפסטורלי והאקלים הישראלי בחורשות, קבוצות ובודדים. עצי הגן מדגישים את קו הרקיע, מספקים שטחי צל ויוצרים חללים אינטימיים או מוקדים ויזואליים.



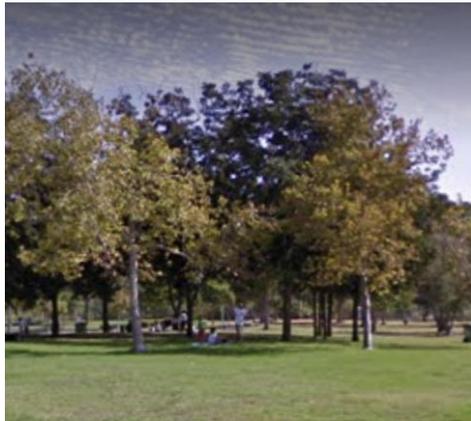
צמחית גדות לאורך הירקון



חורשת הדקלים בחזית הגן הטרופי



חורשה מעורבת



חורשה מעורבת, סייסמים



אקליפטוסים, יער בראשית



מקבצי פיקוסים



מקבצי ברושים ותיקים ושבילים חדשים

# לב פארק הירקון - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## מרכיבי התכנון - תנועה וכניסות

הפארק מתאפיין בחזית פתוחה למגרשי החניה שמצפון מערב.

לפארק מספר כניסות ראשיות, מערכת שבילים מרכזיים ושבילים משניים.

גשרים להולכי רגל קושרים את הפארק לרמת גן.

בעוד מרבית הגן פתוח לשימוש הציבורי, הגנים היחודיים מגודרים והכניסה לחלקם בתשלום.

ריבוי הכניסות מחזק ומשרת גישה חברתית לעיצוב המרחב הציבורי: פתיחות והזמנה לכלל הציבור להגיע לפארק.



גשר הולכי רגל, שבע תחנות



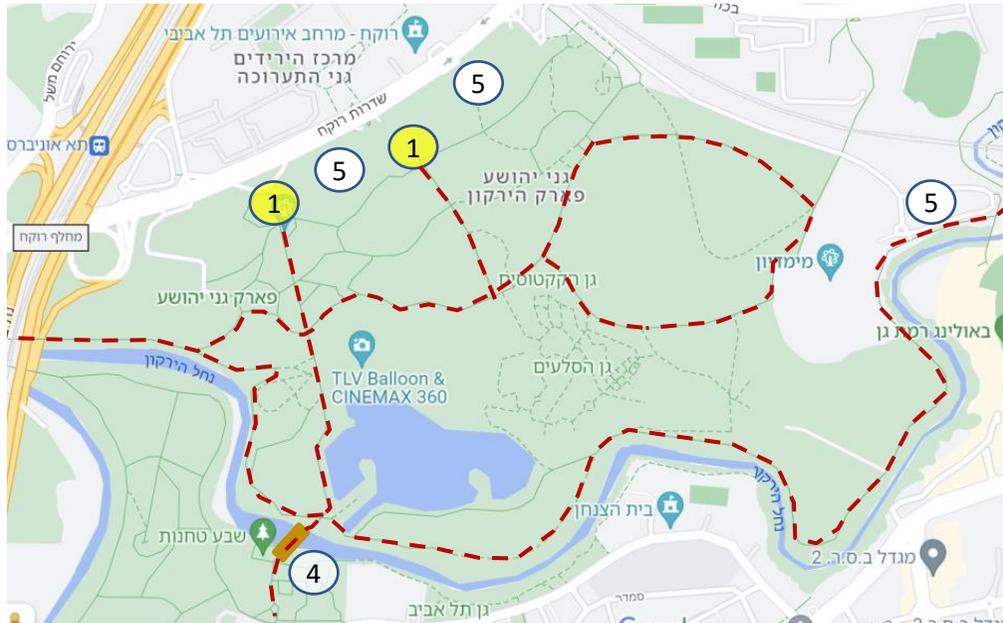
שביל ראשי מכוון רחוב רוקח



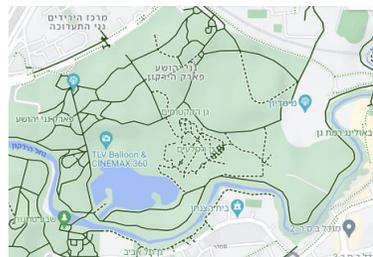
שביל הולכי רגל ורוכבי אופניים



שביל משני לאורך הגן הטרופי



- 1 כניסה ראשית
- 2 שביל ראשי
- 3 שביל משני
- 4 גשר על הירקון
- 5 חניה



דרכים ייחודיות לאופניים שבילים

# לב פארק הירקון - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## מרכיבי התכנון - תנועה וכניסות



- 1 כניסה ראשית
- 2 שביל ראשי
- 3 שביל משני
- 4 גשר על הירקון
- 5 תניה

# לב פארק הירקון - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

מרכיבי התכנון - פרטי פיתוח וחומרים: ריצופים, קירות, מסלעות, אלמנטים ייחודיים

## בטון וכורכר

שבילים משניים רוצפו במצעים מהודקים כאשר לאורכם רצועת בטון ברוחב מטר.

ברבות השנים נסללו שבילי הכורכר באספלט.

## גרנוליט

השבילים הראשיים בפארק רוצפו בדגם מעויינים של גרנוליט.

הגרנוליט שימש כחומר מוביל גם בפרטי פיתוח נוספים כמו ברזיות.

ברבות השנים הוחלף ריצוף הגרנוליט בריצוף אבן משתלבת צבעונית.



שדרת כניסה מרכזית מרוצפת בגרנוליט, יוסף סגל, ארכיון המשפחה



ציקת גרנוליט כפר בשבילים מרכזיים. יוסף סגל, ארכיון המשפחה



1978 פארק הילד, ארכיון דן הדני, האוסף הלאומי לתצלומים על שם משפחת פריצקר, הספרייה הלאומית



שדרת כניסה מרכזית מרוצפת בגרנוליט, יוסף סגל, ארכיון המשפחה



# לב פארק הירקון - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## מרכיבי התכנון - שימושים

בתמונה מסוף שנות השבעים משל דן הדני, ובאילו הבלתי מתוארכות מאוסף בוריס כרמי, נראים באי הפארק בפעילויות אופייניות: רכיבה על אופניים, משחק, אכילה, שיטוט ושיבה בצל העצים.



רכיבת אופניים, ארכיון דן הדני, הספרייה הלאומית, 1978  
IPPA-11042-000-02.tif



צילומים: פעילות פנאי ומשחק בפארק הירקון, שנות ה-70  
אוסף בוריס כרמי, הספרייה הלאומית

# לב פארק הירקון - מצב קיים

מצב סטטוטורי

1. נתוני התכניות מצביעים על הפארק כמשאב שטח טבע עירוני מרכזי בצפון מזרח העיר בעבר, בהווה ובעתיד.
2. הרקמה הקיימת כיום בפארק מיועדת להישאר בתכונותיה הקיימות בהתאם לתכנית המתאר המנחה אך מחוץ לפארק מתוכננת בנייה גבוהה.
3. הפארק נמצא בסמיכות לקווי מערכת תחבורה עתירת נוסעים, ולצד דרך עורקית עירונית.

תכנית מתאר מקומית בוללנית מס' תא/5000 נספח מצב מאושר

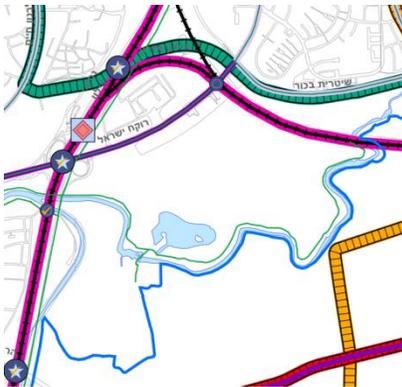


תכנית ייעודי קרקע מפורטת



[gjsn.tel-aviv.gov.il/iview](http://gjsn.tel-aviv.gov.il/iview)

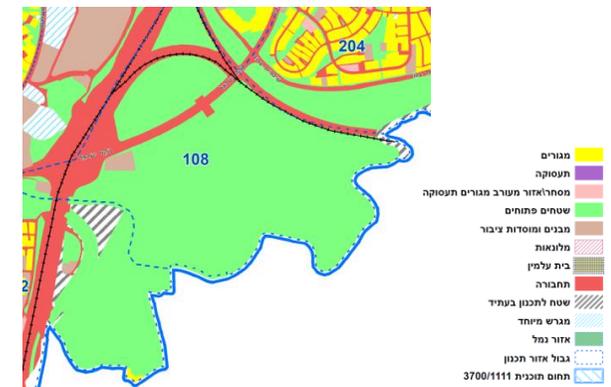
תכנית מתאר מקומית בוללנית מס' תא/5000 נספח תחבורה



תכנית מתאר מקומית בוללנית מס' תא/5000 נספח עיצוב עירוני



תכנית מתאר מקומית בוללנית מס' תא/5000 נספח מצב מאושר



בסקר תשתיות טבע עירוני תל אביב יפו (2012) ובתכנית המתאר העירונית ת"א/5000 מופיע פארק הירקון כאתר טבע נקודתי המאופיין בחורשה ובבעלי חיים כגון ציפורי שיר וקיפודים (12).

### סקר טבע עירוני

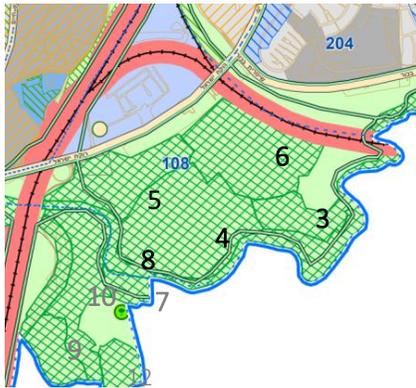


מקטע מתוך תשריט אתרי טבע עירוני, סקר טבע עירוני תל אביב יפו, 2012

### מתוך סקר טבע עירוני של עיריית ת"א - יפו – אתרי טבע 3-8

#### תאור כללי:

פארק הירקון, הוא פארק רחב ידיים, המשתרע לאורך נחל הירקון בתל אביב. מרכז הפארק בין דרך רוקח בצפון, מסילת הרכבת במזרח, נחל הירקון בדרום ונתיבי אילון במערב, משתרע על כ- 1,245 דונם. אזור הפארק מחולק ל-6 אתרי טבע שונים ומכיל בתוכו פסיפס של שטחים הכוללים אזור חמרה מטופל, שטחי מטעים, שטחים מגוננים, שטחי מדשאות, אזורי חורשות המהווים חלק מאזור יער בראשית, אזור אגם מלאכותי ומתחמי תיירות, מסחר ותשתיות. קטע הנחל העובר במרחב העירוני באזור נופש ופנאי. פיתוח תשתיות לשימוש הקהל לאורך גדות הנחל.



חלוקה לאתרי טבע - מתוך תכנית מתאר מקומית כוללת מס' תא/5000 נספח עיצוב עירוני



### 5-6- פארק הירקון החורשה, אמפי

#### המדשאות - מאפיינים:

בתי גידול: מדשאה, נטיעות, חורשה.

תצורות צומח: מגוון.

בעלי חיים: ציפורים וזוחלים.

חי ייחודי: חומט גמד.

אתרים חשובים: חורשת האקליפטוס.

חשיבות ברצף- חיבור לאתרים אחרים: גבוהה. חלק ממערך השטחים הפתוחים לאורך הירקון.

מינים פולשים: ציפורים- מאיינה, דררה, יאורית. יונקים- סנאי חמשת הפסים. צומח - שיטה כחלחלה, דטורה, לנטנה .

רמת השתמרות השטח: נמוכה, השטח כולו פותח כחלק מן הפארק.

קרקע: חול, חמרה.

מורפולוגיה: מישור, שיפועים מתונים.

מורכבות טופוגרפית (מופעי נוף): נמוכה- בינונית.

חזות כללית: שטח מדשאה ירוק וחורשה

תשתיות קולטות קהל: תשתיות קולטות קהל קיים. חניה, ישיבה, שבילים, גני משחק, ברזיות וכו'.

מסקנות והמלצות:

חשיבות האתר:

שטח פתוח.

שמירה וטיפוח של טבע קיימים:

שימור רצועת האקליפטוס בשוליים הצפוניים.

שיקום ושיחזור בתי גידול מערכות אקולוגיות:

זריעת מינים מקומיים בשטחים בלתי מנוצלים יצירת רצפים של בתי גידול אקסטנסביים המאפשרים תמיכה במיני חי וצומח.



תרשים בתי גידול וערכי טבע





**שיקום ושיחזור בתי גידול מערכות אקולוגיות:**  
הגדלת מורכבות של בתי הגידול השונים (שינוי חתכי הנחל)

יצירת מפרצונים בגדות הנחל.

סילוק מינים פולשים.

התקנת תיבות קינון לציפורים ועטלפים.  
דילול צמחים פולשים ועצי אקליפטוס.

**קרקע:** חול, חמרה.

**מורפולוגיה:** מישור, שיפועים מתונים לכיוון הערוץ, ערוץ הנחל.

**מורכבות טופוגרפית (מופעי נוף):** בינונית - ערוץ נחל, שטח מגונן, מדשאות

**חזות כללית:** ערוץ נחל העובר במרחב עירוני, שטחי גינון וטיפוח בגדת הנחל לצד תשתיות נופש ופנאי.

**תשתיות קולטות קהל:** ספסלי ישיבה, שבילים, מדשאות, פינת משחק, מתקנים, מים.

**מסקנות והמלצות:**  
**חשיבות האתר:**

מקטעים של גדות מתונות המאפשרים מגוון בתי גידול בהם מתפתח צומח ייחודי ובהם מתרכזת פעילות של עופות מים.

אתרי פעילות של הצב הרך.

**שמירה וטיפוח של ערכי טבע קיימים:**  
מניעת ריסוס וכיסוח בשטחים לא מגובנים.

שמירה על איכויות המים.

**8- ירקון מקטע הנחל - מאפיינים:**  
בתי גידול: נחל איתן, גדות נחל.

**תצורות צומח:** צומח גדות, בתה עשבונית, חורשה נטועה.

**צומח ייחודי:** צפצפת הפרת, ערבה מחדדת, גומא חום, גומא ארוך.

**בעלי חיים:** ציפורי שיר, עופות מים וזוחלים.

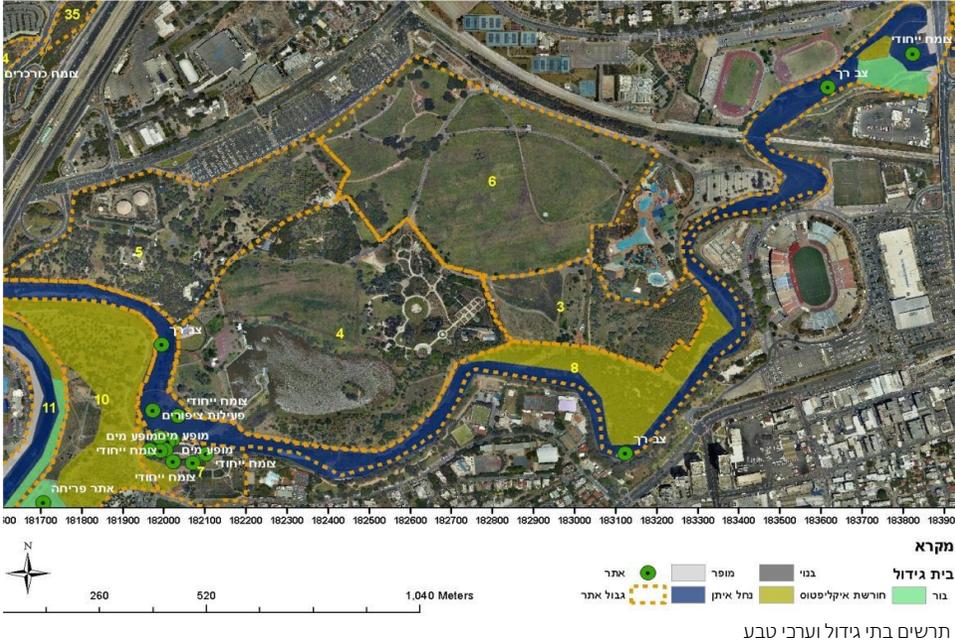
חיי ייחודי: צב רך.

**אתרים חשובים:** עשר טחנת, שבע תחנות.

**חשיבות ברצף-חיבור לאתרים אחרים:** גבוהה, חלק ממערך השטחים הפתוחים לאורך הירקון.

**מינים פולשים:** צומח - טבק השיח, קיקיון מצוי, שיטה כחלחלה, לנטנה. ציפורים - דררה, מאינה, אווז אפור. זוחלים - צבגון, אדום אוזן.

**רמת השתמרות השטח:** נמוכה. השטח כולו פותח כחלק מן הפארק.



# לב פארק הירקון – מצב קיים

## מרכיבי התכנון - צמחיה



-  מדשאות
-  אקליפטוסים
-  חורשת סייסמים
-  חורשה מעורבת (קזוארינות, פיקוסים ועוד)
-  מקבצי פיקוסים
-  מטע תמרים
-  גנים יחודיים
-  צמחית גדות נחלים (צפצפת הפרת, אשל)

# לב פארק הירקון - שינויים לאורך השנים

## פרטי פיתוח וחומרים - ריצופים

בגן כיום, קיימים מקטעי ריצוף היסטוריים לצד מקטעים שחודשו.

**ריצופים מקוריים היסטוריים:**  
ריצופים מאבן משתלבת משושה (גן טרופי).

שבילי כורכר כשבשוליהם פס בטון יצוק.

אבנים משתלבות בגוון אדום ובשוליהם קיר/חגורה מבטון.

יציקות בטון המרחיבות את השביל.

**ריצופים מחודשים:**  
אבן משתלבת גוונים ודגמים משתנים. הריצוף מאוחר החליף שטחי כורכר מהודק בשבילים וברחבות.

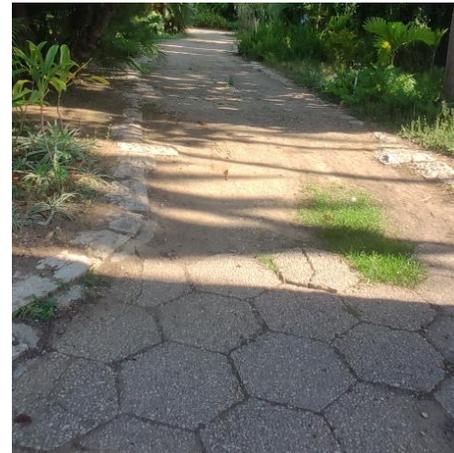
שבילי אספלט.



אבן משתלבת אדומה, קיר ומדרגות בטון



שביל כורכר ובשוליו אבן שפה מיציקת בטון



שביל מקורי בגן הטרופי, מעבר בין אבנים משתלבות ומצעים



שביל אספלט ובשוליו אבני שפה



ריצוף אבן משתלבת מאוחר



יציקות בטון בהרחבת לשביל

# לב פארק הירקון - שינויים לאורך השנים אלמנטים ייחודיים - פיסול



עקלתון, יצחק דנציגר 1975



יכין ובעז תומרקין 1971-1970

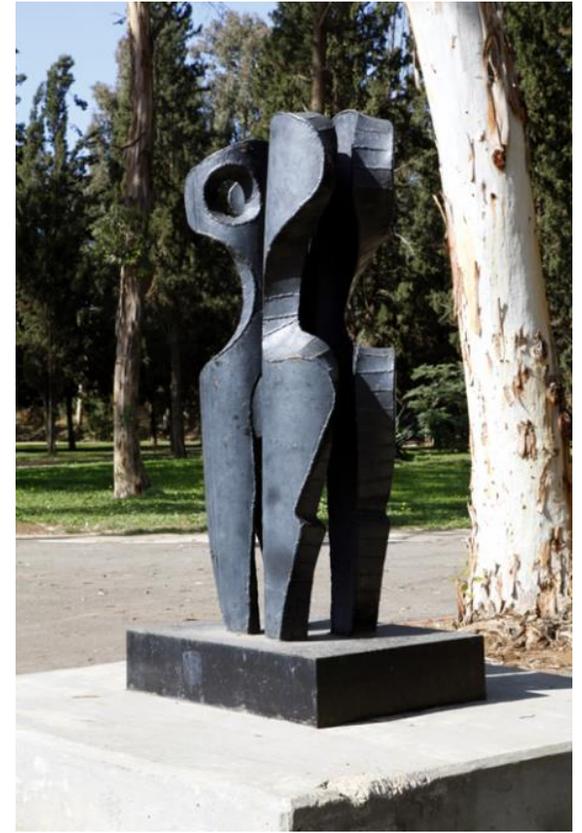
לב פארק הירקון - שינויים לאורך השנים  
אלמנטים ייחודיים - פיסול



ללא שם גדליה סוחובולסקי 1975



מטוטלת, גדליה סוחובולסקי 1975



ללא שם, מלר, 1976



# האגם



האגם, 1970, צילם יוסף סגל, באדיבות משפחת סגל

# האגם - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## תוכניות מקור

תוכניתם של אלחנני וסגל כללה שימור האפיק הישן בקטע שבין עשר תחנות לשבע תחנות.

חידוש המפל בסכר שבע תחנות.

חפירת תעלה מקבילה לאפיק הירקון באורך של כ-1200 מטר לקליטת מי גאוויות שיא, ותעלה מדושת להגנה מפני התחתרות.

כריית אגם שייט ששטחו כ-70 דונם בין האפיק הקיים והתעלה החדשה.

הקמת אגם לשחייה בשטח של כ-8 דונם אליו יסופקו מי ים מלוחים באמצעות מתקני הקירור הקיימים של תחנת הכוח רדינג ג' (לא בוצע).

האגם בפארק נחפר בשנת 1969. גודלו כ-80 דונם והוא הגדול מסוגו בישראל. עומקו המרבי 180 ס"מ וכיום ממלאים אותו במי מערכת השתיה העירונית. (עבודת דוקטורט, שירלי גלעד).



פארק הירקון מתקני מים, מתוך: "פארק הירקון - מתקני מים", 1967, א' אלחנני ושות' אדריכלים, י' סגל אדריכל גנים, ו ניר - א. מלמד - מהנדסים יועצים (מים וביוב), ארכיון את"א תיק פרסומים 1-1967-23



מילוי האגם, 1970, צילם יוסף סגל, באדיבות המשפחה

# האגם - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## תוכניות מקור

תכנית כללית לאזור האגם וסביבותיו:

1. אגם - נחפר
2. מעגן סירות - בוצע
3. מדרגות ישיבה - בוצע
4. חצי אי - בוצע
5. סכר, שבע תחנות - בוצע
6. אזור שבע תחנות - פותח בשלב מאוחר יותר
7. אזור משחק - לא בוצע
8. אמפי תאטרון משקיף אל הנחל - לא בוצע



תכנית רעיונית לאזור האגם ארכיון משרד תכנון נוף (ללא תאריך)

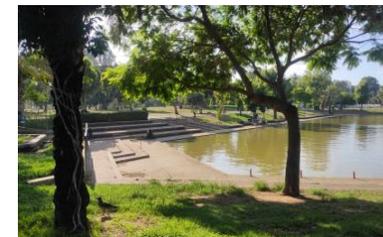


שבע תחנות, סכר ומפלונים, צילם יוסף סגל, באדיבות המשפחה

## האגם - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור מרכיבי התכנון - פרטי מדרגות סביב האגם



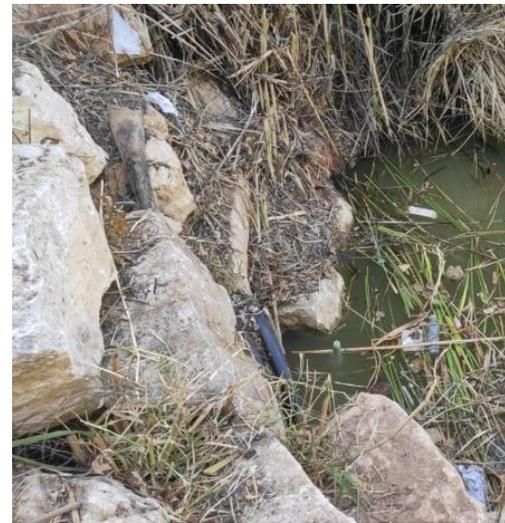
מדרגות ישיבה רחבות, מדרגות ירידה  
וקירות התומכים משטחי דשא.  
פרט יציקת בטון האופייני למשרד תכנון  
נוף ויוסף סגל.  
שילוב יציקת בטון ומילואות של אבן  
משתלבת או משטחי דשא.  
מצב השתמרות נמוך: בליה של הבטון  
וחשיפה של הברזל, סדקים בין יציקות  
ואבנים משתלבות שבורות.



# האגם - שינויים לאורך השנים

## שינויים לאורך השנים

בסדרת תצלומי האוויר ניתן לראות את שלבי הפיתוח בשולי האגם לאורך השנים. בתוכנית הרעיונית מופיע חיבור בין האגם לירקון שהתקיים עד לשנת 2014 לפחות (1 בתצלומים). החל משנת 2018 החיבור נעלם ובמקומו מצוי היום צינור (תמונה). בנוסף ניתן לראות בתצלומי האוויר שההצעה לפיתוח אינטנסיבי ממערב למעגן הסירות לא התממשה ופרט לאמפי והאל, המרחב נשאר ברמת פיתוח אקסטנסיבית.



צינור ניקוז בין הבריכה לירקון

# סכר שבע התחנות - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור



הסכר לאחר השלמת שלב התכנון והפיתוח הראשון. יוסף סגל, באדיבות המשפחה



אזור הסכר ואתר 7 תחנות



גלייה הסטורית של הסכרים באזור שבע תחנות



5, סכר 7 תחנות בתכנית המקור לפארק

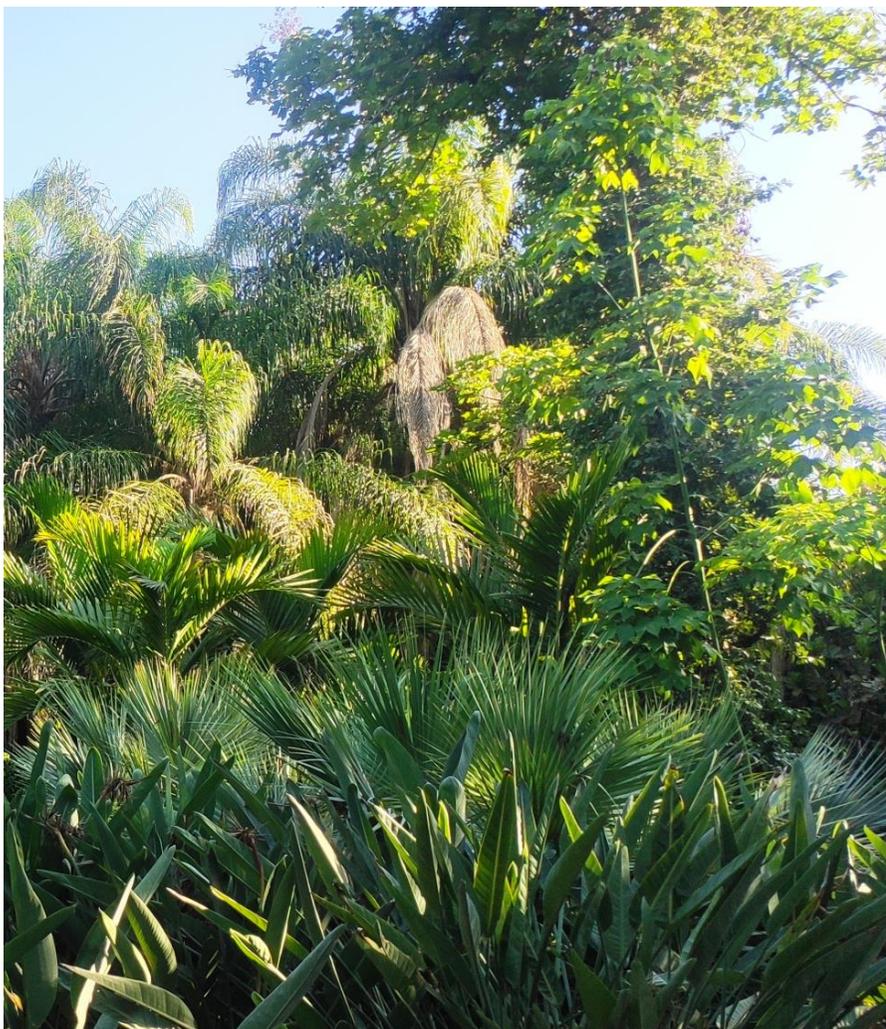
כחלק מביצוע תכניות הפארק, האגם ומערכות המים בוצע באתר הארכיאולוגי של שבע תחנות הקמח, שכר וגשר מעל הנחל.

מבנה הסכר נשמר היטב והוא משמש כיום אתר חשוב במרחב הפארק. בתחילת שנות ה-2000 שוקם חלקית האתר הארכיאולוגי והוגבה הגשר מעל הנחל.



מבט אל הבריכה, אוסף בוריס כרמי, לא מתוארך, אוסף מיתר, הספרייה הלאומית

## הגן הטרופי



הגן הטרופי, כיום

הגן הטרופי (האקזוטי כפי שמצוין בתכניות מוקדמות), הוקם במרכז הפארק.

הגן הוקם בממסגרת שלב ג של התכנון, בשנים 3-1972.

בגן תוכננה מערכת שבילים, שלש בריכות: שתיים מהן קשורות במפל, צמחיה עשירה ופרגולה ייחודית.

הגן מעיד על תפארתו בעבר, הוא ירוק, רב שכבתי, עשיר במיני צמחים (בעיקר עצים ושיחים), אך סובל מהזנחה רבה.



הכניסה לגן הטרופי, אוסף בוריס כרמי, לא מתוארך, אוסף מיתר, הספרייה הלאומית

# הגן הטרופי - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## מרכיבי התכנון - טופוגרפיה ושבילים

הגן מופרד מסביבתו באמצעות גדר וכן באמצעות שינוי בטופוגרפיה בצלעו הדרומית והמזרחית. עבודות העפר חיזקו את אופיו המופנם של הגן ואף הצמחיה הגבוהה תרמה לכך.

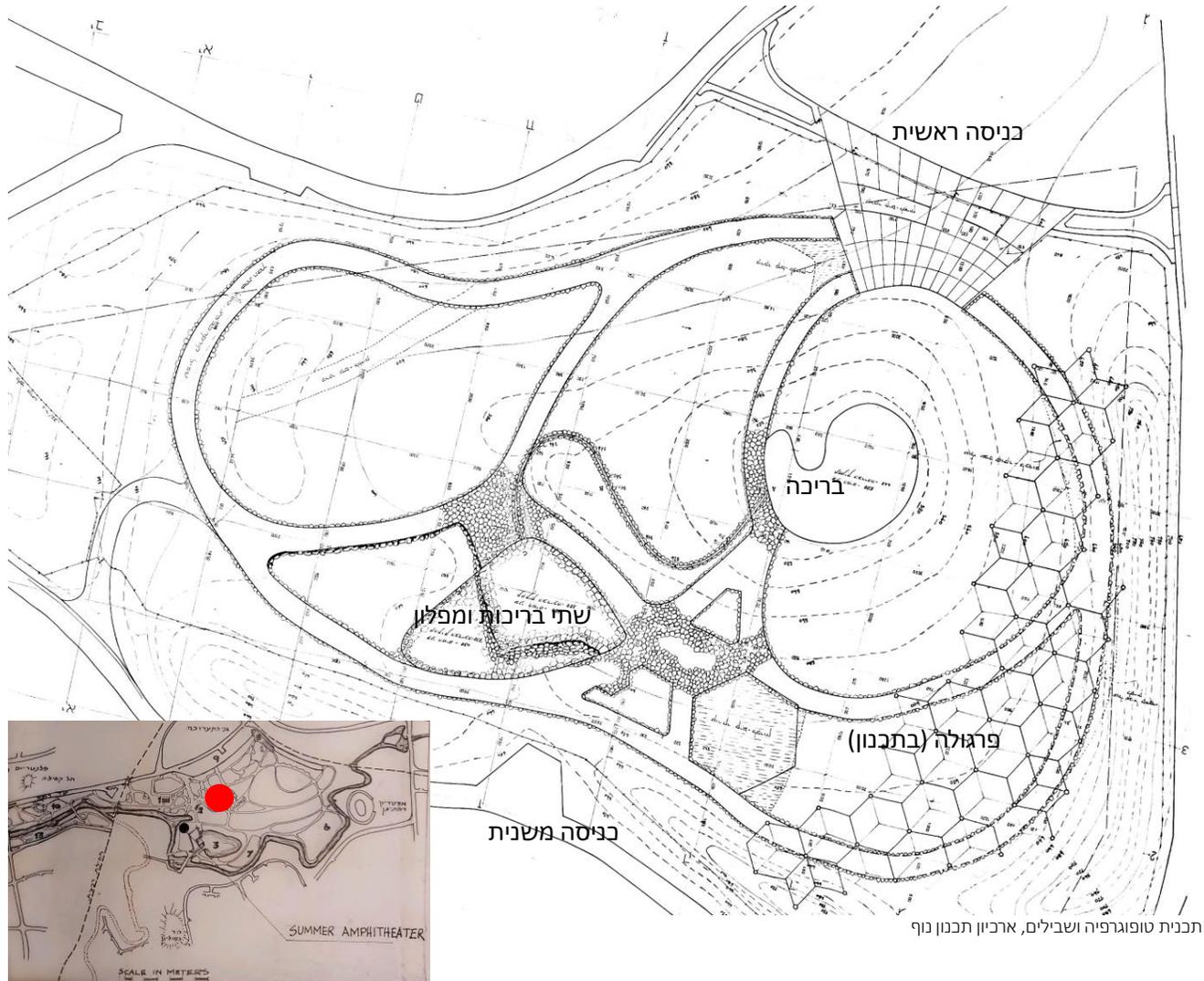
הכניסה המקורית שתוכננה ובוצעה לגן היתה מצפון, (כניסה זו בוטלה עם הקמת מבנה מסחר לאירועים) וכן בוצע שער בחלקו הדרומי.

שבילי הגן רוצפו במצעים אשר נתחמו באבני כורכר. באזורים שונים (בעיקר סביב הבריכות) אבני הכורכר יצרו משטחי ריצוף רחבי ידיים ובהם משטחי סלע ששימשו לשיבה.

בכניסה לגן ריצוף באבן משתלבת משושה בגימור גרנוליט בשני גווניו.



שביל מצעים, שוליים מאבן כורכר ואזור מרוצף באבנים משתלבות

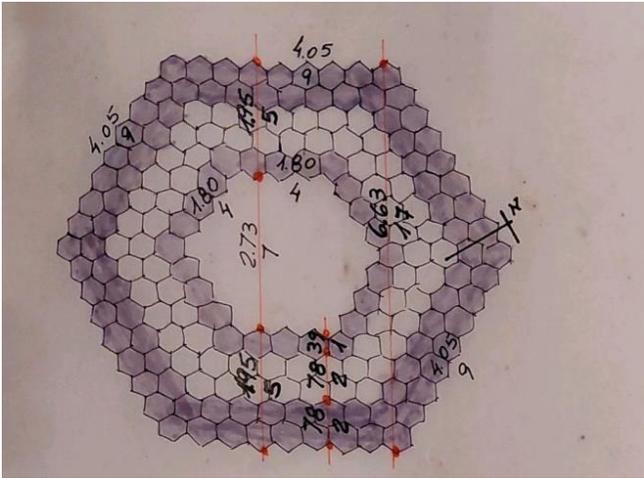


תכנית טופוגרפיה ושבילים, ארכיון תכנון נוף

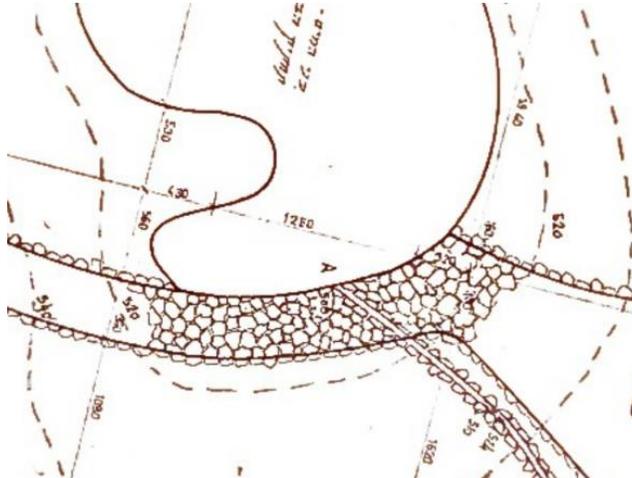
# הגן הטרופי - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## מרכיבי התכנון - רחבות ושבילים

פיתוח השבילים והרחבות, שילב יציקות גרנוליט ברחבות הכניסה ואבני כריצוף וכאבני שפה בשבילים.



צילום (למעלה) ותוכנית פרט ריצוף באבן גרנוליט משושה ארכיון תכנון נוף



צילום (למעלה) פרטי ריצוף לרחבות ואבני שפה מאבן כורכר בתכניות הגן ארכיון תכנון נוף

# הגן הטרופי - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור מרכיבי התכנון - הבריכה

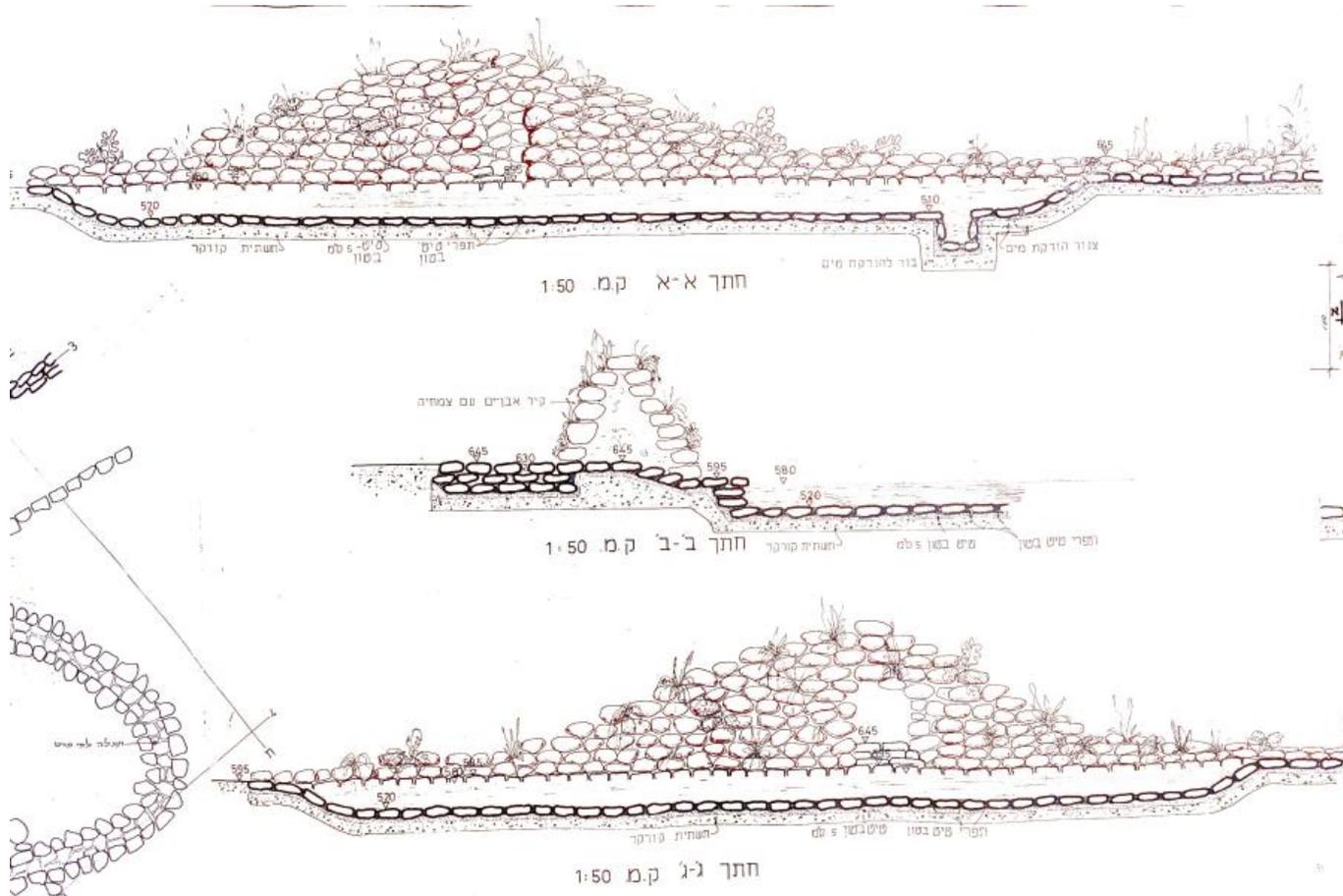


מקטע מתוך תכנית הבריכה, יוסף סגל, ארכיון תכנון נוף



צילום אלמנט הסלעים בבריכה, 2022

# הגן הטרופי - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור מרכיבי התכנון - הבריכה



חתכים ומבטים של פרטי הבריכה, יוסף סגל, ארכיון תכנון נוף



צילום אלמנט הסלעים בבריכה, 2022

# הגן הטרופי - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## מרכיבי התכנון - צמחיה

תכנית הצמחיה הייתה עשירה והכילה מאות פרטים של עצים שונים, דקלים, שיחים, מטפסים, שרכים, צמחי בית ופקעות.

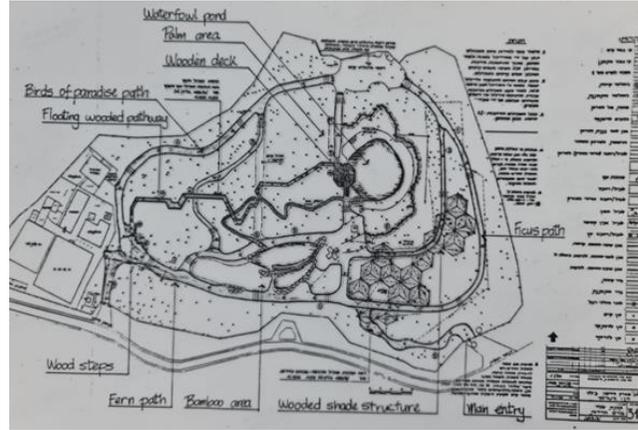


תכנית צמחיה, יוסף סגל, ארכיון תכנון נוף



# הגן הטרופי - שינויים לאורך השנים

## תכנית שריג 1988



בתכנית הוספו 12,000 שתילים חדשים, לחיזוק האופי השונה של כל אחד מחלקי הגן כמו לדוגמא אזור השרכים, אזור הבמבוק, אזור צפורי העדן ועוד.

התכנית הדגישה את המבנה הרב שכבתי של צמחיית הגן.

בנוסף, התכנית שינתה את מערך התנועה על ידי הוספת שביל צף, וכן יצרה אזור מוגן למיני עצים באמצעות פרגולה.



השביל הצף, אתר גני יהושוע

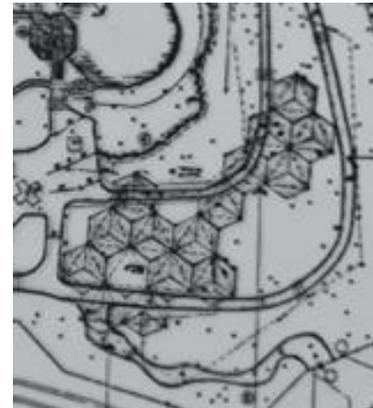
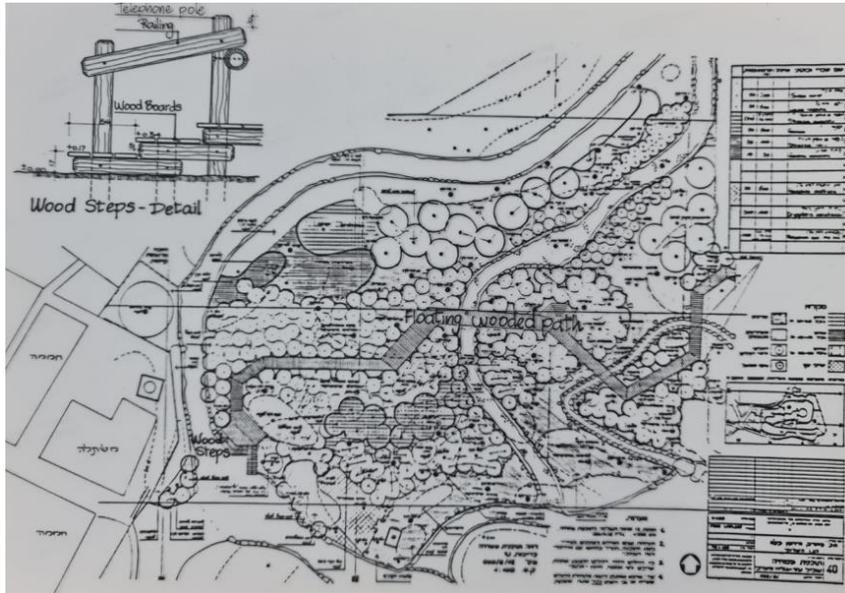


תכנית, סקיצה וצילום מתוך חוברת התורמים לגן הטרופי ארכיון שריג

# הגן הטרופי - שינויים לאורך השנים שביל העץ והפרגולה

שני מרכיבים מרכזיים בתכנית שריג הם השביל הצף שאפשר הליכה מעל שכבת הצמחיה הנמוכה, וכן פרגולה שיצרה קירוי בחלקו המזרחי של הגן. מיקום ותכנית הפרגולה המשכיים לתכניות יוסף סגל וייתכן שהפרגולה חודשה אם כי אין במחקר מסמכים המתעדים פרגולה קודמת.

מרכיבי הפרגולה והשביל הצף פורקו במשך השנים.



רכיבת אופניים, ארכיון דן הדני, הספרייה הלאומית, IPPA-11042-000-02.tif 1978



תכנית, סקיצה וצילום מתוך חוברת התורמים לגן הטרופי, ארכיון שריג

## הגן הטרופי - שינויים לאורך השנים



מימין, שביל מקורי, מצע מהודק ואבני שפה מכורכר בתכנון יוסף סגל.

משמאל, שביל בתכנון משרד גדעון שריג, מצע מהודק ואבן שפה מאבן גיר מנוסרת.



מימין, שרידי ריצוף מקורי של שולי הבריכה והמסלעה מאבני כורכר וסלעי חוף.

משמאל, בריכת הנוי.

# אמפי ואהל

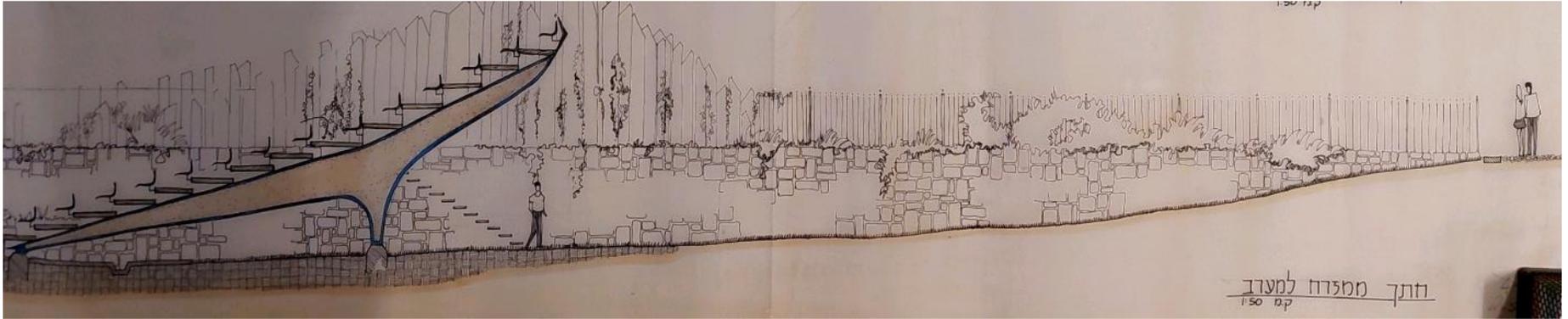


צילום 2022

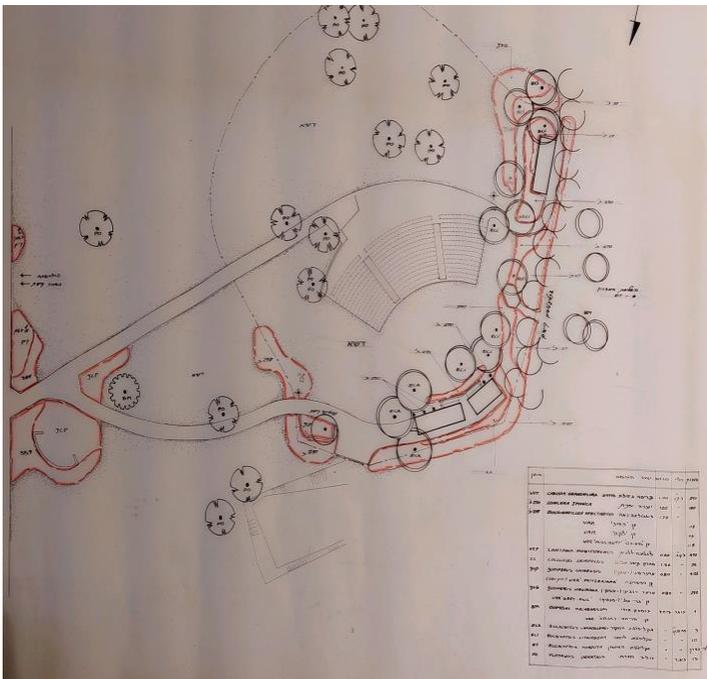


# אמפי ואהל - המרחב הנופי כפי שתוכנן במקור

## תכניות מקור



למעלה, אמפי וואהל, חתך וחזית. למטה, מקטע ומקרא תכנית צמחיה לאזור האמפי. ארכיון משרד תכנון נוף



סמל	שם המין	מרום	כ"א	כמות
217	CARISSA GRANDIFLORA קרסה גדולת פרחים	1.00	3 ק"מ	290
270	LONICERA JAPONICA יערה יפנית	100	"	150
227	BOUGAINVILLEA SPECTABILIS בוגוילאה נאה	1.20	"	"
	VAR זן 'מזוב'			115
	VAR זן 'לקסי'			115
	VAR זן 'מיס-ג'ס' 'MISS BUTT'			115
359	LANTANA MONTEVIDENSIS לנטנה ללכת	0.60	3 ק"מ	470
CL	COLLUSUS LAURIFOLIUS סהרון קשה עלים	1.00	"	25
349	JUNIPERUS CHINENSIS ערער סיני (יאנק)	0.20	"	425
	VAR 'PRITZERIANA' זן ספירוביה (יוק נפר)			"
356	JUNIPERUS VIRGINIANA ערער וירג'יני (יאנק)	0.80	"	250
	VAR 'GREY-OWL' זן 'גריי אול' (אנסוף)			"
BM	BOMBAX MALABARICUM בומבאק הודי		1 צוד	1
	VAR זן 'סריחה - כותנה'			"
ECA	EUCALYPTUS CAMADULENSIS אקליפטוס הוקור		3 מ"מ	3
ECL	EUCALYPTUS CITRIODORA אקליפטוס לימוני		"	10
ET	EUCALYPTUS TORQUATA אקליפטוס הוצאן		"	לפי הצורך
PO	PLATANUS ORIENTALIS זולב מזרחי		3 צוד	13

## אמפי ואהל - מצב קיים



תיעוד האמפי קדם לשיפוץ מקיף. במהלך השנים נוספו מושבים על גבי מדרגות הישיבה ולארונה בוצעו שיפוצים במדרגות. הטופוגרפיה ופיתרון המסלעות לייצוב הקרקע נותרו במצבם המקורי.

מבנה הקונסולה שעמד במקום עד שנת 2025 שימש את המופעים ועוצב בשפה ברוטליסטית. המבנה היווה ייצוג נוסף לסגנון הפיתוח הייחודי שסגל ומילר פיתחו ברחבי הפארק.





תכנית פרויקטים, 1980, תכנון נוף



תכנית פרויקטים, 1986, ארכיון גדעון שריג



גליה פארק הירקון, 1983

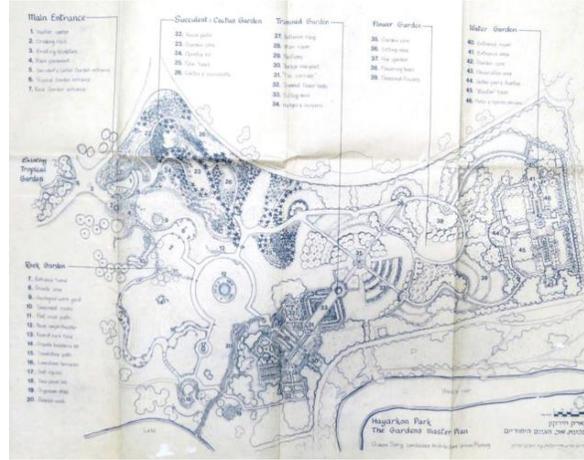
## שנות ה-80

ראשית שנות השמונים - אדריכל הנוף יוסף סגל פרש.  
 1983 - אדריכל הנוף גדעון שריג מונה כמתכנן הפארק.  
 1983-1987 פיתוח בצמוד לשכונת בבלי.  
 1988 - התחלת פיתוח הפרוזדור בין דרך נמיר לרחוב אבן גבירול.  
 1986 - תכנית פרויקטים לכלל הפארק ובמרכזה הקמת הגנים היחודיים (גן הסלעים, הגן הטרופי, גן סקולנטיים, גן גזום וגן מים).  
 1988 - הקמת רשות נחל הירקון.

בין שנת 1980 לשנת 1986 שריג המשיך את מגמות התכנון שנקבעו בראשית העשור. שינויים בתכנית היו ביטול גן התמרים במערב הפארק והגן הישראלי באזור הפרוזדור. בנוסף, תכנון אזור הגנים היחודיים צבר תנופה



גן הסלעים, ארכיון גדעון שריג ולב וקסמן



גנים יחודיים, ארכיון גדעון שריג, 1986



פיתוח לאורך דרך הוקח ושיכון בבלי, ארכיון גדעון שריג ולב וקסמן



גנים יחודיים, GIS, עיריית ת"א-יפו, 2021

## שנות ה-90

1996- תכנית אב לנחל הירקון.

אמצע שנות התשעים- קידום הסדרת האפיק ומניעת שיטפונות. פיתוח הגדה הדרומית לאורך רחוב אוסישקין ובני דן. פיתוח אזור ראש הציפור ומתחם הגנים הייחודיים, התחלת תכנון שביל האופניים לאורך הפארק.

## שנות ה-2000

תכנון חורשת הבנים, ב-2003 ראש ציפור הוכרז כיער עירוני. תכנון הגדה ממזרח באזור בית החולים אסותא. 2004 התחלת תכנון תכנית אב חדשה (הוקפאה בשנת 2006).

בתחילת שנות ה-2000 בעקבות תכנית תממ5/2 למרחב הירקון, עיריית תל אביב הגבילה את אחוזי הבניה בפארק ל-1.1% משטח הפארק וכן החל מעקב אחר אזורים מגודרים.

בעקבות התחזקות מגמות מקיימות וסביבתיות, נחל הירקון העובר בלב הפארק הפך לאתר טבע עירוני והוא מטופח בבית גידול טבעי ייחודי לצמחיה ובעלי חיים מקומיים.

# לב פארק הירקון - שינויים לאורך השנים

## פארק הירקון 2022

לב פארק הירקון היום סובל ברובו מחוסר תחזוקה. הריצופים והרחבות המקוריות נתונות לבליה ומתפוררות. עם השנים תוספות ושינויים הביאו לטשטוש והיעדר שפה עצובית אחידה. בנוסף לב הפארק מרכז יוזמות ופעילות מסחרית בתשלום הגוזלות מהציבור הרחב שטחים נרחבים.



סעיפי המלצה בנושא נופים אורבניים היסטוריים:

הנוף האורבני היסטורי הוא אזור אורבני שנוצר מריבוד תכונות, ערכי תרבות וערכי טבע במהלך ההיסטוריה. הנוף האורבני היסטורי מרחיב את המושג "מרכז היסטורי או "מכלול", והוא כולל הקשרים אורבניים רחבים ואת סביבתם הגיאוגרפית. (סעיף 8)

הקשרים רחבים אלו כוללים בעיקר את הטופוגרפיה של האתר, את הגאומורפולוגיה שלו את ההידרולוגיה ואת תכונותיו הטבעיות. (סעיף 9)

וכן את סביבתו הבנויה ההיסטורית וזו העכשווית גם יחד, את התשתיות מעל לפני הקרקע ומתחתיה, את השטחים הפתוחים ואת הגנים, את דפוס שימושי הקרקע שלו ואת הארגון המרחבי, תפיסות ויחסים חזותיים, ואת כל המרכיבים הנוספים של המבנה האורבני. (סעיף 9)

אלו כוללים גם מיומנויות חברתיות ותרבותיות, ערכים ותהליכים כלכליים. (סעיף 9)

מאפייני לב פארק הירקון בהקשר לסעיפי המלצה:

פארק הירקון ניטע ופותח לאורך נחל הירקון, בשטח שיועד לפארק כבר בתכניות המוקדמות של תל אביב והמדינה. זאת על אף ריחוקו של האזור מהשטח הבנוי. עם התפשטות העיר צפונה, הפך הפארק לשטח ירוק לטובת תושבי העיר, עשיר בפעילויות. הנחל שימש לשיט אך משקלו בפיתוח הפארק היה מוגבל לנוכח הזיהום במעלה.

הגן מבוסס על הטופוגרפיה הטבעית כאשר מרבית השינויים שנערכו בה מבוססים על שימוש בעודפי החפירה מעבודות חפירת האגם ותעלות הניקוז. עודפים אלו שימשו ליצירת אמפיתאטרון פתוח ולתחיתת הגנים השונים כמו הגן הטרופי מסביבותיו. נחל הירקון טופל במשך השנים כמפגע. למנוע את ההצפות העונתיות, ולמתן את השפעות הזיהומים המגיעים ממעלה הנחל באמצעות הזרמת מי ים לחלקים התחתונים. הנחל לא נחשב כמשאב טבע הראוי שימור ולטיפוח אלא בתקופה שמעבר לזו המתועדת במחקר זה. כשטח פתוח רחב ידיים, הפארק מזמן אוכלוסיות בר מגוונות, שזוכות לעידוד לאחרונה.

הפארק משקף את תפיסת התכנון של אברהם קרוון ושל עירית תל אביב שביקשו ליצור מרחב ירוק, טבעי ופתוח בלב העיר, לשימוש האוכלוסיה המקומית. לפארק זיקה מוגבלת למרחבים הבנויים הסמוכים, ובבישים מרכזיים חוצצים בין בינו ובין שכונות עבר הירקון. בגדה הדרומית של הירקון לאורך שכונות בבלי ובני דן הנגישות מיידית יותר. חלקים אלו פותחו בשלבים מאוחרים יותר, למעט גן ההרפתקאות בתכנונו של גדעון שריג ליד שכונת בני דן.

הפארק משקף את תרבות הגנים האופיינית לגני ישראל בעשורים הראשונים להקמתה: שילוב עקרונות תכנון פארק פסטורלי עם תנאי המקום ליצירת תבניות נוף אידאלי ישראלי. החורשות בגן מדגישות את נרטיב הייעור המזוהה עם ההתיישבות בישראל. הפרוגרמה הראשונית כללה אומנם פעילויות מגוונות, אך הפארק שימש בעיקר לנופש פסיבי, כמעט ללא תשלום על אטרקציות. מגמה זו נעלמה עם השנים לטובת מסחור אינטנסיבי של חלקים נכרים מהמרחב. זאת לצורך מימון תחזוקת הפארק. ועם זאת, מראשיתו נחשב הפארק על ידי העיריה כחלק בלתי נפרד מחזון העיר לבינלאומיות כאחת מעמ"רי העולם ולה פארקים רחבי ידיים.

\* ההגדרות לקוחות מתוך המלצה בנושא נופים אורבניים היסטוריים, (UNESCO, 2011) סעיפים 8-13, תרגום הוועד הישראלי לאונסקו, משרד החינוך ומנהל שימור רשות העתיקות

סעיפי המלצה בנושא נופים אורבניים-היסטוריים:

הקשרים רחבים אלו כוללים. ממדים לא-מוחשיים של מורשת, הקשורים למגוון ולזהות (סעיף 9).

נוף אורבני היסטורי כחלק ממערכת כוללת של פיתוח בר קיימא (סעיף 10).

מאפייני לב פארק הירקון בהקשר לסעיפי המלצה:

הפארק מבטא את העושר והמגוון התרבותי של תל אביב בפרט ומדינת ישראל בכלל. זאת באמצעות מופעים, חגיגות ופעילויות במסגרות עירוניות וארציות. פעילויות חינוך במסגרת תנועות הנוער, תרבות באמצעות קונצרטים פתוחים לקהל, ומופעים בתשלום המיועדים למגוון קהילות. הפארק הפתוח כל ימות השנה מאפשר מפגשים בלתי פורמליים בין קהילות שונות.

הפארק מספק את שרותי המערכת האקולוגית בניהול הנגר בתחומו, בתרומה להקטנת אי החום העירוני, בהגדלת המגוון הביולוגי באמצעות משיכת מינים שונים לפארק ובעיקר באספקת שרותי פנאי ותרבות ציבוריים, לקהילות שסביב.

כיום בהתאם לתפיסות קיימות שחודרות לתודעת הקהילה, גוברת הדרישה לטיפול הטבע העירוני בפארק.

תפיסת הנוף האורבני-היסטורי שמה לה למטרה לשמר את איכות הסביבה האנושית, לשפר את השימוש היצרני ובר הקיימא של מרחבים אורבניים, תוך הכרה באופי הדינמי שלהם, ולקדם את המגוון החברתי והתפקודי שלהם. הגישה משלבת את המטרות של שימור המורשת האורבנית עם מטרות הפיתוח החברתי והכלכלי. היא נטועה ביחסים מאוזנים ובני קיימא בין הסביבה האורבנית לסביבה הטבעית, ובין הצרכים של דור ההווה ודור העתיד בשילוב הירושה מהעבר (סעיף 11).

פארק הירקון מהווה את המרחב הנופי הפתוח ההיסטורי, העכשווי והעתיד של העיר תל אביב. הגן מוקף מכל עבריו בשכונות מגורים מהווה מוקד משיכה לתושבי העיר והמטרופולין. הפארק מהווה ריאה ירוקה, פיזית וויזואלית עם השנים נוספו לפארק שימושים המייצגים את הצרכים והתפיסות המשתנות כלפי המרחב הפתוח כמו גם אילוצים כלכליים. כיום מודגשים בפארק ערכיו הטבעיים לצד אלו האינטנסיביים הממוסחרים.

תפיסת הנוף האורבני-היסטורי רואה בגיוון תרבותי וביצירתיות נכס חשוב לפיתוח אנושי, חברתי וכלכלי, ומספקת כלים לניהול שינויים פיזיים וחברתיים, כדי להבטיח שהתערבויות עכשוויות יהיו משולבות בהרמוניה עם המורשת בסביבה היסטורית ויובאו בחשבון הקשרים אזוריים. (סעיף 12)

תפיסת הנוף האורבני-היסטורי לומדת ממסורות ומתפיסות של קהילות מקומיות תוך כיבוד ערכים של קהילות לאומיות ובין-לאומיות (סעיף 13)

הפארק משרת קהילות שונות ואיננו מזוהה עם קהילה יחודית.

\* ההגדרות לקוחות מתוך המלצה בנושא נופים אורבניים-היסטוריים, (UNESCO, 2011) סעיפים 8-13, תרגום הוועד הישראלי לאונסקו, משרד החינוך ומנהל שימור רשות העתיקות

### הערכה:

הפארק בכללותו מהווה דוגמה ייחודית לפארק המטרופוליני הישראלי. סגנון הגן, מבנהו, הצמחייה ואלמנטי הפיתוח משקפים בחלקם את התכנון המקורי, ההיסטורי ומשרתים בהווה את צרכי הקהילה והסביבה.

בשנים האחרונות התעצמה הפעילות המסחרית בפארק ונוספו מוקדים חדשים בתשלום על חשבון המרחבים הפתוחים לכלל הציבור ותוך פגיעה במראהו הפסטורלי והפתוח של הפארק.

יחד עם זאת חשוב לציין כי הפארק הינו מערכת דינמית שנועדה לשרת את הקהילה שצרכיה משתנים.



יער בראשית, פעילות תנועת הנוער, אתר גני יהושע

### המלצות כלליות לשימור והדגשת מאפייני הפארק:

מאפייני הסגנון של הגן הם מרכיבים חיוניים לשימור. אלו כוללים: **טופוגרפיה קיימת**

**תצורות הצומח** - חורשות, נטיעת עצים בקבוצות ובזדדים, נטיעת מרחבי דשא רחבי ידיים.

**מוקדים ייחודיים** - אגם, גנים יחודיים, חורשות, נחל.

**מוקדי פעילות אינטנסיביים בתשלום.** יש לרכז מוקדים אלו כך שלא יפגמו בתחושת המרחב של הפארק וביכולתו לשמש כמרחב פתוח, זמין וללא תשלום לכלל הציבור.

יש להקפיד שמערכות התשתית של מוקדים אלו יהיו מוצנעות ולא יופנו למרחב הציבורי.

### שפה עיצובית

יש לחזור ולעדכן את השפה העיצובית של הפארק וליצור תמהיל הרמוני של פרטי ריצוף, קירות, תאורה וריהוט.

### המלצות קונקרטיות לשימור והדגשת מאפייני הפארק הפיזיים:

**שיקום של חלקים הנאמנים למקור: האגם, הגן הטרופי, חורשות המחטניים.**

### האגם

יש לשקם את קירות הבטון והריצופים בדומה לפרטים המקוריים של משרד תכנון נוף.

### הגן הטרופי

יש להבליט אותם אלמנטים שתוכננו במקור על ידי סגל: הבריכה, המסלעות ומקטעי שבילים העשויים מכורכר מהודק.

ניתן לשקם את הגן ברוח התכניות שהוכנו על ידי משרד סגל או על ידי אדריכל הנוף גדעון שריג וכולל שיקום הצמחייה, והשביל המוגבה.

יש לבחון את חידוש הפרגולה לנוכח התפתחות הצמחייה.

יש לשקול את מיקום הכניסה לגן לאור התכניות המקוריות ולאור ניהול הביקור באתר.

יש לחדש את שבילי הכורכר ואבני השפה מכורכר.

הכניסה החופשית לגן עבור הציבור הינה עיקרון חשוב לשימור. כל עוד הכניסות לגן מפותחות ופתוחות, הגדר שהוקמה סביב לגן מהווה הגנה ותיחום המסייע לתחזוקה הייחודית במקום.

### טיפול באלמנטים הזרים לרוח המקום

יש לטפל בחזות המבנים שנוספו עם השנים בכניסה לגן הטרופי בשפת עיזוב וחומרים המתקשרים לפרטי הגן שתוכננו במקור.



מראה הפארק בקיץ 22